SADETTİN ÖKTEN
KEMAL SAYAR

DÜNYAYA GELDİM GİTMEYE

Gönül Sadası'ndan Akisler

9. BASKI

Dünyaya Geldim Gitmeye
Gönül Sadası'ndan Akisler
Sadettin Ökten, Kemal Sayar
Söyleşi

Birinci Baskı: Haziran, 2019
Dokuzuncu Baskı: Kasım, 2020

Genel Yayın Yönetmeni: Gülenay Börekçi
Yayın Koordinatörü: Erdem Öztop
Yayına Hazırlayan: Esra Nur Akbulak
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Gülay Tunç

ISBN: 978-605-2169-20-9
Sertifika No: 46403

Baskı-Cilt
Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
Güzeltepe Mah. Mareşal Fevzi Çakmak Cad.
B Blok No: 29/1/1-Eyüpsultan/İst.
T:+90 212 354 30 00

Bu kitabın hakları Turkuvaz Medya Grubu'na aittir. Kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar haricinde yayıncının izni olmaksızın hiçbir surette kullanılamaz.

© Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.

SADETTİN ÖKTEN
KEMAL SAYAR

DÜNYAYA GELDİM GİTMEYE

Gönül Sadası'ndan Akisler

Sadettin Ökten

1942'de İstanbul'da doğdu. 1959'da Vefa Lisesini bitirdi. 1964'te İTÜ İnşaat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl İTÜ Mimarlık Fakültesine asistan olarak kabul edildi. 1971-73 yıllarında ABD'de misafir doktora öğrencisi olarak bulundu. 1977'de doktor unvanını aldı. 1979-80 akademik yılında Belçika'da bilimsel araştırmalar yaptı. 1982'de doçentliğe yükseltildi. 1985'te Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesine geçti, 1989'da profesörlüğe yükseltildi. 2004 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. 2009'da üç ay süreyle Viyana'da VONDER bünyesinde ders verdi. 2010-2014 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mütevelli Heyetinde görev yaptı. 2015'ten itibaren Sabahattin Zaim Üniversitesinde ders vermeye devam etmektedir.
Sadettin Ökten, yapı mühendisliği alanındaki eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin yanı sıra proje düzeyinde mesleki uygulamalar da yapmıştır, yapmaktadır. Farklı üniversitelerde bilim tarihi, yapı teknolojisi tarihi, kent kültürü ve kent estetiği dersleri veren Ökten, bilim tarihi ve felsefesi, kültür, medeniyet, sanat alanlarıyla ilgilenmektedir.

Kemal Sayar

1966 yılında Ordu'da dünyaya gelen Kemal Sayar, 1989'da Hacettepe Üniversitesi (İngilizce) Tıp Fakültesinden mezun oldu. 1989-1995 yılları arasında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalında uzmanlık eğitimine devam etti. 2000 yılında psikiyatri doçenti, 2008 yılında psikiyatri profesörü oldu. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde danışmanlık ve hakemlik yaptı. Psikiyatri konulu çok sayıda kongre ve sempozyumda düzenleyici ve konuşmacı olarak yer aldı. 2002'de, Kanada McGill Üniversitesi Transkültürel Psikiyatri Bölümünde konuk öğretim üyesi olarak çalıştı. Bakırköy ve Erenköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde klinik şefliği görevlerini yürüttü. Halen Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı öğretim üyesidir. Mesleki çalışmalarının yanı sıra, Açık Radyo ve Star Tv'de "Ruhun Labirentleri", TRT'de "İnsanlık Hali" adlı programı hazırladı ve sundu.

DÜNYAYA GELDİM GİTMEYE

İÇİNDEKİLER

Sunuş 9

1. "Gönül denen ummanın kenarı kıyısı mevcut değil" 13
2. "Modernite ihtiras üzerine kuruludur, 'Hep ben!' dedirtir" 21
3. "'Ben' üzerine bir varlık inşa ederseniz mutlaka bir 'öteki'ye ihtiyacınız olur" 30
4. "Şehir sadece akılla kurulan bir yapı değildir" 36
5. "İnsan tabiatla ahenk içinde değilse Allah'la da ahenk içinde olmaz" 46
6. "Mars'tan ışınlanmadık, içinden geldiğimiz bir medeniyet var" 53
7. "Hayatımızda inceliği, nezaketi, rikkati kaybetmekle neleri kaybediyoruz?" 62
8. "Ânın hazzını gönül kamerasına kaydedin, sizde bir iz olarak kalsın" 71
9. "Sabret, şükret, seyret" 78
10. "İslam medeniyetinin sürgünü bu" 89
11. "Atom bombasını sadece aklın dölletiği bir medeniyet üretir" 99
12. "Sözü israf eden bir çağdayız, onca kelimenin arasından manalı olanı seçmek zor" 107
13. "Hafıza zayıfladı, çünkü hafızaya ihtiyaç kalmadı" 114

14. "İnsan kanatlanıp meleklerle de yarışabiliyor, birden düşebiliyor da" 121
15. "Hepimiz kendimizle ilgili bir hikâye oluşturmak istiyoruz" 131
16. "Betona bahar gelmiyor" 139
17. "Yaşanmayan bir düzleme hapsederseniz din, kütüphane rafında kalır" 148
18. "Her imkân bir imtihandır" 158
19. "Kolay ve hızlı tüketiyoruz, ama her şey saman tadında" 167
20. "Her an insana bir emanet, hayat da bir emanet" 175
21. "Hazanın hikmetinden hissedar olalım" 183
22. "Güneş açacak, boran olacak, ama ümidimizi kaybetmeyeceğiz" 191
23. "Teslimiyet, hayatla organik bir ilişki kurabilmek demektir" 198
24. "Zahirdeki her hareketiniz, iç dünyanızda muhteşem yankılar uyandırır" 206
25. "Allah'ın adını zikrettiğinizde muhakkak kalbiniz tatmin olur" 215
26. "Kutsala yer açmayan kalp viranedir, harabedir" 225
27. "Büyük insanlar, büyüklük taslamayan insanlardır" 235
28. "Mağdur ve mazlum psikolojisi artık bitmek mecburiyetinde" 246
29. "İnsan ele geçirerek değil, ele geçirmeyi reddederek kâmil insan olur" 255
30. "Sadelik güzeldir" 265
31. "İbret, istikbal için lazım" 277

Sunuş

Elinizde tuttuğunuz kitabın dokusunu kıymetli Sadettin Ökten hocamla yaptığımız radyo konuşmaları oluşturuyor. Erkam Radyo'da Gönül Sadası programında gerçekleştirdiğimiz bu konuşmalar, benim için hep bir gönül ziyafeti olageldi. Elimde kalem sürekli notlar alıyor ve hocanın eşsiz belleğinden süzülen hikmet taneciklerini, hem ruhuma hem de önümdeki kağıt parçasına geçirmeye gayret ediyordum. Bu kitabın duygusal tonunu, hocanın geçmiş ve bugün arasında kurduğu rabıtadan neşet eden umut ve iyimserlik oluşturuyor. Onun bilge insanlardan süzdüğü ve aktarırken kendi benliğini daima geri çekerek, 'biz büyüklerimizden böyle işittik' diyerek naklettiği kelâm-ı latîf bizi etkin bir iyimserlik halinde bulunmaya davet ediyor. Bu halet-i ruhiyede yılgınlık ve yeise yer yok, insan elindeki imkânları Rıza-i İlahî'ye ulaşmak ve daha soylu bir hayat sürmek için seferber etmek zorundadır. Bir ödev ahlâkı ve bir sorumluluk bilinciyle yaşamak. Üzerinde yaşadığımız mübarek toprağın ve altında nefes alıp verdiğimiz mübarek gökyüzünün bize yüklediği emanet şuurunun farkında olmak. Böylece insan, anlamdan boşaltılmış bir kâinatı yeniden ışıklandırarak ve kozmik yalnızlığından kurtularak, 'Allah bes, bâkî heves' dediği bir birlik düşüncesine ulaşabilir.

Okuduğunuz sohbetler, hiçbir ön hazırlık yapılmaksızın doğaçlama usulde gerçekleştirildi ve biraz da zuhurata tabi olduğumuz, günümüzün moda deyişiyle söylersek, yüreğimizin bizi götürdüğü yere gittiğimiz bir konuşmalar zinciri oldu. Burada benim rolüm daha ziyade hocanın bilgi ve irfan hazinesinin kapılarını aralayacak sualler tevcih etmekti. Doğrusu bir ustanın yol yordam göstermesiyle yeni şeyler öğrenmenin ve hadiseleri başka biçimlerde görebilmenin manevi hazzı pek kıymetliydi. Gönül ehlinden tevarüs edilen bir hal bilgisi kitabın satır aralarında kendisini hissettirmektedir ama bir şey daha var ki, güzel olan sadece 'En Güzel'in bir yankı ve yansımasından ibarettir. Hangi yüce ülkünün bendesiyiz ve dilimize pelesenk olan şarkı neyi terennüm etmektedir, mesele budur.

Kıymetli hocama bana çok şeyler öğrettiği ve bu konuşmaların kitaplaşmasına müsaade ettiği için müteşekkirim. Sevgili Selahaddin Kocaaslan'a da bir teşekkür borcumuz var, onun gayreti bu sohbetlerin gerçekleşmesine ön ayak oldu. Nihayet, Turkuvaz yayınlarının kıymetli editörlerine de titiz çalışmaları için şükran borçluyuz.

'Hal sirayet eder' demişti merhum Gemuhluoğlu. Okuduğunuz satırlardan size bir hal sirayet ederse, bu da bizim sevincimiz olacaktır.

Kemal Sayar

Dünyaya geldim gitmeye
İlm ile hilme yetmeye
Aşk ile ân seyretmeye
Ben în ü ânı n'eylerem

Erzurumlu İbrahim Hakkı

01 "Gönül denen ummanın kenarı kıyısı mevcut değil"

Hayatta her şeyin bir sınırı var, bedenimizin, bilgimizin, duyularımızın, hayatımızın, dünyanın bile... İyi de gönlümüzün bir sınırı var mı? Sevgimizin, muhabbetimizin, hüznümüzün, şevkimizin sınırı var mı?

Kemal Sayar: İki güzel kelimemiz var: *gönül* ve *sada*. Bunlar bize mahsus kelimeler. Batı dillerinde tam manasıyla karşılığı yok. Bu kelimeler sizde ne gibi çağrışımlar uyandırıyor?

Sadettin Ökten: O kadar geniş bir mana denizi ki gönül, uçsuz bucaksız. Hayatta her şeyin bir sınırı var, dünyanın bir sınırı var. Bedenimizin, hayatımızın, bilgimizin, duyularımızın bir sınırı var. Gönlümüzün bir sınırı var mı? Sevgimizin, muhabbetimizin, hüznümüzün, şevkimizin bir sınırı var mı? Gönül deyince insanın sonsuzluğa açılması, sonsuzla olan muaşeret, muhasebe ve muarefesinden söz ediyoruz. Gönül böyle bir sonsuzluğu, böyle bir sınırsızlığı ifade ediyor. Sonlu insan varlığı, gönül kelimesi üzerinden bir büyük ummana açılıyor ki o ummanın haddi hududu, kenarı kıyısı mevcut değil.

KS: Aslında sonsuz rahmet okyanusundan insanın hissesine düşen birkaç damla...

SÖ: Sonsuz bir rahmet okyanusundan insan hissesine düşen birkaç damla ama o sonsuzluğu gönül kelimesinin manasına mündemiç olan insanlar hissediyor. Rahmet, çok güzel, inanan insanları çağrıştıran bir kelime ama bu dairenin dışında kalan gönül ehli kimseler de var. Onlar da Rahman sıfatından istifade ediyor. Gönül kelimesi dillerinde olmasa da manasını gönüllerinde hissediyorlar. Cenab-ı Allah kullarına bir nazarla bakıyor, birbirinden ayırmadan hepsini huzuruna davet ediyor.

KS: İnsanlar arasında çok keskin ayrımlar koymamak, bize rahmet olarak gönderilmiş olanı başka bir kardeşimizden esirgememek, daha kuşatıcı, daha içerici olmak, gönlün, merhametin çağrısını başkalarına da duyurmak, hissettirmek bu bakımdan önemli. Günümüzde insanlar kabile eksenli düşünüyor. Gönderilmiş olan rahmet sadece onun kabilesiyle ilgiliymiş gibi mütalaa ediyor. Halbuki bütün insanlığa gönderilen ilahi bir mesaj söz konusu. "İnsanların bunu daha iyi duyması için daha ne yapılabilir?" sorusunu sormak lazım.

SÖ: Şüphesiz öyle. Duyanlar veya duyduğunu zannedenlerin bir imkânı, bir nasibi, bir imtiyazı var. O imtiyaz aynı zamanda bir mesuliyet icap ettiriyor. Sade sözlerle değil, bakışlarla da bu rahmet tecelli ediyor; bu bir teslimiyet meselesi esasında. İnsan dünyada garip ve yalnızdır. Bu gurbet ve yalnızlık hissini özellikle hayatın memata döndüğü akşam saatlerinde, hayatın yokluğa döndüğü sonbaharda hissedersiniz. O yalnızlığı size ilahi bir teslimiyet, Cenab-ı Allah'ın varlığı unutturur. "Ey kulum sen benden geldin, yine bana döneceksin." Bu mühim bir lütuftur. Bu imtiyazdan nasipdar olanlar bu lütfu tüm insanlara eriştirmekle sorumludur. Duyurucu olan Allah'tır. Hâdi olan Allah'tır. Sen ne kadar gayret edersen et, o kalpleri açmadıkça hidayet nuru onlara erişmez. Bir bakışla, tebessümle çevreye yayılan güzel bir iyilik temennisi,

kalbî bir niyaz da güzele vesile olur. Bu hareketler, elektromanyetik dalgalar yaratır ve insanların dünyasına, evrene tesir eder.

KS: Hüsnüniyetin harekete geçirdiği bir âlem yok mu? İnsan düşüncelerinin partikülleri harekete geçirebildiğine dair değişik fotoğrafçıların yaptığı çalışmalar var. Bu durum, Newton'ın paradigması üzerinden bilimin açıklayamadığı bir şey. Örneğin, modern fizikteki en enteresan gelişme, ışığın aynı anda hem dalga hem de parçacık halinde olabilmesi. Dolayısıyla varlık çok çeşitli şekillere bürünebilme kapasitesine sahip. Bu elbette felsefenin de fiziğin de kadim konularından bir tanesi. Düşünce maddi hayatı nasıl etkileyebilir? Eğer hayırlı bir niyet üzere olursak, hayır düşünürsek güzellik yayıyoruz, kötülük düşünürsek kötülük yayıyoruz.

SÖ: Bilmediğim halde bu konular üzerine hislerimden yola çıkarak yorumlar yaptım, siz de cümlelerinizle teyit ettiniz. Hepimiz nasip sahibiyiz, bütün insanlar hakkında dua halinde olmamız lazım. Onlar da onlara biçilen kader de, bizim inandığımız Hâlik-i Hakiki'nin yarattıkları.

KS: İspanyol filozof Ortega Y Gasset, "İnsan, kökten yalnızlıktır," diyor. Modern insanın en temel meselelerinden biri yalnızlık. Giderek atomize olan şehir hayatından, mahalleden kendi evine çekilen bireyle karşı karşıyayız. İnsanlar evlerinin içinde dahi yalnız. Herkes kendi odasında, kendi eğlence âletiyle meşgul; kimi televizyon seyrediyor, kimi bilgisayarıyla oynuyor. O yalnızlıkta insana kutup yıldızı gibi yol gösterecek, yalnızlık duygusunu giderecek tek şey, varlığın temel nedenini fark etmek ve Cenab-Hakk'ın varlığını tüm hücrelerine kadar hissetmektir.

SÖ: Aklıma gelen iki şeyi söylemek isterim. Niyazi Mısrî, "Ey gafil bülbül diyarın kandedir/ Bir haber ver gül-i zarın kandedir/ Sen bu ilde kimseye yâr olmadın/ Var senin elbette yârin kandedir/ Gökte uçarken yere indirdiler/ Çar anâsır bendlerine vurdular" diyor. Yani yalnızlık, sadece bu çağa mahsus değil. Biraz daha

inince insanın ne evladı, ne yâri, ne eşi, ne dostu o yalnızlığı giderebiliyor, bunu anlıyorsunuz. İnsanın o muhteşem yalnızlığının içinde tek bir dostu var: O da Hâlik-ı Hakiki. Gene Osmanlı'dan fakire intikal eden bir beyitle devam edeyim. "Gönül ne kahve ister ne kahvehane, gönül ahbap ister, kahve bahane," diyor şair. Her ne kadar modern hayat bizleri yalnızlığa itse de, insanın her zaman dostluğa, muhibliğe, dinlenmeye ve dinlemeye ihtiyacı var. Temennimiz, bu hayatın bizi hapsettiği çıkmazlardan kurtulmayı başarmak. Nitekim teknolojiye hiçbir şekilde karşı değilim; zira o da Cenab-ı Allah'ın "Ol" emriyle olmuştur. Her teknolojik âlet, Müslümanlar için bir imtihan sorusudur; onun size hâkim değil, tâbi olmasını sağlayarak bu imtihandan geçebilirsiniz.

KS: On beş sene kadar önce, gençlerin çok rağbet ettiği *Fight Club* adında (*Dövüş Kulübü*) modern medeniyeti, kapitalist çalışma düzenini, insanların kendi ruhlarını maddi dünyada kaybetmelerini eleştiren bir film gösterilmişti. Filmde kahraman "Sahip olduğunuz şeyler, gün gelir size sahip olur," diyordu. Modern Batı medeniyetinin önümüze yığdığı meseleler biraz buradan zuhur ediyor. Eşyaya sahip olarak daha da güçlendiğimizi zannediyoruz ama aslında eşya bizi köleleştiriyor.

SÖ: Bizi esareti altına alıyor, eşyanın zebunu oluyoruz. Halbuki bu durum, ruh üflenmiş âdemoğluna yakışmaz, onun şerefiyle mütenasip bir durum değil çünkü. Eşyayı yerli yerinde kullanmayı öğrenmek zorundayız.

KS: Bosna Savaşı sırasında Amina Siljak Jesenkoviç adında bir Türkologla söyleşi yapılmıştı. Hiç unutmuyorum, şunları anlatmıştı: "Evim elektronik âletlerle doluydu, işe bakın ki savaş sırasında elektrikler yoktu. Elektrik olmayınca bunların da anlamı kalmadığını o zaman anladım. Düşünebiliyor musunuz, yumurta pişirme makinem bile vardı ama ben ne onu ne de diğerlerini kullanabiliyordum. Biz Boşnaklar misafirperveriz. Bir misafir gelmişti eve, ben de bir çift Adidas ayakkabımı yakarak ona kahve yapmıştım.

Tavsiye ederim, çok lezzetli oluyor." Çok kıymetli bir tavsiye. O varoluşsal yalnızlığı bu âletlerin uğultusuyla giderebileceğini sanıyoruz. Tanpınar'ın söz konusu teknolojik tahakküme dair düşebilecek "uğultu değirmeni" diye bir tanımı var.

SÖ: Öyle ama bir yandan da Tanpınar bize göre çok şanslı. 1962'de öldü ve bu kadarına şahit olmadı.

KS: Belki radyoyu duydu, gramofonu duydu, o kadar. Oysa şimdi her tarafta imge ve görüntü seline maruz kalıyorsunuz. Ses kirliliği var. İnsan, kendi ruhunun seslerini, daha da önemlisi Hâlik'in sesini işitmekte zorluk çekiyor.

SÖ: Zaten malumunuz, kalp tasfiye oldukça oraya başka akisler düşüyor. Ayna metaforu vardır bizde; kalp aynaya benzetilmiştir. Temizlendikçe parlar, ilahi neşelerle o kalp ışık saçar, parladıkça başka akisler oluşur, an gelip ayna artık parlamazsa, bir de aynaya endişe ve hırs hâkim olursa her endişe bir is olarak o aynaya işler. Leke, leke üstüne; is katmerlenir, Süleymaniye Camii'nin is odası gibi olur. Böyle bir sıkıntı var çağımızda ama ben hiçbir zaman ümitsiz ve bedbin olmadım.

KS: Çünkü halden şikâyet bir süre sonra hiçbir şey yapmamamın özrüne dönüşüyor. Bizim toplumumuzda yaygın bir durum. Oysa inançlı insan ümitsiz olamaz çünkü ümitsizlik haramdır. Belki havf ve reca arasında salınmalı ama topyekûn yeise düşmek aksiyoner, inanç sahibi insana yasaklanmıştır. Avami dille söylüyorum, "Bu memleket adam olmaz, her şey kötüye gidiyor, dünya batıyor," sözleri kolaylıkla toplumumuzda bir şeyleri yapmamanın mazereti haline gelebiliyor.

SÖ: Her yeni doğan gün bir lütuftur ve yeni doğan gündeki varlığınız da bir lütuftur ve bu lütuflar bir tecelliyat silsilesi oluşturur. Necip Fazıl, "Nurtopu günlerin kanına girdim, kutsal emaneti yedim bitirdim," diyor. Bu birinci mısra beni etkiler. Her yeni gün

nurtopu bir gündür. "Her dem yeni dirlikte doğarız, sizden kim usanası," diyor Yunus. Hücrelerimiz, kalbî, akli, ruhi durumumuz yenileniyor. Ben geçen seneki Sadettin değilim, on sene önceki hiç değilim. Tesadüfler, tecelliyatlar yeni ve yenilenen size hayat vermişse o gün size yeni bir şey söylüyordur. Dizi romanlar vardı, çocukluğumuzda, "Bakalım kahramanımızı hangi maceralar bekliyor," diye biterdi. Bu bana enteresan gelmiştir, her an için hangi maceraların bizi beklediği önemli bir soru. Hepimiz birer kahramanız, hepimize ruh üflendi ve hepimiz eşref-i mahlûkat olma noktasındayız. Bu tecelliyat içinde bize verilen imkânı nasıl kullanacağız, bu önemli bir soru. Dolayısıyla sıkıntılar olsa da ümitsizlik diye bir şey söz konusu olmamalı. Sıkıntılı anlar tabii ki olur; dünyada yaşıyoruz. Kabz ve bast hali arasında gider gelir insan ruhu ama ümitsizlikten sakınmalıdır. Rahmetli validem Osmanlı zamanında doğmuş, ilk mektep mezunudur. Pedere de, bize de "Gün doğmadan neler doğar," derdi.

KS: Bu can sıkıntısı, modern insanın anlam kaybına uğradığının bir belirtisi. Anlamın olmadığı bir dünyada insan sıkılır. Ne için yaşıyorum, hayatımın hizmet ettiği değer nedir, hayatımın aktığı yön neresidir sorularına doğru ve tatmin edici cevaplar bulamayan insan, anlamsızlık girdabına kapılıyor, sonra onun için bitmek tükenmek bilmeyen bir can sıkıntısına dönüşüyor. O can sıkıntısından bir sürü kötülük de üreyebilir. Şiddet de oradan üreyebilir. Albert Camus'nün *Yabancı*'sını hatırlayalım; karakterin birden canı sıkılır ve bir adamı öldürür.

SÖ: Camus, Cezayirli bir Fransız. Romanındaki kahramanı bir Arap'ı öldürür. Cezayirli biri yazsaydı bir Fransız'ı öldürürdü belki, bilemiyorum.

KS: Michel Tournier, Robinson Crusoe'nun hikâyesini Cuma'nın gözünden yazıyor. Robinson hikâyesi Batı medeniyetinin prototipi gibi. Adaya düşüyor, yerlileri çalıştırıyor, bir çiftlik yapıyor ve her sabah İngiliz bayrağını selamlıyor. Madunlar açısından değil, muzafferlerin gözünden yazılıyor o tarih.

SÖ: İskender Hindistan'a kadar gitmiş. Aristoteles de yazmış İskender diyor ki Hamid'in dilinden:"Tarihi yapan benim yazarsız." Tarih, güçlüye göre yazılır. Güçlü, tarihi yapar; tarih güçlünün emrettiği şekilde yazılır. Bahsettiğin Tournier'in fantezi Batılı insan fanteziyi sever. Öte yandan Camus ve devamı hayatı sorgulayıp hayatın anlamı üzerine düşünmenin ve bu anlamda bir çıkarsamada bulunamamanın, insan olma haysiyeti ve şerefiyle bir sonuca varamamanın neticesinde ortaya çıkan bunalım gösteriyorlar bize. Oysa kapitalist Amerikan sistemi tüm dünyayı sardı, insanlar artık bunlar üzerine düşünmüyor. Çok yüzeysel tatminlerle insanın şerefi ayaklar altına alınıyor.

KS: "Anestezi çağı" diyor bir yazar, uyuşma çağı. Amerikan toplumu bir uyuşma halini temsil ediyor. Abur cubur yiyeceklerle, teknolojiye aşırı müptela oluşla, mâlâyânîyi hayatının başköşesine yerleştirmesiyle gelen bir uyuşma. Derin sorular, yakıcı sorular yok artık.

SÖ: O yüzden egzistanyalistler, soruları olan, sorularıyla yola koyulan kaliteli insanlar. İçlerinden bir yol bulup bir şeye inananlar ayrılıyorlar. Çünkü insan sadece akılla hayatın manasını kavrayamaz. Gönül sadası orada devreye giriyor. Gönle bir akis düşüyor, o akis gönülde bir tını oluyor, dalgalanıyor. O zaman hayatın manasını anlıyorsunuz ve o muhteşem mana karşısında lâl olup hayatınızı bir hadiseye vakfediyorsunuz. Dolayısıyla o soruyu sormak çok mühim. Bizimkiler çetrefil sorular sormadığı için bizde böyle bir döngü çok olmuyor. Cevabı almışlar ve o cevapla mest olmuşlar. O cevap onlara ne söylüyorsa, vazifeleri her neyse, o yolda yürümeye devam ediyorlar.

KS: Akıl tırmalamıyor onları.

SÖ: Akıl her zaman için var ama akıl haddini, hududunu biliyor. Hazreti Mevlana "İşitmez her kulak," diyor. Bir seda tek başına bir varlık ifade etmiyor. Bir yankıya ihtiyaç duyuyor, her ses bir

muhatap arıyor. İnsanla Allah'ın ilişkisinde de aynı şey geçerli. Allah bir muhatap yaratıyor kendisine ve onun bu muhataplığın gerekliliklerini hakkıyla ifa etmesini istiyor.

SÖ: Cenab-ı Allah'ın abesle alakası olmaz, o yüzden *eşref-i mahlûkat* deniyor insana. Şeyh Galip, "Hoşça bak zatına/ Kim zübde-i âlemsin sen/ Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen," diyor. Muhatap meselesi, felsefi açıdan da çok mühim; çünkü idrakimizde olmayan varlık var değildir. Hayatımıza baktığımız zaman bizimle beraber olanlar, halihazırda idrakimizde olanlardır. Ses de böyle bir şey. Bir yerden çıkıyor, bir idraktan bir başka idrake intikal ediyor, o zaman mana kazanıyor. Necip Fazıl, "Düşünüyorum, O'ndan evvel zaman var mıydı?/ Hakikatler boşluğa bakan aynalar mıydı?" diyor. Boşluğa bakan aynalarda bir şey görmezsiniz, aynanın karşısında ona akis verecek birinin olması lazım.

KS: Görsel bir medeniyetimiz var, göz daima uyarılıyor. Bizim medeniyetimiz hüsn-i hattıyla, mimarisiyle göze hitap ediyor fakat işitmeyi de ihmal etmiyor. Sanki dinin özü işitmek.

SÖ: Ashabı-ı Kiram'da âmâ vardır ama sağır yoktur. Eski büyüklerimiz, "İnsan kulağından zehirlenir," der. Göz dediğimiz hanenin gözkapağıyla kontrolü sağlanıyor. Gençken iade-i ve idame-i nazar konusunda bize ikazda bulunurlardı. İade-i nazar, necis bir şeyle karşılaşınca ona tekrar bakmamak demek. Cazibedar bir şeyle karşılaşıyorsunuz, bakmaya devam etmeyeceksiniz. *Vehle-i ûlâ* ilk bakış olur, Frenklerin *first glance* dedikleri. Orada iade-i ve idame-i nazar yapmayabilir, başını çevirebilirsin. Oysa kulağın böyle bir kontrol mekanizması yok.

KS: Vahiy işitmekle zuhur ediyor. İşitme melekesinin ontolojik açıdan ne kadar mühim olduğunu oradan anlıyoruz.

02 "Modernite ihtiras üzerine kuruludur, 'Hep ben!' dedirtir"

İnsan sadece kendisi için yaşadığında süfli arzuları her şeye galip gelebilir. Modernite, ihtiras üzerine kuruludur. Dayanağı kendi varlığıdır ve o varlık modern insana "Önce ben, hep ben," dedirtir. Müslüman'ın varlığıysa nefes alırken bile "Hu" der.

KS: Sizin moderniteyle İslam'ın, insan ve Allah tasavvurlarının farklı olduğuna dair düşünceleriniz var. Fetih operasyonlarında zenginliklerin Avrupa'ya nasıl getirildiğinden yola çıkarak İslam fetihlerinde zenginliğin istismarının söz konusu olmadığını söylüyorsunuz. Howard Zinn *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi* kitabında, tarihi mağdurların ve madunların gözünden anlatıyor. Tarihe bu bakış açısıyla yaklaşıldığında Colomb'un keşiflerinin bir soykırım, Batılının Amerika'yı "adam etmesi" diye yutturulan her şeyin aslında büyük bir zulüm olduğu anlaşılıyor. Meselâ yerliler sürekli olarak altın aramaya zorlanıyor, gün içinde altın getiremeyen yerlilerin elleri, kolları kesiliyor. David Stannard'ın yine *Amerikan Soykırım Tarihi* kitabında yer alan resimler insanın kanını donduracak türden. Bu resimlerde İspanyol heyet oyun-

sun diye köpeklerin önüne yerlilerin çocuklarını çıkartıyor, öyle ki köpekler biraz daha ileri atıldıklarında çocukların başlarını koparıyor. Colomb'a eşlik eden Bartolome de Las Casas adındaki rahibin yakın zamanda Türkçede de yayımlanan günlükleri, o korkunç soykırımları anlatıyor. Burada ifsat eden bir akılla karşı karşıyayız. Kâinatı, Allah'ın yarattıklarını gözetme, kollama gözüyle değil, tam aksine istismar etme, ehlileştirme, tedip etme ve ekonomik faydaya dönüştürme gözüyle gören bir zihin karşısındayız.

SÖ: İmansız akıl...

KS: Tabiata bakarken de aynı şey söz konusu. Seyyid Hüseyin Nasr'ın *İnsan ve Tabiat* kitabında çok çarpıcı bir cümle var, diyor ki: "Batılı akıl tabiata bir sevgili gibi değil, bir yâr gibi değil, bir fahişe gibi muamele eder." Sert bir ifade fakat olan biteni çok iyi açıklıyor. Bütün bu ifsat edici bakış maalesef yeryüzünde pek çok çatışmanın, fitnenin, fücurun da kaynağı oluyor. İngiliz'in Hindistan'da, Fransız'ın Cezayir'de neler yaptığını, bütün Afrika'nın nasıl köleleştirildiğini, kaynaklarının elinden nasıl alındığını biliyoruz. Bu şeytani bakışa karşı ne yapmamız gerektiği üzerine düşünmemiz lazım. Ortadoğu'yu, bizim ülkemizi de aynı şekilde tehdit ediyorlar.

SÖ: Bu Rönesans'la başlayan bir hadisedir. İmanın rehberliğinden azade kıldığınız zaman akıl nefsin, içgüdülerin emrine giriyor. Akıl çok güçlü bir silah ama kendi başına bir şey yapması mümkün değil. Ona istikamet çizilmesi lazım. Batı medeniyeti ve modernite tahlillerini enteresan bulduğum Nietzsche, "İçgüdüler benim vazgeçilmez rehberim, beni hiç terk etmediler," diyor. İspanyollar, İngilizler, Fransızlar... Tüm bunlara baktığınız zaman insan olmak bakımından kategorik olarak aralarında bir fark yok ama şiddet ve istismar az veya çok hepsinde ortak. Bu ortaklığın enteresan tarafı hepsinin bunu meşru görmesi. Müslüman olarak anlayamadığımız budur. Müslüman'ın istismar ve zulüm olarak gördüğünü, onlar hak olarak görüyor.

KS: "Ben oraya medeniyet götürüyorum," diyor. Yakından bildiğimiz, "Irak'a demokrasi götürüyorum," söylemine benzer antropoloji, bu "kıt akıllı Afrikalıların ve kıt akıllı Batılı olmayan vatandaşların," nasıl tedip edilebileceği, nasıl uygarlaştırılacağı üzerine kurulu.

SÖ: Evet, bunun üzerine bilim kurulmuş. Neticede onda ne zihnimizdeki ve gönlümüzdeki ilahi referans yok. Bu referansın adını bilebilir, okuyabilir ama onu hayat rehberi olarak tanımaz. Tanımadığı zaman kendi nefsiyle, içgüdüleriyle baş başa kalıyor. Onun da yapacağı şey konjonktürel menfaatini öncelemek. Bugün Ortadoğu'da olan budur. Türkiye kendi İslamî kimliğinden vazgeçse tehdide maruz kalmayacak. Türkiye'de ekseriyet dini modernitenin çizdiği sınırlar içinde anlar; halbuki din, medeniyetin kurucu unsurudur. Bir medeniyeti ya bir din kurar ya da din gibi algılanan bir felsefi doktrin kurar. Burada iman edilen bir felsefi doktrini kastediyorum. Modernite de bir tür dindir, bir medeniyet doktrinidir. İçerisinde Hıristiyanlığa da, İslama da ancak onun çizdiği sınırlar dahilinde kalmak şartıyla yer vardır. Türkiye'de bu sınırlara uymayan bir İslam tasavvuru var. Dolayısıyla buradan bir çatışma doğuyor. Modernite, hayatı doğum ve ölüm arasında sınırlandırıyor. Buradan hız ve haz çıkıyor. Müslümansa ebedi hayatı hayata katıyor, hatta öncesini, kalubelayı dahi katıyor. Erzurumlu İbrahim Hakkı, "Dünyaya geldim gitmeye," diyor. Modernite için gitmek, bitmek demek ve gitmenin ötesi bir muammayken Müslüman için öyle değil. "Hayat-ı cavidan bir şeyh-i kâmilden sual ettim/ 'Ölümden evvel ölmektir' deyince intikal ettim" dizeleri, ölünün ihtirassızlığından yola çıkarak insanın yapmak zorunda olduğunu, ancak ihtiras sahibi olmaktan kaçınılması gerektiğini ifade ediyor. Moderniteyse ihtiras üzerine kuruludur. Dayanağı kendi varlığıdır ve o varlık modern insana "Önce ben, hep ben," dedirtir. Müslüman'ın varlığıysa nefes alırken bile "Hû" der.

KS: Burada insanın kendisi için yaşamasıyla başkası için yaşaması arasındaki fark ortaya çıkıyor. İnsan sadece kendisi için yaşadığında süfli arzuları her şeye galip gelebilir.

SÖ: Bu süfli kelimesi bile İslamî söylemdedir, Batılı için o süfli değildir; hayata dair muhterem arzulardır.

KS: Dolayısıyla buradan insana bakış da etkileniyor. "Önce ben" diyen bir zihniyet fevkalade rekabetçi bir topografya üretiyor. Bu durakları geçmemiz, bu zaafları yenmemiz lazım. Şair de, "Dayan bir tekme sen de zevk için feryat lazımsa" diyor ya, herkes birbirine bir tekme atıyor. Oysa "Yaşamak için yaşat," felsefesi, ötekine ihtiram etmeyi, ötekinin hayatını yeri geldiğinde kendi hayatının önüne koymayı, ötekiyle ilgili bir sorumluluk duygusu taşımayı beraberinde getiriyor. Çok yıllar evvel, Zeynep Gazali ile bir mülakat yayımlanmıştı. Orada muhterem hanımefendi diyordu ki; "Müslüman âleminin de güçlü olması için atom bombası üretmesi lazım." Bunun üzerine bir tartışma oldu: Müslüman, kitle imha silahı üretir mi? Belki bir caydırıcı kuvvet olarak düşünülebilir fakat ben kitlesel tarzda kötülük üretebilen bir şeyin bizim zihniyetimize yakışmayacağını düşünüyorum. Böyle bir şeyi düşünüyor olmak bana göre zalimlerle zalimlikte yarışmak anlamına geliyor. Bu zihniyetin bizde olması bile bizim zihinsel kirlenme yaşadığımıza, müstağripliğin, garpzedeliğin ruhlarımıza nüfuz ettiğine delalet ediyor. Zulümden yana tavır almak yerine kendimize mahsus epistemolojimizi ortaya koyabilmemiz lazım. "Biz insana böyle bakmıyoruz, sizin gibi bakamayız. Biz insana baktığımız zaman diriltilecek bir varlık, omuz omuza durulacak bir varlık görüyoruz," demeliyiz.

SÖ: Hepimiz birbirimize emanetiz Kemal Bey.

KS: Bir emanet bekçisi olduğumuz bir varlık görüyoruz. Ehli irfanın çok güzel bir sözünü duymuştum yıllar evvel. "Biz bu dünyaya var olmaya değil, yâr olmaya geldik," diyor. Gayemiz yâr olmaktır,

dost olmaktır, sevgili olmaktır. Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu dostluk üzerine yaptığı olağanüstü konuşmasında da söylediği gibi; "Çihâr-i yâr-i güzîn olmaktır." Bunu önceleyen bir medeniyet kötülük üretemez diye tahmin ediyorum.

SÖ: Müslüman teknoloji üretmeyecek mi? Şüphesiz üretecek. Batı uygarlığının deterministik bir boyutu vardır. Bu deterministik boyutun çalışmadığı yerlerde ihtimaller, belirsizlikler ortaya çıkar. Biliyorsunuz, inşaat mühendisiyim. Yıllar önce deprem oldu. Orada herkes soruyor: "Bu bina yıkılır mı, yıkılmaz mı?" Ben çok bina gördüm, mesleğimde de oldukça iyiyim. Ben, "Allah bilir" desem, "bilim insanı değil" diyecekler. Haklılar çünkü kendi epistemolojimizi üretemediğimiz için Batı determinizmiyle konuşmak zorunda kalıyoruz. Batı modernist kafası "Allah bilir" diyemediği için istatistik yapıyor ama öyle şeyler oluyor ki istatistik diye bir şey kalmıyor. Tabii ki teknoloji üreteceğiz ama şunun bilincinde olmak zorundayız: Her an ve her zeminde bir tertib-i Hak vardır. Hayata bakarken Cenab-ı Allah'ın bizimle olduğunu, onun rızasını kazanmak için gayret etmek gerektiğini biliyor ve bunu önceliyoruz. Ne diyor Akif: "Allah'a sığın sa'ye sarıl, hikmete ram ol/ Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol." Önce Allah, sonra gayret. Eski zamanlarda buharlı vapurlarla gidiyorlarmış, yol uzun. Diyelim buradan Bandırma'ya gidiyorlar. Bir dervişle bir tüccar yan yana oturuyorlar. "Ne diyor buhar makinesi?" diye soruyor derviş. Tüccar, "Aldı da vermez, aldı da vermez," diye yanıtlıyor. "Sen ne diyorsun?" diye soruyor dervişe. Derviş, "Hayyu kayyum Allah, hayyu kayyum Allah," diye yanıtlıyor. Bunların ikisi de olacak. Hep derviş olsa derviş kendini fark etmez, hep tüccar olsa tüccar kendini fark etmez.

KS: Yıllar evvel bir edebiyat dergisinde, Bursa'yı ziyaret etmek isteyen Batılı bir nüfus idarecisine Bursa nüfus idarecisinin yazdığı bir cevap yayımlandı. Batılı soruyor; "Efendi, sizin orada kaç Rum, kaç Müslüman, şu mezhepten kaç kişi var, sizin istatistikleriniz ne söylüyor?" Bizim müdürün cevabı şöyle: "Efen-

biz böyle lüzumsuz işlerle uğraşmayız." Tasnif etme, ayırma, o ayrılan grupları kendi içinde yeniden ayırma... Batı düşüncesi buradan da ilerliyor. Sınıflandırabildiği her şeyi, alt şubelere indirgeyebildiği için oradan yeni şeyler üretebiliyor.

SÖ: Dominant unsuru belirlemeye çalışıyor.

KS: Oradan mühendislik yapacak, isyan çıkartacak. Bizde insanın hayrına olmayacak bilime itibar etmeme durumu söz konusu. Siz de bilim dünyası içindesiniz, ben de. Bazen incir çekirdeğini doldurmayacak konularda binlerce çalışma çıkıyor. O çalışmalardan yine paraya ya da güce tahvil edilebilecek bir şey üretiyorlar.

SÖ: Batılı insan kutsaldır çünkü tanrısaldır bir manada. Tanrı'ya karşı çıkar. Hümanite de odur. Batılı insan bütün zaaflarıyla kabul edilir ve o zaaflarıyla güzeldir, ilgi çekicidir, gizemlidir. İslam dünyasında uyulması, tâbi olunması gereken tek bir örnek var: Cenab-ı Peygamber. Sünnet, ona benzemek içindir ve bu zordur. Batılı keyfe göre yaşar. Bundan dolayı da vicdan azabı çekmez, çekerse o vicdan azabı da onun için güzel gördüğü deneyime dönüşür; filmle veya romanla paraya tahvil edilir. İhanet, bir deneyimdir, paraya tahvil edilen bir şeydir.

KS: Bu söylediklerniz, "Batılı tasvir bâtıldır" hükmünü hatırlatıyor. İnsan ruhunun alçalışları bizim medeniyetimizde sergilenmez. Belki yükseliş imkânlarından bahsedilir de, o alçalış imkânları detaylıca tasvir edilmez çünkü bunun necis olduğu düşünülür.

SÖ: Çünkü nefis özenir onlara. Bizim menkıbelerimizde masallar şöyle başlar: "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde." Mesel, menkıbe; hadiseyi, ibreti size anlatmak içindir. Şu yerde, şu zamanda, şu insanlar; Ahmet, Mehmet, Hasan yok, kişi yok bizde. Mesela rahmetli Şakir Kocabaş'ın Nasrettin Hoca fıkraları üzerine enteresan tahlilleri vardır. Bu fıkralar darası alınmış mesellerdir. Necip Fazıl'ın *Bir Adam Yaratmak* metni mühim bir

eserdir. Orada hiçbir zaman bir hayat kurgulayamadığ[illegible] nür kılınır. Biz bir kader yaratamayız, bunu yapmaktan [illegible] çekiniriz, bunu beceremeyiz. O, Allah'a ait bir hadisedir. Dolayısıyla bizim böyle bir farklılığımız var hayata bakışımızda.

KS: O halde bizim dünyamızda hiç roman olmayacak mı kıymetli hocam?

SÖ: Belki roman tarzında değil, tasvirlerle bize ait bir tarz inşa edeceğiz. Her tasvir bir mücessem getirir zihnimize. Gerek İseviyet, gerek Musevilik, gerek İslamiyet insanı soyuta çeker. Bu soyutun en temelinde bir Allah fikri vardır. Görünmez, bilinmez, anlaşılmaz, duyulmaz, idrak edilmez ama vardır. O soyutu somuta çektiğinizde mücessem başlar. Ben televizyonla, çizgi filmle bu olmaz desem, bir anda bütün toplumu karşıma almış olurum ama o alanlarda tecessüm başlıyor.

KS: Bâki'nin, "Müşkül budur ki sureti haktan zuhur ede," sözleri geliyor akla. Görüntü olsun, imgelerle görüntü oluşturma sanatı olarak roman olsun, her biri bir tür yaratma iddiası taşıyor. Hollywood filmlerinde bu düşünceyle "Şu filmin yaratıcısı filancadır," deniyor.

SÖ: Önce insan inşa etti, idrak etti, imal etti; şimdi iş yaratma aşamasına geldi. Çok dikkat etmek lazım. Bir yandan bu çağın imkânıdır çünkü ben bütün bu görsel, işitsel medyanın "Ol," emriyle vücut bulduğuna inanıyorum. O, "Olma," dese olmaz. O zaman Müslümana şöyle bir soru soruluyor: "Elektronik haberleşme sahasını sana açtım, buyur. Hadi bakalım, neyi ne düzeyde yapacaksın ve onu ne şekilde kullanacaksın? Mümkün mertebe müstağni kalabilecek misin?" Müslümanlar "istiğna" kelimesi üzerine düşünmeli.

KS: Kişisel hayatlarımızda müstağni durmayı gayret edersek belki başarabiliriz ki bunca uyarıcı ve imkân karşısında hiç kolay bir tavır değil.

SÖ: Allah yardım etmezse başaramazsınız. O, kalpleri tatmin edendir. Hasan Basri Çantay, "Gözünü aç, hişt," diyor ,ancak Allah zikri, hem lafzi hem kalbî biçimde "Aman yarabbi," dediğiniz zaman bir zikir oluyor. O, yardım ederse siz bu âlâ-yı vâlâ içinde olursunuz ve kimse tarafından da kolay kolay istila edilmezsiniz.

KS: İstila konusunda şöyle bir itiraz gelebilir hocam: "Tamam, biz kişisel hayatlarımızda müstağni duralım, durmaya gayret edelim fakat öbür tarafta gürül gürül akan bir dünya var. Bizim değerlerimize, kutsallarımıza bir saldırı var. Eğer biz de roman yazmayacaksak, film yapmayacaksak, sosyal medyada bize karşı yürütülen bu saldırıya bir ölçüde cevap vermeyeceksek o zaman bu bir tür Budist içe kapanma, dünyadan el etek çekme, bir tür meskenet hali gibi telakki edilebilir mi?"

SÖ: Gelir tabii. İtirazın sonu yok. Cevabın var mı dersen, yok.

KS: Muhammed İkbal çok eleştirir.

SÖ: Eleştirir. Onun da yaşadığı dönemde yüz yüze kaldığı sosyal şartlar başkadır. Ben burada haddimi aşmak istemem. Ben şuna inanırım; evet, işinizi yapacaksınız ama insan insanın ufkudur veya kurdudur. Siz bazı şeylere karşı bir tavır alabilirseniz bu bütün insanları etkiler. Kendi yapamasa da sizin tavrınızdan etkilenir. Mahatma Gandhi bir örnektir. Büyük Britanya devletini bitiren adamdır. Neyle? Bir çıkrık, bir keçi ve basit bir Hindistan giysisiyle... O bitirmiyor, kader bitiriyor, onu da vazifelendiriyor. Benim hayattan anladığım budur. Hayata istiğnayla bakmak çevrenizdeki herkesi etkiler. Neticeyi Cenab-ı Hak verir, siz tedbirinizi alacaksınız. Modernite bizim zihnimize ve gönlümüze bazı bariyerler koydu. Modernite baskısı ve ihtarıyla, "Şunu, şunu yapmazsak muvaffak olamayız," dedik. Ben determinist değilim, dolayısıyla bana göre bir Müslüman roman yazacaksa kendine özgü bir roman yazması ya da eğer bu mümkün olmayacaksa hiç yazmaması lazım, belki aynı şekilde film de yapmaması lazım.

Neticede biz kendimize has bir tavır, tarz ortaya koymak mecburiyetindeyiz. Bu tarz ilk olarak ilahi rızaya talip olacak, ikincisi olarak determinist olmayacak.

KS: Fizik alanında bunu destekleyen enteresan ve heyecan verici gelişmeler var. Mesela kaos teorisi bize çok küçük bir girdiyle çok büyük değişikliklerin olabileceğini söylüyor. Kaos teorisinin açtığı pencereden ahenksizlik gibi görünen şeyi çok detaylı incelediğinizde en küçük birimlerde bile tekrar eden bir ahenk görüyorsunuz. Yaratan her şeyi büyük bir nizam ve ahenkle yaratmış. Bizim ahenksizlik, kaos, karmaşa gibi algıladığımız şeyin arkasında mükemmel bir düzen, kudretli bir irade var. Hayat üzerinde tam bir kontrolümüz yok. Ruhun selameti de o kontrol hissinden vazgeçerek, tâbi ve teslim olmakla mümkün olacaktır ancak.

03 "'Ben' üzerine bir varlık inşa ederseniz mutlaka bir 'öteki'ye ihtiyacınız olur"

Batılı için öteki bir zamanlar Protestanlık, bir zamanlarsa komünizmdi; şimdiyse İslam. "Düşman olmasa da icat etmek lazım," diyor Batılı ve kendini yarattığı düşman üzerinden test ediyor. "Ben senden daha iyiyim," diyor mesela. Bir Müslüman'ınsa buna ihtiyacı yoktur çünkü o kendini tanımlamıyor ki, onu Allah tanımlıyor.

KS: Kanada'da, McGill Üniversitesi'nde kıymetli bir hocayla çalışmıştım bir müddet. Ayrılma zamanım geldiğinde, veda mahiyetinde beni akşam yemeğine çıkarmıştı. Yemeğimizin ardından beni eve bırakıyor, son kelamlarımız. "Hocam, ben Kanada'daki insanları çok mutsuz görüyorum; sosyal adalet var, sağlık sistemi mükemmel işliyor fakat insanların yüzüne baktığım zaman bir mutsuzluk okuyorum. Sizce sebebi ne olabilir?" diye sormuştum. "Bizim insanımız aşırı derece eşitlik fikrine inandırılmıştır. Bu eşitlik fikri nedeniyle kimse ötekinden bir şey öğrenebileceğini düşünmez. Biz manevi yolları kapanmış bir toplumuz. Burada kimse sizin toplumunuzdaki gibi birinin önünde diz çöke-

mez, spiritüel anlamda onu daha iyiye taşıyabilecek bir öğretici kendisine başkasının sunabileceğini tahayyül bile edemez," diye cevaplamıştı. Onun bu sözleri bana çok dokunmuştur.

SÖ: Bu noktada ümit kapısı kapanıyor, insanın insana iyi geleceğ fikrinin olmadığı yerde umut etmek de pek mümkün olmuyor.

KS: İnsandan insana giden şifa, insanın insana sığınak olması, yurt olması ve bizim gidip büyük bir ruhun gölgesinde serinleme hadisemiz kayboluyor. Üsküdar'da yaşayan Allah âşığı, çok sevdiğimiz bir Âşık Dede'miz vardı. Bütün ömrünü sahabe türbedarlığıyla geçirmiş, orada hizmet etmeyi kendine şiar edinmiş bir pir-i fani. O rahmet-i Rahman'a kavuştuğu zaman cenazesine hürmetle bir sürü insan geliyor. Profesörler, değişik makamlardan insanlar, başka yolların, tarikatların efendileri... Bizde bir profesör, ilkokul mezunu bir adamın dizinin dibinde oturabilir. Ondan bir şey öğrenmeyi isteyebilir. Onun manevi ilminin veya nasibinin kendisinden fazla olduğunu düşünebilir. Batılılaşıyoruz ve bizlere o Batılı kibri musallat oluyor. Bir başkasının dizinin dibinde oturmayı kendimize zül addediyoruz. Daha nasipdar olduğunu düşündüğümüz insanların dizinin dibinde oturmuyoruz.

SÖ: Merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bu manada şu sözü aklıma geldi: "Eskiden, bir insanın efendisi olmaz ise o insan eksik sayılırdı." Buradaki efendiden bir şeyh, kişinin bir tarikata müntesib olması kastedilir. Ekrem Hakkı Bey'in vefatının üzerinden otuz yıl geçti. Bu sözü söylediği zamanlar 1950 ortaları. Bu bir paradigma, bir telakki ve anlayış değişikliği. Evet, Batılılaşıyoruz, malumunuz Batı modernitesi "ben" üzerine kurulmuştur ama hangi "ben"? "Bir ben vardır bende benden içeri," diyor ya Yunus, o "içerdeki ben" değil, dışardaki "zahir ben". O "zahir ben" baktığı yer maddi dünyadır. Arka planı tahlil ettiğimizde Batı'nın bugün çatırdamasına karşın hâlâ nefs-i emmaremize hitap eden maddi bir dünya inşa ettiğini görüyoruz. Dışardaki ben, ad'ına nefs-i emmare diyelim, hep ister, hiç doymaz.

KS: Bizi biz kılan hususiyetleri daha titizlikle koruyabilmemiz lazım. Oysa globelleşme dedikleri dünyanın tek bir renge bulanması demek. Küreselleşmenin tariflerinden biri şu: Nereye giderseniz gidin hiçbir zaman bir yeri arkada bırakmış olmazsınız. Her yerde Amerikan markalarını görürsünüz. Her şey birbirinin aynıdır. Herhangi yeni bir şeyle karşılaşamazsınız. Küreselleşme gittiği her yere bu küresel markaları taşır. Hayat aynılaşır. Çay içerek eğlenen Türkler birden Brezilya kahvesiyle sohbet etmeye başlar.

SÖ: Çay bizim kültürümüzde tahmin ettiğimizden çok daha büyük öneme sahip. "Geldi hengâmi herem gayri günahtan geçelim/ Mey-i yakuta bedel çay içelim, çay içelim." Yani, "Yaşlılık zamanı geldi, günah işlemeyelim, ölüm yaklaştı artık mey'i yakuta bedel çay içelim," diyor. "Çay, kadehte dîde-efrûz olmalı/ Lebrîz ü lebreng ü lebsûz olmalı"; yani çaya baktığınız zaman gözünüz parlayacak, dudağı hafif yakacak, biraz acımtrak olacak ve bardakta dudak payı az olacak. Bu da bizim klasik çay tariflerinden birisi.

KS: Çay için bazı dervişler "küçük ihvan" derlermiş.

SÖ: Nakşiler öyle der.

KS: Çok önemli değerler bunlar; hayata, bize ve kültürümüze dair değerli nüanslar. Bu nüansları korumak gittikçe daha da zorlaşıyor. Anadolu'nun bazı şehirlerine gittiğim zaman oralara devasa AVM'lerin yapıldığını görüyorum ki bunlar çarşılarıyla temayüz etmiş şehirler; Elazığ, Konya, Kayseri gibi çarşı ahlakını geliştiren şehirler. AVM bu yerleri teslim aldığında küçük esnafı öldürmüş, o çarşının kendi kültürünü ve ahlakını kesintiye uğratmış oluyor. Bir büyüklük veya sayı kısıtlaması olmalı gibi geliyor bana.

SÖ: Bu Amerikan kapitalizmiyle yeni tanıştık ve çok hoşumuza gitti çünkü uzun yıllardır kültür yozlaşmasına maruz kalıyoruz. Kırk sene önce Amerika'dayken bizim hanımın İngilizce dersi aldığı bir Amerikalı vardı. Rahibe olmaya karar vermiş, kendi-

ni fakir fukara İspanyollara adamış. Kadıncağızla ahbap olduk. Anlattığına göre, Paris'te bir restoranda oturuyorlar, garsondan ketçap istiyorlar. Garson, "Madam, bizde ketçap bulunmaz, isterseniz size domates sosu getirelim," diyor. Başka bir örnek daha vereyim: Nancy adında Hollandalı bir Müslümanla tanışmıştık. 1946'da Hollanda'da doğuyor ve babası Amerikalılara şükran nişanesi olarak adını Nancy koyuyor. Nancy büyüdüğünde Fransa'da Amerika karşıtı hareketlerin içinde yer alıyor. Demek ki sizde milli, manevi, kendinize ait bir şahsiyet varsa ve diriyse bu akıma kolay teslim olmuyorsunuz.

KS: Kitle belki mahrumiyetin, fakr u zaruretin getirdiği göz boyama, kendini tanımamayla Amerikan kapitalizminin basit, vulgar sunumuna kapılmış vaziyette. Geçen hafta sonu Bursa'daydım. Vakit geçirmek için beni büyük bir alışveriş merkezine götürdüler, herkes orada. Ben, bu da geçer diye tahmin ediyorum.

KS: Vitrin gezmek...

SÖ: Ve kazanmadığınız parayı harcıyorsunuz!

KS: Bu korkunç bir tezgâh. *İdiotizm* adında bir kitap yayımlandı. Kitapta ilk kez rastladığım bir tespit yapılıyor. Batı'nın, tefeciliği suç olmaktan çıkarıncaya kadar İslam'ı beğenmeyeceği ve İslam dünyası bu tefecilik düşmanlığı kamburundan kurtulmadığı sürece Batı'nın onu askeri yöntemlerle dize getirmeye çalışacağı anlatılıyor. Kalvinizmle birlikte Hıristiyanlık tefeciliği suç olmaktan çıkardı. İslam'da ise tefecilik, faiz ya da ribâ büyük suçlar. Acaba Batı'nın İslam'la son dönemde bu coğrafyada giriştiği kavganın ardında, sınırları yeniden çizme isteği ve her şeyin gerisinde bizi daha elverişli bir pazar haline getirme fikri mi var?

SÖ: "Ben" üzerine bir varlık inşa ederseniz mutlaka bir "öteki"ye ihtiyacınız olur. Batılı için bu öteki bir zamanlar Protestanlık, bir zamanlar komünizmdi; şimdiyse İslam. Bir Müslüman'ın öteki ise

ihtiyacı yoktur çünkü o kendini tanımlamıyor ki, onu Allah tanımlıyor. Müslüman'ın Allah itikadıyla modernist Batılının Tanrı itikadı arasında çok ciddi fark vardır. Biri Allah'a Müslümanca inandığı için 0, onun ruhunu tatmin eder. Öteki, Tanrı'ya inanıyor ama Müslüman'ın inandığı şablonda değil, başka bir şablonda. Dolayısıyla, Batılı öteki olmadan yaşayamaz.

KS: "Düşman olmasa da icat etmek lazım," diyor Batılı ve kendini yarattığı düşman üzerinden test ediyor.

SÖ: "Ben senden daha iyiyim," diyebiliyor icat ettiği öteki sayesinde.

KS: "Doğu'nun icadı" da, oryantalizm de böyle bir şey. Kendi ruhunda ve benliğinde kabul etmek istemediği karanlık, ilkel tarafları yansıtıyor.

SÖ: Zalim, gizemli tarafları egzotik bir biçimde yansıtıyor.

KS: Erotik bir Doğu tanımlıyor ve "Senin adam edilmeye ihtiyacın var, o da ancak benimle olur," diyor. İlk dönem antropoloji çalışmalarında Afrikalı insanlarla ilgili Fransız antropologlar, "Bunlarda beyin yok. Bunlar ancak medeni bir ulusun pençeleri altında adam olur," diyorlar. Antropoloji bilimi, sömürgeciliğin meşrulaştırıcı bir kolu.

SÖ: Ve kendi açılarından kendilerini haklı bulurlar. Türkiye'de Müslümanların bir büyük eksiği de tüm dünyadaki insanları kendileri gibi zannetmeleridir. Pragmatist, kapitalist bir Batılı bir yeri vurup bir şey aldığı zaman kendi düşünsel ve duygusal kodları açısından rahattır çünkü onu zulüm olarak görmez. Örneğin, "Hırsızlık kötüdür," önermesini ele alalım. "Hırsızlık" bir kavram, "kötü" de bir sıfat değil mi? Yargı izafe ediyoruz. Batılı için sorarsanız Hans'ın cebinden Stephan 5 mark çalarsa kötüdür ama o parayı Ahmet'in cebinden alırsa kötü değildir. Suriye'de olanlar da bugün bunun örneğidir.

KS: Bir yazar, "yası tutulamayan hayatlar"dan bahsediyor. Bana çok dokunaklı gelir bu ifade. Irak'ta, Afganistan'da, Somali'de insanlar öldüğünde yasları tutulmuyor, onlar sadece istatistik oluyor. Beş bin kişi denizi geçmeye çalışırken boğuldu ve etkisi olmadı ama Fransa'da 30 kişi terör saldırısında öldüğünde tüm dünya aynı anda yasa boğuldu.

SÖ: Körfez Savaşı sırasındaki görüntüleri hatırlayın. Bir balıkçı petrol artığına bulandı. Zavallı ölecek. Tüm dünya ayağa kalktı.

KS: Körfez Savaşı'nda kullanılan bu görüntünün başka bir çevre kazasından alındığı ortaya çıktı. Bu riyakârlık insanları çok inciti yor hocam. İslam dünyasında herkes organize bir riyakârlığın kendilerine karşı bir cürüm halinde yürütüldüğünü görüyor.

SÖ: İki taraflı keskin kılıç gibidir. Batı'nın size sunduğu imkânlar çok hoşunuza gider. Yaşamak için oraya gitmek istersiniz. Ama mühim olan şu: Müstağni kalabiliyor musunuz? Bu ciddi bir hesaplaşma. Batı sizin sinir uçlarınıza dokunuyor. O uçlar hassas. Ben de iyi bir arabaya bineyim diyorsunuz, ben de şu elbiseyi alayım, ben de şu markayı giyeyim. Varlığınızı araba, marka, elbise üzerinden inşa ederseniz bitmiştir. Egonuzun, nefs-i emmarenizin ötesinde şeyler var; kalbiniz, zihniniz, değerleriniz.

KS = Kemal Sayar
SÖ = Sadettin Ökten

04 "Şehir sadece akılla kurulan bir yapı değildir"

Yaşadığımız mekân şahsiyetimizin bir parçası, bunu muhafaza etmemiz lazım. O da mesuliyetle mümkün oluyor. Toplum ve eylemler şehri her an inşa ediyor. Siz şehri inşa ediyorsunuz ama aynı anda şehir de sizi inşa ediyor. "Erdemli şehrin birinci özelliği insanın yardımlaşmasıdır," diyor Farabi. Yardımlaşmanın en basit biçimi de tebessümdür.

KS: Güzellik giderek çekiliyor hayatımızdan. Daha çirkin şehirlerde yaşamaya başladık. Le Corbusier'in kitabında okuduğum bir paragraf çok çarpıcıydı: "Biz Avrupalılar İstanbul bahçelerinin zenginliği karşısında hicap duymalıyız, her sokak başında ulu ulu ağaçlar, her evin bahçesinden taşan zengin meyve ağaçları; insan bu şehirde, yeşilin başatlığı karşısında kendi şehirlerinin kuruluğunu aklına getiriyor ve hicap duyuyor," mealinde bir şey söylüyordu. Hangi sene yazmıştır hocam sizce?

SÖ: 1920'lerde sanıyorum çünkü Corbusier iki-üç defa İstanbul'a gelmiş ve uzun süre kalmıştı. Hafızamı şöyle bir yoklarsam, sanırım 1910'larda da gelmişti.

KS: Bir asır önce şehirlerimiz güzelmiş.

SÖ: Bir asır önce biz varız, bizim tasavvurumuz var ve şeh[illegible] tasavvur inşa ve imar ediyor. Ben İstanbul'da doğmuş ve yaşa[illegible] bir insanım. Fatih, Üsküdar, Aksaray, Cerrahpaşa'da 1970'lere kadar Yahya Kemal'in "Koca Mustâpaşa" şiirindeki pitoresk [illegible] dı. 1950'lerin sonunda "kat karşılığı" diye bir şey başladı, 70'lere kadar sürdü, 90'lardan sonra şehir bitti, Üsküdar'daki bahçe[illegible] evler bitti. Türk modernleşmesi gerçekleşmedi çünkü bu bir zih[illegible] niyet, paradigma meselesidir. Bülent Ecevit, "gardırop devrimci[illegible] liği" diyordu, öyle bir hadise. Gardırop devrimciliğini siyasal erk yaptı, şehirdeki bu yoz modernleşmeyi de toplum yaptı. Cumhuriyet, İstanbul'u modern tasavvura göre medeni bir Avrupa şehri haline getirmek istiyor. Türkiye'de bunu yapacak şehir planlamacısı ve mimar yoktu. Bir zamanlar bunun için Avrupa'dan insan getirmeye çalıştılar, Corbusier bunlardan biri, bir diğeri de Henri Prost. Corbusier, "İstanbul'u tarihi hüvviyetiyle imar edeceğim," diyor ama Cumhuriyet bunu istemiyor. 1936'dan 1950'lere kadar İstanbul'un başında Prost var ki Afrika'daki Müslüman şehirlerini Fransız anlayışına göre değiştirmiştir. Neticede Prost projesine başlıyor ama tamamlayamıyor; araya harp giriyor, para yok. İstanbul'u dönüştüremiyorlar. Corbusier, "Ben hayatımda en büyük hatamı yaptım, İstanbul gibi bir şehri, tarihi hüvviyetiyle tasarlayacağım derken Cumhuriyeti okuyamadım," diye yakınıyor. Bir Batılının bizi anlaması mümkün değil, bir Doğulunun da onları anlaması mümkün değil. Şehir sadece akılla kurulan bir yapı değildir, şehirde maneviyat vardır. Bir gotik kilisede de kendine özgü maneviyat vardır. Kendi şehrimizi biz imar edeceğiz, dolayısıyla koruyacağız, dönüştüreceğiz.

KS: Corbusier, 1911'de ilk defa geliyor Türkiye'ye. İstanbul ve Edirne'de kalıyor, çizimler yapıyor, notlar alıyor ve "Her şey beni Türkleri ayrı bir yere koymaya itiyor. Kibar ve ağırbaşlılara[illegible]. Nesnelerin varlığına saygıları vardı. Kapıları kocaman, güzel[illegible] görkemliydi. O ne birlik, o ne zamansızlık, o ne bilgelik," diye[illegible]

yazıyor. Bu saygıyla bu şehri imar etseydi herhalde bambaşka bir şey olacaktı.

SÖ: O belki tekniğini gösterirdi ama ruh yine bize ait olurdu. Başka türlü olmazdı. "Taşı şöyle yontun," derdi ama o formun bize ait olması icap eder. Şehir bir ruhtur, bir Şark bilgeliğidir, bir maneviyattır. Eğer medeniyet değerlerine tekrar dönebilirsek ki ben döneceğimiz kanaatindeyim çünkü sorguluyoruz. Toplum, moderniteyi devlet imkânlarıyla, hatta devlet zoruyla tanıdı ama şu anda sorgulamaya başladı, bu hayra alamet bir şey. Bir toplum, şehri üç türlü ele alır. Hiç yoktan bir şehir inşa eder. Önce kendinde neyin eksik olduğunu idrak eder, ondan sonra şehri inşa eder. Bağdat böyle bir şehirdir. İkincisi, şehir dönüştürülür. Şimdiki Türk şehirleri bir müddet sonra dönüştürülen şehirler olacak, inşaallah. Toplumdan bunun bedelini istesen, o göz zevkinin, o medeniyet bütünlüğünün bozulmaması için verir çünkü karnımız doydu, yavaş yavaş zevk ön plana çıkmaya başladı. Yaşadığımız mekân şahsiyetimizin bir parçası, bunu muhafaza etmemiz lazım. O da mesuliyetle oluyor. Toplum ve eylemler, şehri her an inşa ediyor. Siz şehri inşa ediyorsunuz ama aynı anda şehir de sizi inşa ediyor. "Erdemli şehrin birinci özelliği insanın yardımlaşmasıdır," diyor Farabi. Yardımlaşmanın en basit biçimi de tebessümdür.

KS: William Chittick'in *Hayal Âlemleri* diye bir kitabı var. "Güzellik Müslümanların temel meselesi olmaktan çıktı ve biz kaybettiğimiz güzelliği buluncaya kadar da fazla iddialı laflar konuşmayalım," diyor. Kurduğumuz şehirler, hayatlarımıza vurduğumuz fırça darbeleri, günlük hayatı nasıl yaşadığımız, tüm bunlar o kadar önemli ki. Başka mana âleminden bir insan bize baktığı zaman ne düşünecek, ne hissedecek? Bizi temayüz ettiren bir vasfımız var mı? Davranışlarımıza sinmiş bir letafet var mı? Karşı tarafa bir itişme kakışma hissi mi veriyoruz, yoksa onu konuşmaya, sohbete, bir bilişme haline mi davet ediyoruz? Bu ruh güzelliği mi kaybettiğimiz?

SÖ: Zaten maddi dünyaya yansıyan güzellik ruh güzelliğidir. Maddi dünyadaki materyal sizin emrinize amade. Ona bir form verip sunuyorsunuz, o formu işinizde kullanıyorsunuz. O form, sizin iç dünyanızdaki sentez ve tercih kabiliyetine göre oluşuyor. Corbusier'in nesnelere saygı meselesine gelince; nesneler Allah'ın varlığının bir parçasıdır, bize hizmet ediyorlar, o halde onlara saygı göstermek mecburiyetindeyiz. Bunlar estetiğin konusudur. Ben estetikle alakadar oldum; yıllar önce "Kent Estetiği" diye bir ders başlatmıştım. Estetik medeniyet tasavvuruyla şekillenen bir şey. Bir Batılının güzel bulduğunu bir Müslüman güzel bulmaz. Ortaçağda bir Hıristiyanın güzel bulduğunu Rönesans döneminde yaşayan bir Avrupalı güzel bulmaz. Güzelliğin simetri, ahenk gibi temel kuralları vardır. Onlar içi doldurulması gereken kalıplardır. Onların içini siz sesle, renkle, formla dolduracaksınız. Zaman zaman Batılı insan yılar düzenden, hepsine karşı çıkar; o zaman egzantrik, öncü, avangard sanat ortaya çıkar. Bizse değer hükümleri itibariyle hâlâ Müslüman'ız, onun epistemolojisine bağlıyız ama bunu hayata yansıtmakta zaaflarımız var. Biçimlerimizi kendimiz organize eder, kurar ve yaparsak bize ait bir şehir ortaya çıkacaktır. Freud'un tezine göre, güvenlikle özgürlük ters orantılıdır. Eğer çok özgürseniz güvenlik şartınız düşer. Konfor ararsanız özgürlüğünüzden fedakârlık edeceksiniz. Osmanlı size bir şehir konforu sağlıyor ama özgürlüğünüzden geri adım atıyorsunuz. Şu an dünyada dizginlenemez bir özgürlük var, peki bu özgürlük insanlara huzur getiriyor mu? Hayır getirmiyor. Küreselleşme sonsuz özgürlük istiyor ki nefs-i emmarenin önü açılsın, bu sayede tüketim artsın. Güvenlik hiç mühim değildir onlar için çünkü insanlar kendilerini güvende hissetmezse daha çok tüketirler, tüketime güvenlik masrafları da girer.

KS: Büyük manipülasyonlar da o güvenlik duygusu üzerinden yapılıyor. Amerika'nın Irak'ı işgal etmesine dayanak yaptığı kitle imha silahlarının büyük bir yalan olduğu ortaya çıktı. Tamamen kendi kitlelerini korkutarak böyle bir operasyon yaptılar. Gelin

Afganistan'daki masum insanları bombalamanın mazereti olan pek çok şey yalan çıktı. Aslında yeniden bir öteki yaratmak istediler ve öteki üzerinden insanlara korku saldılar. "Biz onları bombalamazsak onlar bizi bombalayacak" korkusu saldılar. Böylece safları sıklaştırdılar. İnsanları korku üzerinden manipüle ettiler. Bu tür güvenlikçi politikalar insanların duygularını çok fazla suistimal ediyor.

SÖ: Batı diyor ki özgürlük çok önemli. Fakat görüyoruz ki bu özgürlük, mutluluk getirmiyor çünkü namütenahi bir özgürlük yok. Mühim olan toplumda bir ahengin, nizamın kurulması. O zaman da özgürlüğünüzden geri adım atmak zorundasınız. Osmanlı'nın yaptığı o; bedeli devlet sizin adınıza ödüyor, size de sizin mutlu olabileceğiniz bir çerçeve çiziyor. Kapitalizm bununla yürümez. Ürettiğiniz malı tüketmezseniz kapitalizm çarkı tıkanır. Mutlaka üretecek ve tüketeceksiniz.

KS: John Berger'in Yücel Göktürk'le yaptığı bir söyleşi kitabı çıktı: *İstanbul'dan Gelen Telefon.* Mealen aktarıyorum; "Neoliberalizm ekonomik ırkçılıktır, yoksulların yaşamaya hakkı olmadığını savunmaya kadar gider sonu. Neoliberalizm hayatın kırılganlıklarına, acılarına karşı satın almak suretiyle bir muafiyet sağladığını düşündürür, böyle bir yanılsama yaratır," diyor.

SÖ: "Alışveriş yap, kendini iyi hisset," diyor kapitalizm bize, değil mi?

KS: Böyle bir danışanım olmuştu.

SÖ: Siz "danışan" diyorsunuz, *patient* yerine.

KS: Bize gelen herkes hasta değil, hayat problemleriyle ilgili danışmaya geliyorlar. Bir de *patient*, "hasta" dışında "sabır" manasına da sahip. Batılılar çok daha acımasız; *client*, yani "müşteri" kelimesini kullanıyorlar. Ben onu asla diyemem, çok feci bir şey. "Danışan" ve "danışılan" demek ilişkiyi denkleştiriyor. Bir firmada üst düzey yönetici hanımefendi, "Her canım sıkıldığımda en

pahalısından bir kıyafet alıyorum, rahatlıyorum. Geliyorum eve paketini bile açmadan bir kenara atıyorum, evde onlarca elbise var. İş onu alırken aldığım hazda," diyor. Bu tabii muazzam bir şekilde tüketimi kamçılıyor ve tüketemeyen insanları da üstten "kaybeden" kategorisine sokuyor.

SÖ: Tüketen insanların, "kaybedenler"e ihtiyacı var. Kendini de "sen de eğer tüketemezsen böyle olursun" diye tehdit ediyor. Bektaşi babası hiç çalışmıyormuş. "Niye çalışmıyorsun?" diye sormuşlar, "Allah veriyor, vermezse canımı alır," diyormuş. "Çalış kazan," demişler, "Evlenirsin çocuğun olur, at araban olur, tarlan olur," diye akıl vermişler. "Sonra," demiş; "Hiç," demişler, "Ben şimdi de hiçim," demiş. Tabii bu ileri boyutu; böyle olmak icap etmiyor ama insanların kafasındaki ideal bu. Medya aracılığıyla "Siz buna öyküneceksiniz, buna imreneceksiniz, bunu yapacaksınız, yapmak zorundasınız," diye ufuk çiziliyor. Bunu yaparken üsttekilerin koyduğu kurala uymazsanız suçlusunuz. O suçlu, bu düzende mutlaka olmak zorunda. Onların canını yakmak gerekiyor çünkü sınırı aşıyorlar. O sınırı aşmayacak, orada kalacaksınız. Baumann, "Turistler ve aylaklar arada kalanlardır," diyor. Bir de *loser*lar var, onlar hiç kıpırdayamıyorlar. Birkaç yüz çok zengin aile, onların yönettiği bir dünya ve bir kitle görüyoruz. Dünya nereye gidiyor, onu bilmiyoruz.

KS: Bu kadar çaresiz değiliz. Bu dünyada onarma, yanlış gördüğümüzü düzeltme göreviyle vazifelendirilmişiz. Ian Dallas'ın *Gariplerin Kitabı* diye bir dönem çok okunan bir kitabı vardı; orada Müslüman olmuş, dervişliğe başlamış adama, efendisi bir hadis aktarıyor: "İslam garip başladı ve garip bitecektir." O da "Gariplik nedir?" diye soruyor. Şeyh Efendi, "Halkın bozduğunu onarmak, yıktığını yeniden imar etmektir," diye yanıtlıyor. Bu cevap bana çok ilginç gelmişti. Bazı şeyler zaman içinde bozulabilir, kadim gelenekler de bozulabilir, çürüyebilir. Zaman içinde eski yankısını, uyandırdığı görkemi kaybedebilir. Siz onu yeniden imar etmeye mecbursunuz. İnsan, imar etmek ödevindedir.

SÖ: O kabiliyeti var; çünkü insan, Allah'ın yeryüzündeki halifesi.

KS: Ümitsizliğe hiç yer yok.

SÖ: Bir Müslüman için bu böyledir çünkü Müslüman'ın bir tezi vardır. Ötekinin tezi daha çok var olmak üzerine kuruludur, Müslüman için böyle değil. Onlara atfedilen mana zaman içinde değişir ama arkada bir öz, bir değer vardır. Bir Müslüman'ın vazifesi zamanın ihtiyacına göre arkadaki özden yeni biçimler üretmektir. İnsanlara hürmet göstermek bir vecibedir. Siz çevreye hürmet göstermek istiyorsanız, sadece "ben"in ortaya çıktığı biçimler üzerine bir dünya kurmayacaksınız. Modernite, rasyonalite sizin kendinize ait biçimler kurmanıza izin vermiyor. Ama Müslümanlar için tabiat önemli bir hadisedir; gökyüzü ve doğayla bağımızı daimi kılmak mecburiyetindeyiz. Doğayla barışık formları korumalı, o formları modern hayatla buluşturmalıyız.

KS: Bir de hocam bahçe, cennetin bir remzidir. Dolayısıyla bahçeli evde yaşamak kalbini öte dünyaya açık bırakmak demektir.

SÖ: "O ölüden diri, diriden ölü çıkartır." Rahmetli Mahir İz Hoca, enteresan bir adamdı. O zaman yetmiş küsur yaşında, biz genciz, hayretle bakıyoruz. "Semaya bakıyorum içime sürur doluyor, ağaca bakıyorum mesut oluyorum, ruhum şenleniyor, ferah buluyor," diyordu. Biz otuzlu yaşlardaydık o zaman ve "Nasıl o tecelliyatı görüyor orada?" diye soruyordum kendime. Bir Müslüman sonbahar geldiği zaman kendi bahçesinde diriden ölü çıktığını görüyor. Metaforik bir anlayış bu. İlkbahar geldiğinde kupkuru daldan yemyeşil bir çiçek çıkıyor. Bunu çiçekte görmek başka, bahçedeki erik ağacında görmek başka. O zaman Müslümanlar bunun bedelini ödüyor ve tefekkür ediyorlardı. Bahçeye bakıyorlardı; bu emek ve zaman demek. Oradan duyduğu sürur bir psikolojik deneyimdir. Çiçekçiden çiçek aldığınızda onu bulamazsınız, o yapaydır ama kendi bahçenizin bir dikenli gülü sizi çok başka bir noktaya götürür. Gül, Efendimiz'in; lale ise,

tevhidin remzidir. Bir Ramazan Bey vardı, turizmciydi, dedes - - Eyüp sırtlarında 400 çeşit gül yetiştirdiğini anlatıyordu, bades sayıyı 40 çeşide düşürmüş, Ramazan Bey de bahçeyi satıp Eren-köy semtine yerleşmiş. "Neden?" diye sordum, "Hocam sana, geldi," dedi. Maceramız işte budur.

KS: Osmanlı'da bir camii yapılacağı zaman yerinin nasıl satın alındığına kadar incelenir, muhataralı parayla camii yapılmasına asla izin verilmezmiş.

SÖ: Bir külliye yapıldığı zaman önce hamam yapılır; taharet önemlidir. Ustalar, kalfalar ve amele tahir olmalı. Önemli, şimdilerde karşılaşamayacağımız bir dikkat ve özenden söz ediyoruz. Bizim sıkıntımız sanayi devrimiyle hesaplaşmamızın henüz bitmemiş olması. Mücadeleye başlamadık demeyeceğim, henüz olgunlaştıramadık.

KS: Bizim sanayi devrimiyle nasıl bir hesaplaşmamız var? Biz Avrupa'daki gibi kuvvetli bir sanayi devrimi de yaşamadık.

SÖ: Avrupa'nın sanayi devrimi bize geldiği zaman bizi perişan etti. O perişanlık bizde bir aşağılık duygusu uyandırdı. Şehrimiz, eşyalarımız, kullandığımız şeyler, zevklerimiz değişti. Daha sonra da İslam'dan kopmamamış olduğumuzu gördük ve onunla yüzleşmeye çalıştık. Bizim sanayi devrimiyle hesaplaşmamız, ona yorum getirmemiz lazım. Bir Müslüman sanayi devrimiyle de yaşayabilir ve Müslüman kalabilir. Neyi, ne kadar, ne zaman, ne ölçüde istemeli ve kullanmalıyız? Şimdi sanayi devrimi ürünleri bize hâkim, halbuki biz ona hâkim olmak mecburiyetindeyiz.

KS: Postfordizm bu; dünyada her şey yeknesaklaşıyor, mekan-leşiyor. Bizler de payımızı bir şekilde alıyoruz.

SÖ: Ben Batı'da bazı insanlar tanıdım, kendi hayatlarında istiğna sayesinde bu çizgiyi çekmeyi başarabilmişler.

KS: "Hayatımı mümkün mertebede en az eşyayla idare edeceğim," diyorlar. Harvard Üniversitesi'nde doktora yapan bir çift, ev taksiti ödüyor, araba taksiti ödüyor, geçinemiyor. Birden karar alıyorlar ve hayatlarındaki fazla eşyaları atıyorlar. "Günlük hayatımızda kullandığımız eşya sayısı 100'ü geçmeyecek," diyorlar. İki bardak, bir tabak gibi. Bisiklet alıyorlar, arabayı satıyorlar. "Şimdi hem rahat geçiniyoruz hem de özgürüz," diyorlar ve bu tecrübelerini anlatan bir kitap yazıyorlar.

SÖ: Avusturya'da bir elçi tanıdım. Bir heyet gelmişti, konuşuyorduk. "Sen böyle konuşuyorsun ama cep telefonu kullanıyorsun; ben elçiyim, emekli oldum hiç kullanmıyorum. Bu sayede rahat ettim, özgürlüğüme kavuştum," dedi.

KS: Her yerde ve her an ulaşılabiliyor olduğunuzda insanların emrine hazır ve nazır oluyorsunuz. O zaman tefekkür ve derinleşme anları kayboluyor. Siz bir tarafta bir kitabı okumaya çalışırken vız vız öten bir şey dikkatinizi alıyor. Kapatsanız da aklınız orada kalıyor. Bu da modern zamanda korkunç bir zihinsel sığlaşmayı beraberinde getiriyor. Şu anda her ev bir "uğultu değirmeni". Televizyon sesi, dışarıdan klakson sesleri. İnsanın içine girip huzur bulabileceği bir kovuk yaratmak çok zor.

SÖ: Rahmetli peder bir lise muallimiydi, sonra imam hatip muallimi ve müdürü. Büyük bir evimiz yok. Öyle bir hiyerarşi var ki peder gelince ses çıkmıyor. Çalışma odası, yatağı, kitaplarından oluşan bir odası vardı. Bir küçük sobayla ısınıyordu. Evdeki hayat onun kurduğu düzen üzere çalışıyordu. Belki o zamanlarda başka türlü bir disiplin var ama o düzen, sizin mâlâyânîye meyletmenizi önlüyor. Siz de bir şey açıp okuyorsunuz ve temasınız az, herkes kendi dünyasında.

KS: Bu da aslında iç âlemin olgunlaşmasına hizmet ediyor. Hayal kurabilmek, sessiz kalabilmek, dış uyarana ihtiyaç duymamak... Evlerin pek çoğunda televizyon açık olduğu için insan kendi iç

sesini dinleyemiyor. Bırakın iç sesi, R.D. Laing'in sözleriyle söylersem; "İnsan, Tanrı'nın sözlerini bile işitemiyor."

SÖ: Dış seslere kapattığınız zaman gönül bir mir'ât-ı Rahman'dır. Allah'ın aynasıdır. Bunu tekrar kurabilir miyiz? Ben menfi değilim.

KS: İstiğna, bize haz veren şeylerden zaman zaman perhiz yapabilmek önemli.

SÖ: O hazlar da yalancı hazlardır azizim. Bir bahar yaşıyoruz. İstirham ediyorum, herkes baharı, çiçekleri izlesin, kuşları dinlesin. Eskiden akşam ezanından sonra bülbül dinlemeye gidilirdi.

KS: Biz bunları nasıl kaybettik?

SÖ: Çok istiyoruz. Onu da kazanalım, bunu da kazanalım. Emekli adamım, beni kırk yere çağırıyorlar. Gitmesem ukde oluyor, gitsem yoruluyorum. Ambiyansı kaybediyorsunuz. Bülbül zamanı bülbül dinleyeceksiniz. O size bir şey söylüyor. Diyor ki şair: "Merâmı andelibin vaslı-ı güldür/ Gönüldür bu gönüldür bu gönüldür/ Bülbül güle vasl olmak ister/ Cenab-ı Resullulah'a âşıktır." Gönül onu istiyor ama biz çalışıyoruz, hizmet ediyoruz, hizmetin de dengesi var, miadı var, mikyası var. Sen önce kendine hizmet et.

KS: Ruhumuzun ihtiyaçlarını karşılamazsak bir süre sonra mekanikleşiyoruz.

SÖ: Her sahada öyle. Boş lakırdı söylüyoruz. İnandığımız şeyi söyleyemiyoruz. İnsanlar sizden bir bakış, bir söz bekliyor.

KS: Samimiyetle söylenmiş sözler bekliyorlar. Çok uzun konuşmaya gerek yok. "İnsanları gönül döllüyor," demiş ya Fethi Gemuhluoğlu.

05 "İnsan tabiatla ahenk içinde değilse Allah'la da ahenk içinde olmaz"

Tabiatla savaşan kişi Allah'la da savaşır. Tabiata, yeşile dokunduğumuz anda el Hayy'ı, el Muid'i hissediyoruz, her şeyi kuşatanı ve her şeyi dirilteni hissediyoruz. Hayata nasıl anlam kattığını, her şeyi nasıl kuşattığını görebiliyoruz. Elimize bir taşı aldığımızda bilmiyoruz belki ama onun da kendine mahsus bir hayatı var, o da kendi dilinde Allah'ı zikrediyor, tespih ediyor.

KS: Beni üzen şeylerden bir tanesi de yaşadığımız şehirlerde göğü göremez hale gelmemiz. Öyle devasa binalar yapılıyor ki bazı sokaklardan geçerken kafamızı kaldırdığımızda gökyüzünü göremiyoruz. Cenab-ı Hak, "Onlar hiç gökyüzüne bakmazlar mı?" diyor, bizden göğe bakmamızı istiyor. Maalesef Batı şehirlerinden kopyaladığımız şehir içinin yüksek binalarla dolması anlayışı yüzünden ne güneşi ne gökyüzünü görebiliyoruz. Üstelik bu uzun binalar kimi eleştirmenlere göre kuşların göç yollarını da engelliyor; leylekler binalara çarpıyor, ölüyor, göç yollarını değiştirmek mecburiyetinde kalabiliyorlar. Siz mimari ve şehircilikle alakalı biri olarak ne dersiniz?

SÖ: Biz bir taraftan şikâyet ediyor, bir taraftan bu işi istiyor, değeniyor, seviyoruz. Yapılan o gökdelenler boş kalıyor mu? Hayır kalmıyor. Yapılan o gökdelenler bir iş gücü yaratıyor mu? Elbette yaratıyor. Tüketimin artmasını sağlıyor mu, sağlıyor; ekonomik hasılat getiriyor mu, getiriyor. Öte yandan, kullandığımız her objenin bir maddesi, bir de ruhu vardır. Biz o maddeyi kullanarak ondan istifade ederiz ama bir süre sonra onun ruhu bizim ruhumuzu işgal eder, başka bir insan oluruz. O objeyi üreten, bir medeniyet tasavvurudur. O tasavvuru insiyakî olarak üretmemiştir, kendi tasavvurundaki bir tercihe dayanarak üretmiştir. Kendisine ait bir değeri ya da bir değerler manzumesini o obje üzerinden ifade etmektedir. Dolayısıyla o objeyi kullanan bir başka medeniyete mensup biri de farkına varmadan o değerler manzumesiyle tanışır. Fayda geldiği için, işlev söz konusu olduğu için objeyi hayatından çıkartamaz; dönüştüremez de. Dönüştürebilse mesele yok. Dönüştüremediği için arkasındaki değerler manzumesi gelir, size sirayet eder. Bir süre sonra siz başka bir insan olursunuz, farkına varmazsınız. Apartman bunlardan biridir. Bakın gökdelen demiyorum, apartman diyorum sadece. Şimdi diyorlar ki apartmanda kimse kimseyi tanımıyor. Zaten apartman onun için yapıldı, kimse kimseyi tanımasın diye. Apartman, sanayi devriminin bir ürünüdür. Sanayi devrimi olunca nüfus, kırdan kente göçtü, bu göçen nüfusu oturtacak iskân, ikamet için yere ihtiyaç duyuldu. Her gelene tek ev yapmak İngilizlerin lüksüydü, Fransızlar onu yapamadı, Amerikalılar hiç yapmadı. Neticede bir sıkışık yapı oluştu. Sanayi devriminin bir özelliği de bireyi yalnız, savunmasız bırakmaktır. Cemaat olduğunuz anda dayanışma olur. Size dayatılan her türlü yasayı, usulü, adabı, malı önce bir cemaatin normlarına göre denersiniz. O zaman reddetme şansınız çok yüksektir ama yalnız kaldığınız zaman zayıfsınızdır. Biliyorsunuz Frenkçedeki "göktırmalayan"dır. Tırmalamak menfi bir hadisedir, insanı yaralar. "Göktırmalayan" doğru bir tespit. Siz de gördünüz, ben de gördüm; Amerika'da gök dediğimiz o muhteşemliğin bekâretini tecavüz ediyorlar, oraya saldırıyorlar. Ufuk çizgisi dediğimiz o mütenahi şey

ifade eden çizgiyi, yerle veya denizle gökyüzünün kesişmesini büyük şehirde göremezsiniz. Dağlarla gökyüzünün iltisakını büyük şehirlerde göremezsiniz. Her ne kadar jeologlar ilmî açıklamasını yapıyorlarsa da, esas manasını okuduğunuzda Cenab-ı Allah'ın kendi takdiriyle oluşan bir iltisak olduğunu idrak edersiniz. Arzın meydana gelişi, dağların oluşumu, ovaların oluşumu, gökyüzüyle dağların ara kesiti... O ilahidir, bozmaya hakkımız yok. İnsanları onu seyretmekten menetmeye de hakkımız yok.

KS: Toprağı yağmalanacak bir parça olarak gördüğünüzde bambaşka davranırsınız, o toprağı korunacak bir yer olarak gördüğünüzde bambaşka davranırsınız. Bakıyoruz, İslam'ın çevreyle ilgili söylediklerine; insan yeryüzüne halife kılınmış ve yeryüzü ona emanet edilmiş. Biz bir emanet almışız. Dolayısıyla o emanete hıyanet etmeme, o emaneti bulduğumuzdan daha iyi bırakmaya gayret etmek mecburiyetindeyiz. Tabiat insanın emrine verilmiştir, madem onun kullanımına verilmiştir, intifa hakkı onundur, istediği gibi kullanır diyoruz. Oysa insan, yüz milyon canlı türünden sadece bir tanesi. Börtü böceğin, kuşun hakkı var. Cenab-ı Hak onları da bizi sevdiği gibi seviyor, onlar da bir himmet. Dolayısıyla bu iştah bize sirayet etmemeli, imkânlarımız nispetinde tabiatla hemahenk olmak zorundayız. Çünkü insan tabiatla, evrenle ahenk içinde olmazsa Allah'la ahenk içinde olmaz. Tabiata, yeşile dokunduğumuz anda el Hayy'ı, el Muid'i hissediyoruz, her şeyi kuşatanı ve her şeyi dirilteni hissediyoruz. Hayata nasıl anlam kattığını, her şeyi nasıl kuşattığını görebiliyoruz. Elimize bir taşı aldığımızda bilmiyoruz belki ama onun da kendine mahsus bir hayatı var, o da kendi dilinde Allah'ı zikrediyor, tespih ediyor.

SÖ: Bunun en çarpıcı örneği Kâbe'dir. Kâbe dikdörtgen taştan yapılmış bir yapıdır. Mühim olan, insanın ne düzeyde müdahale edeceği ve etmesi gerektiği üzerine düşünce üretmektir. Bu müdahalenin tarzı, tavrı, sınırı, merhalesi, miktarı ne kadar olacak, bunu bir meseleye dönüştürmek ve üzerine düşünmek bizim vazifemiz. Zaten medeniyet tasavvuru orada gündeme geliyor: Biz

ne niyetle bu tabiata müdahale edeceğiz? Daha önce söylediğimiz gibi Batı'nın yaptığı sıfır maliyetli arzdır. Arzın maliyetinin sıfır olmadığı anlaşılınca sürdürülebilir kalkınma modelleri ortaya çıktı. Bir Müslüman bu işe nasıl bakacak? Bu işin felsefesini nasıl yapacak? Maddeyle ilişkisini nasıl dengeye getirecek? Onu imar mı yoksa tahrip mi edecek? Her inşa imar değildir. İmar olması için sizin medeniyet tasavvuru perspektifinizden değerlendirilmesi lazım. Arka plana baktığınızda Rönesans'la başlayan modernite esasen her şeye meydan okumadır. Buna mümasil olayları büyütüp genişletebiliriz. Türkiye şu anda ciddi manada bir teknik kadro ve beceriye sahip, finans imkânları da var; inşallah kendi kimliğimize ve hüviyetimize sahip çıkarak yepyeni yorumlar getiririz.

KS: Bu yüksek bina hadisesi bana hep Kitab-ı Mukaddes'teki Babil Kulesi metaforunu hatırlatıyor. New York şehrini ilk gördüğümde aklıma gelen bu olmuştu. Babil Kulelerini getirip bu asra dikmek gibi gelmişti çünkü New York'ta da gökyüzünü göremezsiniz.

SÖ: Zaten ihtiyaç da yok. Amerikan kapitalizmi size öyle bir dünya çiziyor ki o dünyada gökyüzü yok, her şey yapay.

KS: Babil hikâyesinde insanlar Tanrı'ya meydan okumak için bir kule dikiyorlar. "Öyle bir kule dikeceğiz ki şanı her yerden duyulacak. Öyle bir kule dikeceğiz ki Allah'la yarışacağız," diyorlar. Allah da onların dillerini dolaştırıyor ve artık birbirlerinin lisanını anlamaz oluyorlar. Bu muazzam bir metafor. Kutsal kitaplardaki hikâyeleri hep böyle daha derin anlamlarıyla, semboller üzerinden düşünmek lazım. Günümüzde insan, firavunlaşma temayülü içinde.

SÖ: "Musa'nın Tanrı'sını görmek için şöyle yüksek bir kule yapalım da görelim," diyorlar. Aklıma uzaya giden ilk insan olan Gagarin'in sözü geldi. "Gökyüzüne çıktım ama Tanrı'yı göremedim," demişti Gagarin. Halbuki kendisine baksa görecekti.

KS: "Yeryüzü insana mescit kılınmıştır," buyruldu. Çok güzel bir sembolizm var burada. Çünkü yeryüzü mescitse, kutsaldır. Bu da

mescitte nahoş bir şey yapabilir misiniz? Yeryüzüne, mescide gösterdiğiniz hürmeti göstermelisiniz.

SÖ: Jeologlar, yeryüzü şöyle oluştu, böyle oluştu diye ilmî olarak açıklarlar, itiraz etmeyiz; ama arka plana baktığınızda dağıyla, ovasıyla, katmanlarıyla, termal sularıyla, mücevherleriyle "kün feyekün" ile, "ol" emriyle oluyor. Bu bir anlayış, bir inanç. İnsan dediğimiz mahlukat diğer canlılarda olmayan bir yeteneğe sahip. Seçiyor, değiştiriyor ve terkip ediyor. Kendilerine verilen yetenekle arı bal yapıyor, kovan yapıyor ama onun dışına çıkamıyor. "Bugün bal yapmayayım, başka şey yapayım," diyemez, o kabiliyeti yok fakat insan her şeyi yapabiliyor. Bina yapmak da bir terkiptir. Tabiatta bulduğunuz malzemeyi alıyorsunuz, değiştiriyorsunuz, kireç taşını yakıyorsunuz, kireç oluyor, balçığı pişiriyorsunuz tuğla oluyor. Ağacı alıyorsunuz, biçiyorsunuz, fırınlıyorsunuz, kuru ahşap oluyor, sonra onunla bir terkip yapıyorsunuz. Bu terkibi yaparken Cenab-ı Allah'ın verdiği yeteneği kullanıyorsunuz ama mesulsünüz. Gökyüzü dahil, bütün arz size musahhar kılındı, hiçbir itirazınız olamaz ama siz de Cenab-ı Allah'a karşı mesulsünüz. Onun çizdiği sınırlar dışına çıkmamanız, edebinizi muhafaza etmeniz lazım.

KS: Burada anahtar kelime "edep". Pek çok şeyde olduğu gibi yeryüzünü imar ederken de edebe riayet edilmeli.

SÖ: Ecdat tarımla geçinen büyük bir medeniyet topluluğuna önemli bir yorum getirmiş. Hayvancılık ve tarım, ekonominin temeli. Ticaret de var bunun içerisinde ama sanayi söz konusu olduğu zaman iş değişmiş. Sanayi toplumunun getirdiği realiteyi gördük, denedik, ancak bu realite bizi çok harap etti. Hâlâ bu hasarı telafi ve tamir etmeye uğraşıyoruz. Öte yandan biliyor ve görüyoruz ki içinde bulunduğumuz çağda tarım toplumunun öngördüğü şehir ve meskende yaşamak söz konusu olamaz. Nasıl çadırdan yerleşik mimariye veya İran gibi kadim bir medeniyet alanı üzerinden yeni bir medeniyete geçen bir grupsak, yapacağımız şey, İslami edep kriterlerine göre artan nüfusa, insanların

ihtiyaçlarına yönelik yeni yorumlar getirmek, ihtiyaçları yeniden tarif etmek ve ona göre şehirler kurmak. Başka türlü yaşama: doğadan tamamen kopmak büyük bir tahribat yaratıyor.

KS: İşim dolayısıyla her cenahtan, meşrepten insan dinliyorum. Yıllar evvel şehrin yeni kurulan bir bölgesinde yaşayan genç bir arkadaşımız geldi. "Hocam, o bölgede meskûn insanlar çok garipler. Doğru dürüst selam vermezler, yüzümüze bakmazlar, kendi aralarında da ilişkileri sert ve haşin," dedi. Çünkü o insanlar da, o binanın yarattığı psikolojiyle ahlaklanıyor. Mahalle hayatında sıcak olan ilişki, büyük bloklar içinde şöyle görmeye başlıyor hayatı: Komşum bugün bana ne gibi bir kötülük yapabilir?

SÖ: Yahut komşumla, onun imkânlarıyla nasıl yarışırım?

KS: Hangi otomobili kullanırsam insanlar üzerinde etki bırakırım? Evime hangi cihazları alırsam karşımdaki insanlar üzerinde etki bırakırım? Bir Slovak düşünürün sözü var; "Günümüzde İncil'in 'Komşunu kendin gibi sev,' düsturunun yerini 'Komşundan da kendin gibi kork,' düsturu aldı," diyor. Komşumuzdan korktuğumuz, emin olmadığınız, onu kendimize rakip olarak algıladığımız düzene geçiyoruz. İnsanların yüz yüze geleceği mekânlar inşa etmek, yaşanan yabancılaşmadan kurtulmak gerek.

SÖ: Kırkıncı kattan camiiye gitmek ayrı bir sıkıntı. Düzayak çıkıp da on adımda ulaşacağınız mescide gitmek başka bir şeydi. Bir de insanların şimdi çok işi var.

KS: Meşgulüz değil mi?

SÖ: Bitmiyor o meşguliyet. Camiiye vakit yok. Eskiden iki insan görüp sosyalleşme mekânıydı camiiler. Cuma günleri gittiğim bir yer var, iki rekat farzı kılan pabucunu alıp çıkıyor.

KS: Hocam bayram namazlarında sol tarafa selam verildiği andan itibaren hareketlilik başlıyor. Kurban'ı anlayabiliyorum. Hac gidip kurbanı kesecek de, Ramazan'da bu aceleyi anlam[illegible]

SÖ: Bu da bir realite. Göz ardı edemeyiz.

KS: Bu yabancılaşmanın önünü almaya gayret etmemiz lazım. Artan nüfustan ötürü mahalle hayatına belki dönüş olmayacak ama kamusal alanları arttırmak bir çözüm olabiliyor. Her mahallenin bir kütüphanesi, parkı, çocukların gidip eğlenebildiği yerleri olabilir. Yoksa yüksek binalar, tabiatın olmadığı yaşam alanları insanların hasta olmalarına, psikolojik olarak sağlıklarını yitirmelerine sebep oluyor. *İnsanat Bahçesi* diye bir kitabı var antropolog Desmond Morris'in, orada anlatıyor. Afrika'da zebraların kendi doğal hayatları içinde mide hastalıkları olmuyor fakat hayvanat bahçesine konan zebralar ülser geliştiriyor.

SÖ: Ben Belçika'da kaldım bir süre. Mide rahatsızlığı zuhur etti. Yediğime içtiğime dikkat ediyorum. Hastaneye gittim. Uzun uzun baktılar. Psikosomatik olduğunu söylediler. Yabancı memlekettesin, çocukların, ailen yok, memleketinde birtakım problemler oluşmuş, 80 öncesi sıkıntılı günlerden bahsediyorum. "Humeyni İran'da devrim yapmış, bakalım Türkiye'de neler olacak?" diye endişeleniyordum. Ne zaman üzülsem, sıkılsam mideme vurur.

KS: Psikosomatik, benim meslekteki ihtisas saham. Descartes, ruh ve bedenin birbirinden ayrı olduğunu söylüyor ve kartezyen ikilikten bahsediyor. Oysa ruh ve beden birbirine kenetlenmiştir. Bedendeki sıkıntı ruha tesir eder, ruhtaki ise bedene. Descartes'ın "Düşünüyorum, o halde varım," sözünü yeni psikolojik mefhumlar "Hissediyorum, o halde varım," olarak değiştiriyor. Asıl mesele kalptir. Hissetmeyen insan yoktur. Psikosomatik, bütüncül bir tıp anlayışını bize anlatan bir şey. Psikosomatik dediğimizde insan ruhunun bedeniyle bütün olduğunu, ayrışmazlığını konuşuyoruz. Neyzen Tevfik'le bitirelim: "Bir hazakatzedeyim, midemi tıp tepti benim/ Kırk katır tepse yıkılmazdı şu aciz bedenim."

06 "Mars'tan ışınlanmadık, içinden geldiğimiz bir medeniyet var"

Tarihsiz insanlar gibi de yaşamayalım. Mars'tan ışınlanmadık, içinden geldiğimiz bir medeniyet var. İç dünyamızı kuralım, gönlümüzü genişletelim, deryadil olalım, yaşadığımız hayata iç dünyamıza uygun bir yorum getirelim. Küçük pencereler açalım hayatımızda. Ve zamanı biraz yavaşlatalım.

KS: Hocam siz Yahya Kemal üzerine çalıştınız. Yahya Kemal sizde nedir, neye karşılık gelir?

SÖ: Yahya Kemal ile ilgili, onun adının geçtiği kitabım çıkınca çok tenkit aldım. Bu tenkitlerin ana eksenini bir edebiyatçı olmamama karşın onun hakkında kitap yazmam oluşturuyordu. Üstelik tenkitler, özellikle kitabı okumayanlardan geliyordu çünkü kitap Yahya Kemal'in duygu ve düşüncelerinden yola çıkarak kendi maceramdan, gördüklerimden, sorularımdan, açmazlarımdan, tereddütlerimden oluşuyordu. Kitabın çıkması 2008'dir; kırk senelik düşünce, duygu ve izlenimlerimin ürünüdür. Bir de kesaşu sual ulaştı bana: "Bu kitabı yazmakla Yahya Kemal'in [illegible]

na şehadet ediyor musun?" Benim problemim değil, bana ne? "Süleymaniye'de Bayram Sabahı"nı yazmak ona nasip olmuştur. Yahya Kemal bir Balkanlı. Osmanlı'da siyasî ve askerî kırılmanın içinde yaşıyor. Dokuz-on sene Avrupa'da, modernitenin zirve yaptığı şehir olan Paris'te kalıyor. Birinci Dünya Savaşı'na iki sene kala, 1912'de Türkiye'ye geri dönüyor. Sonra Avrupa'da elçi olarak Madrid ve Varşova'da yaşıyor ve bu deneyimleri ona bir mukayese imkânı sunuyor. Avrupa'yı, o günkü moderniteyi görüyor, biliyor, öte yandan Osmanlı'yı, tüm Osmanlı aydınları gibi bilgi ve zevk noktasında biliyor, süzerek şiirlerine aksettiriyor. Onun bendeki intibaı, "Osmanlı bir medeniyettir, bir yorumdur, bu medeniyet yorumunu bizim kaybetmememiz lazım. Siyasal konjonktür ne olursa olsun bizim kimliğimiz bu medeniyet yorumunda gizlidir," düşüncesinde olduğudur. Bugün bu medeniyet yorumunu kendisini İslam olarak tanıtan büyük kitle kaybetmiş durumda.

KS: Çok mühim bir tespit bu, bunu biraz açar mısınız?

SÖ: Şu anda herkesin lafta Süleymaniye diye bir söylemi var ama "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" aramızda yaşamıyor. Süleymaniye Külliyesi ve orada geçirilen bir bayram sabahı ve o sabahın getirdiği izlenim uzağımızda. İkinci mühim şiir, "Koca Mustâpaşa". Yine biz de Kocamustafapaşalıyız diyoruz; bu bir tavır, hayat tarzı, tercihler bütünüdür. O tercihler bütününü dilimizde olduğu gibi eylemlerimize de intikal ettirseydik, hayatımız böyle bir karmaşaya dönmezdi. Üçüncü büyük şiir de "Selimname"dir. Orada da ittihad-ı İslam vardır. Bu büyük medeniyet perspektifinden bunlar eksildiği için bugün eksikliklerle malul bir hayat yaşıyoruz. Başka sohbetlerde de söylemeye çalıştım, bugün Türkiye'de yaşayan Müslümanların ve bütün İslam dünyasının problemi sanayi devriminin getirdiği hayat şartlarıyla nasıl baş edeceğini bilememesidir. İslami umdeleri, ana ilkeleri bu hayat şartlarına göre yeniden yorumlamamız gerekiyor. Nereye kadar üretim, iş, çalışma, teknoloji; nereye kadar kendi hayatımız? Eskiden bir Kapalıçarşı vardı, ticaret oradaydı. O Kapalıçarşı'nın açılış ve kapanış saatleri

belliydi. Oradaki ticaret edebi, ahlakı da belliydi, bu hayatın ç-
deydi. Bugün de aynı şeyi yapabilir miyiz? Sanayi devrimi madde,
serbest bıraktı, enformatik devrim de nefs-i emmareyi serbest
bıraktı. Bu ikisinin bir manada Müslüman tarafından mukayyet al-
tına alınması gerekir. Yahya Kemal bunları yaptı mı; hayır, yapma-
dı. Bize şunu söyledi: "Gözünüzü açın, yaşamak istiyorsanız, 'Sü-
leymaniye', 'Koca Mustâpaşa', 'Selimname' ve devamı var. Balkan
şehirlerinde geçerken çocukluğum açık deniz... Itrî, şu musikiye
bakın. Yesari'ye bakın. Onlar size bir şey söylüyor."

KS: Onun bir beyiti geliyor aklıma: "Ne harabi ne harabatiyiz/
Kökü mazide olan atiyiz." Bu kökü mazide olmak, bir kökü olmak
duygusu çok kuvvetli Yahya Kemal'de. Bize hep aksettirmek is-
tediği de sanki bu duygu.

SÖ: Paris'te Albert Sorel'in derslerine devam ederken Yahya Ke-
mal, Paris'te okumuyor. Hatta bir yakınımdan dinlediğim edebiyat
fakültesinde geçen şöyle bir hadise var: Hocalar arasında Yahya
Kemal konuşuluyor. Biri, "O gitti, on sene kaldı, hiçbir mektep
bitirmedi." Öbürü, "Bitirmedi ama yazdığı şiirlere bak, eğer böyle
şiir yazan birinin daha çıkması mümkünse ben giderim, Yeni Ca-
mii önünde dilenirim ve onun Paris'teki bursunun parasını veri-
rim. Geldiği zaman bu çağda şiir yazsın," diyor. Sorel'in dersleri-
ne devam ederken orada Sırp çocukları var. Sorel, Sırp çocukları-
na "Siz yeni bir milletsiniz. Siz kendi milletinizi, kendi tarihinizden
çıkartarak inşa edeceksiniz, bizi örnek almayın," diyor. Bu hadise
1914'ten evvel cereyan ediyor. Sırbistan, Avusturya-Macaristan
etkisi altında ve büyük bir kısmı Avusturya-Macaristan İmpara-
torluğu tarafından işgal edilmiş. Bir Sırp devleti var ama cılız ve
küçük. Yahya Kemal o dersleri dinliyor. Yahya Kemal'in doğduğu
memleketi Sırplar işgal ediyor, orada kendi negatifiyle karşılaş-
şıyor, Sorel'in onlara verdiği dersi kendi üzerine alıyor. Bir de
bundan sonraki hayatımızı kendi tarihimize göre inşa edeceğiz
düşüncesine kapılıyor. O tarihe baktığı zaman orada muteber
insanlar görüyor. Diğer taraftan yaşadığı dönem, o insanlara

resmi paradigma tarafından reddedildiği bir dönem. 1940'lı yıllarda "Itrî" şiirini yazıyor. "Kar Musikileri" bana göre çok mühim bir şiirdir. "Duydumsa da zevk almadım Slav kederinden" diyor. Polonya'ya ben iki defa gittim, kış değildi, yazdı ama enteresan bir yerdi. Bir taraftan Rus baskısı, bir taraftan Germanik baskı onlara çok çektirmiş. Bir hesaplaşma yaşıyor Kemal orada. Orada da bir keder, mistik yaklaşım var ve kendimize dönmemiz lazım geldiğini söylüyor. O dönemde bunu yazması, şiir diliyle yazması önemli. 40'lı yıllarda ikbal başka istikametteydi. O ikbale teslim olmadı. Teslim olsa başka bir şey olurdu. Yahya Kemal, kadim birikimi bugünün diliyle aktardı bize, bunun için mühim. Fakat ben bu birikimin tadına varabilmek, önemini idrak edebilmek için yurt dışında bulunmak gerektiğini düşünüyorum.

KS: Slav kederinden dilinize çalmak lazım.

SÖ: Oradaki çaresizliği, gamı, yalnızlığı, ezilmişliği hissederseniz, Amerika'nın kollarına teslim olmazsınız. 1971 senesinde doktora tezi hazırlamak üzere gittiğimde akşam vaktini beklerdim, kilisenin çanları çalsın da bana bir haber gelsin diye. Kilisenin çanından medet uman bir çocuk düşünün. 2008'de gittiğimde artık o da çalmıyordu. Dediler ki sadece pazar günü çalar. Diğer günler kilise kapalı çünkü para yetmiyor. Pazar günü iki-üç saat açık, servis var, sonra kapanıyor. Yahya Kemal işte bunları söyledi bize. İyi ki bugünleri görmedi. Onun resmettiği ve önerdiği ana hatlarıyla söylediği Kocamustafapaşa şimdi çok değişti ama yine de orası ve bazı diğer semtler için, hâlâ mahalle hüviyetini koruyan yerler için bir ümit var. Örneğin Atik Valide, hüviyetini koruyan yerlerden.

KS: Yahya Kemal'i tanımlarken "bozgunda bir fetih düşü" diyor, Sezai Karakoç.

SÖ: Ne kadar "Galiba bu son ordusu İslam'ın," dese de bozgunu kabul etmiyor, etse Behçet Kemal gibi olurdu. Bizim rahmetli peder de bozgunu kabul etmemiştir, kabul etse cübbesini bozar, redingot yaptırırdı.

KS: Arızî bir hal olarak mı görüyor?

SÖ: Eğer bozgun olsaydı biz şimdi bunları konuşamazdık. Siyasal iktidar, savaşlar, ekonomik durum önemli ama şahsiyet daha derinlerde bir yerde. "Bu yeni hayat bana derinliklere inebilecek güçte bir aktör, hadise, eser verebildi mi?" buna bakıyorlar. Verememişse ömrü çok sürmez. Yahya Kemal, "Türk şiiri mutlaka yabancı dile çevrilmeli," diyor. Yahya Kemal, divan şiirini çok önemsiyor, Fuzuli'nin tüm dillere çevrilmesi gerektiğini söylüyor. Bir varlık ve yaşama çabası olarak "Biz kimiz?" problemine cevap bulmak üzere divan şiirine iltica ettiğinizde bir şeyler araştırıyorsunuz. Şiire bakıyorsunuz, Fuzuli çıkıyor ve dilinden zevk almaya başlıyorsunuz. O dildesiniz zaten. O dilden zevk almazsanız siz olmazsınız çünkü medeniyetleri dil kuruyor. Yahya Kemal'in yaşadığı çağda fevkalade zor bu tespitleri yapmak çünkü su başka yöne akıyor. Allah'tan yurt dışına çıkmış, orada görmüş hadisenin ne istikamete gittiğini. Fransız şairleri Latin şiirleri üzerinden yürüyor. Rodin'e soruyorlar, "Heykeli nasıl yapıyorsun?" O da, "Mermer kitlenin fazlalıklarını atıyorum," diyor. Yahya Kemal de öyle diyor: "Şiir darası alınmış sözdür." O yüzden Yahya Kemal benim için mühim adamdır. Ben Yahya Kemal üzerinden yola çıkarak kendi yaşadığım macerayı ifade etmeye çalıştım. Ailemden bana gelen birtakım birikimler vardı; dostlarımdan, çevremden, merhum pederden, onun çevresinden öğretiler vardı. Ben bu öğretileri dünyada gittiğim yerlerde ve farklı muhitlerde denedim.

KS: Nasıl denediniz?

SÖ: Bir Bach dinliyorsanız, evde Bach CD'leriniz varsa, hayatını okuduysanız, Bach hakkında bir dünya fikriniz varsa ve size Bach çok mühim diyorlarsa, "Peki bizim musikimizde Bach karşılığı biri var mı?" sorusunu soruyorsunuz. Karşınıza Itrî çıkıyor. Kulağınıza gençliğinizde duyduğunuz Itrî tınısı, ezgileri, çizgisi var. Buradan o dünyaya giriyorsunuz. Bakıyorsunuz Bach'ın karşılığı bizde Itrî. Biri rasyonalist ve dindar, öteki coşkulu bir Mevlevî.

dervişi. Musiki alanını yeniden yorumlayan, 15. asırdan sonra 17. asırda yepyeni bir kuruculuk var karşınızda. Katedrale bakıyorsunuz, karşısında Sinan var, yepyeni bir yorum getirmiş. İkisi de mistik. Sinan'ın yorumu Slav kederi karşısında Müslüman coşkusu ve teslimiyetini temsil ediyor. Ben değerlerimi kaybetme korkusu duymadım: Ben kiliselere girerdim, konuşurdum insanlarla, sorardım. Müziğini dinlerdim. Geçen gün Mahler'i koydum. Hanım çok rahatsız oldu, aşağıda odamda dinledim. Bir yaz Yedikule'den başladım, surları yürüyerek ta Ayvansaray'a kadar gezdim. Kadim İstanbul'u her şeye rağmen gezmek lazım, Yahya Kemal de gezmiş.

KS: O bir zevk-i tahattur peşinde, hatırlama zevki peşinde. Elimizden kayıp giden topyekûn bir hayattan bahsediyoruz. İnsan ilişkilerinden peder-evlat münasebetlerine kadar, sokağın halinden sokak satıcılarıyla kurulan münasebete kadar her şeyi içine alan bir hayattan söz ediyoruz. Ahmet Hamdi Tanpınar da İstanbul surlarından bahseder ya *Beş Şehir*'de. Her şeyin ayrı bir letafeti, nezaketi varmış. Biz galiba biraz da bu kaybettiğimiz nezaket ve letafetin yasını tutuyoruz.

SÖ: Sosyal hayatta ilk görülen o. Kaybettiğimizin de farkında değiliz. Şöyle ki bir şeyler hayatımızdan gitti ama ne gitti, onu da bilmiyoruz. Yapay bir nezaket değildi giden. Sizin içinizdeki zengin dünyanın, sosyal münasabetlerin en alt düzeyine intikal eden haliydi.

KS: Batıda herkes "Hello" der ve gülümser ama insan ilişkilerinde bir adım öteye geçemezsiniz. Derin bir rabıta kurmanız çok zordur. İngiltere'de yirmi sene evvel, çocuk psikiyatrisi stajı yaptım. Yirmi-yirmi beş kadar doktorduk bölümde, gene de öğlen yemeğine birlikte çıkan iki doktoru nadiren görebilirdiniz. Herkes yemeğini yer, işine devam eder. Kimsenin kendisine ayak bağı olmasını istemez. Öğle yemeğinde iki kelam edecek bir dost aramaz. Kolombiyalı bir doktor vardı, birbirimize yapışır, öğlen yemeklerine beraber gider, İngilizleri çekiştirirdik.

SÖ: Bizim de Belçika'daki bölümde Portekizli bir oğlan vardı. Zaten Belçikalılar, "Bunlar Akdenizli, ikisi iyi anlaşırlar," derdi. Biz de güneşin olmamasından şikâyet ederdik. Bir de Lübnanlı vardı, Hıristiyan'dı, pilav pişirirdi, beni davet ederlerdi. Amerika'da da öyle; Hintlilerle dost olurduk. Bakın neyi tavsiye edeceğim: İç dünyamızı kuralım, gönlümüzü genişletelim, deryadil olalım, yaşadığımız hayata iç dünyamıza uygun bir yorum getirelim. Küçük pencereler açalım hayatımızda. Ve zamanı biraz yavaşlatalım.

KS: Tarihsiz insanlar gibi de yaşamayalım. Mars'tan ışınlanmadık, içinden geldiğimiz bir medeniyet var.

SÖ: Rızık, inancımıza göre takdir edildiği kadardır. Kazanç da öyle, nasip meselesidir. Yavaşlamak önemli. Hizmet için dahi olsa hıza teslim olmayın, kapasiteniz belli. Her hizmet iki vasfa haizdir. Biri size tatmin verir, sevaptır; biri de size bir ucub getirir, bilinir, görülür hale gelirsiniz. Ondan korunmak zordur.

KS: Ondan vazgeçmek zordur.

SÖ: Hele bu çağda... Bizim gençlik arkadaşımız, rahmetli Sıtkı Evren vardı. Kütahya'da oğlu vardı, gördüm, duygulandım. Yazı yazar, "cemaatten biri" diye imzalar, ismini koymaz. 1950'lerin sonu 60'ların başı, mütevazı bir dernek, Milliyetçiler Derneği, yazı yazar, altına "cemaatten biri" yazar. Aksaray'da bir yerde mescitte Sıtkı'yı görürüz. Akşam namazı vakitleridir, bir soba yanar. Sığınırsınız oraya. Eve gidersiniz, o da yurda gider.

KS: "El fakir" gibi imzalar olurdu. Necip Fazıl da bazı kitaplarında "adı değmez" diye imza atardı.

SÖ: Yahya Kemal böyle biri benim nezdimde. Onun şiirlerinden yola çıkarak kendi maceramı yazmaya çalıştım. Bugün İslam medeniyetinin Osmanlı yorumuna giriş yapılacaksa mutlaka divan şiirinden yola çıkılacak, onun estetik dünyasına girilecek. Biçimi tekrarlanmayacak belki ama o duygusallığı ve derinliği yakalamak mecburiyetindeyiz.

KS: Lafı çoğaltıyoruz ama o lafın özgül ağırlığı azalıyor.

SÖ: Şiir size çok büyük bir ufuk açacak, ana noktaları söyleyecek, siz onun üzerinde duygusal bir yolculuğa çıkacaksınız. Klasik Türk musikisini zevk alır mertebede bileceksiniz. Tekrarlamayacaksınız, yeni yorum getireceksiniz. Süleymaniye mimarisini özümseyeceksiniz. Klasik Osmanlı evi, Süleymaniye mimarisinin haneye izdüşümüdür. Merhum Ekrem Hakkı Bey, Allah rahmet eylesin, "Bursa'daki Gazi Orhan Camii'ne baktığınızda 1300'lü yılları, orada Süleymaniye Camii nüvesini görürsünüz," derdi. Ulu Camii hemen yanında. Baktığınızda neyi görüyorsunuz? Ölçüler tam alınamamış, teknik çok ileri değil ama anıtsallık var. O bir ruh, onu görürsünüz. Fuzuli şiirine baktığınızda anıtsallığı görüyorsunuz. Fuzuli şiirinin kapısını bana rahmetli Ali Nihat Bey ve Mahir Hoca açtı. Oradan girdiğiniz zaman Galip'in, Yenişehirli Avni Bey'in peşi sıra gelmemesi mümkün değil.

KS: Yakınlarda göz attığım bir kitapta yazar, "Nazi uygarlığı, Nazi vahşeti, Batı'nın sistematik vahşetlerinin yoğunlaşmış bir tezahürüdür, Batı medeniyeti kodlarında vardı bu," diyor.

SÖ: Avrupa'da yaptı, Afrika'da yapsa problem olmazdı. Yahudi bir kavme yaptı da, ondan sıkıntı çıktı. Tabii yoğunlaşma var. Zaten Almanya yoğun yaşar. Etrafı çevrilidir, açılamaz.

KS: Büyük müzisyenler, şairler de bu sebeple oradan çıkıyor bir yandan da. Kant, Hegel, belki Heidegger. Büyük bestekâr var mı peki?

SÖ: 1945'ten sonra dünyaya Amerikan popülizmi hâkim oldu. O yüzden büyük değil popülist müzisyen çıkar. Lady Gaga çıkar çünkü gerilim yok.

KS: Büyük keman virtüözlerinin neden Musevilerden çıktığına dair şöyle bir açıklama var: Bir kere neden keman? Museviler yurtsuz ve daima göç ediyorlar, en kolay taşınabilir enstrüman

keman. İki; Musevi kendi içinde olması gereken âlemle dış âlem arasında daima bir tenakuz, gerilim görüyor. Bu gerilimi sanat için temel malzemeye dönüştürüyor. İçinin şeraitiyle dış ortamda zuhur eden her zaman mütenakız; kendi istediğiyle olması gereken arasında da hep gerilim var. Dolayısıyla o çelişkilerden büyük bilim insanları, büyük sanatkârlar çıkabiliyor.

KS: Yahya Kemal'de de onu görüyorum. Bir ruhsal vatansızlık, daha doğrusu yeni gelişmelerle, eski mirasın reddiyesiyle yaşanan bir öksüzlük telaşı böyle bir şiirsel dehanın kaynağı haline geliyor.

SÖ: Kandinsky'nin annesi çok mühimdir. İhtilal olunca Kandinsky Paris'e gelir ama ölene kadar daima iki şeyi hatırladığını söyler: Biri Moskova, yani vatanı; biri de annesi. Onların hasretini çeker. Yahya Kemal de öyle. O dönemlerde bakıyor ki hiçbir şey yok ortada; yabancı bir idare... Büyük bir düş kırıklığına uğruyor ve "Tayy-i zaman ettim ben," yani, "Ben zamanımızdan göç edip yaşadım," diyor. Huzuru orada buluyor. Hayal kuruyor bir manada. Zahiren iyi kötü Park Otel'de yaşıyor ama psikolojik olarak Park Otel'den bakınca eski Üsküdar'ı görüyor ve o onun gördüğü Üsküdar'da bugün de o insanlar var elhamdüllilah. Hayatın içinde yaşadıkları halde zahirde onları hiç fark etmiyorsunuz ama arka planda "bu da geçer yahu" diyenlerden.

KS: Şartların esiri olmamamız icap eder. Bir Müslüman isek, "Hasbinallah venimelvekil, bu şartlar zahirdir, riayete mecburum ama biliyorum ki şartları değiştirebilirim," demeyi bileceğiz. Cenab-ı Allah'a iltica edersek, göreceğiz ki o kudret bizde vardır. Şartları mutlak kabul etmememiz, şartların arkasındaki şuuru görmemiz gerekiyor. Kırıp dökerek hem kendimiz inciniriz hem etrafı incitiriz. Temsil ettiğimiz pozisyon zarar görür, sıkıntıya dönüşür. Ufak ufak, yavaş yavaş şartları değiştirebiliriz. Yahya Kemal Bey bunu yapmaya çalışmış. Yaptı yapamadı, eserlerinden görüyoruz, o da ona yeter.

07 "Hayatımızda inceliği, nezaketi, rikkati kaybetmekle neleri kaybediyoruz?"

Kaybettiklerimize üzülüyoruz, bir yandan da kaybettiklerimizi zaten kaybetmek mecburiyetindeydik; nostaljinin çok manası yok. Şehirlerin bu kadar büyümesiyle, insanların birbirini bu kadar az tanır hale gelmesiyle, teknolojik âlet edevatın çoğalmasıyla devasa bir uğultu değirmeniyle karşı karşıya kaldık. İsmet Özel, "Bakın yaklaşıyor yaklaşmakta olan," diyor, yani yaklaşmakta olan gelmiş zaten. Bu durumda letafet, nezaket, dindaranelik hayatın neresinde yer almalı?

KS: Sizinle 1995 yılında *Altınoluk* dergisinde yapılmış bir mülakat vardı. Orada evinize gelen Nurettin Bey isminde bir ziyaretçiden bahsediyordunuz. Onu tarif ederken, "Nurettin Bey çok müeddep bir insandı, ziyaretlerinde koltuğun arkasına tam yaslanarak oturduğu görülmemiştir," diyorsunuz. Hayatlarımızda inceliği, nezaketi, rikkati kaybetmekle neleri kaybediyoruz?

SÖ: O ziyaretçi, merhum Nurettin Topçu'dur. Babamın dostu daha önce İstanbul Sultanisi'nde merhum pederin Arapça dersinden talebesi. Sonra Maarif Vekâleti tarafından Avrupa'ya gönderilmiş, orada tahsil etmiş. Dönüşte, 1935 senesinde, Kabataş Lisesi'nde bir felsefe imtihanında karşılaşıyorlar. Rahmetli babam, "efendi" diye hitap ederdi talebelerine. Lise son sınıf efendilerini imtihan ederken –"şifahi imtihan", tabir böyle– orada karşılaşıyorlar. Nurettin Bey de imtihan heyetinde hoca. Sonra Nurettin Bey bizim evde pederi ziyaret ediyor her hafta. Küçüklüğümden itibaren âdet öyleydi, gelenlere hizmet ederdim. Orada gece geç saate kadar oturulur, sohbet olur. Hiçbir zaman, Nurettin Bey'in koltuğun arkasına yaslandığını görmedim. Böyle, hocasının karşısında iki dizinin üzerinde iki eli, dikkatle sorusunu sorar, dinler; not almaz çünkü eskiden sohbette not almak ayıp sayılırdı, sohbetin akışını bozduğu düşünülürdü. "Söyleyin bakalım, bir daha yazayım," denmezdi. Aklınızda kalırsa kalır, kalmazsa kalmaz, o adap vardı. Ihlamur içerlerdi, müsekkindir diye, o gece saatinde çay içmezlerdi. Yirmi bir sene önceki mülakatta, o anekdot oraya intikal etmiş.

KS: Günümüz dünyasında insan ilişkilerinde bir hoyratlaşma ve kabalaşmadan bahsedersek mübalağa etmiş olur muyuz? Gündelik hayatın sıkışmışlığının beraberinde getirdiği bir kaba sabalık varmış gibi görünüyor. Muhakkak eski zamanlarda hayat daha yavaş akıyordu. Eski zamanlarda insanlar manevi rütbelerine göre bir ihtiram görebiliyorlardı. Günümüzde artık bir manevi rütbe-i hürmet kalmadığı gibi saygı da maalesef kayboluyor. En azından geçmişin bazı hususiyetlerini hatırda tutarsak, onları belki bir gün hayatımıza tekrar katabiliriz. Siz çocukluğunuzda, yetişme döneminizde çok nadide insanlarla karşılaştınız. Babanızın kıymet-i hususiyetiyle çok kıymetli insanlar evinize girdi, çıktı. Sizin tesadüf ettiğiniz bu incelikler neler?

SÖ: Türkiye'de köklü bir değişiklik oldu, reddetmek mümkün değil. Biz bunun sancılarını çekiyoruz çünkü o değişikliğe acaz-

te olamadık. Kendi kodlarımız, İslam medeniyetinin ana kodları baki kalmak şartıyla o değişikliğe göre bir tarz uyduramadık. Bu da muaşeretimize aksediyor. Şu anda küreselleşme çağının insanıyız. Entegrasyon, elektronik haberleşmeyle çok hızlandı. Ben moderniteyi üniversitede, Batı ülkelerinde gördüm. Orada da bu kadar hızlı yaşanmıyordu. 1971'de yurt dışına ilk çıktığımda Amerika'da bir şeyler gördüm ama 2008'de çıktığımda farklı bir Amerika vardı. Benim ilk gençlik ve çocukluk yıllarımda Osmanlı'nın bir hayat yorumu, biçimlendirmesi vardı ve bu yorum, biçimlendirme İslam'ın temel ilkelerine, Kur'an'a ve hadise dayanan bir yorumdu. Pederin vefatı 1961'dir; Batı modernitesinin henüz aile hayatımıza, evimize girmediği zamanlardı. Cumhuriyeti kuran kadrolar belki Batıcıydılar ama Batı modernitesini hayatımıza çok fazla sokmadılar yahut sokamadılar. Sokamadılar, bir dirençle karşılaştılar; sokmadılar çünkü şunu gördüler, sokarlarsa kendi iktidarları tehlikeye girecek.

KS: Nasıl olabilir böyle bir şey?

SÖ: Batı modernliğine tümüyle girdiğinizde liberal düşünce devreye girecek ama onlar devletçi. İnsanlar, "Ben kazanıyorum, üretiyorum, niye iktidarda söz hakkım yok?" diyecek. 1929 İzmir İktisat Kongresi'ne gidebiliriz, orada devlet her şeyi eline alıyor. Ankara Valisi Tandoğan, "Komünizm olacaksa onu da biz getiririz," diyor, böylesi bir anlayış var. Halbuki liberal düşüncede siz bir şey üretiyorsanız, ticaret yapıyorsanız, topluma katkınız varsa, "Benim de söz hakkım olmalı, ben de bu toplumda ciddi bir öğeyim," dersiniz. Bunu gördüler, o yüzden işi kısıtlı tuttular. Menderes'le olay farklı bir noktaya geldi, sosyal patlama oldu. Onun önünü militer güçle kestiler. Sosyal hadiselerin arkasında çok ciddi bir medeniyet dinamiği vardır. Önünde durmanız mümkün değildir. Şimdi o kıvılcımlar, közler alevlenmek üzere. Batılılar onun üzerine su dökmeye çalışıyor. Ben içinde yaşadığım o dönemleri algıladım, katıldım ve büyük bir haz duydum. 1959'da talebe olarak İstanbul Teknik Üniversitesi'ne intisap ettim. Ora-

da farklı bir dünya görüyorsunuz; Avrupa'yı bilen, orada yetişmiş Batı kültürünü olabildiği kadarıyla almış insanlarla karşılaşıyorsunuz. 1964'te asistan oldum. Bu sefer kürsünün öbür tarafına geçiyorsunuz. Akademik hayatta farklı bir dünya görüyorsunuz ama orada da ana kodlar klasik Osmanlı kodlarıydı, sosyolojik olarak İslami kodlar devam ediyordu. Fıkhen bir şey söyleyemem, benim saham değil, değer hükmü olarak insana bakışta Fatih döneminde ne varsa; tolerans, hürmet ve muhabbet, o vardı. İtikadî olarak farklar olabilir. Osmanlı zevki, muaşereti her yeri kaplamış vaziyetteydi. Sonra o insanlar ölünce, hayat hızlanmaya başlayınca, ihtiyaçlar sonsuz (!) bir biçimde çoğalınca biz hayatın peşinden koşar olduk. Ondan evvel hayat bizim peşimizden koşuyordu, hayatı biz tanımlıyorduk. Yahya Kemal'in "Itrî" şiirindeki gibi, "Bize benzer o kâinat akmış." Ben bunun böyle olduğunu 2009'da Viyana'da gördüm ki hâlâ Orta Avrupa muhayyilesi Viyana'yı düzenliyor. Bugün bizi biz düzenlemiyoruz. Ne dilimizi, ne hayat aktivitemizi, ne mantalitemizi ve ne de maalesef duygularımızı. Bizi başkaları düzenliyor. Avamı, nefs-i emmare düzenliyor. Onun için kaybettik.

KS: Küreselleşme için getirilen ve benim çok hoşuma giden esprili bir tanımlama var: "Küreselleşme, nereye giderseniz gidin hiçbir yeri arkanızda bırakmamanızdır." Gittiğiniz her yerde meşhur hazır kahve tabelasını görürsünüz. İstanbul'da, Petersburg'da ya da Yeni Delhi'de olmak fark etmez; aynı tabela ve tüketim kalıplarıyla karşılaşırsınız. Medeniyeti yapmakla küresel medeniyetin rüzgârına kapılıp savrulmak arasındaki fark burada belirginleşiyor. Siz kendi mahallenizi inşa ediyor musunuz, yoksa o ortak küresel mahallenin bir parçası haline gelip sıradanlaşıyor musunuz?

SÖ: Eski sanayi devriminde malumunuz, sanayici vardı. Şimdi enformatik devrimde sanayici de köle mesabesinde. Finansör sanayiciyi destekliyor, sanayicinin ürettiğinin tüketilmesi lazım ki finansör para kazansın. Yani o da finansör medya ile tüket-

destekliyor. Hız ve haz oradan çıkıyor. Madem ben bir beşerim ve Cenab-ı Allah beni halifetullah olarak tahsis etmiş, ne yapabilirim diye bakıyorum hayatıma. Birçok insan bana, "Hocam sen böyle yapıyorsun fakat sen yalnızca bir noktasın," diyor. Doğru ama herkes bir nokta. Herkes kendine göre halifetullah olduğunu hissederek bir şey yapsa o finansör tıkanabilir, oysa herkes tüketim peşinde; nefs-i emmare tavan yapınca letafet, nezaket, rikkat gibi kelimeler hayattan çıkar, "hep ben" dersiniz.

KS: Burada Sosyal Darwinist paradigma da cari hayatın içinde ve bize şunu söylüyor: Güçlü olan ayakta kalır. Eşref'in, "Dayan bir tekme sen de zevk için feryat lazımsa" dizelerini hatırlıyorsun. Altta kalana bir tekme de sen atıyorsun o zaman. Bu paradigmada nezakete yer yok.

SÖ: Sizin de üstte olmak için altta kalana ihtiyacınız var. Altta kalan olacak ki siz üstte olabilesiniz. Onun için siz altta kalanı üretirsiniz. Üretmelisiniz ki üstte olduğunuza kendinizi inandırın ve bu sayede mevkinizi koruyun.

KS: Orada şöyle bir meşrulaştırma mekanizması da devreye giriyor: Altta kalan hak ettiği için altta kalmıştır; benim kötü davranışımdan, sistemin bozukluğundan, sistemin insan artığı üretmesinden değil. O tembelliğinden, yetersizliğinden, zekâsının kıtlığından altta kalmıştır. Benim onun tepesine çıkmamda, onun omuzları üzerinde yükselmemde ahlaki bir problem yoktur.

SÖ: Meşrulaştırma devreye giriyor çünkü insanların vicdanı var ve o vicdan rahatsız ediyor. O vicdana karşı bir savunma mekanizması geliştiriyorsunuz ama izah edemedikleri şeyler oluyor. Kader geliyor, bir yerde bir şeyi kesiyor. O kesen parametrenin bu sistemle izahı yok, ona da "istisnai hal" diyorlar. Oradan da Albert Camus, Sartre gibi düşünürler çıkıyor. Kaderi izah etmek mümkün değil. Ona da tesadüf derler, bir şey derler. Bir Müslüman olarak bir takdirin olduğunu düşünüyorum, "Takdir-i Hüdâ kuvve-i

bâzû ile dönmez/ Bir şem'a ki Mevlâ yaka, üflemekle sönmez" diyor Ziya Paşa. Siz rasyonel bir açıdan hayata baktığınız zaman birtakım modeller geliştirirsiniz. Darwin modeli böyle bir modeldir. Hayata bakıyor, doğal seleksiyonu orada görüyor ve bunu sosyal sahaya intikal ettiriyor. Gördüğü seleksiyon doğanın, Tanrı'nın veya Allah'ın koyduğu kuralların dışına çıkamaz; seleksiyon da o kurallara dahildir. Siz o veya bu sebeple doğal seleksiyonu bozduğunuz zaman ekoloji ve tabiatın dengesini bozmuş olursunuz. İnsan dediğiniz mahluk sadece içgüdülerle, doğanın kurallarıyla çalışmıyor. Onda akıl, duygu, çok daha önemlisi seçme, değiştirme, terkip yeteneği var. En basitinden ifade edelim; ekiyor, biçiyor, çıkanı kompoze ediyor, pişiriyor ve sunuyor. Sofraya gelen tarhana çorbasını bir tefekkür edin. Girdileri, süreci düşünün. Kategorik olarak nazarımda gökte uçan uçakla tarhana çorbası arasında hiçbir fark yok. Yerin yedi kat altından bir yağ çıkartır, onu rafine eder, benzini yapar. Yine yerin yedi kat altından alüminyum çıkartır, uçak gövdesi yapar. O formu Cenab-ı Allah'ın vaz ettiği aerodinamik forma göre tasarlar, onu uçurur ve Amerika'ya mesela buradan on saatte gidersiniz. Bu da bir sentezdir. Gandhi, hiçbir şey yapmıyor ama koskoca Britanya İmparatorluğu'nu dize getiriyor. Bir Hintli tarafından da, az milliyetçi bulunduğu için öldürülüyor, bu da kaderullah. Yıllar önce *Yeni İstiklal* gazetesi alırdım ben, Şevket Ağabey, çok hizmeti vardır üzerimizde, "İhtilafatıyla dehrin uğraşmakta dehrin zevk yok/ Zevk anın mirsât-ı ibretten temaşasındadır" diye bir beyit yazmıştı, aklıma o gelir.

KS: Kaybettiklerimize üzülüyoruz, bir yandan da kaybettiklerimizi zaten kaybetmek mecburiyetindeydik; nostaljinin çok manası yok. Şehirlerin bu kadar büyümesiyle, insanların birbirini bu kadar az tanır hale gelmesiyle, teknolojik âlet edevatın çoğalmasıyla devasa bir uğultu değirmeniyle karşı karşıya kalıyor. İsmet Özel, "Bakın yaklaşıyor yaklaşmakta olan" diyor, yani yaklaşmakta olan gelmiş zaten. Bu durumda letafet, nezaket, dirayetli ranelik hayatın neresinde yer almalı?

SÖ: Her yerinde. Çünkü Cenab-ı Allah bize, "Sen benim halifemsin," diyor. İsimlere bakalım hep "abd," ile başlar: Abdulaziz, Abdulmetin, yani Esma'nın kulu. Her kulda Esma'nın bir tecelliyatı vardır. Hayata kendi kodlarımızla bakamadık. Gelen dalga da üzerimize çok hızlı bir şok olarak geldi. Bu arayışlar, bu feryatlar, bu sıkıntılar belki bir gün, bir başka istikamette yeni bir yoruma yol açacaktır. Gelen bu dalgadan, şehrin bu halinden, bu hızdan, hoyratlıktan hiçbir kesim mutlu değil. Herkes birbirini suçluyor. Bunu bırakıp genel medeniyet krizine çare bulmaya yönelsek daha iyi olur. Bu isteklerin yapay ve fantezi ürünü olduğunu, hiçbir ülkede bu isteklerin bir anda gerçekleşmediğini görebilsek o zaman belki reel bir düzleme ayak basacağız.

KS: Kıymetli hocam bunun için *homoeconomicus* olmaktan çıkmamız gerekiyor. *Homoeconomicus*, var olan kaynakları nakde dönüştürme telaşında olan bir varlık. Geçtiğimiz günlerde bizim hanımefendiyle konuşuyorduk. Gazeteden aktardığı bir istatistiğe göre pazar günü alışveriş merkezlerine giren insan sayısı İstanbul'da 10 milyonmuş. Terör tehdidi yüzünden insanların evinde oturduğu günlerde o rakam 7 milyona düşmüş. Bu yüzde 30 azalma bile o alışveriş merkezinde dükkânı bulunan insanların şikâyet etmelerine kâfi gelmiş. Bizim hanımefendi, "Saint James Parkı vardı da, bu insanlar mı gitmedi?" diye sordu. Hafta sonları insanların evlerinin dibinde ya da bir metro durağı mesafesinde Londra'nın parkları gibi parklar olsaydı, açık havada yeşil içinde gezmeyi tercih ederlerdi belki, insanları bu denli cezbedecek kamusal alanların inşa edilmesi gerekiyor.

SÖ: Ben bu kadar masumane gerekçeyi kabul etmiyorum. Bizim insanımız o alışveriş merkezlerinde var olduğunu hissediyor, orada görünmek istiyor. Toplum her zaman teşvik, şevklendirme ister. Alışveriş merkezleri bu teşviki yapıyor. Yeşil alanların, kamusal alanların da çocuklara, hanımlara, beylere dönük birtakım teşvikler getirmesi lazım; ancak o şekilde bu eğilim dönüşür diye düşünüyorum.

KS: Yeşil alanla alakalı o teşvik nasıl olabilir? Bir yazar "Siz hiç televizyonlarda domates reklamı gördünüz mü?" diye soruyordu çünkü domates doğal bir şey, onu satmak için uğraşmanıza gerek yok. Gofret, çikolata, cips gibi yiyeceklerse doğal olmayan, zevk veren, insanların kitlesel tüketimi için üretilmiş ürünler.

SÖ: İnsanlar gökyüzüne, ağaca, çiçeğe bakmakla da mutlu olur. Bunu başına kakmadan, bir eğitimci değil de bir sanatkâr gibi verirseniz pekâlâ insanlar oraya giderler. Şimdi AVM'nin yaptığı odur; öyle bir reklam yapıyor ki siz oraya gidince mutlu olacağınızı zannediyorsunuz. Bir hayal kuralım. Metro veya tren hattıyla kolayca ulaşılabilen bir sahil ve yeşil alan olsun... İnsanlar sıkılmasınlar, yayılabilsin, birbirleriyle iç içe olmasınlar. Oturacak bir bankı, ufak bir servisi olsun. Emin olun onlara belirli bir disiplin getirin, giderler, yaşarlar, yaparlar. Ben görmüştüm, bu atmosferi gürültülü olmayan bir müzikle süslüyorlar. Bu tarz çözümler, hıza esir olmuş hazzı dizginleyebilir bana kalırsa.

KS: Bir psikiyatrist olarak insanların mutluluğu için yeşil alana ihtiyaç olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. İnsan başına düşen metreküp oksijen, insan mutluluğunun belirleyicilerinden biri. Maalesef şehir hayatında oksijen azaldıkça, yeşil alana temas azaldıkça insanlar suni anesteziye, uyuşturucu maddelere yöneliyorlar. Alışveriş de bunlardan bir tanesi. Eşyanın metafiziğini konuşursak, yerinde duran taşın bile basit bir taş olmadığını, kendi dilinde onun da Hakk'ı zikrettiğini bilmemiz gerekiyor.

SÖ: Zikrettiği dediğiniz zaman seküler zihinler bunu anlamazlar ama o taşın etrafında akan bir su seyredildiğinde o geometriden, akıştan gelen mesajın nasıl rahatlattığını söylerseniz anlayacaklardır. Dün dersim bittikten sonra çıktım, vakit müsaitti, ikindi gibi eve geldim. Benim bir kulübem var, camlı çalışma odası önündeki bahçeye bakıyor. Orada oturup gökyüzüne bakıyorum lodosla bulutlar geçiyor. Üç dakika, beş dakika bir başka dünyaya

ya girdim. Sadece bulutlar geçiyor. İnsanların buna imkânı olsa eminim ki siz işsiz kalabilirsiniz.

KS: Ne güzel olur, biz de gider göğe bakarız. Turgut Uyar'ın çok güzel şiiri vardır, "Göğe Bakma Durağı" diye. Göğe bakma durağına ihtiyacımız olacak çünkü her yere göğü örten binalar dikiliyor. "İnsanın göğe bakma hakkı ve kuşun gökte uçma hakkı Allah tarafından verilmiş doğal haktır, gasp edilemez" diye bir yazı yazdım. Maalesef modern mimari bu konuda Allah'ın hakkını Allah'a vermediği gibi kuşun hakkını kuşa, insan ruhunun hakkını insan ruhuna vermiyor ve bizi eziyor, mutsuzlaştırıyor, tüm dünyada olan bu. Böyle şehirlerde büyüdüğümüz zaman o nezaket, letafet maalesef kayboluyor.

SÖ: Sonunda yalnız kalıyor insanlar. İnsanın muhtaç olduğu bir tebessüm, bir tatlı bakış. Rızık her türlü gelir. Tatlı bakış, tebessüm o hilmiyet dediğimiz, lütf-i İlahi'dir.

08 "Ânın hazzını gönül kamerasına kaydedin, sizde bir iz olarak kalsın"

İnsanın murakabeye, iç gözleme daha çok zaman ayırması lazım belki. Bu hız medeniyetine uyum sağlamak, uyuşturucu işlevi görüyor sanki. "Kimse ölüme ve güneşe çıplak gözle bakamaz," der François de La Rochefoucauld. Ölüme bakmak istemedikleri için uyuşturuculara yöneliyor bazıları belki de. Çok iş, çok hız, çok seyahat... Kendini bu şekilde daha canlı hissedeceğini düşünüyor halbuki uyuşuyor aslında.

KS: Hocam biraz çalışmadan bahsedelim. Mehmet Akif'in meşhur dizesini sizden rica edeyim ben.

SÖ: "Allah'a güven, sa'ye sarıl, hikmete ram ol/ Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol."

KS: Hikmete ram olmaktan, saikin, çalışmanın öneminden bahsediyor. Eskilerin çalışma ve eyleme sevdası üzerine "sevda-yı sa'y-amel" diye bir sözü vardır. Bir şekilde çalışmak övülmüştür, boş oturmamak tavsiye edilmiştir fakat modern medeniyette çalışma zamanı hayatı tamamen inhisar altına alıyor. İnsanlar çalışma ne-

yatı dışında yoklar. Tatil beldelerinde pek çok insan görüyorsunuz, akıllı telefonlar sayesinde iş hayatıyla bağlantı halindeler; iş hayatı hiç bitmiyor, 7-24 iş hayatı içindeyiz. Bu, insanlarda durup dinlenememe, kendi ruhunun ihtiyaçlarını gözetememe gibi bir sıkıntıyı beraberinde getiriyor. Çalışma zamanının bütün zamanı yutması insanı manevi olarak da fakirleştiriyor. Bir süre sonra her ânı ekonomik olarak nakde çevirecek bir parça olarak görüyorsunuz ve o ânı kendinizi geliştirmek, Allah'a yakınlaşmak, kendinize biraz daha yukarıdan durup bakabilmek için bir fırsat olarak göremeye başlıyorsunuz. *Baraka* diye bir belgesel film vardı, yıllar önce sinemalarımızda gösterildi. Bana göre modern insanın manevi buhranını çok güzel anlatan bir filmdi. Adını "bereket" sözcüğünden almış. Filmde, şehir hayatında kavşaklardan karşıdan karşıya geçen insanların hareketlerini hızlandırıyor, insanların karınca sürüsü gibi hareket ettiğini görüyorsunuz. Kundera'nın bir yazısında vardı, geçmişte çıkıp yayla palaslarda uzanıp yıldızları seyreden insanlara "Tanrı'nın pencerelerini seyrediyor," derlermiş bazı bilge insanlar. Şimdi günümüzde Tanrı'nın pencerelerini seyretmek kayıplara karıştı. Siz hep bulutları seyretmenin sizi apayrı âleme götürdüğünden bahsedersiniz. Kendimize, ruhumuza zaman ayıramamaktan gözümüzün önünde olana bile dönüp bakamıyoruz.

SÖ: Çünkü çok para kazanmak istiyoruz. Bizim rızkımız ezelde yazılmıştır ve yazıldığı kadardır. Rezzak o rızkı tekeffül ediyor. Rızık bitince de sizi bu dünyadan alıyor, ölüm meleği emre uyarak geliyor ve gidiyorsunuz. Esasında ihtiyaç dediğimiz hadise sizin his dünyanızla alakalı. Giyim, barınma, yeme içme gibi basit ihtiyaçlar bir şekilde karşılanıyor. Allah'ın "Gani" ismi tecelli ederse siz o ihtiyaçtan berî olursunuz. İhtiyaç ruhi bir hadise; çok uğraşıyoruz çünkü bizim iç dünyamızın çok fazla ihtiyacı var. O da olsun, bu da olsun diyoruz. Emin olun, birçoğunu ciddi manada kullanmadan ölüyoruz. Hevesimiz geçiyor, zevkimiz geçiyor, ömür de geçiyor. Burada Müslümanca bir söylemden bahsediyorum, gökyüzüne bakacak vaktimiz kalmıyor. Oysa Cenab-ı Allah bizi Kitab-ı Kerim'de

semaya bakmakla vazifelendiriyor, insan aşkın kaynakla, sonsuzla mülakat üzere olabiliyor. Bu da sonsuza bakmakla başlıyor. Ufka bakacaksınız, içinizde o duygu katmerlenecek. "Denizde ne buluyorsun?" diye soruyorlar bana. Karada insan kendini güvende hisseder, denizde her an bir muhatara gelebilir, bunu hissedersiniz. Karada kaderle barışık yaşarız, o bir gaflet halidir. Deniz öyle değil, her an tetikte bulunmalısın. Tevfik Fikret'in "Balıkçılar" şiiri geldi aklıma: "Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu, kaydetme/ Dokunma keyfine; lakin tetik bulun, zira/ Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha." Bir ikincisi de ufka bakıyorsunuz, gökyüzüyle deniz sathı birleşiyor. Sonsuzu göremiyorsunuz ama o size sonsuz gibi geliyor. Sizi oyalayacak başka bir şey yok: mavi gök ve çırpıntılı deniz. Bunları yapmak için zaman ayırmak gerek, rızık gelir, sizi bulur. Her zaman bu inancınızı hayata yüzde yüz tatbik edemezsiniz ama buna inanırsanız, başka insanlar üzerinde de manevi etkiniz olur. İstiğnanız onların gözünde bir başka boyut açar. Tabii ki belli şartlarda, belli standartta yaşayacaksınız ama o bir şekilde geliyor. Ben bunun bizzat denemesini yaptım; öyle bir kısmet, kader açıldı. Fakat son yıllarda bazı şeyleri "Beni affedin," deyip reddettiğimde insanlar çok şaşırıyor. "Bu kadar cazip şeyler sunuyoruz, bizi reddediyor" diye düşünüyorlar. Bu cazip şeyler onların dünyasına göre cazip, cazip olsa ben de katılırım. Geçen sene ve önceki sene Antalya tarafında Elmalı'da, bir vesileyle yaylalara çıktık. Orada azizler var. Antalya'nın Korkuteli Yaylaları'nda evliyaullah, Eroğlu Nuri, Vahap Ümmi, Abdal Musa var. Niye o dağlara gidip o ihtişamı görmeyelim. Cenab-ı Allah'ın emaneti dağları görüyorsunuz, "Onların alamadığı emaneti ben mi aldım?" diyorsunuz, hem korkuyor hem iftihar ediyorsunuz. Bu ihtişamı görmek, yaşamak lazım.

KS: İktisadî bir faaliyet için evden ayrılıp gittiğiniz zaman evin yolunu da, ruhun ihtiyaçlarını unutmaya başlıyorsunuz. Hekimler muayenehanelerinde uzun saatler çalışır ve artık bir süre sonra kendilerinden talepte bulunan herkese cevap verme ihtiyacı duyarlar ve işlerinin kölesi haline gelirler. Para bir banka hesabı-

da birikir fakat onu sevdiklerinize harcayacak, hayırlı ve güzel bir şeye tebdil edecek zamanınız olmaz. Bir süre sonra araç amaç haline gelmiş olur. Bu çalışma disiplininde de belki hekimlerinki en masum olanlarından bir tanesi. CEO'lar var, şirket yöneticileri var. Oralardaki insanlarda bir süre sonra karakter erozyonu oluşmaya başlıyor. İş hayatının acımasızlığı insan ilişkilerine de sirayet ediyor. Ben bunu reklamcılarda sık sık müşahede ediyorum. Reklamcılarla oturup konuştuğumda onlar daha vahşi ve saldırgan bir dünyanın insanı gibiler. Kolay alay eder, basitleştirir, insanların ruhi, manevi arayışlarını küçümserler.

SÖ: Reklam sizin özelinize bir saldırıdır.

KS: İmgelemi, tahayyülü, masumiyeti lekelemeye yönelik bir saldırıdır. İş hayatının, hayatın bütününü inhisar etmesi, maalesef karakter erozyonunu beraberinde getiriyor. Erich Fromm'un "pazar kişiliği" tanımı bu duruma tekabül ediyor. Buna göre her şey pazarlanabilir, her şey cilalanıp satılabilir, kendi ruhumu bile satabilirim.

SÖ: Bu zulüm abidesi Berlin Duvarı, filmlere konu oldu. Doğu'yu Batı'dan ayırdılar. 1990 senesinde bir vesileyle Amerika'dayız. Berlin Duvarı yıkılmış, o duvarın parçalarını Amerika'da 10 dolara torba içinde satıyorlardı. Ben anlayamadım ve o duvarın nasıl bir zulüm abidesi olduğunu bildiğim için parçalarını alıp bir hatıra olarak saklamayı dahi vicdani ve ahlaki bulmadım.

KS: Her şeyi satıyorlar. Manevi arayışları bile satıyorlar. Hindistan'a, Tibet'e turlar satıyorlar.

SÖ: İstanbul'da da var. Çok iyi bir turizm şirketinde çalışan bir hanım telefonla arayıp görüşme talep etti. Orta Anadolu'da kervansaray kiralıyorlar. O kervansarayda bir ferahlama seansı düzenliyorlar. Büyük şirketlerin CEO'ları geliyorlar, beyazlar giyiyorlar, cep telefonları bırakılıyor. Ayakta terlik, güya bir ihram vaziyeti, ihrama

girer gibi giriyorsunuz. Hindistan'dan guru geliyor, Türkiye'den ilahi söyleyenler geliyor, tefekkür oluyor. Belli yemekleri yiyorsunuz belli saatlerde tefekkür ediyorsunuz. "Sen de İslam tasavvufu anlat" diye beni de davet ettiler. Karşılığında bir meblağ da teklif ettiler. Ben, "Yapamam," dedim. Bu bir kapan, insanları kurt kapan gibi yakaladı mı bırakmıyor bir daha kolay kolay.

KS: *Ferrari'sini Satan Bilge* diye kitap çıktı, o kadar sattı ki yazarı herhalde on tane Ferrari alabilir. Her şeyi pazarlama unsuruna dönüştürme tavrı var; insan maneviyatını hafife alma ve onu o şekilde pazarlama söz konusu.

SÖ: Ruh haz alırsa o çizgiye tekrar dönmez. Gönül o hazzı tadarsa biçime bakar, belki imrenir, sonra "Bırak benim yolum doğrudur," der. Mühim olan gönüldür, kalptir, onun haz almasıdır; o da bir lütf-i ilahidir. O lütuf olmazsa insan, biçimlerle yaşayamaz. Katı olur, sert olur, kırıcı olur, nefsani olur. O varlığın, kalbin o hazzı, o lütfu tatması lazım. Allah tattırsın inşallah diyelim. Mesela bir başka hanımefendi, çok iyi tercüme yapıyor. Hocam, çok sıkıldım diye geldi. Konuşuyorsunuz, hazır reçete bekliyorlar. "Kızım olursa olur, olmazsa Allah bilir." "Size nasıl oldu?" diyor, "Bilmem, oldu," diyorum. Ben, "Kaybet," diyorum. Benim hakkımda içinden, "Bu da akıllı görünüyor ama değil," diyor. Sonra birkaç sene sonra yine ortaya çıkıyor.

KS: Eşrefoğlu Rumi diyor ya, "Döküp varlığı gitmektir aşk." Biz döküp varlığı gitmedikten sonra aşka nasıl talip olacağız?

SÖ: O tarım toplumunda söylüyor. O zaman o iş kolay. Şimdi enformatik toplumunda her an, her şeyden haberiniz var. Biz devamlı olarak bombardıman altındayız. Her şey fıtratımızı bozmak üzerine kurulu. Enformatik cihazları kullanarak biz de buna talip oluyoruz çünkü bunlar içimizdeki tecessüs yılanını diri tutuyor. "Bırakın, bakın hayat akıyor; ânı gözleyin, bahar geldi," diyorum. Çocuklara, doktora talebelerine, "2016 baharını kaçırmayın," dedim.

KS: Yaşanan ânın içine hiç giremiyoruz hocam. Böyle bir modern medeniyetle ilgili hepimizi ilgilendiren bir problem var. Mesela her şeyi, her ânı kameraya zapt etmek istiyoruz.

SÖ: Onlarla fotoğraf çektirmek istemediğiniz zaman insanlar üzülüyor, kırılıyor. Halbuki o ânın hazzını gönül kamerasına kaydedin, sizde bir iz olarak kalsın. Ben onu ders verdiğimde talebede görmüştüm, fotoğraf değil de fotokopide. "Nasılsa fotokopi alırım," diyor, dersi dinlemiyor. Sen dersi dinle, fotokopiyi boşver. O dersi dinleyince öğrenirsin zaten. "Dem bu demdir, dem bu dem," diyor şair.

KS: "Hûş der dem" diye bir söz var. İki nefes arasındaki zamanın farkında olmak... Nefesi çok ayırt etmiyoruz. Astım hastası olursak fark ediyoruz ama hayat, nefes demek.

SÖ: Her nefes bir zikirdir, bir hû'dur. Biz her an zakiriz. Bütün dünya zakir de, farkında değil.

KS: İnsanın murakabeye, iç gözleme daha çok zaman ayırması lazım belki. "Kimse ölüme ve güneşe çıplak gözle bakamaz," der François de La Rochefoucauld. Ölüme bakmak istemedikleri için uyuşturuculara yöneliyor bazıları belki de. Çok iş, çok hız, çok seyahat... Kendini bu şekilde daha canlı hissedeceğini düşünüyor, halbuki uyuşuyor aslında, uyuşturuyor kendini. Gitmek, gezmek, fotoğraflar yüklemek... Bakınız, fotoğraf çekiniz, otobüse bininiz. Seyyah değil, turist oluyorsunuz o zaman. Seyyah, turistin aksine yolun hikâyesine kendini katandır.

SÖ: Yıllar önce Kütahya'dayız, bir dergâh için çini alıyoruz, akşam döneceğiz. Çini aldığımız yerin sahibi çok zarif bir zat, "Buyurun oturun, yemek yiyelim, çay içelim," diye teklifte bulunuyor. "Efendim, biz yolcuyuz, müsaade edin," deyince; "Efendim, hepimiz yolcuyuz," dedi ve kalıverdim orada. Adam mealen diyor ki, "Acele etme, hepimiz yolcuyuz, burada kalan insan yok. Geleceğiz ve gideceğiz, iki

kapılı bir han bu. Zamanın hakkını ver, Kütahya'ya geldiysen, misafirim ol." Benim açımdan ders mahiyetinde bir anekdottu bu.

KS: Hayatın içinde böyle aydınlanma anlarına, bunu yaşatacak insanlara ihtiyacımız var çünkü insanlar ölümden saklanmanın, kendini uyutmanın, uyuşturmanın bir yolunu arıyor, buluyor. Halbuki insan bilinci ölümle yüzleştiği ölçüde açılır.

SÖ: Sizin sahanız ama ben çok deneyimlemişimdir: Bizim maddi hayatımız değil; zihinsel hayatımız, kalbî hayatımız çok önemli. Kalbî hayatımız Allah'ın takdir ettiği rol üzerine olursa rahat ediyoruz. Ufak tefek sıkıntılar her zaman olur, önemli olan zihinsel ve kalbî hayatımızın belli bir istikamette gitmesi. Hız ve haz dünyası oraya tecavüz ediyor, sizi kalben ve zihnen rahat bırakmıyor. O dünyada oluşan ihtiyaçlar, görünür hale geliyor. Acelemiz, saygısızlığımız, had bilmezliğimiz ve yaşam oburluğumuz oradan zuhur ediyor. Benim o noktada kanaatim Allah'ın lütfetmesi gerektiği yönünde. Bazı insanları nurlu zamanlara kavuşturmasını biz niyaz edeceğiz. O güzellik, ilahi bir tecellidir, Allah onu o kul üzerinden insanlara lütfetmiştir. Onun manası var, kaçırmayın o güzelliği, yakalayın; mekânda da böyle, zamanda da böyle. Hayat geçiyor; insan, beden ister, çoluk çocuk ister, talebe ister, müşteri ister, devlet ister, ister oğlu ister... Biz halifetullah, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak kendimize bir zaman, bir mekân, bir iç dünya ayıracağız. Bunu yaparken aczimizin bilincinde, "Yarabbi bana huzurlu zamanlar, huzurlu mekânlar, huzurlu bir iç dünya, seninle iletişime geçebilecek bir dinginlik nasip eyle," diye dua edeceğiz. Ancak böyle yaparsak o lütfa mazhar olabiliriz.

KS: İngilizcede, "You are what you reject" diye bir söz var, yani "Sen reddettiğin şeysin." Kelime-i tevhid reddetmekle, yani "lâ" diye başlıyor. Dünyevî iktidarları itiyoruz; Allah'tan başka ilah yoktur, başka bir şeyi ilah etmiyoruz. Reddedebildiğimiz, istiğnada bulunabildiğimiz kadarız. Soljenitsin'in de söylediği bir cümle var: "Ele geçirerek değil, ele geçirmeyi reddederek insan oluruz."

09 "Sabret, şükret, seyret"

Tarihin bekleme odasında mı bekleyeceğiz, yoksa aksiyona mı geçeceğiz? Şikâyet kültüründe insanı pasifize eden bir şey var. Sadece şikâyet ederek yaşayan insan serin bir gölgelikte kalıyor. Şikâyet, nefsin bir tuzağı; kendinizi şikâyet ettiğiniz şeyden ayırıyorsunuz. Halbuki belki benim de kusurum var; bu mahallede, bu memlekette, bu toplumda eleştirdiğim şeyin bir parçası da benim. Şikâyet ederek kendimi temize çıkarıyorum ve problemleri başka insanların üzerine yıkıyorum. Durumu düzeltmek için hiçbir eylemde bulunmuyorum, bu çok konforlu bir alan.

KS: Benim için konuşmalarımız çok önemli. Dizinizin dibinde oturduğum, öğrendiğim, yeni tahassüslerle tanıştığım eşsiz sohbetler...

SÖ: Bendeniz yaş ve muhit itibariyle kadim birikimimizin bir ucuna mülaki olma imkânına eriştim ve bu lütf-i İlahi imiş, yaş ilerleyince bunu fark ettim. Bu birikimin hususiyeti, kirlenmemiş, örselenmemiş bir dünya, zihin ve gönül dünyasından bize konuş-

masıdır. Ne aklı ne de kalbî melekeleri ihmal etmeyen, e[illegible]-İlahi'nin ve sünnetinin modern zamanların sonuna tatbik edil[illegible]s mekân ve zamandaki problemlere getirilmiş Sünni, hassas, du[illegible]-gusal ve müteşerriane bir bakıştan söz ediyorum.

KS: Günümüz insanının problemlerinden fakat dindar insana s[illegible]-rayet ettiğinde pek sakil kaçan şikâyet, maalesef toplumumuzun sacayaklarından biri haline gelmiş durumda. Hepimiz halden şikâyet ediyoruz. Gelecek karamsar ve kasvetli görünüyor, öyle ki karamsarlık kuvvetli bir ideoloji halini almış durumda. Bunda hepimizin ruhunu tarumar eden gerçeği kabullenme karşısında çektiğimiz zorluk da yatıyor. Umutla direnmek ve gelecek için bir taş koymak yerine kimi insanlar mütemadiyen şikâyet etmeyi ve sızlanmayı seçiyor. Bir de "reaktif dindarlık" diyebileceğimiz bir dindarlık gözlemliyorum. Reaktif dindarlıktan, başkalarının olduğu yere göre kendi konumunu tanımlamayı, aksiyoner olmak yerine reaksiyoner olmayı, kendi düşüncesini topluma sunmak yerine, "Ben o değilim," diyerek kendi dindarlığını veya muhafazakârlığını, inancını tanımlamayı kastediyorum. "Ben şöyle bir şehir inşa etmek istiyorum, toplumun mutluluğu, refahı için şöyle bir projem var, şöyle üniversiteler yapacağım, şöyle bir tahayyülüm var," yerine karşı tarafın olumsuzlamaları üzerinden kendini tanımlama durumu söz konusu.

SÖ: Siz bir ruh hekimi olarak belli bir hassasiyetle hayata bakıyorsunuz. Bu tespitiniz bana çok şayan-ı dikkat geldi. Şikâyet deyince aklıma Şeyhülislam Yahya'dan bir beyit geldi: "Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur." Söylüyor mu söylemiyor mu, bilmiyoruz. "Söylesem şikâyet olur," diyerek söylüyor aslında. Genel manada hayata baktığınız zaman dünyada rahatın olmadığını görüyorsunuz. Çünkü insan dediğimiz varlık ilahi hitaba muhatap olmuş, o hitabın lezzetini ruhen tatmış ve bu dünyaya indirilmiş. Yine Niyazi Mısrî'nin daha önce bahsettiğim şiiri; "E, garip bülbül diyarın kandedir/ Bir haber ver gül-i zarın kandedir [...] Gökte uçarken yere indirdiler/ Çar anâsır bendlerine urdular

Nur iken adın Niyazi koydular/ Şol ezel ki itibarın kandedir" diye devam ediyor. Yani sen cennetteydin, ilahi hitaba mazhar olmuştun, halifetullahsın, ruh üflenmiş sana, seni gökte uçarken yere indirdiler. "Çar anâsır bendleri"yle su, toprak, ateş, hava elementlerini kastediyor. "Nur iken adın Niyazi koydular" ile Allah huzurunda nur olduğundan ama bu dünyada cesede girdiğinden, özgürlüğü beklediğinden, vefat ettiğinde o makama tekrar uçacağından söz ediyor. Tasavvufi nokta-i nazardan bakınca burası rahat bir yer değil, rahat olan yer orası; huzur-ı ilahi, fenafillah makamı. Bir de şu var; pratik olarak içinde yaşadığınız toplumun zihniyeti zaman zaman dünyada kabul görüyor, zaman zaman reddediliyor. Akif, "Viranelerin yasçısı baykuşlara döndüm/ Gördüm de hazanında bu cennet gibi yurdu/ Gül devrini bilseydim eğer, bülbül olurdum/ Yâ Rab beni evvel getireydin ne olurdu?" diyor. Burada da bana göre çok beşeri bir yakınma, şikâyet var ama Akif gibi bir ruh, Kanuni döneminde de yaşasa tıpkı Fuzuli gibi şikâyet ederdi.

KS: Çünkü Akif'te bozulmuş olanı onarmaya dair bir cehd, gayret var. O bu yurdun bozuk olmasına, sıkıntı içinde olmasına katlanamayan bir ruh olduğu için hemen tamir etmek, aksiyona geçmek istiyor. Eski yazıtlarda, mesela Sümer tabletlerinde de zamandan şikâyeti görüyoruz. Her zaman bu böyle olmuş.

SÖ: Bizdeki o mükemmeliyetçilik, o tamamlanmamışlık duygusu Cenab-ı Hakk'ın lütf-i keremidir. İçimize bir ideal veriyor. Halife olarak yolluyor, eksiğiz ama hedef oraya Bir de zaman, hayat mahdut. Annem öyle derdi, "Nefes sayılı, salavat getir." Bir İstanbul kızı, "Nefes sayılı, boş laf konuşacağına salavat getir," diyor. Şikâyet, beşeri bir hal. Zaman zaman yakın dostlar arasında, "bu dünyanın çivisi çıktı" muhabbetine denk geliyoruz, yer yer haklı da bir serzeniş fakat her gün, her an bu duyguda olmak, her şeye karşı şikâyetçi bir tutum takınmak borçlarınızı, kulluğunuzu ifa edememek anlamına geliyor. Kendimizle alakadar olmak zorundayız.

KS: Bunu da hırs haline getirmeden yapmak gerekiyor elbette.

SÖ: Amerika'da bir papaz kilisede vaaz ediyor, biraz sonra kilise için iane toplayacak. Papaz, "Şu masum yüzler," diye isteme'ye başlayınca, herkes en arkaya bakıyor çünkü herkes kendisinin masum olmadığını biliyor. Biz biliyoruz, masum değiliz, kuluz. Cenab-ı Allah'a iltica edip, "aman yarabbi" deyip, büyüklerin emir ve sünnetlerine itibar edersek yavaş yavaş bazı şeyler olmaya başlıyor. Tabii zaman zaman beşer olarak Galip'in "varta-i inkâr" durumuna, varta-i şikâyete düşebiliyoruz. Bu da beşeri bir haldir ama olabildiğince bir şeyler yapabilmeliyim duygusunda olmak gerekir.

KS: Tarihin bekleme odasında mı bekleyeceğiz, yoksa aksiyona mı geçeceğiz? Şikâyet kültüründe insanı pasifize eden bir şey var. Sadece şikâyet ederek yaşayan insan serin bir gölgelikte kalıyor. Şikâyet nefsin bir tuzağı; kendinizi şikâyet ettiğiniz şeyden ayırıyorsunuz. Halbuki belki benim de kusurum var; bu mahallede, bu memlekette, bu toplumda eleştirdiğim şeyin bir parçası da benim. Şikâyet ederek kendimi temize çıkartıyorum ve problemleri başka insanların üzerine yıkıyorum. Durumu düzeltmek için hiçbir eylemde bulunmuyorum, bu çok konforlu bir alan. Ali Şeriati, "Konfor ruhun bataklığıdır," diyor. Aslında zihinsel konfor da öyle. Çilesizlik, ıstırap çekmeme, herhangi bir cehd içinde olmamak... Bütün bunlar günümüz dünyasında zihinlerimize musallat olan hastalıklar gibi geliyor bana.

SÖ: "Ele geçmezse eğer sevdiğiniz, ne çıkar eldekini sevmeliyiz," diye bir söz işitmiştim. İslami nokta-i nazardan bakınca bütün bunlar bir tecelliyat. Siz de bu tecelliyat içerisinde bir yerdesiniz. Eksikleri değiştireceksiniz ama çok fazla büyütmeye, üzerinde sarmallar inşa etmeye hacet yok; hizmet edeyim ki belki bir necat vesilesi olur diye düşünmek gerekir. Bunu yaptıkça temizleniyor, hafifliyorsunuz, eteğinizdeki taşlar dökülüyor, kendinize karşı rahat ediyorsunuz. İnsan kendini aldatamıyor

Siz çok daha iyi bilirsiniz. Çoğu insan ikili bir şahsiyet yaşıyor gördüğüm kadarıyla. Bir kendi beni var, Yunus'un söylediği, bir de başka bir ben inşa ediyor.

KS: Bu psikolojide de çok tartışılan bir şey; yalan benlikler, gerçek benlikler. Kimi insanlar bir maske gibi o benliklerini gezdiriyor. Kimi buna mahrem, kamusal benlik diyor. Bazılarımızın o yalan benliği, gerçek benlik sanması, temel bir yanılgı haline geliyor.

SÖ: Çünkü onu kendi inşa ediyor, çoğumuz hayata karşı birer aktörüz. Talebeye karşı da aktör olmak lazım. On bir yıl aradan sonra tekrar akademiye döndüm. Baktım, aktör olmadan bu işler olmuyor.

KS: Seyirci sizden aktörlüğü, belli yerlerde belli davranış kalıplarını sergilemenizi bekliyor, o davranış kalıplarını görürse memnun oluyor. Siz de o memnuniyeti görünce onun beklentisini karşılamak istiyorsunuz. Ama bir yerde bizi sahicilik üzerine düşünmeye sevk eden bir durum var ortada. Günümüzde sahicilik, dindar insanların sahiciliği de dahil olmak üzere çok büyük dert. Dindarlıkta da poz yapmak, tabirimi maruz görün lütfen, çok kolay ve aldatıcı. Geçtiğimiz günlerde çok severek zaman zaman katkıda bulunduğum bir dergiden bir soruşturma dosyası geldi, konusu "tövbe"ydi. "İlk tövbenizi ne zaman yaptınız?" diye soruyorlar. Düşünüyorum, taşınıyorum; neredeyse bir ay önümde durdu sorular. Cevap veremedim. Sonra hakikaten ruhumun derinliklerinden gelen şöyle bir cevap yazdım: "Ben bu sorulara cevap veremiyorum çünkü kendimi olduğumdan daha iyi, daha tövbekâr, daha Müslüman gibi göstermek gibi bir kuşku taşıyorum. Ne kadar samimi olabilirim, emin olamıyorum. Herhangi bir konudan bahsetmiyoruz; çok hassas bir konudan, iç dünyamızın bir mertebesini aşikâr etmekten bahsediyoruz. Dolayısıyla kendinden daha emin olanlar bu soruya cevap verebilir ama ben kendimden çok emin değilim, veremiyorum." Hayatın içinde bu tür samimiyet anlarını izhar etmemizin beklendiği zamanlar da oluyor.

SÖ: İnsanın itiraf etmesi veya ruhunun bu sayede açılması çağ ihtiyaçtır. Kamuya değil, yakın bir dostunuza, evladınıza, eşinize açılırsınız. Hatta zaman zaman bu hadise rüyada gerçekleşir. Bu çağ her şeyin kamuyla paylaşıldığı bir çağ, neredeyse hiçbir mahrem yok. Ben buna muhalifim. İnsan ruhu ilahi bir emanet ve oraya sadece izin verilenler, kaderin izin verdikleri girebilmeli. Aksi halde o suallere cevap verirseniz ikinci şahsiyet, ikinci benlik meselesi gündeme gelir. Tövbenin faziletinden bahsedebilirsiniz ama galiba böyle bir soru da sormamak lazım. Bizim kadim kültürümüzde kıssalar vardır. O kıssalarda ne zaman ne şahıs bellidir; soyuttur. İşin özü anlatılır, bir mekâna mâl edilir. "Profesör Kemal Sayar'ın cevabı budur," deyince iş bitiyor. Doğrusu ben de cevap veremezdim böyle bir şeye. Öyle anlar yaşıyoruz ki sürekli tövbe içindeyiz. Bu çağda yaşıyorsak ve hâlâ yüzümüz gülüyorsa, belli bir enerjimiz varsa bu "aman yarabbi" diyerek mümkün oluyor. Aksi halde şikâyet kültürünün girdabına kapılırsak çıkmamız mümkün değil, onun sonu da, Allah muhafaza, isyandır.

KS: Şikâyet kültürünün o girdabına kapıldığımız zaman her yer o kadar karanlık, o kadar kasvetli bir hal alıyor ki manzarası bile bizi felç ediyor, bir şey yapamaz hale getiriyor. Bir süre sonra da söylediğiniz, resmettiğiniz dünyaya kendiniz de inanıyorsunuz ve o karanlık tonlardan biri haline geliyorsunuz. Marguerite Yourcenar'ın *Doğu Öyküleri* diye bir kitabı var. Orada "Wang-Fo Nasıl Kurtuldu" diye bir hikâyede imparatorun ressamı Wang-Fo, son dönemlerinde imparator tarafından ölüme mahkûm edilir. Wang-Fo kurtuluş için çareler düşünür. Hikâye, Wang-Fo'nun son resmiyle biter: Resimde bir sandal vardır, sandalda Wang-Fo bulunmaktadır ve imparatorluk şehrinden uzaklaşmaktadır. Wang-Fo'nun kurtuluşu böyle gerçekleşir. Yaptığımız resmin bir parçası oluyoruz, oraya katılıyoruz ve orada felaket tellalı vazifesini ifa edebiliyoruz. Oysa bizim şu günlerde aksiyoner insanlara ihtiyacımız var. Vesela Resullulah, "Kıyamet sûrunun üflendiğini duysanız dahi e[illegible]

bir fidan varsa dikiniz," buyuruyor. Bu ifade bana aksiyonerliğin çıtasını yükseltmesi bakımından çok manalı gelmiştir.

SÖ: 1971 senesinin başı. Amerika'ya gitmek noktasındayım, evliyim ve çocuklarım var. Fethi Gemuhluoğlu Bey, "Hiç endişe etme, 'Hasbinallah ve nime'l-vekil' de ve yürü," dedi. Şunu anladım daha sonra; bir Müslüman'ın var olmak için antiteze ihtiyacı yok, onu var eden kendisi değil, onu var eden Cenab-ı Allah. Allah itikadına sahip olan Müslüman'ın her yerde yaşama imkânı var. Hiçbir meselesi yok çünkü onu Cenab-ı Allah var ediyor. Sonra farklı, bizim Allah'ımızla aynı kapsamda olmayan, *God*, *Dieu* var; ben onları "Tanrı" olarak çeviriyorum. Bir Tanrı var; yarattı ama insanları dünyada yalnız bıraktı... İnsan için bundan, bu düşünceden daha büyük felaket olamaz. Bu açıdan bakınca bir Müslüman'ın antitez olması söz konusu değil çünkü o varlığını kendi tanımlamıyor, onu Allah tanımlıyor. Yirmi beş yıl evvel, ben İstanbul'da Teknik Üniversite'de çalışıyorum. Evim de üniversiteye yakın. Bir vesile oldu, Erenköy'e geçtik. O zamanki Erenköy daha leziz bir yer fakat trafik meselesi var. Bir azize arz ettiğimde, "Allah sana o trafiği hissettirmesin," dedi ve ben o trafiği hissetmedim. Birkaç sene de oradan gittim, geldim. Biz algılıyoruz veya algılamıyoruz. Bazen Allah muhafaza şartların fevkinde negatif algıya duçar oluyoruz. Çoğu kez de menfi şartlara rağmen biz onları menfi görmüyoruz. Başka bir dünya çiziyor bize Cenab-ı Hak. Bu izafidir, hayat a'dan z'ye izafidir.

KS: İnanç, gönlümüze o inşirahı verebildiği zaman çok kıymetli.

SÖ: Hepsi birbirine bağlı. "Aman yarabbi" dediğiniz anda İnşirah Suresi gönlümüze ışıl ışıl giriyor; üzüntüyü, sıkıntıyı hissettirmiyor.

KS: Psikolojide de şöyle bir düstur vardır hocam: Önemli olan yaşadığınız olaylar değil, sizin yaşadığınız olaylara verdiğiniz anlamlardır. Trafiği, "Bu çile benim başıma niye geldi?" diye kahrederek karşılamak yerine, "Madem ben bu yarım saat, kırk beş

dakika burada oyalanacağım, vaktimi nasıl kıymetlendiririm: fikir mi yapayım, salavat mı getireyim, bir dostumu mu arayayım, bir sesli kitap mı dinleyeyim?" diye düşünebilirsiniz. Bütün bunlarla vakti bereketlendirmek mümkün.

SÖ: Siz böyle yapınca size bakan insanlar, "Hoca böyle böyle yapıyor," diyorlar. Kendileri yapamasalar da hoşlarına gidiyor. Onlar için de ferahlık meselesi oluyorsunuz. Ben sohbet geleneğini merhum pederden tevarüs etmişim, insan birtakım şeyleri tevarüs ediyor ama manasını sonra idrak etmeye başlıyor. Üniversitede saat dört-beşten sonra dersler, projeler, sunumlar, şunlar bunlar biter. Bizim odada çay kaynar; asistanlar, çocuklar falan gelir, dereden tepeden muhabbet ederiz. Diğer hocalar, "Ne kadar güzel, sana geliyorlar, keşke bizim de boş vaktimiz olsa da biz de yapsak," derlerdi. Ben onlara, "Olur inşallah," derdim. İnsanlarla meşgul olma hadisesi boş vakit meselesi gibi geliyordu onlara.

KS: Çağırmayı bilene gelir. Onlar çağırmıyorlar ki gelsinler.

SÖ: Bana "üstad" diyorlar, hayır, her insandan bir şeyler öğreniyorsunuz, her insanda bir emanet var. O farkında olmadan o emaneti size tevdi ediyor.

KS: Yaşamak hep öğrenmek üzere kurulu. O kadar umulmadık insanlardan o kadar şeyler öğreniyorsunuz ki... Cumartesi günü bir danışanımla konuşuyorum, kendi halinde bir kız. Giderken çok güzel bir kitap okuduğundan bahsetti. Koşa koşa gittim, o kitabı aldım. Biz insanların dertlerini dinliyoruz ama o insanlar sadece dertlerini değil, hayatla ilgili görüşlerini, tahassüslerini, farkındalıklarını da bize aktarıyorlar.

SÖ: Cenab-ı Allah'ın onların üzerindeki kurgusunu size aktarıyorlar. O da bir kurgu, ilahi kader yazılmış.

KS: Hayatta tesadüf diye bir şey yok. Bir gün çok ciddi bir ruhsal rahatsızlığın pençesinde bir genç danışanım geldi. İlaçlar ona ya-

zim ettik. Yükselme dönemi denen, aşırı hareketli, böyle çok konuşkan, muhakemesinin yerinde olmadığı dönemlerindeydi. Giderken avucunun içinde sıkı sıkı tuttuğu bir notu bıraktı ve "Ben binanın dışına çıktığım zaman okuyun," diye rica etti. Ben de ona verdiğim söze sadık kaldım. O ofisi terk etti. Açtım, üç tane kelime çıktı içinden. Bu kız o muhakeme kusurunun içinde bu üç kelimeyi yazıp bana bırakmış: "Sabret, şükret, seyret."

SÖ: "Sabret" kolay, "şükret" de kolay ama "seyret", en zoru o. "Sabret"in de kendince zorlukları var ama birçok insandan duyabilirsiniz. "Şükret"i de duyarsınız fakat "seyret"i çok az insandan duyarsınız.

KS: Aşama aşama sanki. Önce sabret, şükret, bunları yapabilirsen... Her insanda muazzam zenginlikler var. Günlük hayatın içinde sıradan zannettiğiniz insan, öyle bir insanın dizinin dibinde oturmuş oluyor ve ondan öyle hazineler taşıyor ki biraz konuştuktan sonra fark edebiliyorsunuz.

SÖ: Keşke ruh hekimi olsaydım, mümkün değil bu yaştan sonra.

KS: Hocam, siz zaten ruh hekimisiniz. Sizler bizim ruh hekimimizsiniz. Ruh hekimlerinin de daha büyük ruh hekimlerine ihtiyacı var. Bir gün genç bir hanım danışanım yüzüme dikkatle bakmaya başladı. Hasta hekim münasebeti içinde, "Niçin bakıyorsunuz?" diye sordum. "Ben sizin yüzünüzü birine benzetiyorum," dedi. "Olabilir, bir dönem televizyon programlarına çıkıyordum, ekranlar arasında gezinirken görmüşsünüzdür," dedim. "Yok, ben İngiltere'den yeni geldim. Sizi televizyonlardan tanıyor olamam. Ben sizi tanımıyorum, annem almış randevuyu," dedi. Sonra durdu durdu, "Siz hiç umut konusuyla ilgili programa çıktınız mı?" diye sordu. Çok enteresan, Kenan Gürsoy Hoca'nın *Düşünce İklimi* adında bir televizyon programı vardı, bir kere umutla ilgi orada kırk beş-elli dakika konuşmuştuk. "Evet, TRT'de böyle bir programa çıktım," dedim. "Bir gece ben yaşadıklarımdan çok

bunalmıştım, yanıma içki şişelerimi aldım, yüzlerce ilaç aldım. İçkileri devirip, ilaç alıp intihar edecektim. İlaçları almaya başladım. Orada çanak antenle Türk televizyonları izleniyor, kanalları değiştiriyordum, sizin programa denk geldim. İki insan kırk beş dakika umuttan bahsettiler ve bıkmadılar. Ben o gece intihar etmekten vazgeçtim," dedi. Şu anda bile anlatırken tüylerim diken diken oluyor. Hani Hz. Mevlana'nın sözü var ya, "Sadece susamış dudak su aramaz, su da dudağı arar," diye... Bazen şifa olacak bir söz eğer Cenab-ı Hak onu murat etmişse hiç olmayacak biçimde koskoca kıtayı, denizleri aşarak olmadık bir yerde bir insanı bulabiliyor. Dolayısıyla hiçbir insandan, hiçbir şarttan, zamandan ümidi kesmemek lazım. Mesela geçtiğimiz seneler için, "uğursuz 2016, uğursuz 2017" gibi olumsuz nitelemeler kullanıldı. Ben de incindim, bir yerde yazdım: "Dehre sövmeyin, dehr benim diyor." Zamana, mekâna uğursuzluk atfetmek bizim geleneğimizde yok.

SÖ: Ayrıca biz ne uğurlu ne uğursuz bilemeyiz. Kitab-ı Hâkim'de buyuruyor, "Onu ben bilirim," diyor. Bizim kelimelerimiz neydi: "Sabret, şükret, seyret." Mantık çözmüyor meseleyi, hikmet var, Hakîm var.

KS: Çok mutlak bir zorluk, aşılmaz bir dert gibi gördüğümüz şeyler, geriye dönüp baktığımızda yirmi-otuz sene sonra bir latife gibi geliyor.

SÖ: Bir kurgu var, o kurgu tıkır tıkır işliyor. Ben de böyle hayretle, "Yahu bu planları nasıl yapıyor, nereden çıkarıyor?" diyorum. "Aman yarabbi" demekten başka çaremiz yok. Biz yine zahire niyetle "Sabah kalkalım, şöyle yapalım, akşam gidelim, böyle yapalım," diye planlar yaparız. Buna itirazım yok. Son gayretimizle zahir bizden ne istiyorsa bunu yapmaya çalışalım. Ben çok iyi biliyorum ki o kurgu işliyor. Kul ne yaparsa yapsın ilahi tekdir devam ediyor. Bu, kulu mesuliyetten kurtarmaz. Zaten ancak açıklayabilsek o zaman metafiziğe, bir manada inanca hacet yok.

Biz hayatı akılla açıklayamayız, akıl hayatı bir yere kadar götürüyor. İnancın gölgesinde aklı açıklayabiliyoruz. Gaib dediğimiz bir hadise var. "Seyret"teki güzellik her an yeni bir şeyin ortaya çıkması demek. Hayat bizi kendine alıştırmıyor, gören göze şuunat-ı ilahi renkleniyor, çeşitleniyor.

KS: Ayet-i kerimede, "Her an, yeni bir iş ve oluştadır," diyor.

SÖ: 2016'da siyasî konjonktürde benim düşüncem İslam medeniyetinin yeni bir hamle içinde olduğu yönünde. Altyapısı eksik olmasına rağmen bir hamle yapıyor ve o iddiayla birlikte kendi varlığını deklare ediyor. Bu da çok kabullenilecek bir şey. Modernite bitti mi, bitmedi mi tartışması var. Bana göre bitmedi çünkü postmodernite bir tez ortaya koymuyor, moderniteyi bütün argümanlarıyla reddediyor. *Post* Latince "sonrası" demektir. Halbuki postmodernite muhtevasına bakınca büyük bir redden ibaret. Red bir tez değildir, bir antitezdir ve var olanı reddetmekten ibarettir.

KS: Ve bizi çok bulanık bir yerde bırakıyor; *Anything goes*; yani her şey mübah. Her şey göreceli hale geliyor, hakikat bulanıklaşıyor.

KS: Bugünkü sohbetimizden çıkan netice şu: Şikâyet yok, eylem var, teslimiyet var.

10 "İslam medeniyetinin sürgünü bu"

Nadan bir dünya bu. Kalbimiz inciniyor, fark etmiyoruz. Fark ediyoruz, "Bir şey eksik diyoruz," ama o eksikliğin adını koyamıyoruz ve "Daha iyisini alsam acaba geçer mi?" diyerek tekrar maddeye dönüyoruz. Böylece uçurum büyüyor, boşluk iyice açılıyor.

KS: Bir beyitle başlayalım: "Âlimle sohbet etmek lal-ü mercan incidir/ Nadanla sohbet etmek daima kalp incitir." Kıymetli Sadettin Ökten Hoca'mızın, 1888 doğumlu anneannesi Ayşe Sıdıka Hanımefendi'nin sık sık söylediği Fuzuli'ye ait bir beyit.

SÖ: Bizim de kulağımızda kalmış. Bu beyit her zaman söylenmiyor. Hayat akışı içinde öyle bir an geliyor ki o hadiseyi bir beyitle mühürlüyorsunuz. Bir nâme yazdınız, altına balmumuyla tuğrayı basıyorsunuz. O hadisenin bir önü, bir sonu var; bu rafine sözle anlatıyorsunuz.

SÖ: Ben de o geleneksel, irfani kültürü anneciğimden, rahmetli anneannemin dolayımında damla damla aldım. Bize çok ders[illegible]medi ama anneannem bu tür beyitlerle, kıssalarla, hikâyelerle

anneciğimi mayalamış. O da bizim hissemize düşürdü. Biz kendi çocuklarımıza böyle bir terbiye veremiyoruz. O zamanlarda insan insanla meşgul oluyormuş. Geçen üniversitede bana derste hiç görsel kullanmadığım eleştirisini getirdiler. Çok haklılardı. Ben gülümsedim, ses çıkarmadım. Derste hakikaten görsel kullanmıyorum. Kavram anlatmaya çalışıyorum. Sonra şunu düşündüm; şu anda hayatımız görseller üzerine bina edilmiş vaziyette. Bu görselleri bir başka zihinsel yapı tasarlıyor ve insanın dikkatini cezbedecek şekilde mayalıyor, biçimlendiriyor, kurguluyor. Özellikle tecessüs dediğimiz, bizi menfi kanallara çeken o duygumuz üzerinden bizi görsel dünyasına mahkûm ediyor. Ben, "Yahu niye Allah'ın tasarladığı görsellere bakmıyorsunuz?" diyorum. Tabiatı seyredin. Sıkılıyorlar. Gökyüzü, ağaçlar, kuşlar... Tabii gökdelenlerin arasında bu mümkün değil. O zaman ekranda bir başka zihniyetin, başka amaçlarla tasarladığı, yani sizi kitlesel manada kanalize etme babında tasarladığı görselleri seyrediyorlar. Bu bir süre daha devam eder. İnsan varlığı bu görsellerin zulmüne kolay kolay teslim olmaz ama en güzel zamanları geçiyor, gençlik çağları geçiyor; katı, anlamsız görsellerle zihni ve gönlü şekillendiriyor.

KS: İnsanın kelimeler üzerinden idrakıyla, zihnine hazır kalıp olarak sunulan bir imge üzerinden idrakı birbirinden çok farklı.

SÖ: Birinde pasifsiniz, ötekinde aktifsiniz. Bu idrak sadece zihnî değil, İslam tefekküründe kalbî bir idraktır, aynı zamanda irfani bir idraktir. Bir matematik problemini zihnî olarak idrak edersiniz ama arkasında ilahi bir idrak de vardır. Eski insanlarda bu görsellik hiç olmadığı için oradaki muarefe, insanın insanla ilişkisiydi ve o çok kutsal bir ilişkiydi. O ilişkinin başlangıcı "şeref-i sohbet"e kadar gider. Her kelam bize öğretildi, siz kelamı kendim kullanıyorum sanırsınız ama her kelam, ezelde sizin üzerinize yazılmış bir emanettir. O hakkı söylemek mecburiyetindesiniz.. Yine Valide Hanım, "Evladım arkadaşlarını iyi seç, kişi refikinden azar," derdi. Başlangıçta çocuksunuz, gençliğe adım atmışsınız. Hepimiz ya-

şadık o dönemleri. Valideye, "İyi ama benim de arkadaşım şöyle böyle," diyorsunuz fakat sonra görüyorsunuz ki hakikaten insan refikinden azıyormuş. Kötü bir refikse şerri, mâlâyânîyi tetkik ediyor. Kadim insanların böyle mühim bir silahı vardı, arkanızdan size dua ederlerdi. Kendilerine de dua ederlerdi çünkü dua onlar için büyük iltica-i ilahiydi. Rahmetli Abdullah Mahir İz Hoca. "İnsan melaz arar, o da duadır," derdi. Allah rahmet eylesin, muallimdi, her manada muallimdi... Size de dua ediyor ve hayır nazarla bakıyor. Biz öyle öğrendik ki hayır nazarla baktığınız zaman üzerinizde bir zırh hasıl oluyor. Hatta zaman zaman ben, "Anne zırh yok," derdim, gülerdim. Çocukluk tabii, 13-14 yaşlarındayım, "Allah seni muhafaza buyursun," derdi.

KS: Anlattıklarınızdan meleklerin aramızda dolaştığı bu zamanların çok da uzak olmadığını anlıyorum. Hâlâ dolaşıyorlar ama biz onları görmüyoruz.

SÖ: Görseli azaltmak gerek. İslami kıssalar anlatan görseller var, millet de çoluğuna çocuğuna onları gösteriyor. Onu çizen insanın zihin dünyasını bırakın, hikâye anlatın çocuğunuza. Çocuk o insanın resmini görmesin, Nasrettin Hoca'yı görmesin ki zihin dünyasında onu kursun. Böylece zaman içinde soyuta olan kabiliyeti gelişsin. İnsan varlığı her şeyi somuta indirgemek ister. Halbuki Cenab-ı Allah somutlar âlemini yaratmış, o maddemize hitap ediyor. Esas olan gaiptir, soyutlar âlemidir. İnsan varlığı aklıyla başlasa da gönlüyle soyutlar âlemine intikal etmek üzere inşa edilmiştir. Sadece insan soyuta intikal eder. Somuta çekildikçe somut yeni ihtiyaçlar doğurur. Bu ihtiyaç da parayla, zamanla alınacak metalardan müteşekkildir; en sonunda tüketim makinesi haline gelirsiniz. Soyutun karşılığı yok, piyasada satılmıyor, olsa alacağım. O, ariflerin menkıbelerinde, bir mürşidin nazarında, kadim bir şiirde, hadiste, ayette, oralarda gizli. Ruh o hazzı alırsa bir daha somuta dönmek istemez. Eskiler "kifâf-ı nefs" der; yani nefsin gerektirdiği kadarıyla yetinmesi. Eski insanlar birçok eksiğe rağmen o eksikliği hissetmezlerdi çünkü

esas eksiklik manevi eksikliktir. Modern insan manevi eksikliğini maddi eksiklik sanarak tatmini yanlış yerlerde arıyor. Birçok muhteris nefis; zamanı, parası hatta ruh sağlığıyla bunun esiri oluyor. "Alamadım", "yapamadım", "edemedim"; bir ömür bu minvalde şikâyetlerle geçiyor.

KS: Hayatın içinden bir örnek vereyim. Bir hanımefendi bir gün karşımda hüngür hüngür ağlıyor. Ben böyle ağlayış görmedim. Eşi, Türkiye'nin çok bilinen büyük firmalarından bir tanesinde üst düzey bir yönetici. Hanımefendi, "Bana kocamı geri verin, ben kocamı göremiyorum. Kocam haftanın yedi günü çalışıyor. Büyük bir malikânede yaşıyoruz, etrafımızda her türlü hizmetimizi gören insanlar var ama ben kocamı göremiyorum ve böyle bir hayatı istemiyorum," diyor. Maddi şartların mutluluk getireceği düşüncesi, her şeyi somuta indirgeme, mutluluğu bazı metalara sahip olarak sağlayabileceğimiz düşüncesi, az önce bahsettiğiniz hayatın içindeki soyut veçheyi arkalara itmeden kaynaklanıyor. İnsandan başka hiçbir varlık soyutlama yapamıyor. Evet, hayvanların içinde de görece bir adalet duygusu var ama tamamen içgüdüsel ve soyutlama düzeyinde bir adalet arayışına dönüşmüyor.

SÖ: Benim meslek itibariyle pozitivist dostlarım da oldu. Yıllar önce köpeklerin ahlaki davranışlarından bahsediliyor. Köpeklerin yaptığını insanların yapmadığından örnekler veriliyor. Ben de doğrusu bir cevap veremedim bu hadiseye. Rahmetli Şakir Kocabaş'a sordum. Kocabaş, "Köpeklerin ahlaki davranışından bahsetmek için ahlaksız köpekten de bahsetmek lazım, her şey zıttıyla kaim. Ahlaksız köpek var mı, yok," dedi. Hayvanlar içgüdüsel davranıyor; onların yapma veya yapmama iradesi varsa ancak adaletten bahsedebilirsiniz. Kadim söz diyor ki: "Eğer güç, iktidar sahibiysen adaletten bahsedebilirsin, acizsen adaletten bahsedemezsin çünkü adaletli davranacak gücün yoktur, ancak muktedirsen adaletli davranırsın; bağışlayabilir veya cezalandırabilirsin." Adalet, muhabbetin altında kalan, akli tarafı olan bir şey, muhabbetse soyut dünyanın en üst kademesi. Sevgi, mu-

habbeti karşılamaz. Muhabbet sıcak, yumuşak, hayatın bütün manasını ihtiva eden bir kavramdır. İşte o soyuta, mücerrete olan yaklaşımımız arttıkça, gönlümüz madde âleminden uzaklaştıkça içimizde bir muhabbet neşesi zuhur etmeye başlar. O tüm halimize; yüzümüze, nazarlarımıza, insanlarla ilişkimize sirayet eder. Biz istemesek de insanlar bunu görür ve mutlu olurlar.

KS: Psikolojide Abraham Maslow'un geliştirdiği meşhur bir ihtiyaçlar piramidi vardır. En alt seviyesi fiziksel ihtiyaçlardır; barınma, beslenme, güvenlik gibi. Basamaklar yükseldikçe ruhun ihtiyaçlarına sıra gelir; estetik arayışı, kendini aşma, aşkınlık, mütealle rabıta kurma, kendini gerçekleştirme gibi. İnsan bu temel ihtiyaçlarını gerçekleştirdiğinde, kifaf-i nefis ettiğinde zaten daha fazlasını arzular.

SÖ: Her filozof, kendi yetiştiği çevredeki hadiselere bakar, mümkünse eskileri okur ve yeniye ait tasavvurlarda bulunur. Buradan hali bilir, eskiyi takip ve tetkik edip istikbali tasavvur eder. Böyle bir üçleme için mazi, hal ve istikbal üzerinden genelleme yapar. Maslow böyle bir model yapmış ama İslam tasavvufunda, çevremizde bambaşka örnekler var. Adamın fiziksel ihtiyaçları tatmin edilmemiş ama gönlü öyle zengin ve öyle estetik bir çizgiye sahip ki hayretler içinde kalıyorsunuz. Maslow'un yetiştiği çağda Batı modernizminin toplumsal yapıdaki renginden çıkan bir sonuç bu. Oysa öte tarafta, "ne gelirse Allah'tan" diyen insanlar var. Öyle bir teslimiyet ki, bu ilişki tek taraflı değil. Onun kalbine o itminanı veren Cenab-ı Allah. İşte 15 Temmuz... Ucunda can var, evladından ayrılık var. Sekinet inmiş ve cevabını almış o zaten. Kendime soruyorum: "Sen yapar mıydın?" Şu anda yapmam, o sekinet indiği anda iş bitmiştir. Sükûnet fiziksel bir hadise, sekinet manevi bir hadise. Cenab-ı Rabbülâlemin kalbe bir tatmin indiriyor. Çevrenize bakın; fakir fukara, cahil, hasta insanlar ama öyle bir huzur içindeki hayretler içinde kalıyorsunuz. Abdulvahid Yahya Guenon, Kahire'de yaşıyor, İkinci Dünya Savaşı sırasında Müslüman olmuş. Fransızlar merak ediyor. Bir gazeteci yazı-

yorlar, sene 1948. Gazeteci, Abdulvahit Yahya Guenon'u gidiyor Kahire'nin arka sokaklarında buluyor. Mütevazı bir ev, çoluk çocuk oynuyor. Buyur ediliyor gazeteci, konuşuyorlar. Basit bir sofra kuruyor; pilav, yoğurt, çorba. Fransız gazeteci, "Ekmeği bölerken, tuz dökerken bir ibadet, vecd içindeydi," diyor. Mühim olan o; kalbi ancak Allah zikri tatmin eder. Doyum diyorlar, doyum değil, tatmin başka bir şey. Sizi her ihtiyaçtan berî kılıyor. "Gani" ismi tecelli ediyor. İhtiyacı var mı, var ama o ihtiyacı duymuyor, başka duygular onun önüne geçiyor.

KS: İnsanlar güvenlik ihtiyaçlarını da göz ardı ederek kahramanca şeyler yapabiliyorlar. 15 Temmuz'da bunu gördük. İnsani değerler kıymetli. Değerler, güvenlik ihtiyacından önce geliyor. Benim değerim çiğneniyorsa, beni ben yapan özdeğerime hücum eden, kimliğimi oluşturan bir şey saldırı altındaysa insan o zaman güvenlik dinlemiyor. Bu da tarihin kırılma noktalarını oluşturabiliyor. İnsanlar çok temel anları güvenlikleri pahasına kaçırabiliyorlar. Bu maddileşme günümüz dünyasında çok eleştirel bir şey ama kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan insanlar da sanki bu maddileşmeden pay alıyorlar. Sekülerleşme ve maddileşmeyle hayatımızda adacıklar kuruyoruz. Siyaset, sanat, bilim seküler alanlardır, buralara maneviyatımızı taşımayalım. Oraları Batı'nın kurallarını koyduğu bildik biçimiyle yapalım.

SÖ: Sekülarite bir din, bir dogmatik yapılanma değil midir? Böyle baktığınız zaman sekülarite dediğiniz aklın üstünlüğünü kabul eden, meseleyi akılla halledebilirim diyen bir ön kabuldür; bu da modernitenin amentüsüdür. Demokrasi, sekülarite, liberalite; bunlar modernitenin temel ayaklarıdır. İnsan aklı belli bir aksiyomatik yapıyı temel almadıkça hiçbir bilgi üretemiyor. Bunun en aşikâr örneği matematiktir. Matematiğin aksiyomları vardır, o aksiyomlar üzerine matematik yapı kurarsınız. İnançla ilgisi yok gibi görünür ama temelde bir şeyi kabul edersiniz, inanç orada yatar. Sekülarite de bir dindir ama adı söylenmemektedir. Dolayısıyla ben son akademik iki yılda şunu görmeye, hissetmeye

başladım: Biz kendimize ait bir bilim, felsefe, estetik dili kurma mecburiyetindeyiz. Farklıyız, farklı bir tarihî tecrübeden geliyoruz. Avrupa'nın yaşadığı Rönesans'ı yaşamadık, yaşamamız da gerekmiyor. Orada başka bir resim var, onun temelinde de ön kabuller var, bizim bunun dışında bir düşünce dünyası kurmaya ve hayatımızı da o esaslar üzerinden tatbik etmeye ihtiyacımız var.

KS: Bir nefis muhasebesine ihtiyacımız var çünkü birçok değerimizi kendi ellerimizle tahrip ettik.

SÖ: Hiç o mevzuyu açmayalım. Nadanın bize cazip gelen tarafları var. Konfor diyor, varlık diyor; varlığı madde üzerinden ifade ediyoruz. Bütün değerler dünyasını ters çevirmiş vaziyetteyiz. Ben her zaman ümitvar oldum. İnşallah bu hesaplaşma duracak bir yerde. Aksi halde buradaki İslami birikim sadece bir ceset olarak kalır, ruhu kaybolur. O tercih moderniteyi görünür hale getiriyor. Maddi unsur gerek eylemle gerek nesneyle gelir ama arkasındaki o bilinçli tercihini, yani ruhunu da beraberinde getirir. Siz önce maddeyle tanışırsınız, o madde üzerinden o ruh size intikal eder. Bunun en basit örneği otomobil markalarıdır; iyi marka bir otomobile bindiğinizde bu düzen içinde iyi bir insan olduğunuzu sanıyorsunuz ve ipler tam orada kopuyor.

KS: Reklamcılığın zaten bütün marifeti bir ürünü kullanarak değişebileceğimiz yanılsamasını yaratmak. Sadece otomobil markasıyla değil, basit bir diş macunu markasıyla bile o hissi vermek istiyorlar. Kullanınca "Sen şöyle bir insan olacaksın," hissiyatını yaratmaya çalışıyorlar; hepsi bu kandırmaca üzerine kurulu.

SÖ: Nadan bir dünya bu. Kalbimiz inciniyor, fark etmiyoruz. Fark ediyoruz, "Bir şey eksik," diyoruz ama o eksikliğin adını koyamıyoruz ve "Daha iyisini alsam acaba geçer mi?" diyerek tekrar maddeye dönüyoruz. Böylece uçurum büyüyor, boşluk iyice açılıyor. Bir Batılı gibi düşündüğümde dahi insanın kendisine saygısı varsa, bir başkasının kurguladığı hayata "evet" demesi mümkün

olamaz gibi geliyor bana. Bir Müslüman olarak baktığım zaman da Allah'ın kurguladığı hayattan daha güzeli olamayacağını hissediyorum. Ona bütün kalbimle teslim olmak mecburiyetindeyim. Bugün üst akıl boyutunda hayatı kurgulayan kapitalistin, şirketin sizin emeğinize, zevkinize ihtiyacı var çünkü ondan nemalanıyor. Türkiye yeni tanıştı bununla. Çocuklara hani küçükken bir oyuncak verirsiniz, birkaç zaman geçer, sıkılır. İşte bizim için o zaman çabuk geçsin çok fazla kirlenmeden. Kökten bir medeniyet sürgünü geliyor, görüyorum; İslam medeniyetinin sürgünü bu.

KS: Psikiyatr R. D. Laing Türkçeye çevirdiğim *Yaşantının Politikası* adlı kitabında der ki: "Bir zaman gelecek, insanlar büyük bir kıtlık içine girecekler ama bu kıtlık ne yiyecek ne içecek kıtlığı olacak. Bu kıtlık Tanrı'nın sözlerini işitme kıtlığı olacak." Siz altmış sene önceki bambaşka bir âlemden bahsediyorsunuz. Allah'ın sözleri insanlar arasında dolaşıyor, insanlar arasındaki kelimeleri kolaylaştırıyor, onların birbirine taşınmasına, kalplerin birbirine ısınmasına yardımcı oluyor. Maneviyatın olduğu, meleklerin ortalıkta dolaştığı bir dünya bu. Günümüz dünyasında meleklere ve Allah'ın sözlerine yer açılmıyor. Bizi koruyacak o manevi zırhlar da, sözümüzü bir başkasına taşıyacak ulaklar da yok. Bir insanın derdini dinlemenin, hoşbeş etmenin derdini, yükünü üstlenecek insanlar da yok. Bu maddi dünyada her şey burada ve bugün yaşanıyor. İnsana hizmet etmenin bize bir ödül olarak dönebileceğini düşünmüyoruz. Bir başka mükâfat peşinde koşmuyoruz. Batı modernitesi bizi şöyle bir noktaya getirip bıraktı: Paraya tahvil edilemeyen her şey beyhudedir. Samimiyet de beyhudedir.

SÖ: Paraya ve "ben"e tahvil edilemeyen her şey beyhude... Medyanın, televizyonun faydası yok mu, var ama zararı da var. Esas olan insanın insanla temasıdır. Bir vasıtayla insana ulaşıyoruz. Bu iş kemmiyet değil, keyfiyet işidir. İnsanın insanla olan irtibatı önemlidir. Bize, "talip olma, talebi reddetme," denilirdi.

KS: Kendi içimizin sesini dinlemekten, lahuti âlemin sesleri[illegible] lemekten alıkoyuyor. Aslında her birimizin günlük hayatın telas[illegible] da biraz durması, bir dinlenme oyuğu oluşturması ve ruhun sesleri dinlemesi, ruhunun ihtiyaçlarının ne olduğunu fark etmes lazım. Bu koşturmalı hayat içinde o incelikleri kaybedebiliyoruz.

SÖ: Hayat ona katıldıkça daha çok ihtiyaç oluşturuyor. Biraz geri çekildiğinizde "Böyle bir ihtiyacım yokmuş," diyorsunuz. Frenklerde gördüğüm bir şeydi; hayatı bir yerde bırakıp inzivaya çekilirlerdi.

KS: Heidegger kırk sene Kara Ormanlar'dan çıkmıyor. Tek başınalıkla yalnızlık arasında ayrım gözetiyor bazı yazarlar. Tek başınalığı iradi olarak seçiyoruz. Yalnızlıksa istemeden, elimizde olmadan kendimizi bulduğumuz bir hal. Amerikan şair ve yazar Henry David Thoreau'nun ormanda yürüyüşleri vardır. Onun gibi tabiatı, orada yaşamayı seçen pek çok düşünür var.

SÖ: Tolstoy da öyle. Bir Müslüman hem nasın içindedir hem yalnızdır ama onun yalnızlığı muhteşem bir yalnızlıktır çünkü Rabb'iyledir.

KS: Yalnızken yalnız değildir...

SÖ: "Sen yârini bihaber mi sandın/ Yoksa seni terk eder mi sandın" diyor Şeyh Galip.

KS: Günümüzde "özgüven" diye bir kavramdan bahsediliyor. İnanmış insan özgüvenden beri olamaz çünkü hep Allah'ıyla beraberdir. O'nun varlığını, yanında olmaklığını hep hisseden bir insan o özgüveni de hep taşır. Terk edilmemiştir, yalnız değildir, onun bir kimsesi, yardımcısı vardır. Dolayısıyla, tam da bu terk edilmemişlikten dolayı, İslam âleminde bir trajedi ve buhran da yoktur.

SÖ: "Büyük ruhlar ıstırap çeker," diyor Pascal. İslam âlemi diyor ki; "Niçin ıstırap çekeyim?" Ahmet Haşim mühim bir adamdır

"Seyreyledim eşkâl-i hayatı/ Ben havz-ı hayalin sularında" diyor. Bu âlem bir hayal âlemidir, esas âlem öbür tarafta. Bu aynı zamanda Plato'nun "idealer âlemi"yle de örtüşüyor. Mutlak hakikat öbür taraftadır; biz mağara metaforuyla gölgeleri görüyoruz yalnızca. Öyle bir cevher var ki ideali hissediyoruz. Akıl bilemiyor ama gönül hissediyor, seziyor. "Bu değil benim maksudum, ancak sensin," diyor.

KS: Nesimi'yi hatırlayalım, "Gâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi/ Gâh inerim yeryüzüne, seyreder âlem beni" diyor.

SÖ: Bast halinde gökyüzünden âlemi izliyor; kabz halinde de "Âlem beni seyreder," diyor. Kulluk böyledir. Sinüs eğrisi gibi maksimuma çıkar, sonra minimuma iner, sonra tekrar çıkar.

KS: "Doruk yaşantı"; Maslow'a bir gönderme daha yapalım. Çok yeterli değil ama o kültürün içinde hakikati arayan bir ruh diyelim.

SÖ: Bu tecelliyat her yerde var. Yabancı memleketlerde Rahman sıfatının çok tecellisini gördüm. Allah yediren, içiren, besleyen, yöneten. Hiç ummadığınız adamda Rahman isminin tecelliyatını görüyorsunuz. Hakkı söylüyor ama kendisi ne söylediğinin farkında değil, önyargılar etrafını çevirmiş. Bazen düşünürüm; "Yarabbi, dünyaya orada gelsek iç dünyamız ne olurdu?" diye. Allah muhafaza. O yüzden hilkatin, takdirin işlerine akıl sır ermez. Başımızı öne eğer otururuz, şükrediyoruz, bu kadar.

11 "Atom bombasını sadece aklın döllediği bir medeniyet üretir"

Som akla verilen ehemmiyet kültürler açısından belirleyici. Dizginlerini kalbin, aklın tuttuğu bir medeniyet insanlığa atom bombası kadar zarar verecek bir şeyi üretmeyi kabul etmiyor. Bir İngiliz, II. Abdülhamit'e sunduğu raporda, "Bu fabrika zarar edecek, işçileri on altı saat çalıştırmak bile yetmez, çocuk işçi çalıştırmak lazım," diyor. Sanayi devriminin ilk dönem kaideleri bunlar. Padişah ise raporun kenarına, "Bu fani dünya için âdemoğluna bu kadar eziyete lüzum yoktur," notunu düşüyor. Bakış, paradigma farkı var.

KS: Sizin nesliniz, kuşağınız, insan yetiştirme konusunda daha heveskâr bir kuşaktı. Belki sizden öncekiler insan yetiştirmeyi kendilerine misyon edinmiş insanlardı. Ben kendi hayatıma bakıyorum; yazıyoruz, çiziyoruz, insanlara bir şeyler vermeye gayret ediyoruz ama birebir insan yetiştirme konusunda daha az heveskârız gibi geliyor. Genç bir insanı almak, onu belli bir noktaya getirmek, onun olgunlaşma sürecine yardımcı olmak... bütün bunlar; bu hayat gailesi, maişet telaşı içinde kaybedilen hassasiyetler olmaya başladı.

SÖ: İtiraz etmek mümkün değil. Yalnız, bakın eski zamanda bahsettiğiniz insanlarda talebe, talip oluyor, şimdiki adı öğrenci. Arada fark var. Ben eski zamanın sonuna yetişmiş, o gelenekten nasipdar olmuş bir kimseyim, bunu şükür ve iftiharla söylüyorum ama aynı zamanda güncelden çok kopmayan, nostaljik olmayan birisiyim. Eskiden mâlâyânî azdı veya yoktu, şimdi çok. Dolayısıyla insanların bu mâlâyânîye meyletmeleri çok tabii bir hadise. Çünkü nefis kolayı ve havai olanı seçer, sebeplerden biri bu. Eskiden bu imkânlar olmadığı için insanlar ister istemez gönül eyleyecek birisini buluyordu, o da umumiyetle Hakk'ı söyleyen insanlardı, şimdi öyle değil. Eskiden, altmış sene evvelden söz ediyorum, Türkiye'de Müslümanların elindeki imkânlar mahdut idi. İmkânları elitist kesimler kullanıyordu. Müslümanların yapacak pek bir şeyi yoktu. Onlar da gidip bir şeyh ya da hoca efendinin yanında oturuyordu. Şimdi işler değişti. Son otuz yıldan bahsediyorum, tedricen son on yılda hızlandı. Artık insanların bir üstadın yanında akıbeti meçhul bir maceraya ayıracak vakitleri yok.

KS: Tasavvufi çalışmalarıyla tanıdığımız bir dostumuzla yedisekiz kişinin bulunduğu bir meclisteydik. Dostumuz sözü aldı, yirmi dakika konuştu. Baktım ki oturumu yöneten, başkanlık koltuğunda oturan zat sıkılıyor, diğer insanlara söz vermek istiyor ama sözünü de kesemiyor; ben deneyim gösterip bir vesile ihtiza edip sözünü kestim. O arkadaşımızın bana, neden sözümü kesiyor diye bir şekilde bozulduğunu hissettim ama insan bazen kendi sözünün büyüsüne kapılıyor. Elias Canetti, "Vaaz uzadığı zaman vaazdan çok vaizin kendine hayranlığı ön plana çıkar," diyor. Ne kadar güzel sözler söylesek de, tasavvufi denizlerde dolaşsak da, insan kendine kör bir varlık; kendi kusurlarını, nakıslarını zor görüyor, bana sorarsanız görmüyor. Tasavvuf insanın kendi nakıslarıyla daha fazla karşılaşması, kendini daha kusurlu görebilmesiyle alakalı. Kendini noksan, başkalarını tam bilmek... Biz hep başkalarını noksan, kendimizi tam biliyoruz. Siz kitabınızda diyorsunuz ki, "Ben öyle bir ortamda büyüdüm

ki insanlar söylediklerini yaparlar, yaptıklarını söylerler, yapmadıklarını söylemezlerdi. Lüzumundan fazla söz olmazdı. Bu iklim çok mühim; eylem var ya da yok, ortada uçuşan binlerce manasız, hamasi sözler yok.

SÖ: O zamanki Müslümanlar zor şartlarda yaşıyorlardı; 1950'lerden bahsediyorum, dünyanın şartlarından habersizlerdi. Bu onlara eğitim ve birebir ilişki konusunda güzel bir muhit sağlamıştı. Merhum Özal'la beraber kitleler ve bu arada Müslümanlar, modernitenin imkânlarıyla tanıştı. Neticede siyaset, ticaret, eğitim ve diğer imkânlarla önleri açılınca bu birebir ilişki kalmadı. Artık kitlesel ilişki var. 2000'lerle iletişim çağı gündeme gelince artık sizinle birebir uğraşılmıyor. Modernitenin rasyonel hedefleri vardır; çalışırsınız, şu mevkiye gelirsiniz, ilim yaparsınız, doktor olursunuz, maaşınız, titriniz artar; oysa bir mürşid olup hocaya gitmek size bir şey vermez. Biz birtakım üstatların konuşmalarına, vaazlarına, mukabelelerine haz duyarak giderdik. Oradan bir şey beklemezdik, beklemek diye bir şey yoktu.

KS: Maddi karşılık beklemez, manevi haz duyardınız.

SÖ: Şimdi ben üniversitede hocalık yaptım, hâlâ yapıyorum. Koskoca adamlar, "Biz buradan ne aldık, ne verdik?" düşüncesindeler. Asgari şartları yerine getirdiyse yanınıza gelmiyor. "Ben ruhi olarak nereden nereye geldim?" diye sormuyor. Mistik bir şeyden bahsetmiyorum, ilim zevkinden bahsediyorum. Maddi zevkler bedenin hazzıdır, biz maddi hazlar üzerinden yaşıyoruz. İlimle, soyutla meşgul olmak aklın hazzını gözetmek demektir. Bir de kalbin hazları vardır. Ben diyorum ki aklın hazlarından istifade edin. Öte tarafta ticaret, ikbal, siyaset, sivil toplum, öne çıkmak, bilinmek, görünmek, sosyal medya var.

KS: Görünmediğimiz zaman yok olduğumuzu zannediyoruz. Öyle bir medeniyet ki bu, Guy Debord "gösteri toplumu" diyor, başkaları "performans toplumu" diyor. Sosyal ağlarda yer aldığım ve

her seferinde yeni bir performans sergiliyoruz. Her şey nefsin alkışlanması üzerine kurulu.

SÖ: Bu da böyle bir dönem. Ben bundan on beş-yirmi sene evvel boşa hayıflanıyordum, insan her şeye alışıyor. Bende aklın hazları hâlâ devam ediyor.

KS: Siz nerede buluyorsunuz hazzı, kitaplarda mı?

SÖ: Tefekkürde buluyorum. Az kitap okuyorum ama üzerinde çok düşünerek okuyorum. Sonra bunu kendi yetiştiğim kültür ve estetik muhitin değerleriyle karşılaştırıyorum. Şu anda 2008'de Amerika'ya gittiğimde aldığım "Teach Yourself" serisinden Amerikalı Glenn Ward adında bir yazarın *Understand Postmodernism* (*Postmodernizmi Anlamak*) adlı kitabını okuyorum. Zihni güçlü bu insanlar, "ben kimim?" diye sorguluyor, kendilerini ait hissedecekleri bir yer bulamıyor ve kaos içinde yaşıyorlar. Çocukluğumda büyük insanlar tarafından bana aktarılan inanç yapısının ne kadar kıymetli olduğunu şimdi anlıyorum. Fakir Türkiye zannediyordu ki mutluluk refahtadır; evde, arabada, otomobildedir. Türkiye hâlâ öyle zannediyor, oysa değil. Batı'nın düşünen kafaları meseleleri akılla çözemiyor. İnanç, iman ve gayb bu yüzden çok önemli; huzura kavuşmak ancak bu vesilelerle mümkün olacaktır.

KS: Neyi kastediyorsunuz hocam?

SÖ: Akılla bulunabilecek bir realiteyi –"realite" gibi bazı kavramlar aslında kaypak kavramlar– gayb sanmamak, ona inanmamak lazım. Gayb aklın ötesinde, aklın erişemeyeceği bir yerdedir.

KS: "Sidretü'l-münteha" diye bir kavram var. Mevlana sık sık aşkla aklı atıştırır. Bu atışmalardan bir tanesinde akıl der ki: "Ben sidretü'l-müntehaya kadar gittim, Allah'ı göğe yazdım, o kadar yaklaştım, görmedim ama gökyüzüne defalarca gittim geldim." Aşk da ona, "Senin giremediğin yollardan ben yüzlerce defa gittim geldim. Sen bir yere kadar gelip duruyorsun, ben o

sınırdan sonrasına gidip geldim," diyor. Bazı şeyler sadece aşkla anlaşılabiliyor, sevmeden inanamıyoruz.

SÖ: Ben şimdi kitap okuyorum, not çıkartıyorum, sonra o notların bir daha üzerinden geçiyorum, sonra onu anlatmaya başlıyorum. Birçok kitap geliyor, az okumaya çalışıyorum çünkü yaş kemale erdi. Tefekkür daha iyi geliyor. Ben tabii tefekkürün yanında hemen duygusallığa, tahassüsata da kayıyorum. Biz Müslümanlar, sırf tefekkürle yetinmeyiz, duygusallığa da kaymak mecburiyetindeyiz. O zaman kadim şiirler, evliyaların nutukları karşıma çıkıyor.

KS: Bu tefekkür meselesi çok önemli. Biz psikolojide de psikoterapide de öneririz. Modern insan yaşantı oburu: Sinemaya gideyim, konsere gideyim, arkadaşlarımla buluşayım. Halbuki tefekkür, kendi üzerine tefekkür insan hayatını o kadar açabilir ki. Gün sonunda yarım saat, ben bugün kime ne söyledim, ne yaşadım, –daha seküler bir düzlemden konuşuyorum– hangi sözümle kimi incitmiş olabilirim, hangi söz beni incitti, faydalı ne yaptım, zararlı ne yaptım sorularını kendine sorarsın, sormalısın. İman düzeyinde konuşursak; Allah'a bugün ne kadar yakın olabildim, onun sözlerini ne kadar tutabildim, onunla ne kadar konuşabildim sorularını sorarsın. İşletmeler, gün bitiminde aldıkları muhasebe raporuna "Z raporu" diyor ya, hepimizin böyle bir Z raporuna ihtiyacı var. Kendi kendimize bakma hüviyetimizi kaybettiğimizde hayatlarımız samana dönüşüyor ve yenilik içermeyen, üretmeyen rutinlerden ibaret bir hal alıyor.

SÖ: Maddi kazançlarımızı tüketiyor, zihnî yapımızı başkalarının kurguladığı bir hayat rehin alıyor. O bahsettiğiniz toplantılara katılmak, bir performans sergiler gibi sürekli sinemaya, tiyatroya gitmek doğal eylemler değil; o hayatı birileri kurguluyor ve siz o kurgunun içine fark etmeden giriyorsunuz, o kurgu sizi içine çekiyor.

KS: Hocam, Zygmunt Bauman'dan alıntıyla şeffaf şehirden bahsederken kurgulanmış şehir anlayışını dile getiriyorsunuz. Şehir

öyle bir şekilde tasarlanmıştır ki orada başka bir şey yapmaya ihtimal yoktur. Yalnızca kafeye, konsere, sinemaya gidersiniz.

SÖ: Esasında bütün medeniyetler kendilerine böyle bir şehir kurarlar. İslam medeniyetinin kurduğu şehirlerdeyse sınırlar vardır. Sınır, insan ve toplum için sağlanır, ondan sonra kul serbest bırakılır. O şehirde insanlar Allah'la olan ilişkilerini çok rahat, özgür bir biçimde kurabilme imkânına sahiptir. Siz idare olarak çok müdahale ederseniz, herhangi bir güç olarak insanların özgürlük alanını daraltmış olursunuz. Nefs-i emmareye hitap ederseniz nefs-i emmare hep öne çıkmak ister, daima hazlar üzerine kurulu taleplerle karşınıza dikilir. Modernite, "Ben özgürlük getiriyorum," der ama getirdiği özgürlük nefse özgürlüktür. Bunun çok basit bir örneği, insan gökyüzünü görmekle, sonsuzu temaşa etmekle mükelleftir, Kur'an-ı Kerim'de bunu net bir biçimde görüyoruz. Bakın modern şehirlere; kapatır sizi, gökyüzünden koparır tümüyle. Çünkü kendi kendinize kalmanız istenmez. O iç dünyasının zenginliğini fark ettiğiniz, füyuzat-ı ilahi'ye daldığınız anda başka bir şeye bakmazsınız. İnsanın tabiatla, toprakla ve ağaçla teması kesilmemeli; çünkü Hayy, hem mevti hem hayatı yaratandır. Siz sonbaharda toprağı, ağacı televizyonda, filmde, internette değil, yerinde görmezseniz ölüm sırrına aşina olamazsınız. İlkbaharda da kuru daldan fışkıran o yeşilliği, neşeyi, Hayy isminin tecellisini göremezsiniz. Bunun için size boş zaman lazım ama esas dolu zaman odur.

KS: Ruhun en özgür olduğu zamanlar, aylaklık zamanlarıdır. Kâinata apayrı bir nazarla bakabildiğimiz, Cenab-ı Hakk'ın kudretini, büyüklüğünü kalp gözüyle seyredebildiğimiz, temaşa edebildiğimiz anlar.

SÖ: Yaratılışın gayesi de o; "Beni bilsinler diye yarattım," diyor.

KS: TÜBİTAK'ın yayımladığı *Doğadaki Son Çocuk* diye bir kitap var. Anlıyoruz ki eline bir yaprağı alıp onu okşamadan, bir ağaca

tırmanmadan büyüyen çocuklar var. Yani tabiattan giderek uzaklaşıyoruz, tabiatın çevrimlerini görmediğimizde, baharda coşan ağaçları, tomurcuklanan dalları, ötmeye başlayan kuşları hissetmediğimizde hayatın içindeki o oluş ve bozuluş mucizesini de kaçırıyoruz. Bana çok çarpıcı gelen, çok tekrar ettiğim bir ayet var: "O her an yeni bir iş ve oluştadır."

SÖ: Biz bir hayat yaşıyoruz, o hayatın farklı safhaları var. O farklı safhalardan herhangi birinde bir ayet-i kerimeyle buluşuyoruz ve "A, işte bu tam yaşadığım hayatı ifade ediyor," diyoruz. Başka safhada başka bir ayet-i kerimeyle buluşuyoruz. Biz mahduduz, Kur'an'ın tecellisi ise namütenahi. Her ayette mana var ama bizi hayrete düşüren, o safhada o ayeti telakki etmemiz. Şimdi saate göre yaşıyoruz; sekizde şu, dokuzda şu yapılacak. Eskiden ezani zaman vardı. İkindiden sonra esnaf dükkânını kapatıyordu, tesbihatı varsa yapıyor, iki dostuyla muhabbetini ediyor, sonra gurub oluyor, akşam ezanı okunuyor ve hayat bitiyordu. Benim yaşım yirmi-yirmi beş iken İstanbul'da bu hayat vardı. Bizim semtler; Fatih, Beyazıt, Aksaray, Cerrahpaşa'da akşam ezanıyla hayat biterdi. Sonra yatsıdan sonra, o zaman televizyon yok, küçük dost ziyaretleri olurdu. Eve gidersiniz veya size gelirler. Bunu yapmamız lazım. Modernizm bunu bizden çaldı ama ben ümitvarım, İslami zevki yavaş yavaş yeniden arıyoruz. Bu zevk kelimesini mâlâyânî manada kullanmıyorum, kalbin haz almasından, muhabbet duymasından bahsediyorum.

KS: Tüketicilik bir aidiyet duygusu sunabilir mi? Dolayısıyla ruh solmayacak, dinmeyecek, kendinden sonra da varlığını devam ettirecek yollar arayışına giriyor; ruhlarımız bizim fani varlıklarımızdan sonraki bir hazzın peşinde koşuyor. İşte onu bulamadığı zaman susuzluğu devam ediyor. Yanlış yerde arıyor; deniz suyu içip daha da susuyor.

SÖ: Ben ileri yaştayım, bir üniversitede doktora seminerleri yönetiyorum. Şunu çok söylüyorum genç insanlara: "Siz benim ço-

bir nimetsiniz, ben de sizin için bir nimetim. Bir alışveriş oluyor. Meraklı insanlar, dikkatli insanlar, müeddep insanlar soru soruyor, talep ediyorlar, talep edildikçe ben boşalıyorum, tekrar dolma ihtiyacı hissediyorum." Az da olsa böyle bir-iki genç dost çevremde var, o bakımdan da Allah'a şükrediyorum, hamdediyorum. Akıl tatmin olmaz, "Akıl olmazların zoru içinde," diyor Necip Fazıl. Kalp tatmin olur. "Aşk gelecek cümle eksikler biter," diyor Yunus. Aklın mecali kalmıyor.

KS: Galiba, som akla verilen ehemmiyet de kültürler, medeniyetler açısından belirleyici oluyor. Sadece aklın döllediği bir medeniyet atom bombası üretiyor ama kalbin, aklın dizginlerini tuttuğu bir medeniyet insanlığa bu ölçüde zarar verecek bir şeyi kabul etmiyor.

KS: Beykoz Fabrikası'nın kurulması sırasında bir İngiliz, II. Abdülhamit'e sunduğu raporda, "Bu fabrika zarar edecek, işçileri on altı saat çalıştırmak bile yetmez, çocuk işçi çalıştırmak lazım," diyor. Sanayi devriminin ilk dönem kaideleri bunlar. Padişah ise raporun kenarına, "Bu fani dünya için âdemoğluna bu kadar eziyete lüzum yoktur," notunu düşüyor. Bakış, paradigma farkı var.

SÖ: "Teknolojik üstünlük hiçbir şey ifade etmiyor," diyemeyeceğim; öyle dersem şimdi "Bu adam gerici, teknolojiye karşı mı?" diyecekler ama teknoloji de "Ol" emriyle, "Kün" emriyle oldu. Teknolojik üstünlük, buna askerî üstünlük dahil, her şeyi ifade etmiyor, mühim olan kalbin üstünlüğüdür. Bu fani dünyada Allah'ın kullarına bu kadar eziyet caiz değildir.

12 "Sözü israf eden bir çağdayız, onca kelimenin arasından manalı olanı seçmek zor"

İki derviş bir araya geliyor ve uzun uzun susuyorlar. Üç-beş saat süren bir sessizlikten sonra içlerinden biri kalkıyor ve gitmeye davranıyor. Ayrılırken kucaklaşıyor ve "Ne güzel bir sohbet oldu," diyorlar. Oysa günümüzde söz o kadar ulu orta, o kadar lüzumsuz yere sarf ediliyor ki bir ehemmiyeti kalmıyor.

KS: Konuşma ve susma üzerine üç diyalog aktararak başlayacağım. Bir tanesi şöyle: İki derviş bir araya geliyor ve uzun uzun susuyorlar. Üç-beş saat süren bir sessizlikten sonra içlerinden biri kalkıyor ve gitmeye davranıyor. Ayrılırken kucaklaşıyor ve "Ne güzel bir sohbet oldu," diyorlar. Buna benzer bir sahneyi Akira Kurosawa'nın *Ağustos'ta Rapsodi* filminde görmüştüm. Kocalarını Hiroşima'da kaybetmiş iki yaşlı kadın, boyunları eğilmiş toprağa bakar vaziyette bir koridorun iki ucunda oturuyor ve saatlerce susuyorlardı. Bunu gören torun merak ediyor, uzun sessizlik seansından sonra büyükannesinin yanına gidiyor ve "Ne-

den hiç konuşmuyorsunuz büyükanne?" diye soruyor. Büyükanne, "Bazı insanlar hiç ses çıkarmadan konuşur," diye cevaplıyor. Üçüncüsü; iki Finli çorbahaneye gidiyor, çorbaya kaşık sallamaya başlıyorlar. Hiç konuşmuyorlar. Çorbalarını içtikten sonra bir tanesi, "Çorba güzel," diyor, öbürü itirazla, "Buraya konuşmaya mı, çorba içmeye mi geldik?" diyor. Evet, gönül çoğu zaman kolayca söze dökülemeyende gizli, ne dersiniz?

SÖ: Kalpten kalbe yol var, biliyorsunuz Kemal Bey. Bunu dilbilimciler de söylüyor. Zihinde pek çok kavram dolaşıyor, lisan bunların pek azını ifade edebiliyor. Sizin ağzınızdan çıkan söz ve o söze atfettiğiniz mana, o titreşimler diğer insanların kulağına gidip beynine vardığında bakalım onlar aynı şeyi anlıyor mu? Dolayısıyla sizin zihninizde oluşan hadise iletildiği zaman ne kadar hassasiyetle, ne kadar doğru iletiliyor; bunlar semiyotiğin problemi. Kalpte dil yok, kalpten kalbe yol var ve o irtibat ilhamla sağlanıyor. Cenab-ı Allah müminlerin kalplerine ilham özelliğini veriyor. Evliyaullahta, samimi müminlerde tefekkür ve sükûnet halinde kalpten kalbe iletişim söz konusu oluyor, aynı duyguları paylaşıyorlar çünkü "Rahman" ismi tecelli ediyor. Şöyle bir menkıbe hatırlıyorum: Eşrefzade Rumi, Hacı Bayram Veli'nin yanında on bir sene kalmış, bir gün ona "İsmin ne senin?" diye soruyor. "Eşrefzade Abdullah Rumi derler," diye cevaplayınca ona "Ne çok konuşuyorsun yahu," diyor.

KS: Sözü israf eden bir çağda yaşıyoruz hocam. O kadar çok konuşuluyor ki onca kelimenin içinden manalı kelimeyi seçmek zorlaşıyor. Jacques Ellul'un "sözün düşüşü" diye bir tanımı var; günümüz toplumunda kıymeti gittikçe azalan sözün durumunu ifade etmek için kullanıyor.

SÖ: Biz söylesek bu sözler kaale alınmıyor, onlar söyleyince önemseniyor.

KS: Paul Feyerabend, *Yönteme Karşı* kitabının Türkçe önsözünde, "Kimin elinde silah ve finans varsa onun bilimi makbuldür," diyor.

Sonuçta biz bugün Uzakdoğu menşeli psikolojiyi, sosyolojiyi konuşmuyoruz. Beyaz Anglosakson üretimi psikolojiyi norm kabul ediyoruz. Seküler psikolojik temayüle göre insan izole bir varlık. Öyle olunca bizim gibi toplumsal yapıları açıklamakta aciz kalıyorlar. "Benim derimde benim sınırım biter," diyorlar. Bizse derilerimizin birbirinde bitmediği toplumlarız. Hepimiz bir sülaleye mensubuz, grup psikolojisiyle var olmayı seviyoruz, cemiyet hayatı içinde kendimizi buluyoruz; nitekim bir Japon, bir Çinli de öyle. Bireyci, atomize ve yalnız bireye odaklanan psikolojiyle tüm insanlığı ve toplumsal durumları açıklamak pek mümkün olmuyor.

SÖ: Aklıma bir Allah dostunun sözü geldi: "Benim dervişlerim üzüm taneleri, ben onları sıktım, suyu çıktı. Hepsini birleştirdim, ayıramam birini diğerinden." Yine o yola mensup bir aziz, "Kırklardan birinin eli kanasa kırkının da eli kanar," buyurmuştu.

KS: Yekruh olmak, kendi egonu eritmek böyle bir şey. Bunun çok büyük bir hedef olduğunu düşünüyorum. Günümüzde gönle bu kadar az yer açmamızın sebeplerinden bir tanesi egolarımızın her yeri doldurması. Hepimiz o egonun karanlık camının arkasından dünyayı görüyoruz ve onunla dünyaya yaklaşıyoruz. Ruhumuzda, gönlümüzde başka insanlara yer açmıyoruz. Kendi benliğimiz her yeri kaplıyor. Kibir hastalığı, modern dünyanın hastalığı. İnsan kendini tavaf eden bir hacıya dönüşmüş durumda, hep kendi etrafımızda dönüyoruz. Modern ağ teknolojileri de bunu azdırıyor. Facebook, Twitter narsisizm üzerine kurulu. Gönül tüm bunlara karşı bizi biraz dizginliyor.

SÖ: Bize bir başka hazzın da var olduğunu ifade ediyor. O haz bizden çile, biraz sebat, istiğna ve emek istiyor. Halbuki ego onları istemiyor, egonun önü açık, var olmak için egoya teslim olursanız gerçekten var olmuyorsunuz, var olmuş gibi hissediyorsunuz. Oysa insan varlığı, kalbin hazlarını tattıktan sonra bir başka olur. Tabii ki zaman zaman egoya da tâbi olur çünkü kabz ve bast ha-

vardır. Bazen gönül açılır, bazen kapanır ama o ânı hatırladığınız zaman, "Bu haz ötekinden üstündür," dersiniz.

KS: Şeyh Galip, "Tedbirini terk eyle takdir Hüda'nındır/ Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümanındır," diyor. Bununla ilgili bir kitap da çıktı, *Benlik Yanılsaması* ismiyle Türkçeye çevrildi. Yirmi yaşındaki benliğimizle otuz yaşındaki benliğimiz aynı değil, bir çocuk olarak benliğimiz, anne baba benliğimiz de aynı değil. Benlik çok değişken bir şey. O yüzden benliğimizi hiç mutlaklaştırmayalım. Su hangi kaba konursa onun rengini alır; iyi kaba konmaya gayret edelim.

SÖ: Burada rasyonalitenin izah edemediği, yok saydığı unsurlar var. Nasip, kader meselesi var. "Çalışırsan geçersin,"; hayır, nasibin neyse odur. Kul olmak demek, nasibe rıza göstermek demektir. İçimizdeki ben hiçbir zaman nasibe razı olmaz. Allah o bene fırsat vermesin ama bizi de o bensiz bırakmasın. O bensiz yaşanmaz ama o benin tahakkümünden kurtulmamız lazım. Kalp, gönül o bene hükmettiği zaman insan sultan olma yoluna giriyor. O bensiz de yaşayamayız, ego dediğimiz, o da lazım bu dünyada. Biz melek değiliz.

KS: Psikoloji bilimi, doğuşundan bugüne insanın karanlık ve kasvetli taraflarına odaklanıyordu. Yirmi-otuz yıl kadar önce "pozitif psikoloji" diye giderek büyüyen, insan ruhunun yüceliş imkânlarına odaklanan bir araştırma akımı ortaya çıktı. Araştırmalarında semavi öğretilerdeki insan mutluluğunun bileşenleri olarak ortaya konan diğerkâmlık, kanaatkârlık, paylaşabilmek, kendisinden verebilmek, sabredebilmek ve inanabilmek karşımıza çıkıyor. Bu erdemleri gösterebilen insanlar daha mutlu ve mutmain insanlardır deniyor. Rahmetli Gemuhluoğlu, "İnsanları gönül döllüyor. Döl evladı olmayın, yol evladı olun," diyor. Gönlün olduğu yerde huzur da var.

SÖ: Efendim, dünyada eksik bitmez. Eksiği gören egodur, "ben"de. Gönül eksiği görmez çünkü gönlü Allah doyurur, egoyu da şeytan hep aç bırakır.

KS: İnsan kendi üzerine tefekkür etmezse onu diğer hayvanlardan ayıran bir taraf kalmaz. İnsanın soyut melekeleri; gönlü ve tefekkür kabiliyeti onu diğer varlıklardan ayırıyor.

SÖ: Ve vicdan... Modern insan vicdanının sesini örtmek ister. Vicdan akşamları harekete geçer. "Gün bitti, sen ne yaptın?" diye sorar. Modern insan, bu soruları bastırmak ve unutmak için vesileler arar. İnsan var olmak zorundadır ve gerçek manada var olmanın peşine düşmelidir, türlü türlü yollarla yapabilir bunu. Descartes, "Düşünüyorum, öyleyse varım," diyor; bir Müslüman ise şöyle de diyebilir: "Muhabbet duyuyorum, o halde varım."

KS: Modern psikolojide sağ-sol beyin çalışmaları var. Bugüne kadar bizim sol yani analitik beyne çok ehemmiyet verdiğimiz, duygu ve inanç alanını düzenleyen sağ beyni görmezden geldiğimiz dile getiriliyor. Sol beyin analitik, matematik düşünce, daha pragmatik ve hesapçı. Sağ beyin, inançlarla, duygularla alakalı. İnsan eylemleri ve seçimleri aracılığıyla sağ beynini ya da sol beynini geliştirebiliyor. Batı medeniyeti yüzyıllardır sol beyne ehemmiyet verdi. Türkiye'deki tedrisat da maalesef hep sol beyni kamçılamak üzere oluşturuldu. Halbuki Cenab-ı Allah sol beyni, sağ beyne tâbi olmak üzere yaratmıştır. Aslında inanca müteallik duygusal tarafımız daha baskın olma durumunda fakat biz eğitimle bunu körelttik.

SÖ: Matematikte kullandığımız bütün koordinat sistemini Descartes'a borçluyuz, çok mantıklı ama yetmiyor. Matematik kâğıt üzerinde güzel bir dünya kuruyor ama hayat matematikten ibaret değil. Allah'ın en büyük nimetlerinden biri olan zihnin en basit terbiye yoludur matematik. Lisan, sanat, tasavvuf onlardan sonra gelir. Matematik en kolayı; önce akla karayı ayıracaksın. Helalle haramı ayıracaksın. Ben doktora talebelerime, "Arada

problem çözün, zihniniz netleşir," diyorum. Ben hâlâ çözüyorum. Rahmetli Nihat Çetin Hoca vardı, Arap-Fars edebiyatında profesördü. Üniversitedeki lakabı "Hallal-ül müşkülat", müşkülleri çözen zattı. "Ben evde müsellesat meselleri çözüyorum," derdi.

KS: Pek çok filozof matematiğin rahle-i tedrisatından geçmiş oluyor. Geçmişin ilim adamı tipi böyledir, hem matematik hem felsefe hem tıp bilirler. Bunları birleştirdiğinde Tanrı'ya karşı büyüklenmeye de teşebbüs etmezler. Bütün bunlar yaratılıştaki mucizeleri gösterdiği ölçüde anlamlıdır. Şimdi kendi sahası dışındaki her şeye kör uzmanlar var. Dolayısıyla diğer sahalardan aldığı bilgileri de kendi sahasıyla birleştirip bütüncül bir bakışa sahip olamıyor.

SÖ: Tabii bir dalda uzman olacak insanlar ama diğer dallarla beraber çünkü hayat bir bütün. Biraz evvel lütfettiniz, beni mahcup ettiniz, bana kitap getirdiniz. Oraya, "hekim ve hakîm biraderimize," diye yazdım. Sırf hekim olmak mühim değil. O da mühim bir hizmet ama hakîm olmak onun üstünde güzel bir hadise. O, sizin fuyuzatla semere verecek sanatınız. Gönül gözünü daima göz önünde bulundumak gerek, zahir gözünü çok kullanırsanız gönül gözü körelir. Gözün nurunu sakınmamız lazım ki o büyük enerji iç dünyamıza yansısın. Onu korumak için biraz da yalnız kalmaya çalışmalı.

KS: Tek başına kalmayı becermek lazım; deneyim ve yaşantı oburluğu bunu başaramamakla ilgili. Yalnız kalırsak hayatımızın felaketle sonuçlanacağı düşüncesine kapılıyoruz. Tek başınalık iradi bir şeydir, seçilmiş bir yalnızlıktır. Yalnızlıksa bir tercih değildir; yalnız insan sosyal münasebet kurmaya çalışır fakat o kadar izole edilmiştir ki bir türlü muvaffak olamaz. Henry Tourneau, ünlü Amerikalı seyyah, ormanda aylarca tek başına kalıyor, insan görmeden yaşıyor, tahassüsatını yazıyor defterine; "Bugün sincap gördüm, ağacı gördüm," gibi. Yeri geldiğinde içinin seslerini dinlemesi için insanın tek başınalığı seçebilmesi gerekiyor.

SÖ: O çok mühim, içinizin sesi, kalbin sesi. İşte o, Allah'ın lütfudur. İçinize aksediyor sesler, onu bastırmamak lazım. Gönül kâşânesine o ses aksediyor. O sesi bastırmamamız gerek. Başka insanların seslerini dinlemeyi tercih ediyoruz çünkü kolay geliyor ve nefse hitap ediyor. O sesi bastırmazsak ummadığımız zamanlarda çok daha büyük güzelliklerle karşılacağız.

KS: İnsana hürmet etmeyi unuttuk. Her insanda saklı olan yükseliş imkânları var, onları görmeyi unuttuk. Bu beni üzüyor. Belki bizler de zaman zaman bu hataya düşüyoruz. Muhatabımıza "Hazreti İnsan" olarak yaklaşmayı unuttuk. Karşımızdaki insanı önce kusurlarıyla tanımlıyoruz.

SÖ: Fethi Gemuhluoğlu, "Her insanı Hızır bildim hayatta. Bundan hiç zarar görmedim," derdi. Ben zarar görmediğine inanmıyorum tabii. Ondaki zarar tabiri başka bir şey; Fethi Ağabey'in indinde zarar kavramı benimkiyle uyuşmuyor. Zaman, mevki kaybetmek, onun için bir zarar değildi.

KS: Bir saka gibi kaç tane ruha su taşıdı. Kaç ruhun susuzluğunu giderdi. Allah rahmet eylesin.

SÖ: Onlar bildi veya bilmedi, o hiç mühim değil. Onun getirdiği itminanı taşıdı. Onun zarar dediği o itminanı kaybetmek... "Sür çıkar ağyarı dilden, ta tecelli ede hak/ Padişah konmaz saraya hane mamur olmadan" diyor Şemseddin-i Sivasi. Gönül kâşânesinden ağyarı çıkarmadığın zaman kâşâne mamur olmuyor.

13 "Hafıza zayıfladı, çünkü hafızaya ihtiyaç kalmadı"

Google Efendi'yi açtığınızda bir şeyleri hemen bulabiliyorsunuz. İnsanın bir şeyi zihninde saklama kabiliyeti de, isteği de azaldı günümüzde. Protez bellek kullanıyoruz artık. Bilgisayarda, cep telefonunda bir sürü bilgiye ulaşıyorsunuz. Hafızaya ihtiyaç duyulmuyor o yüzden. Oysa insanın ayağını sağlam basması, bulunduğu yere kök salabilmesi için hatırlamaya ihtiyacı var.

KS: Kadim kültürle aramızda bir duvar oluşturduğunu düşündüğüm bir mesele var. Sanki biz yaşamadığımız şeyleri çok konuşuyoruz. Kadim kültürdeyse insanlar yaşamadıkları şeyi söze dökmüyorlardı, zaten hal ortadaydı. Halin olduğu yerde kale çok ihtiyaç duyulmuyordu. Kadim kültürde bu yaşamışlığın, tecrübenin hayata sinmesine ve günümüzde de yaşayamadığımızın dilimize vurma hadisesine ne dersiniz?

SÖ: Biraz evvel bir genç arkadaşımız geldi, divan şiirine meraklıymış. Doğrusu gençlerin divan şiirine meraklı olması beni çok heyecanlandırıyor. Divan şiirini rahat zamanlarda, keyifli anlarda söylenmiş güzel sözler zannetmeyiniz, onlar yaşanmış bir

hayatın söz sanatına dökülmüş halidir ki insanlar ibret alsınlar. Şair gerek bireysel, gerek toplumsal macerasının özünü şiire döker. Detaylarını dökerse manzume, özünü dökerse şiir olur. Şiir için "Darası alınmış sözdür," denir. Eskiler "Hayy" ismi şerifinin kulları üzerindeki tecellisinden ibaret olan hayatı bir nimet olarak görmüşlerdir, mâlâyânîye ayıracak vakitleri yoktur. Şiir de böyle bir şey.

KS: Zaman da insanlara bir hediye, bir emanettir ve çok iyi kullanılması gerekir.

SÖ: İnsan aynı şeyi yapmaktan, tabiatla ilişkisinin kesilmesinden sıkılır. Tatil, "atalet" kelimesinden gelir; "atalet", işe yaramaz manasındadır. Bugün üçe, dörde bölünmüş bir hayatla karşılaşıyoruz. O eski devrin, bize has dönemlerdeki hayatın ve zamanın söz sanatıydı şiir, bambaşka insanlar yaşardı. Üstad Niyazi Sayın, yıllar önce bir sohbette, "Üsküdar'da öyle adamlara rastladım ki hiç tanımasam da 'Bu adam bir Allah dostu, gidip elini öpeyim,' derdim," demişti. Mütevazı ve dengeli bir hayat yaşayan insanın simasına, hareketlerine o hayat, dinginlik, huzur siner. Kalbin hali vücuda hâkim olur, inşallah öyle olur, vücut kalbe hâkim olmasın. Kalpte sekinet varsa o bütün fiillerinize siner, önce nazarlarınızdan görünür, bakışlarınızda onu hissedersiniz.

KS: Literatürümüzde bunun karşılığı olarak kullanılan bir kavram var: "otantik insan". Dilimize tam çevirecek olursak "halis insan", "sahici insan". Kendi fıtratına, özüne sadık kalmış, göründüğü gibi olan, olduğu gibi görünen, değişik kıvamlara, renklere girmeyen insan. Bu toprakların yetiştirdiği Neşet Ertaş'ın çok güzel bir türküsü var: "Cahildim dünyanın rengine kandım." Hepimiz dünyanın renklerine kanıyoruz. Biz büyürken dünya kirleniyor; kalbimiz temiz kalıyorsa fıtrata yabancılaşmamış, otantik insan oluyoruz. Neşet Üstad'ımızın Üsküdar sokaklarında gördüğü insanların en önemli vasfı; yanlarına, dizlerinin dibine oturunca rahat etmenizdir.

SÖ: Hiçbir şey söylemeseler de huzur duyuyorsunuz. Vefa'da orta mektepte okurken okuma kitabından hatırladığım bir Orhan Veli şiiri var aklımda: "Çocuk gönlüm kaygılardan azade/ Yüzlerde nur, ekinlerde bereket/ At üstünde mor kâküllü şehzade/ Unutmaya başladığım memleket" Bu hatırlamalar, özlemler safiyetten gelir ve Cenab-ı Allah onu bir kere tattırırsa siz bir daha maddiyatın peşinden koşmazsınız.

KS: "Siz bize saflığı, temizliği, merhameti telkin ediyorsunuz ama dünya öyle bir yer değil. Dünya, her adım başında kötülüğün kol gezdiği, haramilerin yol kestiği, insanların birbirini aldatmak için tuzak kurduğu bir kurtlar sofrası. Siz bize böyle telkin ederseniz ve biz de bu telkinleri uygularsak aldatılırız, istismar ediliriz. Acaba bize yanlış bir telkinde mi bulunuyorsunuz?" diye itiraz ediyorlar. Kitabımı okuyan bir anne bir imza gününde bana, "Size sitemim var. Çocuklarınızı şöyle yetiştirin, böyle yetiştirin diye kitaplar yazdınız. Ben çocuğumu size göre yetiştirdim. 'Merhametli ol yavrum, kimseye eziyet etme, hiçbir arkadaşına haksızlık etme.' Şimdi gelen vuruyor, giden vuruyor oğluma," dedi.

SÖ: Şimdi o bir veçhesi. Siz yazmışsınızdır ama anne görmemiştir: "Müminin ferasetinden korkun, kendinizi koruyun." Mümin baktığı zaman o feraset ve basiretle zahirin arkasındakini de görecek ve tabii ki kendisini koruyacak. Cenab-ı Allah bize alan açıyor ve "Ey kulum eylemini icra et," diyor. İradenizi ortaya koyarsınız ama orada takdir sahibi Allah'tır, sizin eyleme kapasiteniz bir yere kadar iş görebilir, müdahale alanınız bellidir, onun dışına çıkamazsınız.

KS: Enfal Suresi'nden: "Onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın fakat Allah attı." İnsan iradesi o kadar büyük bir yanılsama ki... "Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümanındır," diyor Şeyh Galip. Biz kendi nefsimize yaslandığımız yerde Allah bize bir imtihan veriyor.

SÖ: Nefsimiz ve irademiz hep bizim emrimizde ama bileceğiz ki sahibi biz değiliz. Onun verdiği imkânlar dahilinde onu kullanmakla mükellefiz.

KS: Iki tane hadise anlatacağım. Biri kendimle ilgili yakıcı bir hikâye. Rahmetli babamın yatağının başındayım, son günleri... O zaman bilmiyoruz tabii son günleri olduğunu. Hasta yatağından kalkacağını, birlikte eve yürüyeceğimizi sanıyoruz. İçimden şöyle geçirdim: "İyi ki doktor olmuşum. Doktor olduğum için babama Marmara Üniversitesi'nin hastanesinde iyi bakılıyor. Herkes, asistanlar etrafında pervane oluyor." Öyle bir gurur ve memnuniyet kalbimi okşadı. Orada imtihan edildim çünkü iki-üç gün sonra babam aynı hastanede bir doktorun çok ciddi ihmalinden dolayı vefat etti. Ben orada olmanın ne kadar iyi olduğunu, bunun kendi benliğimizden kaynaklandığını düşünürken oranın bizim için hiç de hayırlı bir yer olmadığını acı bir tecrübeyle anlamış oldum. Bir başka arkadaşım, meslektaşım, bir cenazede avukat bir beyle buluşuyor. Avukat bey, cenaze namazından önce arkadaşıma onunla görüşmedikleri sırada ne kadar servet edindiğini, nerede, hangi evleri aldığını, malikâneleri olduğunu uzun uzun anlatarak övünüyor. Cenazede böyle mülkiyet konuşulması arkadaşımın garibine gidiyor. Bir hafta sonra arkadaşıma bir telefon geliyor ve aynı camiide bu avukatın cenazesine gidiyor. İnsan adeta bir gölgeler âleminde yaşıyor, hiçbir şeye bel bağlamaya gelmiyor. Biz, Hz. İbrahim gibi sönmeyenin, batmayanın peşine düşmek mecburiyetindeyiz.

SÖ: Ayaşlı Şakir Efendi, "Her peri simâya bakmaz, dide-i nâdide-bin/ Her sevâd-ı zülfe bağlanmaz dil-i sevdâ-karin/ Âfitab-ı hüsn-ü hûban akıbet eyler ufûl/ Ben muhibb-i lâ-yezâl'im lâ-ühubbü'l-âfilin" diyor. "Her peri simaya bakmaz"; yani göz, her güzele bakmıyor, seçkinlere bakıyor. "Her sevâd-ı zülfe bağlanmaz"; yani sevdayla dost, akraba olan gönlüm her siyah saçlıya da bakmaz. Buradaki saç, sevda ve siyahlık bir mecazdır. Saç, metaforik olarak dünya halini ifade eder. "Bütün güzellerin işi ğ biter, ben ölümsüzü seviyorum, ölümlüleri sevmem," diyor. Kimimiz Ay'da kimimiz yıldızlarda kalıyoruz. İnşallah hepimiz lâ-ühubbü'l-âfilin mertebesine ereriz. Necip Fazıl, kademelerden geçiyor, en sonunda, "Biricik meselem sonsuza varmak" diyor

KS: Aslında kulluk, bir tür sanatkârlık, yaşama sanatını iyi becerebilmek; kendi fıtratına, varoluşuna, hatta biraz daha geriye saralım; bezm-i elestte verdiğin söze sadık kalmaktır. Meşhur bir Urfa türküsünde, "Dün gece yar hanesinde yastığım bir taş idi" derken aslında kabir hayatı anlatılıyor; biz lafzi anlamıyla alıyoruz. Bizde olmayan bir meleke sizin neslinizde ve sizin gibi kıymetli hocalarımızda var; ağzınızdan her şeyi örneklendirebilecek mısralar, beyitler, kelâm-ı kibarlar dökülüyor. Bu size mahsus bir şey değil sadece, eski eğitimin bir parçasıydı.

SÖ: Bir hayat yaşıyorsunuz, seviniyorsunuz, üzülüyorsunuz. Hayata baktığınızda hayatı sembolize eden formüller lazım, insanın buna ihtiyacı var. Bu beyitler, bu sözler, zaman zaman fıkralar o yaşanmış hayatın içinden süzülen, kulağa küpe olacak şeyler ve zaten o yüzden nesillerden nesillere geçiyor. Sizler de merak etseniz, zamanla küçük bir hale oluşur etrafınızda, siz de bunları söylemeye başlarsınız. Ben ailemden tevarüs ettim. Benim neslimden birçok kişi böyleydi ama bir kısmı bunları sürdürmeye devam etmedi çünkü içlerindeki beni dışarı çıkartıp bakamıyor, çok hızlı yaşıyorlardı. İstiğna, hayata seçerek bakma, öncelik, sonralık meselelerini çok güzel ifade eden bu dörtlüğü ezberlemedim, aklımda kaldı; çünkü ehemle mühimi çok güzel ifade ediyor. Beyitte geçen "peri simâ" bir metafor; cazip gelen her şey manasında ama dide-i nâdideye bakacaksın diyor. Hayatta bir sürü macera yaşanır ama sevdaya akraba olan, karin olan gönül, bütün maceralara iltifat etmez. Üçüncü mısra enteresan çünkü hüsn-ü hûban; güzellerin güzelliği sonunda bitiyor, diyor. Sende bitmeyene talip olma yeteneği var. Çok eski gibi görünüyor ama yirminci asır başında yazılmış. Biri çıksın, bugünün diliyle söylesin, o gerçek değişmiyor. İnsan tatmin olmak durumunda. Muhakkak Allah kalpleri tatmin eder, Allah zikri kalpleri mutmain etmeye yeter. Onunla bir olmak, onu hatırlamak, ona iltica etmek; hadise bu. Hiçbir şey yapamıyorsan "aman yarabbi" de. O yetişiyor. "Yarabbi bizi zor şartlarla imtihan etme," diyoruz. Hz. Yusuf'u yedi sene hapse koyuyor Cenab-ı Allah ama ona mahpusluğu hissettirmiyor. Neticede sizin nesilde de bu olur, olmaz diye bir şey yok.

KS: Gayret etmemiz lazım. Benim evime bilgisayar girdiğinde yirmi dokuz yaşındaydım, çocuklarım bilgisayarla çok küçük yaşta tanıştılar. Hafıza günümüzde zayıfladı çünkü hafızaya ihtiyaç kalmadı. Google Efendi'ye açtığınızda bir şeyleri hemen bulabiliyorsunuz. İnsanın bir şeyi zihninde saklama kabiliyeti de, isteği de azaldı günümüzde. Protez bellek kullanıyoruz artık. Dilimizin sınırları, dünyamızın sınırlarıdır. Belleğimize aldığımız kelimeler, şiirler, kelam-ı kadimler, kelam-ı kibarlar evrenimizi genişletiyor, ruhumuzun köklerinin nerede yattığını bize söylüyor. Lezzeti, zevki nerede buluyoruz, bize onu söylüyor. Dolayısıyla insanın ayağını yere sağlam basması, bulunduğu yere kök salabilmesi için hatırlamaya ihtiyacı var. Ben bir dönem bellek üzerine çalışmıştım. Mesela bir yüz sene evvel bir hatibin yedi-sekiz saat konuşması normal kabul edilirmiş. Şimdi herhangi bir âdemin bir konuda sağdan soldan misaller getirerek yedi-sekiz saat konuşması pek beklenir bir şey değil.

SÖ: Ben merhum Mahir Bey'in üç saat sıkmadan konuştuğunu biliyorum. Kadim muktesebata dayanarak üç saat size bir şey çiziyor. Mantıksal bir kopukluk olmuyor. Siz de onu sıkılmadan, yeni bir şeyler öğrenmenin heyecanıyla dinleyebiliyorsunuz.

KS: Merhumun yenilerde *Tasavvuf* adlı kitabını okuma imkânım oldu. O kadar latif, o kadar değişik kaynaklardan bir araya getirilmiş ki ne kadar zengin kaynaklardan beslendiğini, onları harmanladığını anlıyorsunuz.

SÖ: Malumunuz organlarda olduğu gibi zihin de, kalp de çalıştıkça parlıyor, ışıldıyor. Merhamet etmezseniz bir süre sonra merhametsiz olursunuz, kalbiniz kararır. Merhamet ettiğiniz zaman insanlar size "akılsız" der çünkü menfaatinizi inkâr ediyorsunuz; ama bir süre sonra kalbiniz merhametle iyice hemhal olunca insanlar kendileri yapamasalar bile "Bu farklı bir adam, bunun işine akıl ermez," der, imrenirler de söyleyemezler. Hastalık belli noktayı geçince dönmesi zor, ruh da öyle tahmin ediyorum, Allah muhafaza

KS: İyilik ne kadar tecrübe edilirse, hayatın içinde iyiliğe ne kadar yer ayrılırsa iyi olma potansiyelimiz o kadar artıyor. Bütün erdemlerin, hasletlerin günlük hayatın içine sokulması, daima icra edilmesi lazım. Bir insan kendini zorlayarak bile merhamet etse, üçüncü sefer daha merhametli olmaya başlıyor. Dolayısıyla bizim hayra, iyiliğe davet edilmemizin ardında temel bir psikolojik hakikat var. Merhamet eyleminde bulunan, merhameti kökleşmiş bir çınar olarak yüreğine yerleştirir. Ritüellerin manası budur. İyiliği derinleştirmeye matuftur. Ben Taptuk Emre ve Yunus kıssasını böyle yorumlayabileceğimizi düşünüyorum. Diyor ki Taptuk Emre Yunus Emre'ye; "On sene bu kapıdan eğri odun sokmayacaksın." Yunus on senede o eğri odunu sokmayarak aslında çok büyük bir nefis eğitimi gerçekleştirmiş oluyor. On sene boyunca her gün bu hassasiyeti gözeten bir insan hayatına da eğri sokamaz. Eğri odunu on sene kapıdan sokmayan bir insan hayatına hiçbir suretle eğriliği nüfuz ettirmez.

SÖ: Bildiğimiz ağaç dalından eğri odunu maddi olarak kapıdan sokmayan insanın bir süre sonra bu eylemi kalbine intikal ediyor. Manevi olarak eğrilikten sakınmaya başlıyor. "Taptuğun tapusunda/ Kul olduk kapusunda/ Yunus miskin çiğ idik/ Piştik elhamdülillah" diyor.

KS: "Dervişlik olaydı tac ile hırka/ Biz dahi alırdık otuza kırka". Hiç kolay değil, çok meşakkatli. Çileye talip olmak ve "ben"de olanı hoş görmemek gerekiyor.

SÖ: Cihad-ı ekberdir o ve çok mühimdir. "Hiç ummadığın yerde/ Nagâh açılır perde/ Derman erişir derde/ Mevlâ görelim neyler/ Neylerse güzel eyler" diyor Erzurumlu İbrahim Hakkı. Cenab-ı Allah, vaadinden asla hulf etmez.

14 "İnsan kanatlanıp meleklerle de yarışabiliyor, birden düşebiliyor da"

İnsanın ruhundaki karanlık çok büyük bir karanlık. Bu karanlığı aydınlığa çıkarmadığımız müddetçe teknik olarak ne kadar ileride olursak olalım, hangi âlet edevatı kullanarak ışık hızıyla nereye ulaşırsak ulaşalım, kıymeti yok. Hepimizin hakikaten kaldırabileceğimiz yüklere talip olması lazım.

KS: Günümüzde bir şikâyet kültürü var. Halden şikâyet çok yaygınlaşmaya başladı. Bana bu hepimizi içten içe kemiren bir hastalık gibi geliyor. Elimizi taşın altına koymak ve bir şeyi yapmak, inşa etmek yerine, halden şikâyeti seçiyoruz. Halden şikâyet edince de bugünü ve mesuliyet hissini kıymetsizleştirmiş oluyoruz. Her şeyden şikâyet ederek hiçbir şey yapmamaklığı tercih edip kul olarak, insan olarak mesuliyetimizi berheva ediyoruz. Bu, modern insan için çok temel bir problem. Batı memleketleri Kalvinist projeyle bunu biraz aşmışlar. Öte dünyada, bu dünyada çalışanın yerinin iyi olacağı önermesiyle bir ölçüde sorumsuzluğu azaltmışlar. Saint-Exupéry'nin çok güzel bir sözü var: "Bir insan hem sorumluluk hissine hem de ümitsizliğe aynı anda sahip olamaz." Sorumlu insan hayattan ümitlidir çünkü bir şeyleri değiştirebileceğine inanır

Baktığımız zaman büyük ruhlar hep sorumlu ruhlardır. Kendileriyle, etraflarıyla, kâinatla ilgili bir mesuliyet hissi taşırlar. Aliya İzzetbegoviç, yolunun meşakkatli olacağını, zindanlardan geçeceğini bilmiyor muydu? Yine de ne yapması gerekiyorsa onu yaptı, bedelini ödemeye hazır oldu. Bir şey yapmıyoruz, şikâyet ediyoruz, şikâyet ettikçe dünya daha da güzelleşmiyor.

SÖ: Şikâyet etmemizin nedeni mükemmel bir dünya idesine sahip olmaktan kaynaklanıyor olabilir. Yaşadığımız hayat o ideye uymadığı için şikâyet ediyoruz. Mükemmel bir dünya fikri bizim fıtratımızdan mı yoksa kemal idesi fikrinden mi geliyor, bunları da sormak lazım. Şikâyet bedensel değil, kalbî bir reaksiyondur. Kalbi mutmain olan insanlarla olmayan insanları aynı şartlarda müşahade edelim. Kalbi mutmain olan şikâyet etmiyor. Bedensel bir şey olsa ikisinin de aynı tepkiyi vermesi lazımdı. Bir Müslüman olarak düşündüğümde Cenab-ı Allah elest bezminin hazzını tattırdığı için kendi kemaliyle bizleri müşerref kıldığı, kendi kemalinden bizlere bir tecelli nasip ettiği için mi şikâyet üzerine yoğunlaşıyoruz. Bunun karşılığı "la rahate fid dünya"; yani "dünyada rahat yoktur."

KS: İnsanlar bizim meslek için, sabahtan akşama dert dinlemek çekilir mi diye düşünüyorlar ama ben her insandan yeni bir şeyler öğreniyorum. Hem dert anlatıyorlar hem de bir şey öğretiyorlar. Maraş'tan gelen bir danışanımla konuşurken öğrendiğim bir Anadolu deyişi var. Psikolojide hayallerle realite arasındaki boşluk kapatılamayacak kadar büyük olduğunda buna "hayal kırıklığı boşluğu" deniyor. Danışanıma bunu anlatmaya çalışıyordum. "Doktor Bey, çok uzatma, bizim Maraş'ta 'Ummak küsmektir' derler," dedi. Eh, beklentilerini yüksek tutarsan hayata küsersin. "Dünyada rahat yoktur," dediniz. Hayata o prensiple yaklaşan insanların bakışıyla dünyayı bir rahatlık mekânına ve cennet simülasyonuna çevirmeyi arzulayan insanların beklentisi aynı olmuyor.

SÖ: Bu dünya imtihan yeri. Bir tarihte hem hocam hem ağabeyim Selahattin Kaya, İstanbul müftüsüydü, kendisini ziyarete gittim.

"İmtihan var, ben bugün meşgulüm biraz," dedi. Ben, "Bekleyeyim, otururum," diye cevap verince, "İmtihan mihnetten geliyor" dedi. İmtihan, mihnet yeri, tabii ki çile olacak ama işte o çile, karşılayacak güç sizde var mı? "Neler çeker bu gönül, söylesem şikâyet olur" diyor, Şeyhülislam Yahya.

KS: Fuzuli de, "Söylesem tesiri yok, sussam gönül razı değil" diyor.

SÖ: Dolayısıyla bizde elhamdülillah ki bir kemal tecellisi var ama bununla birlikte eksikler, noksanlar da her zaman var. Bunu şikâyet mertebesine çıkartmamak lazım. Göreceğiz ama şikâyet mertebesine çıkartmayacağız. Zaman zaman küçük zühuller olabilir insanda, "of" deriz ama inşallah orada kalır. Bu, hayır kapılarının anahtarıdır çünkü hizmet vesilesidir. Bizde bir enerji varsa o eksiği giderecektir. O enerjinin kaynağı kalbî enerjidir. Kalbî enerjiyse muhabbettir. Muhabbeti olan insan her şeyi yapar. En azından iyi şeyler yapma niyetinde bulunur. Dolayısıyla bir Müslüman tabii ki önce kendi eksiklerini görür, görmesi lazım, sonra nâsın eksiklerini görür. Bir Allah dostundan dinlemiştim: "Ben bir müridimde bir hal görürsem onu kendisine söyleyemem, sorar nazarlarla bakarım. Ola ki nefs-i emmaresine ağır gelir. Herkeste nefs-i emmare var ve zaman zaman başını kaldırıyor. Ben iyisini yapmaya çalışırım ve onun hakkında dua ederim. O yapmaz, ben yine yaparım, on kere, bıkmam, yorulmam, sıkılmam. İnsandır, Cenab-ı Allah lütfeder, ona bir nazar eder ve yaptığı işin şerrini görür ve halini ıslah eder," dedi. Biz de inşallah Allah'ın lütf-i keremiyle bu istikamette yürüyelim. Eski toplumlarda mürşitler vardı, iyisini, doğrusunu yapan; insanlar onları örnek alırlardı. Yeni toplumda da vardır. Allah'tan istemek, niyaz etmek vardır. Şikâyeti belki içimize atar, belki bir-iki yakın dostumuza söyleriz. Büyük yengemden öğrenmiştim; "Evladım, bir hadisenin şüyuu vukuundan beterdir," derdi; yani kötü hadisenin duyulması, hadisenin kendisinden daha beterdir, o nedenle bazı hadiseler söylenmez, onları ehli bilir ve zaten ehlinin bilmesi kâfidir.

KS: Yani Batılı tasvir bâtıldır çünkü kötülüğü yaygınlaştırmaktadır. Kitle iletişim araçlarının günümüzde en önemli işlevi bâtılı yaygınlaştırması, tasvir ederek meşrulaştırmasıdır. Dolayısıyla cinayet ve sapkınlık haberleri ahlaki bir vurgu olmadan ve hassasiyet gözetilmeden insanların gözüne sokularak verilmemeli. Bir dönem maalesef Türkiye'de birçok sapkınlık övülerek, adeta özgürlükmüşçesine takdim edildi. Bu, insanların ruhları üzerinde olumsuz tesirleri olan büyük bir operasyona dönüştü. Mümkün olduğunca bizlerin güzeli söyleyen, çoğaltan, insanın ruhunun içindeki güzelliklere dikkat kesilen kimseler olmamız lazım. İnsana hürmeti öne çıkartmamız lazım. Geçen bir dostumuz bana ünlü bir Amerikalı yazardan bir pasaj gönderdi. Diyor ki: "Nasıl bir tabloyu daha iyi görmek ve onun lezzetinden faydalanmak için güzel bir ışığa yerleştiririz, karşımızdaki insanı da öyle güzel bir ışığa yerleştirip onun en güzel taraflarını görmeye dikkat edelim." Bizim nazarımız bir insandaki iyiliği, güzelliği ortaya çıkartabilir yahut bizim nazarımız o insanı bize sevimsiz gösterebilir. Benim anlayabildiğim kadarıyla bizim medeniyetimizde insanın içindeki iyiliği kışkırtan, kötülüğüyse bertaraf eden terbiye edici bir bakış var.

SÖ: On iki-on üç yaşlarındayız. Valide, "Nefes sayılıdır, nefesini zayi etme," derdi. O yaşlardaki çocuk ne anlayacak bundan. "Ne yapayım o zaman?" diye sorardım, "Salat-u selam getir," derdi. Yıllar sonra gene bir azizden dinledim, aynı şeyi söylüyordu. "Filancayı çekiştirip lanet edeceğinize Efendimiz'e salat-u selam getirin," demişti. Değerler yaşıyor, devam ediyor. Annem ilk mektep mezunu bir hanım, İstanbul kızı; öbürü bir mürşit, ikisi de aynı şeyi söylüyor. Aynı nehre bağlı ikisi de, o nehrin suyunu içiyorlar. Hepimizin içinde bir şeytan var, beşeriz biz, bu zaafları taşımasak melek olurduk.

KS: "Hûş der dem", yani "nefes ayıklığı" diyorlar. Nakşibendi literatüründe çok kullanılırmış. Ben de bir yazıdan öğrenmiştim. İki nefes arasında geçiyor ömür. Doğuyoruz, ciğerlerimize bir nefes alıyoruz, ölürken bir nefes veriyoruz. Hûş der dem, aldığımız her nefesin farkında ve şükründe olarak o nefesi almak demekmiş.

SÖ: "Her nefeste Allah adın di müdâm/ Allah adıyla olur her iş tamam." Bir azizden her nefesin bir "ism-i Hû" olduğunu duymuştum. Allah kendisini bize her an, hayatta olduğumuz müddetçe zikrettiriyor da fark etmiyoruz. Böyle lütuf olur da şikâyet olur mu? Gayrete devam. Gayret ederken de bize kaldıramayacağımız yükün altına girmemeyi öğrettiler. Gençten, akademisyen bir arkadaşımız vardı. Bir zelzele felaketi oldu, "Ruhum ve fiziğim çok güçlü, hizmet edeceğim," dedi, bir-iki ay sonra ruhen hastalandı, uzun zaman o hastalığı üzerinden atamadı. "Ne oldu?" dedim, "Çok ağır geldi," dedi.

KS: Özellikle insani yardım birimlerinde çalışan insanlarda duygusal yorgunluk oluyor. Yaşanan hikâyelerin acısı sünger gibi emildiğinde insan ruhu içsel kaynaklarını tüketiyor ve yardım edemiyor. Travmatik hikâyeler dinleyen çalışanların mutlaka kendilerini besleyecek başka bir şeyin içinde olmaları ve bunun dozunu çok iyi tutmaları tavsiye ediliyor. Bunu yapmazsanız o hikâyelerin ağırlığı altında sizin de omuzlarınız çökmüş oluyor. Ben Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin adli heyetinde çalışmaya dört ay tahammül edebilmiştim. Kendinizi o hikâyelere tamamen yabancılaştırmanız gerekiyor. Empati kurarak dinlediğiniz zaman çöküyorsunuz. Sabahtan akşama kadar toplumun en kötülerinin kötülük hikâyelerini dinliyorsunuz; eziyetler, işkenceler, zulümler... İnsan her türlü potansiyeli içinde taşıyor; kanatlanıp meleklerle de yarışıyor, birden düşebiliyor da. İnsanın ruhundaki karanlık çok büyük bir karanlık. Bu karanlığı aydınlığa çıkarmadığımız müddetçe teknik olarak ne kadar ileride olursak olalım, hangi âlet edevatı kullanarak ışık hızıyla nereye ulaşırsak ulaşalım, kıymeti yok. Hepimizin hakikaten kaldırabileceğimiz yüklere talip olması lazım.

SÖ: Kitabullah da "Ben yapmam," diyor, Allah yapmıyorsa kulun bu cüret ne haddine. Bir cesaret geliyor ve "Ben yaparım," diyorsun, yapamıyorsun. O dengeyi iyi tutturmak lazım. Onu da biz Bektaşi fıkraları çok iyi anlatıyor. Rahmetli Şakir Kocabaş Nas-

rettin Hoca fıkralarını tahlil etti, üzerine çalışmalar yürüttü. "Batı romanında bu mesajı vermek için bir araba laf yazıyorlar. 350 sayfa roman oluyor ama Nasrettin Hoca beş satırda fıkrayla anlatıyor aynı meramı," demişti. Modern mantıkla iştigal eden birinin bize bu fıkraları tahlil etmesi lazım ki gençler anlasınlar, ehemmiyet versinler. Bektaşi babası çok kolay çıkıyor işin içinden, Nasrettin Hoca fıkralarına göre çok daha güçlüdür. Babaerenler kitabın ortasından, herkesin söyleyemeyeceği sözleri söyler.

KS: Doğu hikâyeleriyle psikoterapi üzerine İran'da bir kişinin geliştirdiği bir ekol var. Terapide Nasrettin Hoca hikâyeleri kullanarak insanın ilerlemesini sağlamak amaçlanıyor.

SÖ: Belki *Gülistan*'dan da hikâyeler gelebilir. Şirazi'den, yaşanmış, hayattan süzülen kıssalar...

KS: İnsan kıssayla daha iyi anlatıyor. Bir eğretileme, istiare yaptığınız zaman olaylar arasında benzeşim yaptığınızda daha kolay kabul ediliyor. O yüzden Cenab-ı Hak bize kitabında kıssalarla bildiriyor.

SÖ: Nasrettin Hoca eşekten düşmüş. "Aman, hekim getirmeyin bana, eşekten düşen birisini getirin, halimden o anlar," demiş. Kıssa o. Eşekten düşene o kıssayı söylüyorsun.

KS: İşte sonra o kelam-ı kibar olarak dile yerleşiyor: "Hekimden sorma, çekenden sor."

SÖ: Hekim de lazım, çeken hekim daha çok lazım. Ben sizin şahsınızda çeken hekimi görüyorum. Benim ablam da öyledir, çeken hekim. Hadiseyi bilir, yaşar. O bir ruh enerjisidir.

KS: Hocam İngilizcede bunun için *wounded healer* diye kavram bir var, yani "yaralı şifacı." Bir şifacının kendisinin de yarası varsa yaralı insanları daha iyi anlar. O yoldan geçmiş olmak onun seyr-u sülûku. Hepimiz çeşitli imtihanlarla sınanıyoruz. İnsan o imtihan-

ları vermeye gayret ederse, zorluklar karşısında ricat edip dur-mezse hayatında istikrarlı bir şekilde atlıyor basamakları.

SÖ: Kendi fildişi kulesine çekilip "Ben böyle yapmazdım," demezse sebat edip ilerleyebiliyor. Üniversitede bir hocam vardı. Allah rahmet eylesin, disiplinli Alman ekolündendi, idareyi eleştiriyordu. Günün birinde bu hazrete bir üniversitede rektörlük teklif ettiler. Gitmedi çünkü eleştiri kulesini tercih etti. O zaman ben de otuzlu yaşların ortasındayım. İçimden, "Bu hoca sadece eleştiriyor, eylemi yok," dedim. "Buyurun, dahil olun, oynayın, değiştirin." Yok. Rahmetli Fethi Ağabey oynuyordu; eleştiriyordu ama şikâyet babında değil, değerlendiriyordu. "Buyurun oynayın," dedikleri zaman da sahaya çıkıyordu. Hayatının son yedi-sekiz senesinde bu vakıftaki eylemleriyle bir nesle rehberlik etti, onların üzerinde iz bıraktı. Merhum peder de öyle. Hayatının son on senesinde iz bıraktı. "İmam-hatip okulları şöyle oldu, böyle oldu," diye söylüyordu. "Buyurun, sahaya inin," dediler, hemen indi. O birikimle o sahaya kolay kolay inilmez. Lionel Messi olarak bir mahalledeki sahaya iniyor çünkü şartlar öyle.

KS: Demek ki aksiyon gerektiğinde, eylem gerektiğinde sarf-ı nazar etmeyeceğiz. Ne çileler çekmiş bu insanlar ve ne kadar müstağni durmuşlar, ne mala ne mülke gönül indirmemişler.

SÖ: Geriye dönüp bakınca, "Kim bilir ne saçma sapan sorular sormuşumdur rahmetli Ali Nihat Hoca'ya," diyorum. "Bu da sorulur mu?" demezlerdi. Ben üniversitede asistan oldum, yardımcı doçent oldum. Orada cehaletimizle alay etmesinler diye soru sormaya çekinirdik. Sonra Amerika'ya gittim, dünya çapında ünlü adamlara çok rahat soru sorabiliyorsunuz. Mahir Bey, Ali Nihat Bey, Merhum Topçu, onlara da çok rahat soru sorabiliyordunuz. Ben de bunu şiar edinmeye çalıştım, inşallah kendimi yıpratmadan yapabiliyorumdur çünkü nâsın da talebi bitmez. Bir hoca arkadaşımla Eskişehir'de bir konferansa gittik, muhterem bir hanım beni çekti kolumdan, "Hocam bitmez bu nâsın merakı," dedi. O

bakımdan Allah'ın verdiği güçle, kudretle, kabiliyetle, emanetle hizmete devam etmemiz gerekiyor. Biraz evvel bahsettiniz o psikolojik yorgunluk ihtimalini de aklımızda tutacağız, hayatımızda dengeyi gözeterek eylemde bulunacağız.

KS: Bizim geçmişin hocaları da hekimleri de kibirliydi. Türkiye'deki dönüşüm bu kibrin kırılmasıyla da ilgili; kibir odaklarının elinden kibrin alınması bir dönüşüm getirdi beraberinde.

SÖ: Ama bu alınırken sanki ilmî hassasiyet de alındı. Bir bakıma hem müspet hem menfi sonuçları oldu. Hadise biraz vulgarize oldu.

KS: Biz üniversitelerimizde doçentlik, profesörlük gibi ilmî seviyeleri çok ayağa düşürdük, aşağı çektik. Batı üniversitelerinde siz de bulundunuz, ben de bulundum. Orada profesör olmak kıymettir, meşakkatli yollardan geçmeniz gerekir. 1992 yılında İngiltere'de mühim bir hastaneye çocuk psikiyatrisi stajımı yapmak üzere gitmiştim. Çok ünlü bir hocayla çalışıyoruz fakat yabancı dilime güvenmiyorum. Yeterince konuşamıyorum, konuşuyorum ama akıcı konuşamıyorum. Anlıyorum ama her sözü anlamıyorum. Aradan bir ay geçtikten sonra artık dili kaptım. Bizim vaka toplantımız olur. Bir hekim çıkar, bir hastasını anlatır ve sonra herkes onun üzerine tartışır. Kendime güvenim gelmiş, vaka toplantılarında susan bendeniz toplantılarda atak bir şekilde konuşmaya başladım. Bir tanesinde kıdemli bir hekim vardı, o sunum yapıyordu. Onu epey terleten sorular sordum. Oturum bittikten sonra bu meşhur hoca beni odasına çağırdı. İçimden, "Paparayı yedik. 'Sen nasıl bu kadar konuşuyorsun, niye böyle sözler söylüyorsun, bizi mahcup mu edeceksin?' gibi bir şey mi diyecek," diye düşünüyorum. Aklım Şark usulü çalışıyor. Hoca, "Kemal, bugünkü konuşmandan çok memnun kaldım. Bize çok güzel içgörüler sağladın, bu vakayı yepyeni biçimlerde görmemize kapı araladın, lütfen bundan sonra hep konuş," dedi. Hayatımın en büyük ödüllerinden birisidir. Bu teşvikin ne kadar mühim olduğunu anladım.

SÖ: Siz onların paradigması dışında başka bir dünyanın bakış açısıyla o hastaya bakıyorsunuz, hocanız bunun size sağladığı özgünlüğün farkına varmış.

KS: Kendimden bir misal vereceğim. Ortaokuldaydım, bir yaz Ankara Etlik'te gittiğim camiinin kütüphanesinde takılan gençler, kendi aralarında "Gidelim Cahit Bey'i ziyaret edelim," diye konuşuyorlardı. "Beni de götürür müsünüz?" dedim, "Olur," dediler. Beni de yanlarında götürdüler. Zarifoğlu, İspanyol Müslüman ve onun ihtidasıyla ilgili bir mektuptan bahsetti. Mektubun dergide yayımlanması için tercümesine ihtiyaç varmış. O sırada o ağabeyler talip olmadı, işleri vardı. Ben atıldım, "Yaparım," dedim. Zarifoğlu da bu genç talebeye güvendi, "Yap, getir bakalım," dedi. Ben iki-üç gün çalıştım, tercümeyi yaptım. Ertesi ay imzamla *Mavera* dergisinde yayımlandı. Benim imzamla yayımlanan ilk şey odur. Sonra ben o tanışıklığın verdiği cesaretle Cahit Ağabey'e şiirlerimi gönderdim. Bana o kadar güzel, taltif edici, yüreklendirici bir mektup yazdı ki... Onu saklayamadım, bir yerlerde kayboldu, ne zaman aklıma gelse çok üzülürüm. Daktiloyla yazılmış, şık bir mektuptu. Benim o dönem sakallarım yeni çıkmaya başlamıştı, uzatıyordum. Mektupta, "Sana verdiğim o tarakla sakallarını tara, onların her biriniin altında kaç tane melek sana dua ediyor," diye yazmıştı. Bu inceliği kaybetmememiz lazım. Genç nesillerle uğraşmamız, onların elinden tutmamız, teşvik etmemiz lazım. Gönül yıkıcı değil de, inşa edici olmamız lazım.

SÖ: Ben olsam o mektubun muhtevasını, aklımda kalanları klasik bir daktilo bulup tekrar yazarım. Kaybolmuş ama sizde bir hatırası var. İlla onu bulacağım diye gayret etmenize gerek yok. O kalbinizde bir muhabbet izi bırakmış. Hatta bir kitabınıza koyun ki görülsün, hatıra olarak kalsın diye düşünüyorum. Ben öyle yapıyorum. Hatıraların başında, "Şu zamanlarda yaşadım, konuşmalarım da var, şu noktaya geldim, buradan bakarak merhum pederi anlatacağım," diyorum. "O günden değil, bugünden bakan Sadettin Efendi'nin gözünden pederi ve o dönemki Demokrat Parti zamanı nasıldı, o zaman İstanbul nasıldı, onu dinleyeceksiniz," diyorum.

KS: Geçmiş her zaman bugün kurulan bir şey. On sene önce hatırladığımız bir hadise on sene sonra farklı hatırlanabiliyor.

SÖ: Dün akşam cumartesi günkü seminerim için bir çalışma yapıyordum. 2008'de yazdığım notlara baktım. Yine bir kompozisyon oluşturdum, bir kısmını eksik buldum, tamamlamaya çalıştım. Somut bir hadise anlatıyorum; şurada doğdu, şu mektepte okudu gibi. Bu bilgiler değişmiyor ama benim onlara bakışım değişiyor. Bir şeyi öne çıkartıyorum, başka bir şeyi mühim bulmayarak kenara koyuyorum. O zaman niye onu mühim bulmamışım, kendimi de eleştirmiyorum; o zamanki vizyonum oymuş. Belki iki-üç sene sonra başka söyleyeceğim. Hayat böyle kurgulanıyor. Değişmeyen, mutlak olan tek şey var: Allah.

KS: Hayatın içindeki rollerimiz değişiyor, yaşlarımız değişiyor. Yirmi yaşındaki benimizle kırk yaşındaki benimiz aynı olmuyor. Bir evlat olarak benimiz ayrı, bir anne baba olarak benimiz ayrı; hasta olarak benimiz ayrı, üç gün sonra sağlığa kavuştuk, o zaman benimiz ayrı. Dünyayı içinde bulunduğumuz halin şartlarına göre algılıyoruz. Geçmişle ilgili hafıza çok aldatıcı. Bu konuda nöropsikolojinin ilginç verileri var. Geçmişi hep bugünle, bugünün ihtiyaçlarıyla kuruyoruz. Bugün neye ihtiyaç duyuyorsam geçmişi öyle kuruyorum. Meşhur Sümer yazıtlarında var; "Çok ilginç zamanlarda yaşıyoruz, gençler hiç söz dinlemez oldu," diyor. İki bin sene sonra, üç bin sene sonraya mukayyed olan şikâyetler üç bin sene önce de var. Bugün bakıyorsunuz, yüz yıl öncesinin romanları, bugünün karakterlerini anlatıyor. İnsan temel olarak çok değişen bir varlık değil; hırsları, tamahkârlığı, bencilliği, temel dürtüleri aynı.

SÖ: Tatbikatı değişiyor, objeleri değişiyor, meşguliyetleri değişiyor ama arkasındaki dürtü aynı.

15 "Hepimiz kendimizle ilgili bir hikâye oluşturmak istiyoruz"

İnsan her şeyi hikâyelerle anlıyor. Hikâye ettiğimiz şeyler ete kemiğe bürünüyor, canlanıyor ve bize, hayatımıza dair bir şeyler söylüyor. Yüce Allah, kıssalar üzerinden insana bir şeyler anlatıyor. İnsan zihni o benzetmeler, o modellemeler üzerinden kavramaya daha müsait. İnsanın en temel özelliği hikâye anlatması. Hepimiz kendimizle ilgili bir hikâye oluşturmak istiyoruz: "İşte ben şunu yaptım, bunu dedim, yaşadım." Geriye dönük tutarlı bir anlatı, hikâye bırakmak istiyoruz.

KS: İnsan kadrini bilmek üzerine biraz konuşalım diyorum. Bizim medeniyetimiz insanı büyüten, içindeki güzelliği, iyiliği ortaya çıkartan, onun üzerindeki örtüleri kaldıran bir medeniyet fakat zaman zaman medeniyetlerin durağanlaştığı dönemler oluyor. O dönemlerde de insan kadrini bilmek önemsizleşiyor; daha haset, kötücül duygular ön plana çıkıyor. "Hazreti İnsan"ı göremiyoruz. İnsandaki mülevves, kötü tarafı görüp ona dikkat ediyoruz. İnsan kadrini nasıl bileceğiz?

SÖ: İnsan kadrini bilmek için insanın ne olduğunu bilmek lazım. Her medeniyet tasavvuru insana kendi değerleri üzerinden bir tarif getiriyor. İki medeniyet tasavvuru var. Bunlardan bir tanesi vahyi medeniyet tasavvuru, yani aşkın dünyadan gelen haberi esas alan medeniyet tasavvuru. Kurucuları peygamberler. Peygamberler birer dinî rehber; yani medeniyet paradigmalarının kurucularıdır. Bir diğeri de rasyonel medeniyet tasavvurudur. İslam medeniyeti tasavvuru, insanı Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak görür. Başlı başına bu, çok saltanatlı, aynı zamanda mesuliyetli bir dünya vaz ediyor. Cenab-ı Allah "İnsana kendi ruhumdan üfledim," buyuruyor. İnsanın yapacağı şey, İslam peygamberinin sünnetine intibaktır. Modernite öncesinde Katolik medeniyet tasavvurunda insan, ilk günahla çok yaralanmıştır, ıstırap çeker ve Hazreti İsa'ya yönelmesi, yükselmesi gerekir. Modernitedeyse, zaaflarıyla meziyetleriyle, olduğu gibi kabul edilen bir insan tipi vardır ve bu insan tipi kutsanır.

KS: Hatta zaman zaman insanlar, özellikle de şu son postmodern dönemeçte zaaflarını teşhir etmesi için teşvik edilir.

SÖ: Dolayısıyla hangi insan tipinden konuşuyoruz ve kimin kadrini bileceğiz? Bazı insanlar Allah'ı reddediyor, tanımıyor. Onlar tanımıyor ama biz tanıyoruz, o insanı halk edeni biliyoruz. Öyleyse ona nasıl yaklaşacağız? Hangi insan tarifine göre neyin, nasıl kadrini bileceğiz? Tabii bir Müslümana yaklaşırken başka bir dil, üslup; bir gayrimüslime yaklaşırken başka bir üslup kullanıyoruz. Sonuçta hepsi Allah'ın kuludur ve bezm- i elestte hepsi "Evet" demiştir, kimi daha sonra bu vaadinden caymıştır. Dolayısıyla onları çok rencide etmeyen, uzaklaştırmayan bir üslup kullanmalıyız. Neyi ne kadar kaldırabiliyorlarsa onlara Hakk'ı tavsiye etmek, göstermek, emretmek, tavsiye etmek durumundayız. Tüm bunlar negatif sonuç doğuracaksa onlar hakkında dua etmek birinci ilkemiz olmalı. Müslüman kesinlikle akılsız, hikmetsiz, ferasetsiz değildir. Bu yolu takip ederken zarar görmemek için tedbir de alması lazım.

KS: Batılı, büyüklenmeci bir kendilik tarifi sunuyor. Onlar[illegible] tahayyülünde Tanrı karşısında aciz, müeddep, haddini bilen bir varlık olarak insan değil, O'na meydan okuyan, kafa tutan bir insan söz konusu. Babil Kuleleri inşa eden bir varlık tarif ediyor. Batı modernite, insanın geçmişin, cemaatin, topluluğun ve kilisenin, tanrısallığın bağlarından tamamen âzâde bir şekilde kendisi olması gerektiğini ve bu manadaki hürriyetin insan için en temel umde olduğunu söylüyor. Hiçbir bağı, ilahi, etik çerçevesi olmayan varlık, kendini neyle mukayyet hissedecek? Yönetmen Reha Erdem'le *Beş Vakit* adlı filmiyle ilgili bir söyleşi yapılmıştı. Kendisi dindar camiiadan olmayan, camiiadaki hadiseleri dışarıdan gözleyen biri. Söyleşide "Bir insan düşünün, cinayet işlemeye gidiyor, birden camiiden ezan yükseliyor: 'Allahuekber, Allahuekber'; yani Allah en büyüktür. Cinayet işleyecek. Bir taraftan bu sözü duyuyor. Bu söz onun için caydırıcı bir söz. 'Yapma,' diyor. O sözü duyduğu anda vicdanıyla muhasebeye girmesi gerekiyor," diye anlatıyor. Şimdi burada bir ilahi çerçeve görüyoruz: "Allah büyüktür, sen büyüklenme." İnsanın pek çok nemrutluklarının, cinayetlerinin, katliamlarının özünde bu kibir, büyüklenme var.

SÖ: Türkiye'de bana göre pek anlaşılmayan bir husus var. Kilisenin koyduğu kurallar, dinî kurallar değil, onu çok net ifade edeyim. Dinî gibi gözüken, insan aklının koyduğu kurallardır. Diyorum ki Aydınlanma da kiliseyle "özgür akıl"ın çatışmasıdır. Özgür akıl, yani bir matematikçinin aklıyla kilisenin aklı çatıştı. Kilisenin aklı dogmalarla bağlı olduğu için özgür aklın karşısında yenilecekti, nitekim yenildi. Batılı insan, aşkın dünyadan gelen vahyi haberin pür halini bilmiyor; ona sunulan haber karışmış, dilemmaya dönüşmüş ama İslam dünyası böyle değil, pür haberi biliyor. Acaba insan bir kuyudatla sınırlama çerçevesine girmeli mi? Tabii ki girmeli. Bunu çok seküler insanlar da söylüyor çünkü sosyal nizam için bazı kayıtlar lazım. İnsandaki yetenekler ve ihtiraslar eğer kayıt altına alınmazsa bir düzen kurulamaz. O zaman bu kayıtları kim koyacak? Kendi dışında aşkın bir üst otorite

tanımadığı için bu kayıtları kendi rasyonalitesiyle koyuyor. Buna da "konjonktür," diyoruz. Osmanlıca karşılığı "maslahat", yani işleri o günkü koşullarla halletmek. İslam dünyasından baktığımız zaman "İnsan, aklı ve içgüdüleriyle şeytanın esiri olur," diyoruz, Goethe'nin *Faust*'undaki gibi. İnsan kendisiyle baş başa kaldığında içindeki nefis, şeytanın emrine giriyor. Sonuçta dünya yaşanmaz hale geliyor. Bir taraftan insan hakları gibi bir masal dünyası üretilirken, diğer taraftan da güçlü, zulmetmek zorunda olduğuna inanılan zalim bir dünya kuruluyor. Kendinden üstün bir otorite tanımıyor; bir çerçeve ahlakı, çerçeve tanımı yok, dolayısıyla yaptığı hiçbir şey onun nezdinde zulüm olarak tanımlanmıyor.

KS: Bunun ekonomik bir tarafı da var; dünyanın en büyük zalimleri, dünyanın en büyük silah üreticileri. Savaş şartlarının devam etmesi her zaman onların işine geliyor.

SÖ: Bu akış gene devam ediyor ama Batı'yı iyi kötü tanıyorsak, entelijansiyasına baktığımızda ciddi bir bunalımla karşı karşıya olduklarını görüyoruz. Bu bunalım nasıl bir netice verir bilemiyorum. Top, atom, tüfek üretiyorsanız ve insanlığın bir kısmını bununla yok ediyorsanız o, size bir şekilde mutlaka döner.

KS: İnsanın aziz bilindiği bir dönemden geçtik biz. Bunun hatıraları zihnimizde hâlâ canlı. Siz eteğine yapışılacak, dizinin dibinde oturulacak insanları tanıdınız. Yakın zamanda Ahmed Yüksel Özemre'nin *Üsküdar'ın Üç Sırlısı* kitabını mütalaa ettim. Orada halkın olağan yaşantısı içinde yaşayan fakat gayb ve mana âlemiyle yüklü insanların hikâyelerini anlatıyor. Bu insanların muhabbetinde çok büyük derinlik var. Birbirleriyle münasebetlerinde hep güzelliğe çağıran, insanı derinleştiren bir letafet, nezaket var. Bu hasasiyeti zaman zaman kaybediyormuşuz gibi hissediyorum. Belki de çoktan kaybettik, bilmiyorum. Karşımızdaki insanın, muhatabımızın içindeki iyiliği, derinliği, güzelliği aşikâr edecek bir gayretimiz olmuyor. Kadir bilmek aslında bu; cevheri yere düşürmemek. Fakat bizim neslimizde inkıtaya uğradı. Ne yapacağız?

SÖ: İnkita olmadı çünkü biçimler değişti. Tarım toplumundan gelen bir Türkiye birden sanayiye atladı. Bu yeni biçim içinde o kökü devam ettirmenin yollarını aramalıyız çünkü o bir ihtiyaç. O kökü yok edersek o zaman başka bir ayrık otu gelir, içimize kök salar. İnsanın hikâyeye, fıkraya, menkıbeye ihtiyacı vardır. Yaşı yetmiş-seksen olsa da ihtiyacı vardır. Akıl lazım ama yeterli değil. O yüzden masalları küçümsemeyin.

KS: İnsan her şeyi hikâyelerle anlıyor. Hikâye ettiğimiz şeyler etle kemiğe bürünüyor, canlanıyor ve bize, hayatımıza dair bir şeyler söylüyor. Yüce Allah, kıssalar üzerinden insana bir şeyler anlatıyor. İnsan zihni o benzetmeler, o modellemeler üzerinden kavramaya daha müsait. İnsanın en temel özelliği hikâye anlatması. Hepimiz kendimizle ilgili bir hikâye oluşturmak istiyoruz: "İşte ben şunu yaptım, bunu dedim, yaşadım." Geriye dönük tutarlı bir anlatı, hikâye bırakmak istiyoruz.

SÖ: An, kula bir emanet. Her kulda bir tecelliyat var. Kadir kıymet noktasına gelince, önce ânın kıymetini bilmek lazım. "Bu bir demdir gelir geçer, duyamazsın demedim mi," diyor Pir Sultan Abdal. O an neyse onun kıymetini bileceğiz. Sonra o kuldaki tecelliyatı hissetmeye çalışacağız. Olmaz bir tarafından girmeyeceğiz hadiseye. O zaman ısınmaya başlıyor ilişki. Adamın belli hassasiyetleri varsa oraya girmeyelim. Onun daha düz, daha nötr, daha yumuşak olduğu istikametten girelim. Bu bir selamla, tebessümle, masasına bir küçük not bırakmakla olur. Benim böyle çok dostum olmuştur. Esprilerle, nüktelerle... Bakarsınız o size muhtaç, siz de ona muhtaçsınız. Kadir kıymet bilmek karşılıklı olur. O bir lütuftur. Çünkü gönlünüzün ihtiyacı olan muhabbeti karşıdan alıyorsunuz ve siz de ona muhabbet veriyorsunuz. Nedir muhabbet; arada herhangi bir menfaat bağı olmadan ilişki kurmaktır. Zamanı ve zemini her yer, her an olabilir. Hatta bizim dünyamızda öbür tarafa geçmişlerle de oluyor. En basiti bir Yasin-i Şerif okuyorsunuz, zaman zaman yetmiş bin tevhid; manada karşınıza çıkıyor, görüşüyorsunuz, konuşuyorsunuz yahut

hatırlıyorsunuz. Bir Fatiha okuyorsunuz, geliyorlar. Kadir kıymet bilmek zor bir şey değil. Biz çok hızlı yaşıyoruz. Bu hızdan haz alıyoruz, sıkıntı orada. Hayatı yavaşlatalım. Rızık takdir edildiği kadardır, esas olan o vaktin kadrini kıymetini bilmek, onu değerlendirmektir.

KS: "Sevda-yı sa'y u amel" diye kavram var hocam. Çalışma sevgisi ama bu hep dünya için çalışma anlamına gelmemeli, değil mi?

SÖ: Dünya için çalışmak eğer sadece sizin nefs ü menfaatiniz içinse tabii ki bu zebunluk. Dünyadaki gayretiniz hem kendinize hem ailenize, mensup olduğunuz muhite ve insanlığa hizmet içinse bu methedilecek bir hadise. Dünyayla ilgili işlerimizi yaparken hangi niyet üzerineyiz, ne kadarını istirahata ayıracağız ve bu işi yaparken nasıl bir muhabbetle yapacağız? Yıllar önce Ayhan Yücel Ağabey'in, *Sevinci Bulmak* diye iş yaparken, bir şey üretirken, bir şey çalışırken onu hazla, sevinçle yapmak üzerine yazdığı bir küçük risalesini okumuştum. İki insan görüyorsunuz, aynı işi yapıyorlar; birinin neşesi, aldığı zevk başka çünkü gayesi, hedefi başka. İnsan kendi varlığını güzelliklerden çok fazla mahrum ederse nefsi onu tepeler. İnsan kaldırabileceği kadar yük almalı. Marksistlerin "artı değer" diye kavramı var. Müslüman'ın da artı hizmetleri vardır. Bir iş yaparken hem kendine hizmet edersin; o vazifendir, nefsine bakmak mecburiyetindesin; azdırmak değil, bakmak zorundasın. Bazen almak istemezler, o zaman zorlamayız, "Sen kenarda dur, verileni hazmet, yeni bir mevzu çıkar onu sana veririz," deriz. O yüzden büyük mürşitler kendi irfanını bıktırmadan gıdım gıdım verirler. Bilirler, ihtiyacı var ama ihtiyacının farkında değil, üstüne gitmezler. İnsanın da hizmet fazlası vardır, onu verdiğiniz zaman kalbiniz rahat eder. Aranızda bir menfaat ilişkisi olmadığı için dostluk, muhabbet bağları kurulmaya başlar. Modern insan, bunu unuttu ve bütün ilişkilerini menfaat üzere kurduğu için kalbi kurudu. Kalbinin kuruduğunun farkında, bunun ıstırabını çekiyor ama çaresini bilmiyor. Çaresini bilmesi için bu hızlı hayatından, menfaat üzerine

kurulu ilişkilerinden vazgeçmesi lazım. "Ben şu iyiliği yaptım" diye reklam edilince kalp yine kuruyor.

KS: Cemil Meriç'in çok vurucu bir cümlesi var: "İyilik yapar mükâfat bekliyorsa tefecidir." Merhamet eden, merhamet ettiğinden minnet bekliyorsa o kendiliğinden mükâfat olmuyor. Bir şeyin erdem olabilmesi için kendi içinde kapalı kalması ve dışarıdan alkış, aferin beklememesi lazım. Psikoloji literatüründe şöyle bir tartışma var: Diğerkâmlık acaba insanın en bencilce hislerinin bir tezahürü müdür, yoksa iyi bir şey midir? İnsan başkasına yarın bir gün o kişiden bir menfaati olacağı ve ona yardım etmek kendi ruhunu ferahlattığı, kendini daha üstün bir pozisyona yerleştirdiği için mi yardım ediyor, yoksa insan doğuştan iyiliğe yönelimli ve bir başkasının sızısını dindirmeye vacip bir varlık olduğu için mi yardım ediyor? Fıtratın nasıl olduğuna dair iki ayrı görüş var: Biri "İnsan fıtratı kötücüldür, günahkârdır," diyor, *Judeo-Christian* medeniyeti; diğeri "İnsan temiz bir fıtrat üzerine doğmuştur," diyor, İslam medeniyeti. İnsanın kanatlanıp âlemlere gitme imkânı da var, çukurlara yuvarlanma ve büyük bir imkânı ıskalama ihtimali de var.

SÖ: Onun için, "Melekler ona secde etsin," diye buyurdu Rabbilâlemin. Meleklerde kötülük yapma imkânı yok ama insanda var. Nefis, insana yaşamak için lazımdır ama insan onu bir kutu, muhabbet kutusunun içine alıyor kimi zaman. Muhabbet suruyla onu çeviriyor; bu riyazetle, vazgeçmeyle, terk etmeyle olur. Sonra terki terk gelir. Sen ben biter. Aşk da kalmaz. Kim katı, kim derya bilinmez.

KS: Pervane ancak mumda yanarak, kendini mahvederek o ateşin içinde bilebilir.

SÖ: Dil bunu birtakım metaforlarla ifade edebilir ama hâleti yaşarsanız, hizmet etme şevkini gönlünüzde duyarsanız o anda hazla yaşarsınız. İnsan bir iyilik yaptığı ve onun hazzı geçtikten

sonra da "Ben adama şöyle yaptım, herhalde o da beni alır, bir yere götürür," diye düşünebilir, bu da beşeri halimizdir. O hazzı tatması mühim kalbin. O hazzı tattıktan sonra diğerini akıl düşünür. Akıl açık bir alandır. Şeytan iğvası da akla gelir. O da bir realitedir ama bir üst çerçeveden geleni biliyorsunuz, akla dersiniz ki, "Sen bir dur bakalım." Bunu diyen vicdandır. Modern insan vicdanının sesini bastırmak ister. Akşamüstleri vicdanın sesinin çok çıktığı, günün muhasebesinin yapıldığı zamanlardır. Ahmet Muhip Dıranas'ın "Olvido" diye şiiri var, "Hoyrattır bu akşamüstleri daima," der.

KS: Ben çok severim Ahmet Muhip Dıranas'ı.

SÖ: Çok mühim bir adam ama unutuldu. Eskiyi de yeniyi de biliyor ve bir mukayese yapıyor. Aynı mukayeseyi Ziya Osman'da göremezsiniz. O, zamana teslimiyetçidir. Ahmet Muhip daha sert durur. Frenk memleketlerinde biraz zaman geçirdim, hoyrat akşamüstlerini gördüm. Oradaki insanın mutsuz akşamüstlerinden sığınacak bir yeri yok. Sığınacak şey bir şişe alkol ve devamı, sonra tekrar ertesi sabah ve sığınacağı şey iş...

16 "Betona bahar gelmiyor"

An üzerinde derinleşemiyorsunuz. Zannediyorsunuz ki yetiştiğiniz zaman çok hizmet edeceksiniz. Hayır, çıkan ürün kalitesiz oluyor, size ait olmuyor. Çıkan ürün, yetişme hızını önemseyen, onu vurgulayan ve teşvik eden bir medeniyete ait oluyor: sıradan ve tek tip. Rengi, biçimi değişebilir ama felsefesi aynı oluyor. Halbuki bizim medeniyetimiz insanın derinleşmesi üzerine kuruludur. İslam medeniyeti, varlığın farkına varmak, varlığın sahibinin farkına varmak, varlığın sahibinin emrettiği istikamette derinleşmek, ilerlemek üzerinedir ki bu da ancak manevi bir yolculukla mümkün olabilir.

KS: Hayatın içinde ne kadar koşarsak, ne kadar hızlı gidersek o kadar rızık edineceğimiz, o kadar mal, mülk biriktireceğimiz yanılsamasına sahibiz ama siz diyorsunuz ya, "Rızık takdir edilen kadardır." Yine de bilinçaltında bir şey, bir dürtü insanı zorluyor, kamçılıyor, sanki ne kadar ileri giderse o kadar altın toplayacakmış hissine kapılmasına yol açıyor. Padişah, teveccühüne mazhar olmuş birine "Dile benden ne dilersen," diyor. Kişi, mal mülk istiyor. Padişah da, "Ben şu parayı havaya atacağım, yere düşene kadar başlangıç noktasına kadar çevrelediğin yerler senin olacak,"

önerisini getiriyor, sonra parayı çok yukarılara atıyor. Kişi başlıyor koşmaya, koştukça daha fazla koşmak istiyor. Sonra para düşüyor, o çok uzaklarda kalıyor ve hakkını kaybediyor. İnsanın yarışı da buna benziyor. Biz o para hep havada kalacak sanıyoruz. Daha da ileri, daha da hızlı gitmek istiyoruz ama sonuç hüsran oluyor.

SÖ: Bu hem insan hem de toplumlar için böyle. 20. yüzyıl başında büyük kırılma yaşandı. Birinci Dünya Savaşı, Batı'nın beklediği bir şey değildi. Düşen para değildi, bir büyük medeniyetin yapısı düştü ve parça parça oldu. Bir de İkinci Dünya Savaşı ile modernite çatırdadı, bugünse yıkılma noktasına geldi ama hâlâ iddiasını sürdürenler var. Bu koşu nereye kadar sürecek, para ne zaman düşecek? Hayatın başı belli ama sonu belli değil. Her gün bize verilen yeni bir fırsat. Gün içindeki anlar da bize verilen yeni birer fırsat. Dolayısıyla biz bu anları nasıl değerlendiriyoruz, sadece koşuyor muyuz, etrafımıza bakıyor muyuz, maziye bakıp istikbale dair bir projeksiyon geliştiriyor muyuz, bunu yaparken bize verilen değerler çerçevesi içinde kalmaya gayret gösteriyor muyuz?

KS: Bu düşünceler büyük bir baskı uyandırıyor ve insan mutluluğunu kemiren bir şeye dönüşüyor.

SÖ: An üzerinde derinleşemiyorsunuz. Zannediyorsunuz ki yetiştiğiniz zaman çok hizmet edeceksiniz. Hayır, çıkan ürün kalitesiz oluyor, size ait olmuyor. Çıkan ürün, yetişme hızını önemseyen, onu vurgulayan ve teşvik eden bir medeniyete ait oluyor: sıradan ve tek tip. Rengi, biçimi değişebilir ama felsefesi aynı oluyor. Halbuki bizim medeniyetimiz insanın derinleşmesi üzerine kuruludur. İslam medeniyeti, varlığın farkına varmak, varlığın sahibinin farkına varmak, varlığın sahibinin emrettiği istikamette derinleşmek, ilerlemek üzerinedir ki bu da ancak manevi bir yolculukla mümkün olabilir. Hep yetişme kaygısında olduğunuz zaman kendinizi ihmal edersiniz.

KS: Çoğu zaman olan şey de bu aslında: İnsanlar dış dünyaya öyle dikkat kesiliyorlar ki kendi içlerinin sesini dinleyemiyorlar. Geçti-

ğimiz hafta ben Avrupa'da psikiyatri kongresindeydim. Orada c-
üstadın "uzmana sorun" seansı olur, çok güzel bir usuldür. Beş-a-
kişi masada oturuyoruz, biz soru soruyoruz, o cevap veriyor, bazen-
de meydan okuyoruz. Bu seferki üstat benim de takdir ettiğim, özel-
likle diyalog ve sohbet üzerine yazan, felsefi psikiyatri konusunda
bilgili, biraz Heideggeryen, kitap sahibi bir İtalyan profesördü. Onun
bir benzetmesi çok hoşuma gitti, "Dünyaya iki gözle bakmanız la-
zım. Biri dışarıya, biri içinize bakacak. Hastanızla aranızda ne olup
bittiğine de bakacaksınız. Onu ancak kendi içinizi bir enstrüman
olarak kullanırsanız fark edebilirsiniz. Bir; olgu dünyasında ne olu-
yor, hasta kaşını mı kaldırıyor, yüzünü mü buruşturuyor? İki; hasta
onu yaparken sizin iç dünyanızda ne cereyan ediyor. Kendi ruhu-
nuza bakmayı başaramazsanız iyi terapistlik yapamazsınız," dedi.

SÖ: Kalpten kalbe yol vardır... Bendeki çağrışım böyle gelişti.

KS: Biz kendi duygularımızın üzerinden karşımızdaki insanı ta-
nıyabiliyoruz.

SÖ: "Hal saridir," derdi Fethi Ağabey. Sizin içinizdeki hal, hastaya
sirayet ediyor.

KS: Mesela siz hastanızın tavırlarını geçmişte sizi çok öfkelendi-
ren birine benzettiniz ve kendinizi tehdit altında hissettiniz. Far-
kında olmadan ona kızgınca davranmaya başlayabiliyorsunuz. O
insan bunu hissediyor ve ilişkiniz birden bozulmaya başlıyor. İn-
san ruhları, bilinçaltları arasında gidip gelen alt akıntılar var. Bir
görünen nehir var, bir de onun dibi, alt akıntıları var. İçe bakmak
biraz onu getiriyor.

SÖ: Büyük mürşitler o alt akıntıyı kullanıyor.

SÖ: "Tabibe'l-kulub" diyorlar yani.

KS: Kalplerin karardığı, kalplerin kötülüğe aşinalığının arttığı c-
zamanda çok ihtiyaç var. Onu ruh tabipleri yapamıyor.

SÖ: Bilimin usulü, adabı olacak elbette ama manevi iltisakı da olacak. Tekniği bileceksin ama manayı da bileceksin. Sırf tekniği bilmek, mekanik bir hadise; bir noktaya kadar eyvallah, işi götürürsün ama manayı da bilirsen başka bir mesele ortaya çıkar. Muallimlik de böyle bir hadisedir. İnsanlara bir şey anlatıyorsunuz. Ben hayatım boyunca üniversitede statik dersi verdim, rızkım oradan geliyordu. Çocuklara küçük kıssalarla anlatırdım. "Bu kuvvet nereye gideceğini bilmez, biz yol göstereceğiz," derdim çünkü o statiği kuran, ona o gücü veren Allah. Newton bir şey vaz etmedi, vaz edilen kanunun matematik modelini kurdu. İnşallah İslam medeniyeti tekrar ayağa kalkacak ve biz kendimize ait bilim felsefesini, dilini kurabileceğiz. Mekanikte, fizikte, iktisatta, her konuda bunu kurmak mecburiyetindeyiz. Ne işle uğraşırsanız uğraşın; muallimlik olsun, hekimlik olsun, bir mevzu anlatıyorsunuz ama onu nasıl anlattığınız hayati bir meseledir. Kalpten kalbe yolu kuramazsanız, sınıfa hâkim olamazsınız, dolayısıyla o zaman siz de zevk alamazsınız. Öyle bir-iki sınıfım olmuştur, içimden "Tatil gelse de bu çile bitse," dediğim. Mesela, deprem anlatırken çok büyük haz duyardım çünkü çocuklara meçhulü anlatmak mecburiyetindesiniz. "Üç-beş sene okuyacaksınız ve bitecek, ya sonrası?" derdim çocuklara. "Hayalleriniz var. Sizden evvel yüzlerce öğrenci geçti, hepsinin hayalleri vardı..."

KS: Ne oluyor, rüzgâr nerelerden esiyor, bazılarını savuruyor mu?

SÖ: Savuruyor, savuruyor. Bazılarını ummadık noktalara doğru taşıyor, bazılarını da yerle yeksan ediyor. "Bu çocuk bu hallere düşecek çocuk değildi," diyorsunuz. Hiç olmayacak şeyler oluyor hayatta.

KS: Aslında çok enteresan bir şey. Tabii Cenab-ı Hak hepimizi çok farklı biçimlerde imtihan ediyor. Biz var olan halin sonsuza dek süreceğini sanıyoruz. İnsanın içinde hayata tutunmayı sağlayan iyimser yanılsamaya "pozitif yanılsama" deniyor. Şu anlama geliyor: Sabah işlerimizi yapacağız, sonra cuma namazını kılacağız veya başka bir ortama gideceğiz, o ortamda neşeli olacağız, akşam

eve gideceğiz, çorbamızı içeceğiz, mutlu bir şekilde zaman [illegible] geçireceğiz. Bu, hayatın hep kestirilebilir, önden tahmin edilebilir hiçbir habis unsur içermeden ilerleyeceği fikrine dayanıyor. Birden bir yumruk geliyor, bizi sersemletiyor, bizi tarumar ediyor. İşte o an, o buhran veya kriz ânı gibi görünen an benim için nasıl bir an? Oradan sıçrayıp ileri mi fırlayacağım, yoksa o travmatik anın içine gömülecek miyim? Asıl sorular bunlar oluyor ve hayatla ilgili sizi uyandıran meselelere dönüşüyor. "Bela yağmur gibi gökten yağarsa/ Başını âna tutmaktır adı aşk" diyor Eşrefoğlu Rumi.

SÖ: Tabii şimdi aşkla beraber başka bir parametre giriyor işin içine. Biz İslam medeniyeti müntesipleri olarak her an Rabb'e iltica ediyoruz. Günde kırk defa "İyyake nabudu ve iyyake nestain" diyoruz, önce ona kulluk ediyoruz, ondan yardım istiyoruz. Söz zahirîdir, mühim olan kalpten kalbe giden yolun açık olmasıdır. Bu da hızlı yaşadığınız, yetişeceğim dediğiniz zaman olmuyor. Biz gençliğimizde Nurettin Topçu'nun derneğine devam ederdik. Hocamız ayrılmıştı ama biz devam ediyorduk. Dostlarla ziyaretlere giderdik, genç arkadaşlar sorarlardı, "Ne olacak?", "Zuhurat," derdik. Bir dost ziyareti yapmak istiyorsunuz, "Filan saatte filan yerde olacağım," demeyin. 1960 senesinde Üsküdar'da Atik Valide'yi ilk ziyaretimiz; geldik, camiiye girdik, çarpıldık. Müthiş bir Üsküdar pitoreski, şimdi semt değişti, o zaman öyle değildi. İkindi oldu, geçti ama biz hâlâ oradayız. "Saat beşte kütüphaneye gideceğiz ya da saat dörtte bir arkadaşla buluşacağız," desek, o hazzı yaşayamayacağız. Bazen de bir anda "Burada işim bitti," diyorsunuz, öyle hissediyor ve ayrılıyorsunuz. Benim Yahya Efendi Dergâhı'yla böyle bir ilişkim olmuştur, maneviyatı yüksek bir yerdir. Üniversitede hocayken işim erken biterdi, akşamüstleri Eyüp Sultan'a giderdim. Meraklı birkaç asistan vardı, onları da alırdım yanıma. İki sahlep içer, evlere dağılırdık. Sonra tabii İstanbul çok kalabalıklaştı; biz yaşlandık ama o hatıralarda yaşıyoruz. Ben İstanbul dışına çıkışlarımda çok fazla yüklenmemeye, zihni zembilde, gönlü akışta durmaya çalışıyorum. Belki yaş da ilerlediği için akşam gurupları çok seviyorum. O sırada bir telefon gelse o havayı bozar. Hatta o

minvalde bir itirafım, bir özür beyanım olsun: Geçtiğimiz kandilde telefonumu kapattım. Başlangıçta açıktı ama o kadar çok telefon geldi ki. Hepsi çok iyi niyetli insanlar ama kandil akşamı yalnız kalmak zorundayım. Kırk kişi aramış. Buna hamdediyorum. Hepsi dua ediyor, hatır soruyor ama ben bazı durumlarda nasıl başa çıkacağım ya da çıkmalı mıyım, onu bilemiyorum.

KS: Telefonla münasabetimizi çok iyi ayarlamak zorundayız. İnsanlar gerçekten iyi niyetli. Hatırşinaslık güzel meziyet fakat siz o gece Rabb'le baş başa kalacaksınız. Hocam bu telefonu kapatmak lazım, bazen dikkat ediyorum, elimden düşmüyor. Özellikle bu sosyal medyaya müptela hale gelince, oradan bir haber mi kaçırıyorum, önemli bir şey oldu da haberim mi yok endişesiyle bakıyorum. Buna bir yazar *end of absence*, yani "namevcudiyetin bitişi" diyor. Namevcut olamıyorsunuz, sürekli varsınız. Birileri için hep mevcut ve hazırsınız. Bu benim kendimde çok yaşadığım bir şey, dertliyim.

SÖ: Öte taraftan arıyorlar, ne güzel ama onlara cevap vermeniz lazım. Ciddi bir ikilem. Bir arkadaşım var, Mevlevi büyüklerinden. Sapanca'da oturur, kandil günleri sabah erken saatlerde telefon eder. Zarif bir insan, yetmiş yaşını geçti. O sabah telefon eder, diğer dostlar öğleye doğru, gençlerse akşamüstü. Onlar da haklı; özel günlerde de hayat akıyor. Eskiden hayat, bu özel günlerde dururmuş, şimdi akıyor. Adam işini gücünü görüyor, bir-iki şey yapıyor, mevlide bakıyor, telefon ediyor. Vicdanım rahatsız olmuyor değil telefonu kapattığım için ama en azından haftada bir akşam, ayda bir akşam bana kalsın. Tefekkür edeyim, bir sayfa Kur'an okuyacaksam da ağız tadıyla okuyayım...

KS: Elektronik perhiz, kendimizi fişten çekmek gerek. Dün bir yazı yazmam gerekiyordu. Sabah kalktım, kahvaltımı yaptım, yazı masasının başına oturdum fakat maalesef tam yazmaya başlıyorum, telefonda sinyal; ikinci cümleyi yazıyorum, telefonda sinyal... Baktım bu iş olmayacak, kapattım. Sürekli bağlantıda olma hali, verimliliği, insanın anda oluşunu, yapılan ne ise o işi sabote

ediyor. Sürekli bağlantıda olmayıverelim. Bazı camiilerin girişinde çok güzel, esprili bir şey yazıyor: "Hakk'la irtibat içinde olmak için halkla irtibatı keselim, cep telefonumuzu kapatalım."

SÖ: Bu eski bir sözdür, meşhurdur, şimdi yorumu cep telefonuyla geliyor. "Hakk'a makbul olmak ister halka menfur olmadan." İnsanlarla çok fazla uğraşırsanız, muarefe ilişki kurarsanız o sizi sığlaştırır. Bir de tabii bu cep telefonu tecessüsü diri tutuyor. İnsanın varlığında tecessüs diye bir şey var, onun da belli bir dengede tutulması lazım. İlim yapacaksanız merak, hatta tecessüs sahibi olmalısınız ama hayatın bütününe onu yaymayın. Merakı tecessüs mertebesine yükseltip hayatın tümüne yayarsanız hasta olursunuz. Siz merak etmezseniz sizi de merak etmezler. Bu telefon bırakın sesi, artık görüntüyü de aleni hale getirdi. Adam alakalı alakasız görüntü yolluyor, sizin varlığınızdan küçük parçalar koparıyor.

KS: Beyin fizyolojisi düzleminde dikkat rezervlerimiz sınırlı. Sürekli buradan gelen uyaranlar bizim dikkat rezervlerimizi tüketiyor. İnsan gerçekten dikkat etmesi gereken noktada dikkatini yoğunlaştıramıyor. Dikkati dağınık, unutkan, dalgın, kendisini yaptığı işe tam manasıyla veremeyen bir kuşak oluşuyor.

SÖ: Halbuki ilim, felsefe, tefekkür için beynin diri olması lazım. O bir enerji. O enerjiyi buna verdiğiniz zaman yüzeye yayılıyorsunuz, bir milimetre kalınlığında binlerce alandasınız. Hayatın tecelliyatını fark edemiyorsunuz. Bahar geldi, haberi yok, bir haz almıyor ondan. Nisan yağmurları başladı, rahmet yağıyor, ılık bir gün seher vakti kuşlar, geceleyin bülbüller ötüyor, farkına varın. Bunlar hep tecelliyat. Bunların hepsi bize bir şey söylüyor.

KS: Hayatin dönüm noktalarını fark etmeden yaşıyoruz. Modern şehir, tabiatı kovuyor, hayatın çevrimlerini görmemize fırsat vermiyor. Dolayısıyla beton blokların arasında baharın geldiğini bile görmeden yaşıyoruz.

SÖ: Betona bahar gelmiyor.

KS: İnsanı rekabete ve çatışmaya çağırıyor. Kadim şehir insanı ne kadar esenliğe çağırıyorduysa modern şehir zaten merkezine finans merkezlerini, bankaları, yarışmacı kurumları koyarak sizi de hızlanmaya, telaşa, koşturmaya ve hayatın özünde saklı olan çok değerli şeyleri görmemeye, özü kaybetmeye itiyor. Sonra ne oluyor, özde olmayan sözde olup işportaya düşüyor. Özde aşk yok, herkes aşktan bahsediyor. Bakıyorsunuz, iyilik güzellik kayıplara karışmış, herkes iyilik timsali, iyilikten dem vuruyor. Her yer köy kahvaltısı veriyor. Otantikliğe, içimizdeki anayurda, ana rahminin tekinliğine dönüş özlemi var. Hepimiz pazar sabahları köy kahvaltısı arıyoruz. Modern şehirde sahicilik kaybediliyor.

SÖ: Modern toplum tüketim üzerine kurulu. Önce zenginlere mallarını tükettirdiler. Baktılar bu tüketim yetmedi, kitleye döndüler. Kitle, bu konuda fevkalade korumasız ve saf. Kendisinin insan yerine konulduğunu zannetti. Hoşuna gitti ve korumasız gönlünü açtı. Tüm dünyada ve Türkiye'de büyük küresel finansal güçler kitleyi tüketiyor. Kitle tükendiğinin farkında değil, korumasız, aşısız. Beyazlar Amerika'ya geldiğinde İnkalara, Azteklere, Mayalara, onların bağışıklığı olmayan bazı mikroplar getirdi ya, aynı şey şu anda Türkiye'de oluyor.

KS: İlk biyolojik silah, çiçek mikrobudur. Çiçek mikrobuna karşı Kızılderililerin bir bağışıklığı olmadığı için kitleler halinde ölüyorlar. Bunu fark eden Beyaz Adam, çiçek mikrobunun bulaştığını düşündüğü battaniyeleri hediye olarak Kızılderililere gönderiyor. Tarihin ilk biyolojik silahı budur: çiçek mikroplu battaniye. On binlerce Kızılderili'yi telef ediyorlar.

SÖ: Şimdi bu, GDO'lu gıdalarla devam ediyor. Bir yiyeceği yerken onun rıza üzerine üretildiğini biliyor muyuz? Sadece işçilerin değil, diğer canlıların rızası da alınıp mı üretilmiş? Onların da bizim üzerimizdeki hakkına riayet edildiğini, hakkıyla kesildiğini, üretildiğini, çoğaltıldığını biliyor muyuz? Bugün insanlar reklamlarda, restoranlarda, alışveriş merkezlerinde bu gıdaları görüyor;

alan var alamayan var; imrenir, gözü kalır, parası vardır ama yoktur bunlara dikkat ediyor muyuz? Fizyolojik tarafı ayrı, manevi tarafı ayrı. Her yediğimizde göz hakkı var.

KS: Geçen günlerde bizim üniversitemizde farklı bir fakülteden bir hoca hanımla sohbet ediyoruz. "Ailem sokakta dondurma yememe müsaade etmezdi, babam karşı çıkardı, çocuk aklımla paçasına yapışırdım bana dondurma alması için. Ben çocukluğum boyunca dondurma yemedim, artık yemem," dedi. Buna benzer çok misaller duyuyorum. Anadolu'da çok kıymetli hassasiyetler var. Lokantalarımızın penceresinde bir cam örtü olurdu. İnsanlar içerde yemek yiyeni görmezdi. Bu hassasiyetleri kaybediyoruz. Ulu orta yemek yiyoruz. Amerika'da görmüşsünüzdür, onlar yemek yemeyi ayıp bir şey olarak kabul etmezler. Ders anlatıyor adam, bu arada da hamburgerini hapır hupur yiyor, kahvesini içiyor. Kahveyi anlıyorum da... Kul hakkını, göz hakkını unutmamamız lazım. Modern dünya vahşileştikçe insanlar da o vahşilikten paylarına düşeni alıyor. Galibin ahlakıyla ahlaklanma yönünde bir eğilim gösteriyoruz. Kendimizi Garpzede, mağlup gördüğümüz için bizi yenenin ahlakını çok daha kolay benimsiyoruz. Halbuki bizi biz yapan bu değerler, hassasiyetler, inceliklerdir.

SÖ: Betonu da yumuşatmak, içinde bir çiçek açtırmak mümkün. Medeniyetimiz yeni yoruma kavuşacaksa yeni biçimler üretebiliriz. Kendimizi bugünün şartlarında dahi ifade etmek için bir teşebbüste bulunalım. Zihnimizdeki bariyerleri kaldıralım ve bariyerlerin kaldırılışı eylemlerimizde görünür olsun. Selamımızda, tebessümümüzde, hayatı yavaşlatmamızda, insanların dertlerini dinlememizde ve yaşadığımız mekânlarda küçük bir çiçek, küçük bir espri, bize ait olan incelikler ortaya çıksın.

17 "Yaşanmayan bir düzleme hapsederseniz din, kütüphane rafında kalır"

İnsan varoluşu birtakım soyut değerlerle şekilleniyor. Bizdeki vatan mefhumu da buradan zuhur ediyor. Bu değerlerin özgürce yaşandığı, yaşatıldığı, eğitiminin verildiği bir coğrafyaya, bir mekâna ihtiyaç var. Bu değerlere topluca "medeniyet tasavvuru" adını veriyoruz. Bu medeniyet tasavvurunun da adını koyalım; İslam medeniyeti tasavvuru. Yaşanmayan bir din olmaz. Yaşanmayan bir düzleme hapsederseniz, din kütüphane rafında kalır.

KS: *Yahya Kemal'in Rüzgârıyla Düşünceler ve Duyuşlar* kitabınız üzerinden biraz memleketimizi, vatan ve tarih telakkimizi konuşalım. Kitabınızı çok değişik bölümlere ayırmışsınız. Yahya Kemal'in şiirlerinden yola çıkarak yazmışsınız ve Alparslan'dan İstanbul'un fethine devam ederek tarih ve vatan konusuna dair bir tefekkür geliştirmişsiniz. Yahya Kemal'de insanın içine işleyen bir vatan mefhumu var. Bütün şiirlerinde dinmek bilmez bir hasret var, insanı çok büyük bir toplamın parçası kılıyor. Kaos teorisiyle ilgili bir genel ifadede bulunulur. Bütün kaotik yapıların mikro yapısına gittiğinizde o kaotik yapının tekrar ettiğini

görürsünüz, yani yapı büyüdükçe mikro olanı tekrar eden [illegible] gibi görünende de bir düzen, ahenk vardır. Yahya Kemal [illegible] de uyandırdığı his, her Türk'ün, her Müslüman evladının [illegible] mikrokosmos bir zerre gibi kendi içinde yaşadığı, taşıdığıdır. [illegible] araya geldiğimizde ortaya çıkan "milli ruh" varlığını buna borçlu. Bu bize sadece bugünün ya da modern milliyetçi cereyanların hediyesi değil, asırlardan gelen tarihsel bir şuuraltı.

SÖ: İnsan varoluşu birtakım soyut değerlerle şekilleniyor. Bizdeki vatan mefhumu da buradan zuhur ediyor. Bu değerlerin özgürce yaşandığı, yaşatıldığı, eğitiminin verildiği bir coğrafyaya, bir mekâna ihtiyaç var. Bu değerlere topluca "medeniyet tasavvuru" adını veriyoruz. Bu medeniyet tasavvurunun da adını koyalım; İslam medeniyeti tasavvuru. Yaşanmayan bir din olmaz. Yaşanmayan bir düzleme hapsederseniz din, kütüphane rafında kalır. Din yaşanmak içindir. Dinler medeniyetlerin kurucu paradigmalarıdır. Bizim bu vatan dediğimiz Anadolu, Rumeli; İslam medeniyeti paradigmasının rahatça yaşandığı, yaşatıldığı, eğitildiği, öğretildiği, devam edildiği yerlerdir. Vatan mefhumu bütün İslam dünyasında var. Modernitenin de kendine göre değerleri var. Bizimkinin farkı, vahye dayalı bir değerler sistemi olmasıdır. O değerler sistemi maddi hayata, yaşadığımız mekâna, gündelik davranışlarımıza yansıyor, ben buna "yaşam tarzı" diyorum. Kendi medeniyet değerlerine göre inşa edilmiş bir mekân ve kendi medeniyetinin yaşadığı Müslüman şehirler ortaya çıkıyor. Kadim zamanlarda böyleydi, ben bunu İstanbul'da kenarından köşesinden yaşadım. Şu anda bazı Anadolu kasabalarında var; hayat tarzı İslam değerlerine göre kuruluyor, ona göre yaşanıyor. Bugüne göre çalışılıyor, üretiliyor, sadaka veriliyor, evleniliyor, boşanılıyor; motive eden kaynak modernite değil. Modernite sınırlarından uzaklaşamayız, o da bir realite; ama onu mümkün mertebe ehlileştiriyoruz, hayatın biraz dışında tutmaya çalışıyoruz. Yahya Kemal'de bu çok net çünkü kendisi çok ciddi bir travma yaşamış. Üsküp'te doğuyor, çok yerli ve köklü bir aileye mensup. Selanik'

biliyor. Selanik, Üsküp'ün tersi bir memleket. Orada da bir Batı esprisi var fakat Osmanlı süzgecinden geçmiş bir Batı esprisi. Şöyle anlatayım: Tevfik Fikret bana göre mühim bir figürdür. Bunu bizim insanımızın, İslam münevverlerinin çok iyi anlaması lazım. Batı'yı görmeden Batı'ya hayran olan adamdır çünkü onun gördüğü Batı, Osmanlı süzgecinden geçmiştir. Benzer durum Mehmet Akif'te de vardır. Yahya Kemal, on sekiz yaşında Batı'ya gidiyor ve dokuz sene kalıyor. Bir Rumeli Sünni Müslüman olarak doğuyor. Osmanlı memalikinde Batı hayranı olarak Türkiye'de yaşıyor önce, sonra Paris'te reel Batı'yı tanıdığı zaman ülkesine Osmanlı hayranı olarak dönüyor. Bu birinci travması. İkinci travması da, döner dönmez, yani 1912 sonbaharında, Balkan Harbi'nin çıkması. Balkan Harbi'nde kendi vatanından, kendi topraklarından, kendi kimliğini inşa eden topraklardan cüda kalıyor. Ondaki vatan mefhumu, bu iki travmadan sonra netleşmiştir. Türklerdeki vatan mefhumu İslam'da da vardır. Vatan, medeniyet tasavvurunun kendini deklare ettiği ve rahatça yaşandığı mekândır. Yeryüzündeki belli bir coğrafya olmak zorunda değildir vatan. İnsan kendi vatanını kendi inşa eder. Bu belki önce küçük bir odadır, belki bir evdir, sokaktır, bir mahalledir, bir kıtadır. Yahya Kemal'in bazı şiirlerindeki kompozisyon bize bunu söylüyor. "Vatan inandığımızı yaşayabildiğimiz, kendimizi inşa edebildiğimiz yerdir," diyor kanaatimce.

KS: Vatan, ölülerimizle beraber yaşadığımız yer belki de. Yüzlerce neslin bir arada yaşadığı, nefes almaya devam ettiği bir yer. Bizden evvel giden insanlarla bizden sonra gelecek insanları buluşturan bir kap gibi; bize ait bir ruhaniyeti var. Bir kitapta okumuştum; "Yahudi'nin vatanı yoktur, Yahudi'nin vatanı Tevrat'tır," deniyordu. Onu bize uyarladığımız zaman, şöyle diyesim geliyor: "Anadolulu Müslüman Türk'ün vatanı ezan-ı şeriftir." Ezanın okunduğu yer bizim yurdumuzdur; Bosna da, Halep de, Kahire de...

SÖ: Avrupalılar, ezanı ve minareyi bunun için istemiyorlar çünkü siz orada yavaş yavaş kendinizi var ediyorsunuz. Ezanla kendinize ait olanı görünür kılıyorsunuz.

KS: "Ben buradayım, kendimi değiştirmeden burada varım" demek bir bakıma.

SÖ: Osmanlı ananesinde bir kale fethedildiği zaman ilk yapılan iş, burçlarda ezan okumaktır. İkincisi de kadı tayin etmektir. Mesela fetih müjdesi geldi, diyelim Kanije Kalesi fetholundu, gaza bitti; anında burçlara çıkılıyor, güzel sesli askerler, müezzinler orduyla beraber sefere katılıyor, ezan okuyor. Kadı tayin etmesinin nedeni de hukuk; bu sayede hemen sosyal düzeni devreye sokuyor. Ganimet nasıl paylaşılacak, reayanın hakkı ne olacak, bunları belirliyor bu sayede. Her tasavvur kendi hükmünü ifşa ediyor, ifade ediyor. Devlet, "Ben medeniyet olarak buradayım," diyor. Medresesi, imareti sonra geliyor. Önce ezan, sonra hukuk...

KS: Ezan işin mukaddesatını, maneviyatını, hukuk da devletin varlığını ve hangi ilkeler üzerinden var olduğunu işaretliyor aslında. Bir yağma düzeni yok.

SÖ: Kesinlikle yok. Teslim olunduğu anda yağma gayrihukuki; teslim olunmazsa yağmaya izin veriliyor ancak. Teslim olunursa yağma yapan hukuk dışı bir eylemde bulunduğu için ceza görür. Teslimiyet, "canı, malı, namusu İslam halifesine emanet edildi, Allah'ın emanetidir" demek. Dokunan yanar. Burada saygıyla analım kendisini, Mehmet Genç ağabeyimiz, mühim bir adamdır, Allah himmetini var etsin, o tetkikatını çok iyi yapmıştır, biz bunları ondan öğrendik. O sayededir ki Osmanlı, bütün Balkanlar, Bosna ve Orta Avrupa'da çok az bir kuvvetle uzun zaman bu adalet anlayışıyla kalmıştır. Yerli halk biliyor ki ben kendim teslim olup Osmanlı'ya tâbi olduğum anda her türlü can, mal, ırz güvenliğim sağlanacaktır. Tabii bunu tarım toplumu koşullarında düşüneceğiz. Sanayi toplumunda başka tür bir insan çıkıyor ortaya. Tarımla uğraşırsanız, hangi dinden olursanız olun tevekkül ayrılmaz parçanız oluyor. Tarım sizi mütevekkil yapar çünkü tabiata bağlısınız sanayide zahiren tabiata bağlı değilsiniz, o sizin içinizdeki şeytan dürtüklüyor, sizi haris yapıyor. İslam toplumumun sıkıntısı şu şe-

nayiye geçtiğinde zuhur eden insan tipiyle, onun sorunlarıyla başa çıkamadı. Yahya Kemal böyle bir adam, iki travma yaşamış, ondan sonra bu şiirleri yazmış. Orada bir de "Gedik Ahmet Paşa'ya Gazel" şiiri vardır; "Çıktı Otranto'ya pürvelvele Ahmed Paşa/ Tûğlar varsa gerektir Kızılelma'ya kadar". Osmanlı stratejisi odur işte: 1071'de açılınca kapılar, giriyor kapıdan İslam medeniyeti ve iki büyük belayla karşılaşıyor. Bunlardan biri Haçlılar. İlk sefer 1097, sekizincisi 1274. İkinci bela da Doğu'dan gelen Moğollar. Osmanlılar buraya geliyor, yerleşiyor, Arap dünyasından besleniyorlar. Ancak mistik bir hava yaşamak için ekonomi, geçim lazım. Bakıyorlar ki geçim Akdeniz'de; müthiş bir yapılanma var Akdeniz'de fakat bu Akdeniz'i ele geçirmek mümkün değil çünkü paylaşılmış. Sultan İkinci Murad Arnavutluk'a sefer yaptı, Fatih'in Arnavutluk'a çok seferleri var. Neden? Kitaplara bakıyorum, bir şey söylemiyorlar. Arnavutluk dağlık yer. Uzaktan bakarak resmi görmek başka; Akdeniz'in hâkimi Venedik. Batı Akdeniz'de bir şey yok, bütün espri Doğu Akdeniz'de. Hindistan ve Çin'den, Uzak Asya'dan mallar karadan, denizden geliyor. Doğu Akdeniz limanlarında birikiyor, bunları alıyorlar, talebin oluştuğu Orta Avrupa'ya deniz yoluyla taşıyorlar; Doğu Akdeniz limanları olan Mısır, Suriye limanlarına. Oradan Adriyatik'ten Venedik'e, oradan bütün Avrupa'ya dağılıyor. Avrupa, 14. ve 15. asırda canlanmaya başlıyor. Roma'nın yıkılmasından sonraki karanlık dönem bitmiş, talep oluşmaya başlamış, arzı çekiyor. Kervanlar belli merhalelere getiriliyor, yük transfer oluyor, kervan transfer olmuyor. Diyelim Çin'den kalktı, Uygur'a geldi. Orada denkler başka bir kervana veriliyor. Kervanlar yerel çalışıyorlar. Böyle altı-yedi merhale geçiyorlar. En son Akdeniz'i tutan Venedik, balı kaymağı yiyor. Venedik'i denizde yenmek mümkün değil, çok güçlüler, tecrübeliler. Osmanlı diyor ki, ben bunun darboğazını tutayım. Adriyatik'in girişi, Otranto. Gedik Ahmed Paşa'nın sanırım Otranto'ya inişi 1479'dur.

KS: "Gedik Ahmed Paşa'ya Gazel": "Bâd hükmün sürüp enfâs-ı Mesîhâ'ya kadar/ Bâdbân açtı zafer sâhil-i a'dâya kadar."

SÖ: Sahil-i a'dâ'dan kasıt Otranto Sahili. Kale fethedilmez değil lar ama Fatih Adriyatik'in ağzını kesmek için yapıyor. 1479 da Avlonya'ya iniyor, tersaneyi oraya kuruyor, 80'de donanma Otranto'ya götürüyor ve Otranto geçişi 45 mil. Benim eski tek neyle yedi-sekiz saatte aşılabilecek bir mesafe. Böylece Akden ticaretinden pay almaya başlıyor. Ondan sonra başka bir Osman ortaya çıkıyor. Avrupalılar müthiş korkuyor çünkü ticaret yolları kesiliyor. Siz istediğiniz kadar tarımla uğraşın, tarımdan nema gelmez, nema ticaretten gelir. Rızkın onda dokuzu ticarettir. Bu, bürokratik kafayla anlaşılmaz. Hayatı ifade ediyor. Ahmed Paşa, Otranto'ya çıkıyor, orada bir üs kuruyor. Böylece Adriyatik'in girişi, Venedik'in boğazı kontrol altına alınmış oluyor. "Kızılelma", bir idealdir; her medeniyet tasavvurunun bir Kızılelma'sı vardır. Fatih'ın Kızılelma'sı Roma'dır. Tasavvufta Kızılelma fenafillahtır. İnsanın erişemeyeceği bir merhaleye ihtiyacı vardır, aksi halde mâlâyânîyle meşgul olur. Ona varlığı ona göre halk edilmiş bir hedef göstereceksiniz, Bu hedefi göstermezseniz, Allah'ın verdiği imkânları –akıl, servet, vücut– hepsini mâlâyânîyle, haramla yok edersiniz. Ona hedef göstereceksiniz, belki varamayacak ama tadını alacak. Bizim Kızılelma, Fatih zamanında böyle bir Kızılelma. Fatih meseleye, "Hz. İsa hak peygamber ama bunlar onun yolundan saptılar, biz o hak peygamberin varisiyiz. Onun merkezi de bizim elimizde olmalıdır ki tekrar o bâtılı Hakk'a rücu ettirelim," diyerek bakıyor; Kızılelma'sı da Roma. Papa, 1481'de onu zehirlediğinde, yani Fatih öldüğünde, "Büyük Kartal öldü" diye bayram yapıyor. Otranto hadisesi bir fantazi değil, stratejik planın mühim bir parçası. Başladı, hatta başarılı göründü ama tamamlanmadan geri döndü. O da talihin, kaderin, takdirin bir cilvesi diyelim. On üç ay sonra oradaki garnizonu boşaltıp geri dönüyoruz, Sultan Beyazıd ve Cem Sultan arasında taht kavgası başlıyor. Sultan Beyazıd, Fatih gibi bir yapıya sahip değil, geri çekiliyoruz ve Şark'ı disipline etmek için Yavuz Sultan Selim'i bekliyoruz. Yahya Kemal meseleye böyle bakıyor.

KS: "Ra'd-ı tekbir kopup gitmelidir bang-i ezan/ Dâr-ı küffârda meşhûr kenîsâya kadar".

SÖ: Tekbir sadası ve ezan sesi duyulmalıdır, Fatih bunu istiyor; Vatikan'da ezan okunacak ve bu mümkün görünüyor. O zaman İtalya birliği yok. Floransa Venedik'ten, Papa'dan çok çekmiştir. Mediciler, Osmanlı gelsin istiyorlar. Fatih'in resmini ihtiva eden madalyonlar yaptırıyorlar. Papalık ve Venedik, Medicileri eziyor. Onlar Fatih'ten medet umuyor, an meselesiymiş, kısmet olmuyor. Akdeniz ticaretiyle Mediciler çok zenginleşiyor ve büyümek istemiyorlar, site devleti kalmaya karar vermişler. Napolyon bir geliyor, esiyor, gidiyor; çünkü Fransa'nın nefesi bitmiş, para lazım. "Vatan, millet, Sakarya"yla işler yürümüyor. Bektaşi babası, "Ulan nerede basıldığını bilmesem sana Allah diyeceğim," dermiş para için.

KS: "Gark-ı nûr olmalı imân-ı Muhammed'le Firenk/ Bu sefer Rim-Papa'dan Hazreti İsa'ya kadar".

SÖ: Cenab-ı İsa'dan sonra tahrifat başladı. Tevhidi söylüyor burada hazret. Şair olduğu için mestur söyler, zahir söylemez bu işleri.

KS: Özü itibariyle tahrif edilmemiş, haliyle Hıristiyanlığın bizim tevhid inancımızın parçası olduğunu söylüyor. "Olsun ilham edenin ruhuna bir tuhfe Kemâl Şehper açsun bu gazel Cennet-i Âlâ'ya kadar".

SÖ: Burada bir dua var; "Bunu bana kim ilham etmişse..." diyor. Kim bilmiyoruz onu. Üsküplü dergâhı postnişin Şeyh Sadettin Sırrı Efendi, Allah dostudur, Yahya Kemal gençliğinde onun tekkesine gidermiş, oradan bir revnak almış. O tekkede zikrullaha katılırmış, hatta zakirler arasında yer alırmış. Eski kayıtlardan okuyarak bunları tespit etmişler. Bir revnak var zaten Yahya Kemal'de, burada bir dua var, "Bu şiiri bana birisi ilham etti," diyor. Medeniyet tasavvuru böyledir, kendi kurallarını koyar, kendi değerlerini ya-

şar, talim ve tedris eder. Gençliğimizde problemler vardı. A. Fuat Başgil, mühim bir adamdır, "Efendim camiiler açık, isteyen gitsin," deniyordu; "Hayır. Din hürriyetinin tamamının olması için neşir ve telkin, talim ve tedris hürriyetinin de olması lazım," diyordu.

KS: Günümüzde "öteki" diye bir kavram var. Öteki olanla mesafe üzerine bir sürü söylemler geliştiriliyor, "ben" ve "benden başkası" ayrımı üzerine sosyoloji kuramları geliştiriliyor. Moderniteyle o ayrım giderek büyüyor, açılıyor. Dindar insanların içinde de zaman zaman, "Benden olmayan bana tâbi olmalıdır. Benden olmayan, benim gibi olmalıdır. Herkes benim gibi sevmelidir," düşüncesinin oluştuğunu naçizane gözlemliyorum. Sizin verdiğiniz tanımda bununla çelişen bir şey var. Din hürriyeti, insanların kendi fikriyatını öğrenebilme, öğretebilme, yayabilme, telkin edebilme hürriyeti olarak ele alınıyor. Her insana kendi biricikliği içinde var olma hakkı tanınıyor. Dinin algılanmasında mutlak ve tek bir doğru yok.

SÖ: Bunun uygulaması gayet net: Benim siyasal üstünlüğümü kabul ettin, o zaman sen reayasın, bu reaya tâbi olmak suretiyle teminat altındasın. Kendi ikliminde, kendi çocuğunu yetiştirebilirsin. Kilisen, mektebin, cemaat teşkilatın açık olacak ama bana ihanet etmeyeceksin. İnsanoğlu ihanet edebilir, bunu da kontrol ediyor. Tektipleştirme hadisesi, rasyonalitenin ortaya koyduğu bir hadise ama insan realitesine aykırı. Avrupa'da başladı. Önce işçi sınıfı üzerinde sonra ırkçı anlayışlarla devam etti ve bize intikal etti. Modernist Batıcı insanın tatbikatı muhafazakâr çevreye de sirayet ediyor. Oysa siz etkilenmekle değil, tebliğ etmekle sorumlusunuz. Siz tebliği yaparsanız, fitneyi önleyecek kuralları da uygularsınız, ondan sonra serbest bırakırsınız. Bazen insanlar "Hak" diyerek başlayıp bâtıla kayıyor ve fark etmiyor bile. Kendi etrafında kümeleşen, kendine koza ören, merkezinde "ben" olan hadise; bu bir nefis meselesi, bundan sakınmamız gerek.

KS: İnsana emanet edilen güç öyle bir şey ki... Bugün bazı sosyal psikoloji çalışmaları var, oradaki sonuçlar gösteriyor ki insanlar

gücü, kendilerini iyi ve adil bir biçimde temsil edebilecek, taşıyabilecek olana emanet ediyor. İnsan toplumsal bir varlık diyoruz. O güç, zorla gasp edilmemişse, insanların iradesine bırakılmamışsa, on kişi bir araya gelse içlerinde en adaletlisini seçmeye çalışıyor. Eğer, o kişi bir süre sonra içinden geldiği toplumun arzularına, heveslerine yabancılaşır da sadece kendi çıkarı için çalışmaya başlarsa, o toplumun adaletini, eşitliğini gözetmezse o gücü ondan alıp başkasına veriyorlar. Kimse ilanihaye hükümdar olamıyor. Dolayısıyla bir imparatorluk, devlet ne kadar adaletliyse o kadar baki oluyor. Osmanlı'da da bunu görebiliyoruz. Sizin kitabınızda da yer verdiğiniz Sultan Fatih'in bir sözünü alıntılayalım, İstanbul'un fethinden sonra, "Bu parlak zafere nail olduğum için Allah'a hamdediyorum fakat dua ediyorum ki Cenab-ı Hak Hıristiyanlığın makarı olan eski Roma'nın fethini de bana nasip eylesin, işte o zaman mesut ölürüm," diyor. "Ehli İslam Kızılelma'ya kadar fethedecektir," sözü var. İnsanlar ölse de, hiç ölmeyen bir ideal var ve bu ideal şahıslara bağlı kalmadan devam ediyor. Ömer Seyfettin'in de hikâyelerinde geçer: Allah'ın sözünü yüceltme.

SÖ: Allah'ın sözünü yüceltme, dünyaya yayma, tebliğ etme; askeri, siyasi ya da ticari yollarla olabilir. Garip bir derviş gidiyor, bir memlekete yerleşiyor, mukim oluyor, hizmet etmeye başlıyor. İlla elinde pala, kılıç, top tüfek düşünmeyin. Fakir fukaranın gönlünü alırsınız, tebessüm edersiniz, imkân varsa sadaka verirsiniz. Niye bunu yapıyorsunuz, o da Allah'ın kulu; kendi bilmeyebilir ama siz biliyorsunuz ya o mühim. Anadolu'ya gelen, kolonizatör dervişler var, Anadolu'yu İslam yurduna dönüştürüyorlar. Biliyorsunuz, burada Rumlar var, şunlar var, bunlar var, hepsi de Allah'ın kulu. Geldiler, ribatları kurdular, hizmet ettiler. Aç kalmadılar, açıkta kalmadılar, zengin de olmadılar ama dönüştürdüler. Bunu modernite yapamaz, Firavun mantığıyla bu olmaz, hizmet mantığıyla olur. İlahi kelimetullah, Cenab-ı Allah'ın kitabını, adını, sünneti insanlara tebliğ etmektir. Bu ilimle, ticaretle

olur, tebessümle olur. En basiti, "Kaç para bu, şu kadara olmaz mı?" diye sorduğunda biri; "Olur, vereyim," dersiniz. Süpermarkette bir kuruş eksik varsa kasiyer o malı size satmaz. Bunu yaparken "Bu garibin de gönlü hoş olsun," dediği anda insanlara merhametle yaklaşmaktan söz edilebilir, kibirden uzak bir merhamettir söz konusu olan. Osmanlı bunu yaptığı için siyasetten sevildi. Dünya bu, Allah verir de alır da ama muhabbeti kimse alamıyor.

KS: Bugün Türkiye üç milyon göçmene ev sahipliği yapıyor. Bir Fransa 20 bin göçmeni almakta zorlanıyor. Üç milyon göçmenin bir Avrupa ülkesine gittiğini ve orada büyük hadiseler olmamasını ben tahayyül edemiyorum. Irkçıları çıkar, çapulcuları çıkar. Bu toplum hakikaten kardeşlerini bağrına bastı. Arada tatsız münferit olaylar oluyor yalnızca.

SÖ: İbrahimî muhabbet ayrı. Efendimiz de öyle, Hz. İbrahim misafir olmadan sofraya oturmazmış. Allah bizi bu hususta imtihan ediyor.

KS: Bunlar ne kadar ayrı varoluşlar. Bir yanda misafir olmadan sofraya oturmamak, bir yanda misafir gelecek diye kaygılanmak. Hepimiz enteresan şekilde modernliğin bilinciyle malulüz.

18 "Her imkân bir imtihandır"

Her imkân bir imtihandır ve her an başka bir şeylere gebedir, başka bir şeyler doğurur. Onu yüksek âlemlere kanat çırpmakta mı, süfli olanla meşgul olmakta mı kullanıyoruz? Tasavvuf ehli,"vaktin evladı" olmaktan bahseder. Ânın evladı olmak, yolun evladı olmak, sürecin evladı olmak, kendini tekâmül ettiren sürece tâbi olmak, ânı doğurgan kılıyor. Her an çiçek gibi filizleniyor.

KS: Gençlerle ilgili pek çok şikâyet dile getiriliyor fakat Sümer yazıtlarıyla iki bin yıl öncesine gittiğinizde de gençlerden şikâyet edildiğini görüyorsunuz. Demek ki asırlar boyunca gençlerden şikâyet etme hali hiç değişmemiş. Toplumumuza, gençlere teklifimiz ne olacak bu konuda?

SÖ: Çok pratik, somut bir şey söyleyeceğim. Gençler bir eğitim alıyorsa, bir yerde okuyorlarsa okudukları sahadaki ilmi iyi öğrensinler. Bu cevap birçoğunu tatmin etmiyor. Halbuki Türkiye'de her arzu eden insan, arzu ettiği sahada ilim tahsili yapamıyor. Bu bir imkân meselesi. İkincisi, vaktiniz kalırsa bir yabancı lisanı iyi öğrenin. Hemen "İngilizce mi?" diye soruyorlar, ben Türkçe diyo-

rum çünkü bugün Türkçe bizim için bir yabancı lisandır. Ben İngilizce, bir miktar Almanca ve Fransızca öğrenmek için çok uğraştım ve şunu anladım, eğer biz kendi lisanımızı iyi bilmezsek hiçbir yabancı lisanı öğrenemeyiz. Öğreniriz ama garson seviyesinde; "Biftek iyi, ekmek getir," gibi. Lisan öğrenmek bu değil. Manayı, kavramı ifade etmeliyiz. Türkçeye hâkim olunca hem düşüncenizi hem duygunuzu ifade edebiliyorsunuz. İnsan iletişimle vardır. İletişim bir manada karşılıklı sohbet, yarışma, anlaşma, düşünme, sinerji doğurur. Sizde olmayan ötekinde vardır. Ötekinde olmayan sizde vardır. Bir bütünlük ortaya çıkar. Bunu yaptığınız zaman insan sadece çağı yaşamaz. Maziden beslenir, istikbale dair bir tasavvuru olur. Bir üçüncüsü, yaşadığınız şehri öğrenin.

KS: Hocam bir amfiye girdiğinizde o bakışlardan, bakışların parlaklığından kimin ne olacağını hissediyorsunuz. Ben çoğu zaman diyelim ki yüz kişilik bir sınıfta on kişiye ders anlattığımı hissetmişimdir. Onlar meraklı gözlerle sizi takip eder, yeni bir şey duyduklarında heyecanlanır, soru sorarlar, teneffüste peşinizi bırakmazlar. Onlar bir fark yaratıyor ama bir kısmı üniversiteye öylesine gelip gidiyor.

SÖ: Ashab için de böyle. Seçkinleri vardır. Herkes düşünür olmaz, herkes eylemci de olmaz. Belli çağlarda gençsiniz, lisans eğitimini ihmal etmeyeceksiniz, Türkçeyi iyi öğreneceksiniz. Batı'yı kendi kaynaklarından tanıyacaksınız. Tanıdığınız zaman kendinize olan itimadınız artıyor.

KS: İnsan dikkati çok ekonomik kullanılması gereken bir şey. Modern çağda dikkat har vurulup harman savruluyor. Yolda giderken bile sokakta kocaman bir reklam oluyor, gözünüz takılıyor. Zihin bir-iki dakika onunla meşgul oluyor, giderken başka bir şey görüyorsunuz. Reklamcılık, kapitalizm insan dikkatine oynuyor. Hepsi azar azar o dikkati yediği zaman insanın asli olana, kardeşine, evladına, karısına, kocasına ayıracak dikkati kalmıyor.

SÖ: Enerjinizi tüketiyor, çok haklısınız. Eskiler, "Gözünüz kirlenmesin, kulağınız kirlenmesin" derlerdi. Niye, "Kalbiniz kirlenir" derlerdi. O dünyada biz bunu çok anlayamazdık. Şimdi daha iyi anlıyorum; göz güzele bakacak.

KS: "Gözün nuru" deriz, gözün ışığı vardır. Onun hakkını vermek gerekir.

SÖ: Şimdi bahar... Ağaçları temaşa edeceksiniz. Hayat yeniden zuhur ediyor. Ekrana bakmaktan ne ağaç ne başka bir şey görüyoruz. En azından ben buna yağma diyebilirim; bu yağmanın farkında olmamız lazım çünkü gözden kulağa gelen doğrudan kalbimize intikal ediyor.

KS: Bu bazen bizim seçimlerimiz dışında da cereyan edebiliyor hocam. İnsan egzos gürültüsüyle, teker sesiyle, motor zırıltısıyla güne uyanıyor, kuş sesleriyle değil. Bu da insanı giderek daha huzursuz, gergin, tabiatla hemhal olamayan, tabiat üzerinden dinlenemeyen, öfkeli bir kişi haline getiriyor. Bu öfkeli kişi ruhun selametini daha derin olanla mülaki olmakla değil, daha yüzeysel ve sloganvari politik iklimde, bir politik taraftarlıkta buluyor. O görüşü çok şiddetli savunarak kendi ruhsal yaralarına bir çare bulabileceğini sanıyor. Halbuki o, asıl meselesiyle karşılaşmasında bir perde olabiliyor. Bir pansuman yapıyor, o anki gerginliğini oraya kanalize etmiş oluyor.

SÖ: Birtakım umuma yazılmış kişisel gelişim kitapları var. Bu kitapları bir beşer yazdı. Siz Cenab-ı Allah'ın kitabına bakın. Kur'an, doğanın, kâinatın kitabı. Akşam temiz hava bulabiliyorsanız bir nefes alın. O nefes almanın getirdiği huzuru hissedin. Bu imkânlar büyük şehirlerde insanların elinden alındı. Küçük kasabalarda hâlâ var. Onlar da maalesef büyük şehirlere öykünüyorlar.

KS: Bugünlerde, bize Anadolu'nun her tarafından hastalar geliyor. Bana ortaklaşa şöyle söylüyorlar: "İstanbul'da bir gün kalıyoruz, kendimizi zor atıyoruz ve döner dönmez çok mutlu oluyoruz."

SÖ: İstanbul maalesef o hale geldi çünkü sistem öyle çalışıyor ki robotlaştırıyor. Sizi yaratılışınızın hikmetine dönük yaşamaktan alıkoyuyor ki sistemin emellerine hizmet edesiniz. Bunun farkında olan bir kul, bir şekilde bunun çaresini bulur, en azından niyaz eder, "Yarabbi beni bu çileden kurtar," diye. Allah da onu kurtarır, boş çevirmez. Mesela şimdi ilkbahar, doğayı seyredin. Akşam ezanına doğru biraz yavaşlatın tempoyu ve işi duvara asın. Ruh için inşirahı bir yaşasın. İnşirah tabiri artık kullanılmıyor mesela.

KS: Hocam, kelimelerle beraber onların tedai ettirdiği haller de kayboluyor. Biz o kelimeyi kaybettiğimizde o hali nasıl tasvir edeceğimizi de, sonra yavaş yavaş o hali de unutuyoruz.

SÖ: O sureyi okuyoruz da ne manaya geldiğini fark etmiyoruz.

KS: Gözümünüzün önünden çok sahici, kıymetli insanlar geçtiler. Siz bir kısmını çok yakından tanıdınız, biz gıyabında tanıdık. Merhum Nurettin Topçu, merhum Fethi Gemuhluoğlu gibi. Bunlar çok sahici insanlar, adeta bize başka âlemden haberler getiriyorlar.

SÖ: Bu hayatın içinde yaşayan, çalışan, uğraşan, gündelik hayatı hiç ihmal etmeyen, yardım almayan, yardım almak istemeyen, bundan hiç yüksünmeyen, birçoğumuzun rutin gördüğü, sıradan şeyleri kendi başlarına yapan insanlardı. Onlar, insan olmanın getirdiği mesuliyeti fark etmişlerdi ve onun gereğini yerine getirdiler. Dünyadaki halifetullah olma vasfını yerine getirdiler. O yüzden iz bıraktılar. Bizim üzerimizde o yüzden tesirleri oldu. Onlar diğer insanların değer verdiği, peşinden koştuğu şeylerin peşinden koşmadılar. Onlar İslam medeniyetinin Cenab-ı Allah'ın ve Cenab-ı Resullah'ın öngördüğü esasları şiar edindiler. Bunu yaparken de zerre kadar büyüklenme, kibir, üstten bakış emaresi göstermediler. Gayet mütevazı şekilde o gömlekleri, kisveleri giyerek yaşadıkları için sözlerinden çok fiileriyle etkili oldular. Burası mühim bir hadise; insan söyler ama kendi fiilinde olmazsa o bir bilgi ma-

zuu olur, bir hal mevzuu olmaz. Mütevazı insanlardı, hizmet ehli insanlardı. Muhabbet deniyorsa bakışlarında muhabbeti görüyorduk. Müsamaha deniyorsa bakışlarında ve sözlerinde müsamahayı görüyorduk. Bu, o emanetin şuurunda, idrakinde olduğunuzda ortaya çıkıyor. Dünyadaki tüm teknoloji, mal mülk, hepsi lazımdır ama kâfi değildir. O yaldız gibi bir şey; esas öz, onun arkasında. Ruh, öze intikal ederse bu kisveyi giyer, yaldızla meşgul olmaz. Niye giyiyoruz, nâstan ayrılmamak, göze çarpamak için. "Zahire riayet," derdi Fethi Ağabey, şiarı oydu. Zahire riayet etmezseniz faturası ağır olur. Sizin işiniz o değil, siz zahire riayet edin; bitti, o kadar. Ondan sonra esas işiniz, cevheri kendi içinizde derinleştirmek, saflaştırmak. Bu süreci icra ederken oradan çıkan ışıltılarla diğer insanlar size gelir. Onlar "Gel," demezdi, biz giderdik çünkü onların taşıdığı güzelliği görüyorsunuz.

KS: Bizim donanımlı olmamız, yüreğimizin halis durması, iğfale karşı durabilmesi ve halisane, otantik varoluşunu koruyabilmesi gerekiyor.

SÖ: Türkiye'de çok şükür biz hâlâ bayramları, kandilleri biliyoruz. Çok mühim insanlar var, onların hatıraları var, bizi uyaracak çok büyük lütuflar var bu memlekette. Bunların hiçbirinin olmadığı memleketleri düşünün. Ben öyle insanlar tanıdım ki küfrün ortasında Allah onları çekip alıyor ve Hakk'ı bulduruyor. Biz nimetin içindeyiz. Yarın öbür gün sormayacak mı, "Kulum, bu kadar nimet içinde ben seni halk ettim, yaşattım, sen mâlâyânîyle ömrünü geçirdin. Sana uzun ömür de verdim ama heva ve hevesle, tüketimle geçirdin," diye? Allah muhafaza. Bu insanlar bizim önderlerimiz, rehberlerimiz. Onların bağlı oldukları büyük bir geleneğin devamıyız.

KS: Zaman hepimiz için bir emanet. Her yaş, her an...

SÖ: Hem imtihan hem imkân. Hayat iki veçheli; onun şükrünün ve mesuliyetinin farkında olmamız lazım.

KS: "Her imkân aynı zamanda bir imtihandır," dediniz. "Doğurgan an" diye bir tabir vardır, yani her an aslında başka şeylere gebedir, başka bir şeyler doğurur. Onu yüksek âlemlere kanat çırpmakta mı, süfli olanla meşgul olmakta mı kullanıyoruz? Tasavvuf ehli, "vaktin evladı" olmaktan bahseder. Ânın evladı olmak, yolun evladı olmak, sürecin evladı olmak, tekâmül ettiren sürece tâbi olmak, ânı doğurgan kılıyor. Her an çiçek gibi filizleniyor. O zaman ağaca, yaşlılığa başka nazarla bakıyorsunuz. Ruhun ebediyete karışmaktan başka gayesi yok, biliyorsunuz. Bu dünyaya kök salmaya gelmedik, kazık çakamayacağımızı biliyoruz.

SÖ: "Dünyâya geldim gitmeye/ İlm ile hilme yetmeğe/ Aşk ile ân seyretmeye" diyor şair.

KS: Bu ânı seyredebilmek büyük bir meziyet. Orada olabilmek, o sırada cep telefonuna bakmamak, göz ucuyla televizyonu izlememek, alttan geçen borsa, döviz hesaplarını takip etmemek...

SÖ: O andaki hüsnü görmek, yani güzelliği. Yaratılış hüsn-i mutlaktır, orada abes yoktur, hikmet vardır. Cenab-ı Allah bazı hüsnü gizler, bazısını aşikâr eder. İnsana gizli hüsnü ortaya çıkarma yeteneği vermiştir. İnsandan başka hiçbir varlık o gizli hüsnü ortaya çıkartamamıştır. Ona da insanın ihtiyacı vardır.

KS: "Güzellik, gören gözdedir," denir ya, işte o gözü de eğitmek gerekir. O yüzden gözü kirden, mâlâyânîden korumak lazım. Kulağı dedikodudan, gıybetten, kötü sözden, başkaları hakkındaki kötü haberden korumak lazım. Halbuki insan çok meraklı ve mütecessis. Kulak, başkalarının kötü haberlerini duyduğu zaman adeta kendinden geçiyor.

SÖ: Kendini aklıyor o sırada. "Bende bu yok," diyor. Demeyin. Ânında olabilir, yahut vardır da farkında değilsinizdir.

KS: "Kınayan kişi kınadığı şeyle imtihan olmadıkça ölmez." Böyle bir hadis-i şerif var. Allah korusun bizleri ve korunmak için de

bir şeyler yapmamız gerek. Kendimizle yarışalım, içimizde bir Kızılelma olsun.

SÖ: Kuluna yol göstermiş: "Muhabbet et, sev, eylemlerine yansıt, tebessümüne yansıt." En kolayı, tebessüm et. Tebessüm, sadakadır, yumuşak nazarlarla bak. Sizin bakışınızla insanlar rahat etsin.

KS: Sizin bir güzel bakışınız, o an dertli kederli bir insanın sıkıntısını üzerinden alır. O tebessüme tebessümle mukabele ederek onun bir darlığını, kabz halini üzerinden kaldırabilirsiniz. Hiç ummadığınız yerden size mükâfatlar gelir. Beşuş olalım.

SÖ: "Ben" dememekle oluyor bu.

KS: Ben mümin olduğunu söyleyen insanlarda, kendi nefislerimizde zaman zaman büyük bir katılaşma görüyorum. Bu katılaşma bizden farklı zannettiğimiz, sandığımız insanlarla ideolojik kimlik üzerinden ilişki kurmakla oluyor. Bu, onu ideolojik kimliğe indirgeme, onun içindeki Hazreti İnsan'ı kaçırma, ona teklifle değil, tehditle gitmek gibi bir sakınca içeriyor. Cenab-ı Allah emanetini bütün insanlara vermiş oysa. Siz eğer bir madenin farkındaysanız, ötekinin de farkına varması için çaba harcamak mecburiyetindesiniz. O da sizin elinizdeki hazineden istifade etsin, sizinle paylaşsın. Bu da, yumuşak nazarla, güzel sözle, hilmle, rikkatle olabilir. Sert, çatışmacı, kavgacı, "Bu benim hakkımdır, senin hakikatten nasibin yoktur," deyip dışlayıcı, hakikat üzerinde tekel kuran anlayışlardan uzak durmamız lazım.

SÖ: Kur'an-ı Kerim'de var; "Sen sert yüzlü olsan bunlar etrafında toplanmazdı." Cenab-ı Allah yarattığı kulun tabiatını biliyor çünkü kendi yarattı. Sert yüzlü olmak, insanlara tahakkümle yaklaşmak, "ben üstünüm" demek aslında. Allah'ın en sevmediği huy, ondan vazgeçmek lazım çünkü sen de insansın, o da insan. Sana nasip olmuş, ona olmamış. Davete icabet etmiş olan çağıracak. Onlar icabet etmişler, gelmişler. Çünkü hepsi elest bezminde, "Evet," dediler. "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" diye sordu,

"Hayır," diyen olmadı. O zaman ruhları vardı, nefisleri yoktu. Beşer olarak dünyaya gelince nefisleri ortaya çıktı. Nefis rahmanî de olur, şeytanî de olur. Ruh, rahmanidir, şeytanî değildir. İnsanların meleklerden üstünlüğü böyle ortaya çıkar, melekler günah işleme kabiliyeti yoktur.

KS: Çünkü bilinci yoktur. İyiyle kötü arasında seçim yapması gerekmez.

SÖ: Burada sual önemli; "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" Cevap sualin içinde: Rahman ve Rahim olan Allah. Rahman ismi bütün insanları kuşatıyor, Rahim ise sadece Müslümanları kuşatıyor. Bize düşen bu emanetin idrakında, şuurunda olmak. Onu rencide etmeden ona ilahi hakikati, o muhabbeti tebliğ etmekle mesulüz. Bir bakış, bir söz bile kâfidir, çok ısrara gerek yok; bu da bir nasip meselesidir. Zahir manada ahkâm belli, hüküm tamam. Hükmü verirsiniz, iş biter. Ondan sonra dedikodusu olmaz bu işin. Oradan kendinize bir benlik inşa edemezsiniz. İnşa ettiğiniz andan itibaren negatif bir noktaya doğru sürüklenirsiniz çünkü Cenab-ı Allah kulunu her an imtihan eder. İman da, ilim de, hikmet de bir imkândır; ama aynı zamanda bir imtihandır. Çocuğun niye mesuliyeti yok çünkü imkânı yok. Babası ne derse onu yapıyor, tefrik edemiyor, hesap edemiyor. Çocuğa niye mülkiyet hakkı verilmiyor; tasarruf edemez, bilemez. İmkân zuhur ettiği anda imtihan başlıyor. "Ben sizi kabileler ve şubeler halinde yarattım ki birbirinizi kolayca tanıyasınız," diyor. Bütün insanlara hitap ediyor, sadece Müslümanlara değil. "Niçin böyle yarattım; bilişesiniz, tanışasınız diye. Neden çünkü ihtiyacınız var bilişmeye, tanışmaya." Osmanlı istese Balkan kavimlerini bitirirdi. Öldürürse ayete muhalefet etmiş olurdu. Kıyım yapamaz, "Bu, Allah kulu," der, dini tebliğ eder; kabul eden eder, etmeyen etmez.

KS: Süleyman Ulu'nun bir kitabında cihat kavramı, dine ulaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, dini özgürleştirmek olarak açıklanıyor. Seçer ya da seçmez, onun bileceği iştir.

SÖ: Hukuku var bunun, yazılmış, çizilmiş, hepsi belli. Öteki her zaman vardır. Bir Müslüman var olmak için ötekine muhtaç değildir. Var olmak felsefi bir kavramdır. Sizi var eden kendiniz değilsiniz, Allah'tır size fonksiyon veren, hayatınıza anlam kazandıran O'dur. İnanıyorsanız hayatınızın anlamı vardır. "Ben niye geldim?" diye sormazsınız kendinize ve o sizi tatmin eder. Sünnet büyük nimet; tatbikat var orada. "Ben nasıl var olacağım?" sorusunun cevabı var. Sadaka verdiğin, tebessüm ettiğin, aşkla çalıştığın anda varsın. Böyle inanmayan bir insan için varolmaya mutlaka öteki, bir kıyas noktası lazım: Ben o değilim, ben şöyle şöyleyim, o böyle böyle. Bir modernistin mutlaka bir ötekine ihtiyacı vardır, ötekinin öteki kalması lazım, dönüşürse adam kaybolur. Bir Müslüman'ı paraşütle bir yerli grup içine bırakın, o orada vardır. Onu var eden, ona hayatın manasını, gayesini, vazifesini ihtar eden, emreden, söyleyen, bunu ceberrut biçimde değil, lütfuyla söyleyen Cenab-ı Rabbülâlemin'dir.

19 "Kolay ve hızlı tüketiyoruz, ama her şey saman tadında"

Batı'da ilahi olan hayattan elini eteğini çektikçe veya sürgün edildikçe insanların benliği boşaldı, içlerindeki boşluğu tüketilebilen maddelerle doldurmaya başladılar. Guruların dizi dibinde oturdular ama hayatlarında radikal değişiklikleri göze alamadılar, kısmi tedbirlerle pansuman yapmakla yetindiler... Susuzluğu deniz suyuyla gidermek gibi. Artık her şey kolay ve hızlı tüketiliyor ama o zaman da her şey saman tadında oluyor. Tüketimcilik gönül tokluğunu ikame etmeye çalışıyor.

KS: İnsanı, yaşadığımız tabiatı yok eden bu hırs illeti aslında bizim kadim medeniyetimizde kendi devasını bulmuştu. Gönül tokluğuyla, istiğnayla iyileştirilebilen bir şeydi, yahut çağdaş psikolojinin diliyle, "gürültücü ego"ya karşı "sessiz ego"yla tedavi edilebilen bir şeydi. Nurettin Topçu'yu, Abdulaziz Bekkine'yi râm eden pabuçlar meselesi vardır mesela...

SÖ: Merhum hoca realiteyi görüyor, müşahede ediyordu. Çok hassas bir adamdı, İslam ideali vardı. Bu çatışmayı görünce

mustarip oluyordu. Birçok samimi müminin kalbinde bu ıstırap vardır, ancak hocada bu had safhadaydı, onu huzursuz ediyordu. Sultan Hamamı'nda bir mağazada tezgâhtarlık yaptığını bildiğimiz Kumaşçı Sırrı Bey adında bir ilk mektep arkadaşı vardı Beyazıt'tan. İlkokuldan sonra okumamıştı. Nurettin Hoca İstanbul Sultanisi'nde, İstanbul Erkek Lisesi'nde ve ardından Fransa'da eğitim almıştı fakat görüşüyorlardı. Eskiden böyle insanlar olurdu; tahsil, insanları ayırmazdı. Sırrı Amca, "Nuri, bir hocam var seni ona götüreyim," demiş. Topçu önce yanaşmamış, "O da diğer hocalar gibi mi?" diye sormuş. "Yok, bu hoca öyle değil," cevabını alınca beraber Abdulaziz Efendi'ye gitmişler. Evde bir çift pabuç varmış. Efendi camiiye giderken onu giyip geliyormuş. Ufak tefek bir hazretmiş. Hanım Sultan da çarşıya pazara giderken aynı pabucu giyiyormuş. Hazret, "Benim ihtiyacım yok, bu pabuç ikimizin de işini görüyor," diyormuş. İhtiyaç yok, yenisini alabilir ama almıyor işte... İlk dinlediğimizde önemsiz bir ayrıntı gibi gelmişti, sonra yaş ilerleyince, ihtiras ve hırsın farklı seviyelerini gördükçe, sembol bir hikâye haline geldi bizim için. Bu açıdan bakınca ihtiyacımız olmayan birçok şeyi alıyoruz, onun esiri oluyoruz.

KS: "Yeter!" diyebilmek en büyük zenginlik halbuki. "Kâfî!" diyemediğimiz için içimizdeki boşluğu daha fazla şeyle doldurabileceğimizi zannediyoruz. Psikolog Philip Cushman'ın "boş benlik" diye bir tabiri var. "Batılı benlik artık boşaldı, eskiden onu ilahi olana rabıta, kuvvetli toplumsal yapı, cemaat olma hali dolduruyordu. Kilise cemaati birbirine bağlıydı. Batı'da ilahi olan hayattan elini eteğini çektikçe veya sürgün edildikçe insanların benliği boşaldı, içlerindeki boşluğu tüketilebilen maddelerle doldurmaya başladılar. Guruların dizi dibinde oturdular ama hayatlarında radikal değişiklikleri göze alamadılar, kısmi tedbirlerle pansuman yapmakla yetindiler..." Susuzluğu deniz suyuyla gidermek gibi. Artık her şey kolay ve hızlı tüketiliyor ama o zaman da her şey saman tadında oluyor. Tüketimcilik gönül tokluğunu ikame etmeye çalışıyor.

SÖ: Zekânın da açlığı söz konusu. Onu da doyurmak lazım. Bedenden önce insan zekâsının açlığını doyurmak gerekiyor. Ondan sonra gönlü doyurmak geliyor. Yahut ikisi paralel gidecek. Bedenin açlığı çok mühim değil. Beden biraz bir şey alınca bu ona yetiyor. Üşümediği kadar giyinse yetiyor. Daha çok ve çeşitli yemek, bedenin açlığından değil, göz, gönül, zekâ açlığından oluyor. Büyüklerimiz bize ilimle meşgul olmayı tavsiye etti çünkü ilim, zihnin ve zekânın açlığını gideriyor. İstek kapasitenizin bir kısmını ilimle meşguliyet işgal ediyor. Bunun ötesinde biraz sanatla uğraşırsanız, icra etmeniz gerekmiyor, okursunuz, dinlersiniz o zaman bir başka boyutu da o dolduruyor. Felsefe, tefekkür, ondan sonra tasavvuf geliyor. Bunlar aynı zamanda da farklı zamanlarda da olabiliyor. Biraz nasip, biraz gayret, biraz da kabiliyet yeterli. Bunları yapınca maddeye olan düşkünlüğünüz azalıyor. Doçentlik çalışması yaparken bir sene Belçika'da kaldım. Orada Avrupalı entelektüel insanlarla, profesörlerle tanıştık. Maddi gelirleri iyi olmasına rağmen fevkalade mütevazı yaşıyorlardı. Ben biraz merak ederim, konuşurum, soratım. Direkt sordum: "Niçin almıyorsunuz, giymiyorsunuz, kullanmıyorsunuz?" Aynı cevap geliyor: "Niye alayım ki, ihtiyacım yok." Mesela adam mekanikçi, kendi evini kendi yapıyor, sobasını kendi yakıyor, odunları kendi yetiştiriyor. "Tabiata, kutsal bir enerjiye inanıyorum," diyor adam. Tevhidî olmasına gerek yok, böyle bir meşguliyetle zihninini dolduruyor.

KS: Bizse yeniye çok heves ediyoruz. Yahya Kemal'in 1927 yılında yazılmış "Kör Kazma" diye bir makalesi var. "Çirkin de olsa yeni bizim için daha muteber. Eskiyi güzel de olsa yıkmak isteriz. O kör kazmaya duyduğumuz aşk bambaşkadır biz Türklerin," diyor.

SÖ: "Kazma" çok mütevazı, çok masum kaldı. Şimdi şeytani kepçe var. Hırsı da tahrik ediyor, müthiş yükseltiyor. Eskiden, "Ben bunu yapamam," derdi insanlar; niye, çok büyük fiziksel güç isterdi.

KS: "Müslüman kuvvetli olmalı, zengin olmalı," deniyor.

SÖ: Tabii, olsun ama o kuvvetin zebunu olmasın. Karun gibi oluyor. Müslüman kuvvetli olmalı ama o kuvveti, zenginliği hizmete harcamalı, gösterişe değil.

KS: Sezai Karakoç'a atfedilen bir söz var, "Dava için para kazanmaya giden adamların hiçbiri eve geri dönmedi," demiş. Bir de böyle bir rasyonalizasyon var. "Bunu ülkümüz için yapmamız lazım" diyerek insan kendi nefsine çok kolay yalan söyleyebiliyor.

SÖ: "Dava için para kazanmalı," gibi argümanlar, benim bu toplumda gözlediğim kadarıyla otuz sene öncesi için geçerliydi, şimdi geçerli değil. Şimdi toplumsal üretim o noktaya erişti ki şu an dava için iktidar da var, imkân da var. Biz o kazanılan paranın, o maddi gücün sarhoşluğu içindeyiz. Daha önce imkân yoktu, para kazanmak idealdi. Para kazanırsak şunu şunu yaparız, diyorduk. Para kazandık ama yapamadık çünkü para kazanınca o parayı taşıyacak donanımımız yokmuş, onu da şimdi anlıyoruz. İnsan etrafında bir örnek görmeli. O hazret, hırslarına hâkim oluyor, hırslarına hâkim olduğu için de hırsına yenilen bir insanın tatmadığı bir manevi lezzette yaşıyor. O dünya çok uzak değil; dostluk dünyası, "Bugün nasılsın?" diyebilme dünyası.

KS: Gülten Akın'ın bir şiiri var; "Ah, kimselerin vakti yok/ Durup ince şeyleri anlamaya" diyor. Hayatın özünü kaçırıyoruz hocam.

SÖ: Doğa kendiliğinden var diye bakarsanız o size çok şey söylemez. O tabiat, Hâlik'in eseridir. Boşuna "Gökyüzünü tefekkür edin," demiyor; "sanatımı görün, ey insanlar" diyor aslında. Öyle bakınca çok fazla bir şey isteyecek mecaliniz kalmıyor.

KS: Kur'an-ı Kerim defalarca bizi göğe bakmaya davet ediyor, oysa şimdi bakacak bir göğümüz kalmadı.

SÖ: Biz şimdi göğü gökdelenlerle deliyoruz.

KS: Maalesef bu Batı uygarlığının kötü âdetini aldık. Kendi gökyüzlerimizi deliyoruz. Leyleklerin göç yollarını bozuyoruz. New York'ta beni müteessir eden şeylerden biri, başımı kaldırınca göğü görememekti. Modern Babil Kuleleri, Allah'a meydan okumanın modern anıtları gibiydiler. Mübarek Kâbe'nin etrafı da böyle şeylerle çevrildi. O manzarayı görünce insanın yüreği hicranla doluyor. Göğe bakmak Allah'ın yaratışındaki mucizeyi idrak edebilmek demek. Göğe bakan insan, kendi küçüklüğünü idrak ediyor. Geçenlerde bir video izledim. Bir insanın gözünden yola çıkıyor, yavaş yavaş geri gidiyor. Önce mahallesini görüyoruz, sonra şehrini görüyoruz, sonra ülkesini görüyoruz, sonra Dünya'yı uzaktan görüyoruz, daha sonra Güneş'i görüyoruz. Geri gittikçe her şey küçülüyor. Dünya görünmez oluyor... İnsan beyninde yüz milyar sinir hücresi var. Mucize üstü mucize. Ve kıymetli hocam, kâinatta sayısız yıldız var. Binlerce, milyonlarca evren var. Biz bir tane evrende yaşıyoruz. İnsan kendi aczini, küçüklüğünü, zavallılığını idrak ediyor. Göğe bakmak bize nereye ait olduğumuzu da gösteriyor. "Oryantasyon" diye bir kelime var. Biz psikiyatrlar, bunama eşiğinde olanlara "Bugün günlerden ne?", "Hangi yılda yaşıyoruz?", "Neredeyiz?" gibi bazı sorular soruyoruz. Bunları bilirse "oryantasyon tam" diyoruz. Antipsikiyatrinin önde gelen temsilcisi, bilge insan R. D. Laing, *Yaşantının Politikası*'nda, "Oryantasyon aslında *orient*'in nerede olduğunu bilmektir," diyor. Şairane bir söz sanatı yapıyor. Göğe bakmak insana kalbinin, kendinin nerede durduğunu, kendinin neye nispetle var olduğunu hatırlatan bir şey. Bir dostumun kitabında naklettiği bir anısı var. Derbeder bildiği bir arkadaşını ziyarete gidiyor. Onu biraz toparlanmış görünce ne olduğunu soruyor ve "Beni İnşirah Suresi diriltti," cevabını alıyor. Kitapta bunu okuyunca, sureyi o nazarla, şifa niyetine bir daha okudum. Muazzam diriltici bir sure. Yeise düşmüş, dara düşmüş hayattan bezmiş insanı inşiraha davet etmek lazım.

SÖ: Eskiler, böyle bir mevzu dinledikten, hak ve hakikati anlattıktan sonra "Allah tesirini hak etsin," derlerdi, "Biz söylüyoruz

ama tesir Allah'tan," manasında. İnsan sonsuz fikrini semaya bakarak müşahede edebiliyor. Bu müşahedesiyle kendisinin beden ve enerji açısından acziyetini görüyor. Namütenahi bir mekân görüyor; bulutları, ışıkları, enerjiyi görüyor ve kendi varlığını idrak ediyor. İnsana maddi olarak acziyetini hissettiren bu sema tefekkürü aynı insana bir başka muştuyla farklı bir vazife yüklüyor: "Ey kulum, ben seni yeryüzünde halife olarak yarattım ve sana ruhumdan ruh üfledim." Bir yanda maddi varlığınızın çok sınırlı olduğunu söylüyor, bir yanda manevi varlığınızın, kalbinizin, ruhunuzun, gönlünüzün sonsuza doğru yola çıkabilecek güçte olduğunu beyan buyuruyor. Biraz evvel sözünü ettiğimiz manevi terbiye, bu dengeyi, bu kompozisyonu sağlamak için lazım. Maddi varlığınızın bir sınırı var ama manevi varlığınız açılabilir, gidebildiği kadar gidebilir. Orada bir hiyerarşi var, kimse peygamberlik makamına erişemez ama Allah dostu olabilir. Dilediğine veriyor, dilemediğine vermiyor, bu bir nasip meselesi. Verilene razı olmak, eskilerin kazaya rıza dedikleri, bütün bunlar kalbi terbiye ediyor. Bu kalp terbiyesi olmadığı zaman insan varlığı muhteşem bir enerji içermesine rağmen sınırlı kalıyor. Adeta çölde vaha arar gibi ya da sizin az önce söylediğiniz gibi deniz suyuyla hararet gidermeye dönüşüyor. Orada bitiyor, tükeniyor.

KS: Gai Eaton'un *Kalenin Kralı* ve *Tanrıyı Hatırlamak* adlı iki mükemmel kitabı var. Bunlardan birinde anlattığı şöyle bir hikâye var: Tunus'un bir köyünde üstü başı pislik içinde, çuvallara sarınmış, fakir mi fakir, avurtları çıkmış, karnı belki uzun zamandır sıcak çorba görmemiş, gariban bir keşiş, köyün kahvesine girer. Para dilenmektedir. Oradaki masada oturan Müslümanlardan bir tanesi koşar, cebindeki bütün parayı onun avuçlarına doldurur. Masaya döndüğü zaman yanındaki arkadaşları, "Ne oldu şimdi, Hıristiyan keşişe bütün paranı verdin, cenneti mi kazandığını zannediyorsun?" diye sorar. Bu sözlere cevabı bana çok dokunmuştu: "Dostlarım, fakir bir adamın görüntüsünün altın-

da kimin gizli olduğunu bilemezsiniz." Sabahtan akşama kadar mâlâyânîyle meşgul oluyoruz ve ruhumuz kirleniyor.

SÖ: Hayat imtihan ediyor ama biz bu imtihanın farkında değiliz. "Her geceyi kadir, her rastladığını Hızır bil," derler. Büyüklerimiz bize küçükken böyle söylüyorlardı. Cenab-ı Allah insanlara bazı imkânlar veriyor, onun neyi ihtiva ettiğini bilmiyoruz.

KS: Hırs sadece mal biriktirmek için olmayabiliyor, bazen de kendi küçük çevrelerimizde iktidar biriktirmek için olur. Oysa kendi benliğimizi büyüten her şeye karşı çok kuşkucu bakmamız lazım. Cenab-ı Resul'e atfetilen bir hadis-i şerif var. "Sizi övenlerin yüzüne toprak saçınız," diyor. İnsan nefsinde övünmeye bir eğilim var. İnsanın etrafında da bir müddet sonra onları övmeye yatkın insanlar, bir kitle oluşabiliyor.

SÖ: Size sempatiyle hayran olurlar. Sizde büyük bir şey görürler, samimiyetle gelirler. Bir de dalkavuklarınız olur. İkincisi fecaat. Birincisi de fecaat esasen. Kocamustafapaşa dergâhının postnişini Sümbül Efendi'yi Topkapı Sarayı'na çağırıyorlar. Çavuşlar geliyor, "Padişah hazretleri sizi rica ettiler, istirham ettiler, araba kapıda, bir mesele var, lütfeder misiniz?" "Tabii," diyor hazret ve gidiyor. Birkaç gün sarayda kalıyor. Mesele çözülüyor. Padişah rahat. Muhtemelen ailevi bir meseleydi, bilmiyoruz. Sümbül Efendi, dergâhına dönerken birkaç yüz metre kala arabacıyı durduruyor, arabadan iniyor ve dört ayak sürünerek dergâha giriyor, hücresine kapanıyor. Bir müddet hücrede kalıyor. Sonra meydancı geliyor. "Efendi Hazretleri ne oldu?" diyor. Cevaplıyor Sümbül Efendi: "Öyle taltif gördüm ve meseleyi öyle güzel çözdüm ki padişah çok memnun oldu, ben de onun memnuniyetinden memnun oldum ama nefsim 'Ben buradayım,' dedi. 'Sen meseleleri çözüyorsun, cihan padişahının müşkülünü sen hallediyorsun,' dedi. Aman yarabbi, deyip tövbe ettim ve bu tövbemi size göstermek istedim. Bunun için arabayı durdurup bütün Kocamustafapaşa çarşısından dört ayak sürünüp geçip geldim ve odama kapandım."

KS: Bunlar toplumun ahlaki kodlarını oluşturan şeyler. Bu menkıbeler sayesinde toplum ahlaklı toplum oluyor. Kerteriz noktası olarak onu görüyor. Siz bunu anlatırken ben şifahi kültürün ne kadar önemli bir şey olduğunu hissettim. Babadan oğula aktarılan menkıbelerin, kıssaların, hikâyelerin, o toplumun ahlaki dokusunu, koordinatlarını oluşturan şeyler olduğunu fark ettim. Şimdi biz bu hikâyeleri anlatmayınca çocuklar, video oyunlarından, televizyonlardan, kamusal alanda gördükleri şarkıcılardan veya politikacılardan bu kerteriz noktalarını almaya çalışıyor. Oradan da istikrarlı, tutarlı bir anlatı çıkmıyor; çünkü o şartlara göre kendini ayarlayan bir şey, bu ise değişmeyen bir şey.

SÖ: Niye bu kadar etkililer? Çünkü bunları aktaranda bir tenakuz görmüyorsunuz ve siz artık ona inanıyorsunuz. Nurettin Topçu, "Kapıda sabırla bekleyin," derdi. Necip Fazıl daha net söyledi: "Sonsuzluk Kervanı, peşinizde ben/ Üç ayakla seken topal köpeğim!'" Topçu ise o kadar keskin değildi: "Hemen kapının dibinde bekleyin. O kapıyı aralarsa siz o aralığa kadar gidin gidebilirseniz, o hududu geri çekerse, boşluk kalmasın arada, hemen dibinde olun hazretin." Böylece bütün ahvale muttali olursunuz ve sizi o terbiye eder zaten. Hal terbiye eder, kavil değildir ve söz değildir çünkü.

KS: Lüzumsuz lakırdı yok, neyse o. Kendisi gibi olarak, olduğu gibi görünerek, göründüğü gibi olarak zaten o şifayı aktarıyor karşısındaki insana. Hal ile tedavi; bizim medeniyetimizin özü bu.

20 "Her an insana bir emanet, hayat da bir emanet"

Her vakit, her an insana bir emanet, hayat da bir emanet. Nasip var hiç şüphesiz, kısmet var, kader var, tecelliyat var. Bir program yapacağız ama bileceğiz ki o mutlak bir program değil, o her an değişebilir. Değiştiği zaman da üzülmeyeceğiz.

KS: Şimdi çok moda ya her şeyi dijitalize etmek, fotoğrafa aktarmak, bir ağabeyim de "Zuhurata tâbi olalım, âna tâbi olalım, hafızamıza nakşedelim," diyerek itiraz ediyor fotoğraf çektirmeye. Sevmiyor fotoğrafı. Meşhur piyanist Keith Jarrett değişik bir adamdır, tuşlara dokunduğu zaman sizi ayrı âlemlere götürür. Yıllar evvel İstanbul'daki konserine gitmiştim. Adamcağız bir iki tuşa bastı, meşhur bir piyanistin konserinde olduğunu sosyal medyadan göstermek için fotoğraf çekmeye başladı herkes. Adam birden kalktı, konseri bitirdi. O tepkisini unutmuyorum: "Buraya niçin geldiniz siz? Müzik dinlemeye geldiniz, değil mi? Bırakın müziğimi yapayım, sizinle müziğin ritminde kaybolalım, bu yaşanan anı niye öldürüyorsunuz fotoğraflarınızla? Ne ben kendim olabiliyorum ne siz müziğe kendinizi kaptırabiliyorsunuz. Akışta kalalım, şimdi, şu anda olmak sizin bir imajı fo-

toğraflarla hapsetmenizden çok daha kıymetli," dedi. Fırça attı yani dinleyicilerine ve çok güzel oldu. Yaşanan anda olabilmek, ibnü'l-vakt olabilmek, zuhurata tâbi olmak, nasibin rüzgârına, kendi rüzgârımızı açabilmek o kadar kıymetli ki... "Şu vakit şurada konferansım var," diye yazıyor. Ben böyle yazmaya korkuyorum. "Nasipse şu vakit şurada bir konferansımız olacak," demek başka. Cenab-ı Hak bize o vakte kadar erişmeye nasip eder mi, bilmiyoruz, o zamana kadar bir felaket olabilir mi, bilmiyoruz.

SÖ: Her vakit, her an insana bir emanet, hayat da bir emanet, her şey bir emanet. Nasip var hiç şüphesiz, kısmet var, kader var, tecelliyat var. Bir program yapacağız ama bileceğiz ki o mutlak bir program değil, o her an değişebilir. Değiştiği zaman da üzülmeyeceğiz. Benim bir torunum o safhayı üniversite imtihanı ve TEOG'la aştı. "Her çocuğun bir kaderi var, bu kaderin içinde rızık var, sıhhat var, ilim var, irfan var. Çocuğu niye bu kadar zorluyorsunuz? Girsin, ne çıkarsa bahtına. Siz elinizden geleni yapın, bu kadar büyütmeyin hadiseyi," diyorum. Ebeveyni, "Ama Sadi Amca!" diyorlar. Bir tünele girmiş, çıkması mümkün değil. Hayatın bütününe bakamıyor.

KS: Anne babalar kendi nefisleri için yarışıyor. "Çocuğumuz burada okuyor," demek için. Korkunç bir kaba materyalizm var: Çocuğumuz şu okula girerse geleceği kurtulur. Ne ilgisi var? O okullara girip de heder olan kaç tane insan var.

SÖ: Ruhen heder olan var. Gidiyor, çok başarılı bir mühendis oluyor ama ruhen fakir. İslami açıdan bakınca fevkalade zavallı. İşte bu nasip, zuhurat, kısmet meselesi. Rahmetli pederin arkasında bir levha vardı. Bir rahlede oturur, çalışır, yazar, okur, kitaplar yanında, arkadaki levhada "Umurun Hakk'a tefviz et, haris-i intikam olma", yani umur işlerini bırak Allah halletsin, "Cenab-ı hâkim-i mutlak ne işlerse adalettir" yazıyordu.

KS: Kimindi hocam?

SÖ: Bilmiyoruz. Babam bir muallim, imkânları fevkalade mahdut; yazar, çizer, bakar, sonra, "Bakalım Allah ne gösterir," der. Me-

sela rahmetli Mahir Hoca, rahatsız, tedavi görmesi lazım. Ezcümle radyoskopi çekilecek ama imkân, maddi güç yok. "Allah biz de rakmaz, bakalım ne gösterir," diyormuş. Kar kış diyorlar, kapı çalıyor, postacı geliyor. Hocanın vefatı 1974. "Hocam siz Maarifte çalışırken bir ücret hak ettiniz, bunu almadınız, murakıplar baktılar, size bir alacak tahakkuk ettirdiler, öğrendik ki siz çıkamıyormuşsunuz, posta müdürü bunu size tevdi etmemi istedi," diyor.

KS: Allah Allah!

SÖ: "Bak, nasıl geldi," demiş Sultan Hanım'a. Ne kadar gerekiyorsa o kadar gelmiş. Bir de rahmetli Süheyl Ünver, yine o da rahatsız, son dönemleri, hizmet edilecek. Aileden bu hizmeti yapacak kimse yok. Ahmet Yakupoğlu geliyor ki genç hocadır, araları da şekerrenk imiş. O arada hocaya Kültür Bakanlığı'ndan ödül geliyor. O ödülle Ahmet Yakupoğlu hizmet ediyor. Bitmesine çok az bir şey kala hoca Hakk'a yürüyor. Bunlar ibret-i âlemdir. "Aman Yarabbi," diyorum, neden çünkü esbabı Cenab-ı Hak halk ediyor. Bu, akılla çözülecek bir şey değil.

KS: İnşirah Suresi'nde geçer: "Muhakkak güçlükle beraber kolaylık da vardır." Benim kendi hayatımda bu ayetin birebir tecelli ettiği çok şey olmuştur. Bir seferinde çok müşkülattaydım. Son sene, bir tıp stajına İspanya'ya gitmiştim. Ankara'da Hacettepe Üniversitesi'nde altıncı sınıf talebesiyim. Dönüşte bütün yurtlar, evler dolmuş. Beni içine alacak bir ev, bir yurt yok. Daha erken müracaat etmem gerekirken bir tedbirsizlik yapmışım. Ankara'da, kaldım ortalıkta. Başımı sokacağım bir yer yok. Okulum var, devam etmem lazım. İki hafta bir arkadaşımın evinde bir odaya sığındım. Fakat onlar da "Burası daracık," diyor. İkinci hafta oldu, mırın kırın etmeye başlandı. Onlar da talebe. Ben de üzülüyorum, bu şekilde bir sığıntı durumundayım. O zaman dağabeyimiz, şimdi meslektaşım, bir gün dedi ki, "Benim annem babam Almanya'ya gidiyorlar. Çankaya'da dayalı döşeli, 24 saat sıcak suyu ve içinde bulaşık makinesinden video oynatıcısına ka-

dar her türlü imkânı olan bir evleri var. Ev boş kalsın istemiyorlar, sen nezaret eder misin?" Ben o evsizlikten, onun verdiği korkunç sıkıntı halinden birden birkaç gün içinde mükemmel, Ankara'nın en güzel yerlerinden birinde 24 saat sıcak suyu olan bir daireye kavuştum.

SÖ: Bakın, çile çektirdi, sabrettiniz. Benim doktora sırasında Amerika'da Hintli arkadaşım vardı, çok temiz bir çocuktu ama şikâyetçiydi. Fena değil durumu ama sürekli şikâyet, şikâyet. İngiliz asıllı bir Amerikalı, "Bu kadar şikâyetle elindekini de kaybeder," dedi. Rasyonalist, mühendis adam bu yorumu yaptı.

KS: Ben buna benzer trajik bir hikâye biliyorum. Bir doktor arkadaşımın yakınının babası âniden vefat ediyor. Babasına da çok düşkün. O kadar Allah'a isyan ediyor ki sitemkâr cümlelerle, birkaç sene geçmiyor oğlunu kaybediyor. Cenab-ı Hak bizi bazen iddiamızdan imtihan ediyor. Haddimizi bilmemiz lazım.

SÖ: Biz kuluz ve aciziz. Ben bir vesileyim, demek, halk eden, lütfeden Cenab-ı Hak, demek lazım.

KS: "Dünyaya geldik gitmeye/ Hüsn ile an seyretmeye". Aşkla ânı seyretmek ne kadar güzel bir şey. O an, her şeye aşkla, sevgiyle, muhabbetle bakmak, oradan sızan sevgiyi içimize alabilmek, onun içimize girmesine izin vermek...

SÖ: Hilkatın ihtişamını Cenab-ı Allah'ın kullarına lüft-u keremini, merhametini, şefkatini, muhabbetini hissedebilmek; bunlar çok mühim şeyler. "Hak bir gönül verdi bana/ Ha demeden hayran olur/ Bir dem gelir şadan olur/ Bir dem gelir giryan olur." Beşer hali budur... Ferit Kam Üstat, darülfünunda müderris, Ali Ekrem daha yumuşak bir hazret, Namık Kemal'in oğlu, sabah gelirmiş, müderrisin kapısını çalarmış; "Üstadım, bugün bast halinde mi, kabz halinde misiniz?" Yani, şadan mısınız, giryan mısınız? Ferit Bey kabz halindeyken çok şedit olurmuş. Hepimizin hali budur.

Gönülleri Allah açar; biz kapatırız, kirletiriz. Büyük mürşitler irşat, şahadet iznini alanlar, kalpleri yumuşak suyla tedavi edenler. Ilık suyla ve elle yıkayın, diyorlar ya mürşit de öyledir. Çamaşır makinesinde çitilenirse olmaz, elde yumuşak yumuşak tatlı tatlı yıkanır. O hal çok mühim çünkü Ferit Bey şedit olduğu zaman etrafını kırıyor, döküyor. Bazen de tatlı, yumuşak oluyor. Biz bir öyle, bir böyle oluruz. Bunu büyükler denizdeki dalgalara benzetirler. "Bu da geçer yahu," diyormuş şeyh baba. Külhanbey de, "Ama şeyh baba, deler de geçer," dermiş.

KS: Delip geçmesi de hoştur. "Lütfun da hoş, kahrın da hoş," diyor ya Yunus Emre.

SÖ: Hazreti Niyazi, "Göz göz oldu sinemdeki yâreler," diyor. O her yâreden Hakk'a bir kapı buluyor. Her çileden bir ağırlık bırakıyor, bir safra terk ediyor. Bu da dünyeviymiş, diyor ve böylece hafifliyor. Her yâreden Hakka'a bir kapı, bir yol buluyor. Sonra onlar birleşiyor.

KS: Psikoloji dilinde buna "üretken ıstırap" diyorlar hocam. Niyazi Mısrî zaten bunu söylemiş. Adamlar tefekkür ediyor, ıstıraptan Hakk'a bir yol gidilir.

SÖ: Müşahade ediyorlar. Danışanlar üzerinden müşahade ediyorlar. Akılla bu hükmü veriyorlar.

KS: Beni yıkmayan şey beni güçlendiriyor. Cenab-ı Hak bir musibet, bir bela veriyor. Biz bu bela dalgası üzerine çıkıyor, daha da kuvvetleniyoruz ruhen. Bir dahaki belaya karşı daha bağışıklık kazanmış oluyoruz. En azından bu âlemdeki yerimizi, imkânlarımızı, gücümüzü fark ediyoruz.

SÖ: Bu belayı aşarken nasıl bir himmetle, nasıl bir ilahi lütufla nasiplendiğimizi de fark ediyoruz.

KS: Yani o anda aşkla ânı seyredip zuhurata tâbi olabiliyor, bize zuhur eden nasibimizi almayı becerebiliyorsak...

SÖ: Ona da "Eyvallah" diyorsak iş bitiyor.

KS: Gönlümüz razı oluyorsa... Daha ne olsun. "Hayat problem çözmek demek," demiş Popper. Kimi insanlar da diyor ki; hayatta yüzümüz bir gülmedi. Biz zaten bu garantiyle doğmadık ki.

SÖ: Bu bakışa bağlı. Allah güldürsün inşallah, şimdi ne diyeyim. Söyleyince çok üzüldüm. Hayata nasıl bakıyorsan ona göre şekil alacaktır; hayat izafidir.

KS: Ben mesleğim gereği dertli insanları çok dinlediğim için hayatı hikâye etme biçimimizin önemli olduğunu görüyorum. Kimi insanlar hayata bakıyor, yaşanan musibeti de kabz ve bast halinde olmayı da hayatın doğal hali olarak kabul ediyor; kimileri o kabz haline kendilerini sıkıştırıyorlar ve yaralarını kibir, mağduriyetlerini kıble haline getiriyorlar. "Geçmişte şunları yaşadım, bir daha benim bu hayattan lezzet almaya hakkım yoktur," noktasına geliyorlar. O bir tür nihilizm, karanlık bir yer. Cenab-ı Hak hiçbirimizi gücümüzün yetmeyeceği, omuzlarımızın kaldıramayacağı imtihanlarla imtihan etmesin. İnsan o umudu hiçbir zaman koyvermemeli. Onu koyveren bazı insanlarda Cenab-ı Hakk'ın adaletine inanç sarsılıyor.

SÖ: Ahiret itikadı olmazsa, her şey bu dünyayla sınırlı diye düşünülürse, bahsettiğiniz o çukura çok kolay düşülür. Çünkü ahiret, öbür taraf, o âlem olursa bir bütün oluşur. Direnen, ölüme karşı olan ruhtur, ölümsüzdür. Ölümü tadacak olan insan bedeni, nefistir. Biz bâki değiliz, bekâya soyunduğumuz zaman yanarız, sıkıntı oradan çıkıyor. Abdulbaki olduğumuzun kabulü, Cenab-ı Allah'ın lütf-i keremiyle olur. İnsan dediğimiz varlık hiçbir zaman Allah'la ilişkisini kesmeyecek. Bu ibadetle olur, kalp bu sayede acziyetini fark edecek. Eskiden, "kırk defa söylersen olur" derlerdi, kalp lisanla söyleyince o kalbe iniyor yavaş yavaş. "Aman Yarabbi", bu çok önemli bir söz; "Sen bilirsin, sana tâbiyiz, sana teslimiz," demek. Müslüman zaten bu demek. Ben bu yaşıma

geldim, bunu öğrendim. Hendekli Hoca'yı anlatım, Abdurrahman Efendi, Bayezid Camii Şerifi imamı. Eskiden her hoca efendinin tiryaki cemaati olurdu. Benim yetiştiğim zamanlarda, 50'li, 60'lı yıllarda, üniversite talebeleri de tiryaki olurdu. Çocuğun biri –ben şahit olmadım ama dinledim– sormuş; "Efendim kaç yaşındasınız?" Hoca Efendi yaşını söylemez, "Nazar değer," der. "Hoca Efendi'ye soru sorduğunuz zaman onun mucibi muktezasınca amel etmek icap eder. Ben size cevap versem, bundan ne amel edeceksiniz?" demiş. Yani kibarca, "Evladım, sualin abes, o yüzden ben de yaşımı söylemeyeceğim," diyor.

KS: Faydasız bilgiden Allah'a sığınırım.

SÖ: Bir latife olsun diye bunu arz ettik. Bu yaşa kadar Cenab-ı Allah fakiri zor imtihan etmedi, bundan sonra da etmesin inşallah, zor imtihanı kaldıramayız. Biz O'na sığınıyoruz. "Dünyaya geldik gitmeye/ Hüsn ile an seyretmeye". Yani hayranlıkla, hayretle an seyretmeye geldik. Şaban-ı Şerif, Berat Kandili geliyor, sıkılacak zaman mı bu şimdi?

KS: Nedim'in sözleriyle, "Erişti nevbahar eyyamı, açıldı gül gülşen."

SÖ: İrem açıldı yani. Cenab-ı Allah bir nazar etti dünyaya, cennet oldu dünya. Seher vakti şöyle bir bakın, kuşları bir dinleyin, neler oluyor, akşam vakti bakın... Şehir bu imkânları aldı, kaçın bu şehirden. "Efendim kaçamıyoruz," demeyin, üç-beş günlüğüne kaçın, üç-beş saatliğine kaçın. Bu mümkün. Biraz fedakârlık edin. Kaçın, tecelliyatı bir görün. Zuhurat, tecelliyat, yeni tabirle sürprizler, rutinler insanları sıkıyor. İnsanlar rutinlere esir oldular. Zannediyorlar ki istedikleri şeyler rutinle ele geçecek.

KS: Hayatın akışını değiştirmek, hayata biraz hayret nazarıyla bakmak, biraz durup eyleşmeyi, insanın kendi içiyle, sevdikleriyle meşgul olmasını beraberinde getiriyor.

SÖ: Telefon almayın veya arabada bırakın, radyo almayın, televizyon getirmeyin, halk ettiği güzelliği bir müşahade edin, kendinizle baş başa kalın.

KS: İnsanı, âlemi, kendinizi seyredin. "Bende sığar iki cihan, ben bu cihana sığmazam," diyor Nesimi.

21 "Hazanın hikmetinden hissedar olalım"

İlkbahar nasıl içimizde birtakım coşkuların yeşerdiği, filizlendiği mevsimse hazan da yavaş yavaş bir uykuya, bir dinginliğe hazırlandığımız, o coşkunun yaz telaşesinin yavaş yavaş sükûna erdiği mevsim. Tabiat uykuya hazırlanıyor. Ağaçlar yapraklarını döküyor, yapraklar sararıyor. Bu da aslında bugün canlı olanın yarın canlılığını kaybedebileceğini, yarın yeniden ruhuna bir üflenişle ilkbaharda canlanacağını söylüyor bize. Mevsim çevrimleri, insan hayatının, canlılığın ve Cenab-ı Hakk'ın yaradışındaki mucizenin bir metaforu.

KS: Mevsimler gelip geçiyor. Aziz Mahmut Hüdayi, "Hani gelip geçmekteler, kuşlar gibi uçmaktalar" diyor ya... *Siyam Balığı* diye bir film vardı. Orada kahraman kendini anlatırken şöyle diyor: "Ömrümden kırk tane yaz, sonbahar, kırk tane ilkbahar geçti." Mevsimler biz çevrimini çok hissedemeden, gelip geçişlerini tam temaşa edemeden, içimize sirayet etmesini izleyemeden, güzelleyemeden, geçip gidiyor.

SÖ: Buradaki anahtar kelime: sirayet. Fevkalade güzel bir

KS: Hazan mevsimi, hüzün mevsimi. Hazan yahut sonbahar size neler çağrıştırıyor, iç dünyanızda ne tür akisler uyandırıyor?

SÖ: Yeşil, önce hafifçe kurumaya başlıyor, sararıyor, bazıları kızarıyor. Sarı ve kızıl bir pitoresk görüyorsunuz tabiatta. Kuşların sesleri yavaş yavaş kısılıyor. Gökyüzü bulutlu, zaman zaman yağmurlu, gözyaşları var ve size hayatın bir sonu olduğunu hatırlatıyor. İlkbahar ve yaz, cıvıl cıvıl neşe, hayat, enerji, güç demekse sonbahar, hayatın sonu olduğunu hatırlatıyor.

KS: Hep bir analoji var sanki. Hayatın bir sonu var ama sonra yeniden bir yeşerme olacak, yani mutlak bir bitiş değil.

SÖ: Devrî bir hadise ama ömür öyle değil.

KS: Biz bitiyoruz, evlatlarımızla devam ediyoruz, onlar bitiyor, onların evlatları devam ediyor.

SÖ: Hususen annemden öğrendiğim bir şey; zamana ve fiziksel çevreye dikkat etmek ve oradan bazı tahassüsler edinmek, ibretler almak. Renkler insan hayatında çok önemlidir. Mavi renk bizi hayata bağlar. Gökyüzü mavi olduğu zaman kendimizi çok güçlü hissederiz. Gökyüzü kurşunî olduğu zaman kendimizi gamlı hissederiz. Her rengin de Esma'da bir karşılığı vardır. İnsan da aynı zamanda Esma'nın müsemmasıdır. Dolayısıyla renklerle insan yaratılışı, fıtratı arasında bir irtibat var. Tabiatta Cenab-ı Allah size temaşa için, ibret için, ruh âleminizi zenginleştirmeniz için, bilginizi donatmanız için bir pitoresk sunuyor. Cenab-ı Allah ve bütün canlılarla birlikte kısa da olsa, ruhen huzura ermiş bir zamanda tabiatı müşahede ettiğiniz zaman orada Hâlik'in bize ne söylediği, ne emrettiği, ne görmemizi istediğini görüyorsunuz. Hicap hicap üstünedir, perde perde üstüne. Belki birinci, belki ikinci perde ama bunu görmek çok önemli. Faruk Nafiz, "Onlar dönecektir yine gittikleri yerden/ Onlarla giden günlerimiz dönmeyecektir" diyor. Bu hem şiir hem hikmettir. Hikmet var, keder

var ama asil bir keder var, teslimiyetin kederi var, isyanın kederi yok burada. Benim tabiatla alakam bu şekilde.

KS: Sonbaharın İngilizcesi ilginç. *Fall*, yani "düşüş" demek. Hüzün mevsimi deniyor bizde de. İlkbahar nasıl içimizde birtakım coşkuların yeşerdiği, filizlendiği mevsimse hazan da yavaş yavaş bir uykuya, bir dinginliğe hazırlandığımız, o coşkunun yaz telaşesinin yavaş yavaş sükûna erdiği mevsim. Tabiat uykuya hazırlanıyor, ağaçlar yapraklarını döküyor, yapraklar sararıyor. Bu da aslında bugün canlı olanın yarın canlılığını kaybedebileceğini, ruhuna üflenerek ilkbaharda yine canlanacağını söylüyor bize. Mevsim çevrimleri, insan hayatının, canlılığın ve Cenab-ı Hakk'ın yaratışındaki mucizenin bir metaforu olarak görünüyor bana. Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla Cenab-ı Hak, "Bizim nasıl yarattığımızı görmüyorlar mı?" diye hitapta bulunur. Kudret-i İlahi'nin en cansızdan canlı çıkarmaya nasıl muktedir olduğuna dair sayısız misaller getirilir. Her an gözümüzün önünde bir mucize oluyor. Tabiat ölüyor ve diriliyor. İnsan da böyle; nesiller gidiyor, yeni nesiller geliyor. Kimi fikirler yüzyıllarca kalıyor, yüzyıllarca tartışılıyor ama onlarla giden günlerimiz dönmüyor. İbret alarak o mevsimlerin, o tabiatın, o dışarıda gördüklerimizin içimize nüfuz ederek, sirayet ederek yaşamasına izin verdiğimiz zaman bu dünyada böyle ağız dolusu kahkahayla yaşamak pek mümkün olmuyor çünkü her şey zeval buluyor. Yeter ki biz o zevale doğru gidişte ruhumuzda korumamız gereken şeyi, yangından ilk kurtarılacak şeyi nasıl kurtaracağımızı bilelim. Zevale giden tabiatta bir çevrimde kurtaracağımız neler olduğunu, bizim neye yaslanarak diri kalabileceğimizi, neyin zeval bulmayacağını bilelim. Her şey oluş ve bozuluş, kevn ve fesat üzere. Bozulan şeylerden yeni şeyler ortaya çıkıyor ama hiç bozulmayacak olan nedir, insan bunu merak ediyor.

SÖ: "La uhibbul afilin", yani "Batacak olanı sevmem." Ayette Hz. İbrahim'in sözü bu. Allah dostu bir hazret, "Oğlum, bakın meyvenin en güzel olduğu zaman, ürünlerin hasat edildiği zamandır. Cenab-ı Hak kullarına, 'Önümüzde uzun bir kış var-

bunları kurutun, pekmez yapın, hem kendiniz yapın, hem ümmeti Muhammed'e dağıtın, fazla gelirse tüm insanlığa yardım edin,' diyor." Sonbahar; üzümüydü, inciriydi, ceviziydi müthiş bir zaman, hele bu coğrafyada... Çünkü Cenab-ı Allah lütf-i kerem etmiş bu coğrafyalara. O yüzden Akdeniz civarı çok büyük bir öneme sahip; peygamberler buraya gelmiş çünkü merkez burası. Dolayısıyla bu nimetlerden istifade etmemiz lazım. Modernite her şeyi makineye, fabrikaya döktüğü için ve içine bir sürü katkı maddesi koyduğu için bizler uzak kaldık bu nimetlerden ama yeniden rücu etmemiz gerek tabiata, tarımsal üretime. Bir de vermeyi hiç akıldan çıkarmamak gerek; verdiğiniz zaman, sizden gidiyor ama manevi olarak siz güçleniyorsunuz. Siz hizmet edin, hazır hale getirin, muhtaçlara verin. Bizim büyüklerimiz bu işleri duayla, zikrullahla, besmeleyle yaparlardı. Onu yediğimiz zaman daha tatlı gelir. "Filan nenem yapmıştı, büyükbabam şöyle yapmıştı, kayınpeder merhum şöyle almıştı, şunları şöyle saklardı... Dikkat edin güve yemesin, kurt yemesin," dediğiniz zaman bir büyük aile tarihini hatırlıyorsunuz.

KS: Yıllar evvel Toronto'da bir psikiyatri kongresinde çocuk psikiyatristi bir meslektaşımla buluştuk. "Bu akşam kimseye söz verme, seni özel bir yere götüreceğim," dedi. Beni aldı, içinde sanatçılardan, akademisyenlerden, diplomatlardan oluşan aşağı yukarı on beş kişinin bulunduğu bir sofraya götürdü. Bu sofranın hususiyeti şu: İngilizce tabiriyle *mindful eating*, yani farkındalıkla yemek yeniyor. Bir Japon doktor bir müddettir bu tür gönül ziyafetlerini bir terapi şeklinde düzenliyormuş. Özel bir bilet alıp giriyorsunuz. Bir restoranın mahzen katı size ayrılmış oluyor. Oradakilerin hepsi bu gruba katılmak için ücret ödemiş kişiler ama her biri seçilmiş; okumuş yazmışlar içinden, o bölgede, o anda birbirine imtizaç edebilecek insanlar seçilmiş. Aşçı yanı başımızda duruyor. Tabağınıza ufak miktarlarda lokmalar bırakılıyor. Herkes lokmayı ağzında eviriyor, çeviriyor, yavaş yavaş tadıyor. Sonra o lokmanın kendisinde uyandırdığı duyguları an-

latmaya başlıyor. Tek tek on beş kişi de anlatıyor. Daha evvelinde sizin az önce büyüklerinizin yaptığı gibi aşçı diyor ki: "Her birinizin tabağına bir makarna koyacağım. Bu makarnayı şuranın buğdayından şu çiftçiler hazırladı, suyu şuradan getirildi, şu değirmende öğütüldü, oradan şuraya geldi, şu aşamalardan geçti. Sofraya gelirken ben ve şu arkadaşlarım şöyle bir emekle onu makarna haline getirdik, şu sosu kullandık." Kendi emeğini ve daha önceki emekleri de anarak o sofraya gelenin sadece bizim hazzımıza dönük olmadığını, orada bir sürü insanın alın teri olduğunu ifade ediyor. Çok enteresan bir deneyim oldu. İlk başlarda herkes çekingen, biraz anlatıyor ama kendini ele vermiyor. Yavaş yavaş herkeste bir açılma oldu. Bir süre sonra insanlar daha çok kendilerinden vermeye başladılar, daha çok kendilerinden anlatmaya başladılar. Diller çözüldü, gönüller birbirine kenetlendi. Bir üç saat falan yavaş yeme seansı oldu orada ve üç saat sonra herkes ahbap olmuş olarak oradan çıktı. Sofrada acele etmemenin, tıkınmamanın, gönlü de doyurmanın, hatta arada sohbet ederek tatlı kelam ederek, nimetin hakkını vererek o sofrada oturmanın ehemmiyetini bana çok güzel anlatmıştı. Şimdi siz büyüklerin dualarla onları, o pekmezleri hazırladığını söylediğinizde aklıma geldi.

SÖ: Turşunun mesela şimdi tam zamanı. Erişte kesilir. Hazanla çok yakından alakalı. Cenab-ı Allah yaz mevsiminde fazla fazla lütfediyor, "Ey kulum, sen bunu kışa sakla, hazırla," diyor. Onu da öğretiyor ki nimetlerinden istifade edebilesin. Bizimkinde bir hikâye var şüphesiz ama o hikâyenin içinde Hâlik-ı mutlak var. "Oğlum, evladım, olmayanların halini biliyor musun?" denirdi bize. Küçükken biz bilmezdik, anlamazdık ama şimdi görüyorum. Dünyanın pek çok yerinde olmayanlar var ve olmayanların hali feci.

KS: Benim anacığım da bize olmayanları hatırlatırdı, o da unutuldu. Şimdi çocuklar bir önceki nesle göre daha refah içinde büyüyor ama bu uyarıyı, bunun içerdiği inceliği kaybediyoruz. Haydar Ergülen, Eskişehirli şair, şöyle bir hatırasını anlatmıştı

bana: "Babam beni alışverişe gönderirdi, iki tane fileyle giderdim. Kendi fileme ne koyduysam diğer fileye de onlardan alırdım, belki biraz daha az ve kendi filemi getirir babama verir, diğer fileyi de kapıcıya götürürdüm. Babam bunun göz hakkı olduğunu söylerdi." Kendisine yaptığı alışverişin aynısının bir miktarını kapıcısı için yapıyor. Bir göz hakkı olduğunu düşünüyor. Bu bir Anadolu terbiyesi ama artık çocuklarımızı bu hassasiyetlerden uzak yetiştiriyoruz. Yeni çağın çocuklarında bir problem var, kafalarında hep şu düşünce var: Benim her şeye hakkım var, ben doğuştan hak ediyorum. Bu sebeple zahmete talip olmuyorlar, zorluklardan bihaber geçiyor hayatları.

SÖ: Hayatta "yok" diye bir şey bilmiyorlar. Yokla karşılaşınca şoke oluyorlar. Bütün dengeleri değişiyor. Eksenleri kayıyor ve dönüp ebeveyni suçluyorlar.

KS: Ben, şöyle diyen gençlerle karşılaştım: "Niye babam Koç değil, babam Sabancı değil, ben de zengin bir ailenin içinde doğmak isterdim, niye bu sıkıntıları yaşıyorum?"

SÖ: Zengin bir ailenin çocuğu olsa, "Niye babam Rockefeller değil," diyebilir. Bunun ucu "Niye babam Tanrı değil?" demeye kadar gider. Siz bulunduğunuz şartları kabullenemezseniz, bulunduğunuz şartlarla mutlu olamazsanız, işin sonu o. Ben burada hususen "Tanrı" diyorum, Cenab-ı Allah'ın o aziz ismini bu işe karıştırmıyorum, kavga edersiniz, sonuç alamazsınız. Ele geçmezse eğer sevdiğimiz, ne çıkar, eldekini sevmeliyiz.

KS: Ne kadar güzel bir formül bu. Hep imkânsızı zorlamak istiyoruz. Modern insanın en temel ruhi arazi. Benim olmadığım yerler yemyeşil, benim bulunmadığım yerler güzel. Halden şikâyet, bulunduğu yeri beğenememe hali... Öteler, görmediği yerler, olmadığı yerler her zaman ona daha istenir geliyor.

SÖ: Siz böyle söyleyince bir küçük anekdot geldi aklıma. Merhum

pederle Beyazıt'ta oturuyoruz, yokuştan çıkınca yoruluyor, tez yaşlanmış. Oradan bir otomobile binip Vefa'ya gideceğiz. Oturunca, "Oh," derdi, ardından da "Elhamdüllilah-i teâlâ külli hâl, şükr, küfri ved dalâl." Küfür müfür deyince şoför bir arkaya bakar, acaba bu yaşlı adam ne diyor, diye. "Bütün hallerim için Allah'a şükrediyorum, küfür ve dalalet hali hariç," derdi babam da.

KS: Buradan şunu anlıyorum: Annenin ve babanın halleri ve sözleri bir çocuğun ruhuna ilmek ilmek dokunuyor. Bir çocuğun karakterini, dünyaya bakışını, seciyesini o dokuyor.

SÖ: Sözler ve haller çelişmeyecek. Hal çok boyutlu bir ortam, söz o boyutun bir kısmını aktarabilir. Lisan her şeyi aktaramaz ama hal çok mühim. Benim merhum peder ve valide İstanbul'da yetişmiş. Peder gerçi Trabzon'dan gelmiş ama İstanbullu olmuş. Osmanlı bakiyesi insanlar. Yetişirken belki hayatları boyunca yabancı tesire hiç maruz kalmadılar, o muhitlere girmediler. Validem için zaten mümkün değildi de, peder gördü, okudu ama o muhitlere girmedi. Şimdi "deneyimlemek" lafını kullanıyorlar ya, bunu yapmadı. Özgün bir toplumsal yapının içinden geliyorlar. Diyelim ki hayat şartları, siyasi konjonktür bunları dışlıyor, "eyvallah" diyorlar, kenarda oturuyorlar, talip olmuyorlar; kişiliklerini, ruhi, estetik, duygusal yapılarını koruyorlar. Kendime bakınca kendimi bu kadar pür, bu kadar saf görmüyorum, üzerimde farklı etkiler var. Bazen istemişim, bazen merak etmişim. Valide hiç girmemiş, hiç talip olmamış, kenara çekilmiş çünkü içinde bulunduğu evren onu mutlu etmiş, ihtiyaç hissetmemiş.

KS: Hazan dedik, sonbahar dedik, hazan ve hüzün çok eşleştirilir. Tabii gün ışığı da azalıyor. Gün ışığı her zaman neşe veren bir şey.

SÖ: Geçen şöyle bir şey oldu. Karanlıkta derse gidiliyor diye yakınılıyor ya, Kuzey memleketlerinde de bulundum ben, onlar hep sabahın köründe giriyor derse ve akşamın köründe çıkıyorlar

Tabii derse gidilecekse sabahın körü olmaz, akşamın körü de olmaz. Eskiden mum ışığında çalışırlarmış. Bu disipline insan çocukken alışır, ilim erbabı olmak bunu gerektirir. Şimdi bir hanımefendinin biyografisini okuyorum. Ailecek sabah namazına kalkıyorlar, çocuğun yaşı dört. Namazdan sonra yatılmıyor, peder Kur'an okuyor, dinliyorlar, sonra ilmihal bilgisi veriliyor. Kahvaltı yapılıyor, gün başlıyor. Orta mektebe, liseye giderken tarih, coğrafya gibi derslere erken kalkıp sabah çalışırdım. Evde kalorifer yok, yorgana sarılır çalışırsınız ama aklınızda kalır. Sabahın körü değil, sabahın feyzi diyelim.

KS: Ne kadar güzel söylediniz; sabahın körü değil, sabahın feyzi. Vakti feyzlendirmek, bereketlendirmek, bizim onunla konuşmamızla olur, vaktin bizimle konuşmasına izin vermemizle olur. Vaktin bizimle konuşması da, onun içinde gönlü zenginleştirecek, kalbi genişletecek eylemlerle olur. Sabah namazına kalkmakla olur, Kur'an okumakla olur, zihni ve dimağı besleyecek faaliyetlerle olur. Cenab-ı Hak cümlemizi vakti bereketlendirenlerden eylesin diyelim. Her hazanın bir baharı var, ruhumuzu gamla, kasvetle doldurmayalım. Ne olursa olsun Cenab-ı Hak "Ol" der ve olur, ümitvar olalım.

SÖ: Her zaman için... Hazanın hikmetinden de hissedar olalım.

22 "Güneş açacak, boran olacak, ama ümidimizi kaybetmeyeceğiz"

Yaşlıyken genç gibi görünmeye çalışmamak lazım. Şimdi insanlar biraz onu yapıyor; gerdirmeler, estetikler. Yaşlısın işte, ne güzel! Vaktin sahibi sanıyoruz kendimizi, oysa vaktin sahibi Allah. Vaktin tesirlerini görelim, yaşlılığın imkânlarını arazlarıyla birlikte kabullenenelim. Bu, bir olgunluk alametidir. Hayatın bazı mevsimlerinde güneş açacak, bazı mevsimlerinde kasırga, boran olacak ama ümidimizi kaybetmeyeceğiz. Bizi geleceğe bağlayan ve mesuliyet sahibi insanlar olarak bu dünyada iyi şeyler yapmaya sevkeden duygu, ümittir.

KS: Benim mesleğim "elem doktorluğu". Bir Fransız yazar, psikiyatristler için bu tanımı kullanıyor. Gerçekten de biz psikiyatristler, elemli insanlarla konuşuyoruz çoğunlukla ve elemin yeryüzünde nelere sebep olduğunu, insan ruhunda nasıl kasırgalar yarattığını, ruhunu evirip çevirdiğini, çölleştirdiğini görebiliyoruz. Bir de ümit var. Çölde çiçek açması gibi bir duygu; tüm kâbuslardan, fırtınalardan, depremlerden sonra bir şeyleri yeniden yapabilme iradesi, gayreti ve bir anlamda tünelin ucunda görülen ışık. Bununla ilgili konuşmak istediğim bir şey var:

Coğrafya çok zor şartlardan geçiyor, değişik bölgelerde büyük kıyımlar oluyor. Müslümanlar, müminler üzülüyor ve karamsarlığa kapılıyor. Daha da kötüsü, ümitsizlik onları bir felç haline sürüklüyor çünkü ümitsiz insan herhangi bir eylemde bulunamaz.

SÖ: Eylemi tasavvur dahi edemez.

KS: Bülent Diken "pasif nihilizm" diyor buna. Halbuki bize hep Allah'ın rahmetinden ümit kesmememiz tavsiye edilmiş, yeisin ve sonsuz yasın bir Müslümana yakışmadığı söylenmiştir. Siz bu konu hakkında neler söylersiniz?

SÖ: Aklıma bir beyit geldi şimdi: "Geçti mâzi, çekme istikbale gam/ Dem bu demdir, dem bu demdir, dem bu dem". Vaktin sahibi var ve o sahibin dediği olur. Bazen güneş açıp bazen bulutlu olsa da hava, siz bu ânı değerlendirmek zorundasınız. Bu an, size sunulan bir lütuftur. Mazi geçti gitti; ders aldık aldık, almadıysak çoktan geçti. İstikbali bilmiyoruz henüz ama "şu an" elimizde. O elem ânı bir insan için bir gün, bir başkası için ise bir yıl olabilir; hele bir millet için uzun yılları kapsayan bir döneme karşılık gelebilir. Mesele maziden ders alıp almamak, istikbale ümitle bakmak ama bu demi de iyi kullanmak... Zaman geçiyor, az önceki sözlerimin üzerinden bile üç dakika geçti ve onlar mazi oldu. Üç dakika önce istikbal dediğimiz, şu an yaşadığımız şey haline geldi. Hayatın akışı böyle bir şey... Yaşananlardan tecrübe edinmekle alakalı olarak zaman zaman İslam coğrafyasının hali üzerine sorulan sorulara muhatap oluyorum. Bu zulümler oluyordu zaten ama eskiden biz duymuyorduk. 1939'da Erzincan, depremden ötürü yıkıldığında İstanbul bunu altı gün sonra duymuştu. Şimdi öyle değil, iletişim için kullandığımız araçlar çok arttı, akıllı telefonlar ve internetin de etkisiyle modernite, yaptığı zulümleri artık saklayamaz hale geldi.

KS: Hocam, yanlış hatırlamıyorsam, Tunuslu bir psikanalist, İslam dünyasının içinde bulunduğu ruh halinden söz ederken bu durum için "kendi olma ümitsizliği" ifadesini kullanıyordu. Kendi olmaktan doğan ümitsizlik, bir kendini beğenmeme hali... Aynı

noktadan hareketle, Celal Ali Ahmet, "Garpzede", Cemil Meriç'de "müstağrip" ifadesini kullanıyor. Sözü edilen bir şekilde Batı'dan tokadını yemiş, bu taarruz karşısında sersemlemiş bir insan tipi. Fakat bir sonraki tokat aşk edileceği zaman o eli tutmak yerine yanağını dönüyor bu sefer, yani gönüllü olarak uzatıyor.

SÖ: Stockholm sendromu.

KS: Evet, celladına âşık olma sendromu. Bizim topraklarımızda da var bu kendi kendini beğenmeme hastalığı. Pek çok şeyi eksik yapıyoruz, kusurlu yapıyoruz fakat aynı kusurlarla bir Batı ülkesinde karşılaşınca bunu görmezden geliyoruz.

SÖ: Halbuki orada da benzer sıkıntılar var.

KS: Basit bir şey anlatayım. İngiltere'de çok uzun kuyruklar olur. Türklerin bu durumdan söylendiğini hiç duymam. Yeşilköy'e indiğimiz andan itibaren onun yarısı kadar bir kuyruk görsek, memlekette işlerin yürümediğinden şikâyet etmeye başlarız. Bir şeylerden şikâyet etme hastalığımız sürekli nüksediyor ama "Yanlış bulduğun şeyi önce sen düzelt," denildiğinde sus pus oluyoruz.

SÖ: "Bir benimle mi olacak?" diyenlere, evet bir seninle olacak.

KS: Ümit dediğimiz tam da bu. Ümit, "Benimle olur," diyebilen insanların işi. Aliya İzzetbegoviç, Nelson Mandela gibi büyük adamlar vazgeçmeyen, sürekli mücadele eden, bir mefkureleri olan adamlar. Daima doğru bildikleri yolda ilerlemeyi şiar edinmişler. "Aman ben hapse gireceğim, zindanlarda çürüyeceğim," dememişler. "Bir tohum atarım toprağa, yeşertirse Allah yeşertir; bir maya çalarım, tutarsa tutar," demişler.

SÖ: Sizin sözünü ettiğiniz o "müstağrip" ve "Garpzede" olma halini çok iyi anlıyorum ve bunlara hiçbir itirazım yok. Öte yandan Batı dünyası da büyük bir mutsuzlukla ve belirsizlikle karşı karşıya. Zamana ve moderniteye ilişkin kavramlar sürekli dönüşüyor. Batı insanı, müreffeh ve güçlü olmasına rağmen bir türlü

mutlu olmayı, iç huzuru yakalamayı başaramıyor. Mesela Norveç yetmiş bin dolar GSMH'ye sahip olmasına rağmen intihar oranının en yüksek olduğu memleketlerden biri.

KS: Baltık memleketlerinin birçoğunda intihar oranları çok yüksek. Yakında dinlediğim TED konuşmalarından birinde Danimarkalı bir psikolog, ülkelerinde yüksek çıkan mutluluk endeksinin "palavra" olduğunu ifade ediyordu. Bu mutluluk yüzdesinin intihar oranlarının bu denli yüksek olduğu bir ülkeye ait olamayacağını söylüyordu. Bunun sebebinin hazzın ötesinde gidecek bir yer bulamamak olduğu fikrindeyim. Haz duvarına çarptıktan sonra gidecek bir yer bulamayan insanın evreni, bu haz dünyasıyla kısıtlanıyor ve haliyle bu da insana yetmiyor.

SÖ: Batı artık eski Batı değil, teknolojik ürünleri şimdilerde İslam dünyası da üretiyor. İki ülke arasındaki oranlar o kadar önemli değil ama siz üretim noktasında sıfırsanız bu oldukça mühim bir hadiseye dönüşüyor. Batı'da kompleks bir âlet üretildiyse ve sizde buna karşılık gelebilecek hiçbir şey yoksa onun karşısında acizsinizdir. Oysa siz de böyle bir âlet geliştirmeye başladığınızda artık burada acizlikten değil, bir orandan söz edebiliriz. Batı ülkeleri ortaya bir anda büyülü bir şey atıyor ve göz boyamaya çalışıyor esasında. Ben bunu Firavun'un sihirbazlarına benzetiyorum. Ancak onlar ne yaparsa yapsın, sizin yapmanız gereken her duruma karşı, Musa'nın elindeki asa olmak. Ara sıra beşer olmaktan ötürü zühuller olsa da, en sonunda ne olduğu ve nerede durduğunuz çok mühim. Çocuklarım için de kendim için de buna inanıyorum, pederimden de böyle öğrendim. "İşlerine Allah'ı vazifelendir," şiarına uygun yaşayan bir adamdı, geniş bir gönlü vardı. Hiç evi olmadı, hep kirada oturduk biz ama pekâlâ mutluyduk. Zaman zaman "Eyvallah" derdi ama onu hiç avurtları düşmüş, başı önünde görmedik. Batı medeniyetinin sonunu seyrediyoruz artık. Bu bizim söylediğimiz bir şey değil, kendileri, "Bitti bu iş, ne yapacağız bilmiyoruz," diyorlar. Bakın Roma İmparatorluğu'na, iki yüz sene boyunca dünyanın hâkim gücü. Kendi adıma düşünüyorum, o gün bir Roma vatandaşı olsam, bu güç, ikbal ve iktidar gözümü

boyardı. Fakat en nihayetinde Germenler gelip iki yüz sene... hâkimiyeti yerle bir etti. Şimdiyle o gün arasındaki fark şu; ... her şey, hiç olmadığı kadar hızlı işliyor ve değişime uğruyor. ... olursa olsun bütün bu değişimler karşısında Müslümana yak... İbn-i Haldun'un da dediği gibi, ümitsizlikten uzak durmak, ... ümitsizlik Müslümana yakışmaz.

KS: Modern çağda, "Düşünüyorum, o halde varım," ifadesi "Hissediyorum, öyleyse varım" haline dönüştü. Çünkü insan sadece düşünmekle var olamaz. Bir başkasının acısını, ıstırabını hissetmeyen insan hiçbir şeyi değiştirmiyor. Bunun bir adım ötesi "Mesulüm, o halde varım," noktasıdır. Bir başkasından, insanların düştüğü sıkıntıdan mesulüm.

SÖ: Kendimden mesulüm.

KS: En önemlisi kendimden mesulüm. Yaratıcının bana yüklediklerinden mesulüm. Sıklıkla düşündüğüm bir örnektir. Resulullah Efendimiz, bir kişinin yanından geçerken onun önce boş boş oturduğunu, dönüşteyse elindeki dal parçasıyla toprağı eşelediğini görüyor ve "Şimdi çok daha güzel," diyor. Çünkü o toprağı eşelemek bile, hiçbir şey yapmamaktan daha hayırlı bir şey. Bizi sürekli aksiyona, dünyada hayrın, iyiliğin yanında yer almaya teşvik eden bir dinimiz ve manevi dünyamız var. Hiçbir şekilde mazeret üretmeyelim.

SÖ: Mazeret bitmez dünyada. İnsanın bir eli yağda, bir eli balda olsa da nefis ve şeytan her şeye mazeret bulur. Bu dünya böyle bir dünya. Onun için bu dünya içindeyiz ama ona esir değiliz. "Emrine verdim," diyor ayet-i kerimede. Bütün âlemi insan... emrine veriyor, insanı da kendi emrine alıyor.

KS: Hz. Ali'den ilhamla söyleyelim: "Dünyaya, eşyaya sahip ... onlar sana sahip olmasın." Vaktin sahibi Allah, bizim sahi... de Allah. İnsan böyle rahatlıyor. Allah'ımız var, ne gam.

SÖ: Bunları burada söylüyoruz ama bunun tesiri olması için boyun büküyoruz. Bunu dinleyenler der ki, "Bunlar hikâye anlatıyorlar." Hayat bir hikâye ama Cenab-ı Allah "ol" derse, ağızdan çıkan ne varsa gerçek olur.

KS: Söze ruhu Cenab-ı Hak veriyor. Sözü söylemek kolay. Sevgi sözcükleri söylersiniz. Hamaset nutukları atarsınız. En kahraman sizsinizdir. Oysa ki ona ruh veren ancak sizin halis niyetiniz ve Cenab-ı Hakk'ın ona mukabele etmesidir.

SÖ: Allah, dostlarının ağzından söyletiyor. Zamanı geliyor, bir Allah dostu öyle bir söz söylüyor ki, "Ehl-i irfanım diye kimseye ta'n etme sen/ Defter-i divane sığmaz, söz gelir divaneden" diyorsunuz. Bunu herkese söyletir mi söyletir. Evlada söyletir, babaya söyletir, hakîme söyletir. Canı olur sözün. İnşallah bu sözlerin de canı olsun. Yaş kemale erdi, geçiyor. Niye eskilerin bir sözü bana bu kadar tesir ediyor? Onlara göre ben dünyanın her yerini gördüm, neler neler okudum, mekanikten bilmem neye kadar ama hâlâ bu insanların sözlerini hatırlıyorum. Sözlerinin canı var çünkü.

KS: İstikamet insanı olarak bakıyorum ben onlara. Yönleri hep belli hocam. Nereye döndükleri belli, kıblesiz söz yok.

SÖ: Modern insan bunu kaçırdı galiba. Modern insan istikameti kaybetti.

KS: Modern zihin iki camii arasında beynamaz. "Sönen şey benim tanrım olamaz," diyor ya Hz. İbrahim. Modern insan sönen şeyler arasında bocalıyor. Sönen şeylerden hangisini tanrı sayacağını bilemiyor. Yeni çağın modası "Madem dünyayı değiştiremiyoruz, kendimizi değiştirelim," demek ve yaşantıyı bu fikir ekseninde kurgulamak. Sağlıklı yaşamaya yönelik aşırılaşan kaygılar, her şeyin kalorisini hesap etme, jimnastik salonlarından çıkmayıp bedeni ve görünüşü önceleme, yeni çağın olmazsa olmazlarından. İnsanın kendi bedenini ön plana çıkartarak ruhun taleplerini

geri plana atması ve kendini tümüyle bedeni üzerinden tanımlaması, bu çağ için vazgeçilmez.

SÖ: Beden ne kadar bakarsan bak yaşlanıyor. "İki şey çok acayip olur ve buzdan daha soğuk görünür: biri genç gibi görünen yaşlı, diğeri yaşlı gibi görünen genç." Ben Arapça bilmem, bu beyiti bana küçük dayım, Rebiî Efendi okudu. Kendisi Darüşşafaka'dan mezun, 1915 doğumlu. "Evladım," derdi bana, "yaşındaki gibi görünmen lazım, gençken yaşlılığa, yaşlıyken gençliğe özenme." Ben yaşlıyken gençlere özenenlere gülüyor ve acıyorum. Her yaşın bir tadı var efendim. Yaşlıyken genç gibi görünmeye çalışmamak lazım. Şimdi insanlar biraz onu yapıyor; gerdirmeler, estetikler. Yaşlısın işte, ne güzel!

KS: Vaktin sahibi sanıyoruz kendimizi, oysa vaktin sahibi Allah. Vaktin tesirlerini görelim, yaşlılığın imkânlarını arazlarıyla birlikte kabullenelim. Bu, bir olgunluk alametidir.

SÖ: İmkânları hoşumuza gidiyor da, arazlarını kabul edemiyoruz.

KS: Hayatın bazı mevsimlerinde güneş açacak, bazı mevsimlerinde kasırga, boran olacak ama ümidimizi kaybetmeyeceğiz. Bizi geleceğe bağlayan ve bu dünyada mesuliyet sahibi insanlar olarak iyi şeyler yapmaya sevkeden duygu, ümittir.

SÖ: Hz. İbrahim, Kur'an-ı Kerim'de, "Beni yediren, içiren, doyuran, hasta olduğumda şifa veren O'dur," diyor. "Yarın ahirette de beni yarlıgayacağını ümit ettiğim yine O'dur," diyor. Ümit, bizim varlığımızın içinde mündemiç aman onu kaybetmeyelim. "Yarın, beni ahirette yargılayıp cennetine koyacağını umduğum da O'dur," diyor. Ümit, bizim dayanağımız.

KS: Kendimizi, yaralarımızın, gamımızın kasveti içine zincirlemeden hayatın akıp gitmesine izin vermemiz gerekiyor. Hayat zaten akıp gidiyor da, biz de onun çağıltısına kapılıp gidersek ne mutlu.

23 "Teslimiyet, hayatla organik bir ilişki kurabilmek demektir"

Allah'ın şefkat elinin görünür olduğu çok an var ama görmüyoruz. Kendi yanlışlarımızı da, bize uzanan rahmet elini de idrak edemiyoruz. Travma anları içsel bir aydınlanmanın, eşyadan uzaklaşmanın, Allah'a yaklaşmanın geçit anları olabilir. Çok büyük silkinişlere, dirilişe gebe anlardır bunlar. Teslimiyet gerek. Teslimiyet, sürekli anda kalabilmek, ânın evladı olmak, hayatla organik bir ilişki kurmak, telaş içinde yaşamamak demektir. Gayreti elden bırakmadığımız müddetçe yolumuz nasibimize çıkacaktır.

KS: Genç bir kardeşimizden yeni neslin serencamını, feryadını ifade eden bir e-posta geldi. "Hocamız medeniyet üzerine güzel konuşmalar yapıyor ama bizim neslimiz hayatın anlamını yitirdi. İdealist biri olmama rağmen neden yeis içine düştüğüme dair bir cevap bulabilir miyiz ve bu noktada hayatın anlamına ilişkin ne söyleyebiliriz?" diye soruyor.

SÖ: Benim de zaman zaman çok düşündüğüm, defalarca kendime sorduğum bir soru bu. İsterseniz ilk gelen çağrışımı söy-

leyeyim. Eskiden tekkeler vardı, duvarlarında yazılar, levhalar asılıydı. Bu levhalardan birinde de "Ah teslimiyet!" yazardı. Hesaç çağrışımlar, duygular, arzular bütünü ve bunları kontrol etmek elimizde değil. O yüzden, "Ah teslimiyet!"

KS: Tamamen kontrol dışı, hatta ne kadar kontrol etmek isterseniz üstünüze o kadar fazla gelir; öyle meşhur bir deney vardır. Psikolog ona, "Beyaz ayıyı düşünme," diye yönerge verirse, deneğin aklına sürekli beyaz ayı gelir.

SÖ: Eskiler veya gönül ehli sultanlar şöyle bir yaklaşımla bakarlardı: İnsan kalbi iki cihetten etkilenmeye açıktır. Birisi ilhamdır; rabbani ilham. Kimi zaman hatıralar aracılığıyla Allah'tan gelir, kimi zaman da menakıpla ya da büyüklerin sözleriyle gelir. Onlarla vakit geçirilen zamanlardan kalan hatıralardır. Bendeniz, bunu biraz daha zamana ve kendi mizacıma göre bir Allah dostuyla düşüp kalkmak olarak tabir ederim. Her haliyle onunla birlikte olmak; sadece ondan bir şey almak değil, onun hizmetinde bulunmak, sıkıntılarına ortak olmak... İnsan kalbine kimi zaman rahmani ve şeytani ilhamlar gelir. Bunlardan hangisiyle daha çok meşgul olursanız, o meşguliyetin bıraktığı hatıralara daha çok maruz kalırsınız. Bilgisayardaki hafızalar gibi büyük bir ortam düşünelim. Yaşadığımız her hatıra orada bir iz bırakıyor. Yaşadığımız her an orada bir yere kaydediliyor. Ömür uzayınca zihin yerindeyse, kalp de diriyse hatıralar rüzgârına çok daha fazla maruz kalıyorsunuz. Eğer teslimiyeti tatmış, tattırmış birisiyle hemhal olmuşsanız veya onu ihtiva eden kitaplarla, mecmualarla meşgul olmuşsanız, sizde onun hatırası kalıyor.

KS: Teslimiyeti tatmak ne demek hocam, teslimiyet nasıl tecrübe edilir? Teslimiyet dediğimiz zaman insanın her şeyden vazgeçmesini isteyebilir miyiz? Allah'a teslim olmak sizin nazarınızda nasıl bir yere oturuyor?

SÖ: Bildiğim kadarıyla söylemeye çalışayım, gayrette endişe ve aksamamız olmayacak.

SÖ: Gayretten de, talepten de vazgeçmemek gerek. Meşru dairede gayret ve talep gösterildikten sonra hâlâ bir şeyler olmuyorsa, o zaman teslimiyetin birinci kademesi devreye girer. Şöyle bakmak gerekiyor belki; bir kaderullah var ve o her daim bir akış halinde. Ben gayret ederim ama o akış içindeyim ve o akışın karşıma ne çıkaracağını, bana ne göstereceğini bilmiyorum. Gayretimin mutlak bir karşılığı olacak diye düşünmemek gerekiyor. Bu sebep-sonuç ilişkisi tümüyle mantığa dayalı, oysa insan sadece mantıkla tatmin olmaz, duygu arar. Duygununsa İslam'daki karşılığı muhabbettir. Modernitede hırs öncelenen bir duygudur. Oysa gayret etmek, çalışmak, istemek ama haris olmamak lazım.

KS: Haddi aşmamak belki...

SÖ: Teslimiyet, "Ben çalışıyorum ama sonuç Allah'a aittir," diyebilmektir. Kul buna çok kolay razı olmaz. Muhabbet çeşmesinden, pınarından bir küçük piyale kendisine nasip olduysa o zaman gayretlerinin gerekli olduğunu ama hayatında çok fazla yer işgal etmediğini görür. Ben hayatta nasibe inanırım. Nasibin hayat üzerinde çok büyük etkisi olduğunu bittecrübe gördüm. Nasip faktörünü dikkate alırsanız, Cenab-ı Hakk'ın esas rolü oynadığını baştan kabul ederseniz, kalbiniz buna inanırsa, muhabbet gündeme gelir. İşiniz olmadığında o kadar üzülmez ve "Her işte bir hayır var," dersiniz. Bu faktörü dikkate almazsanız da büyük bir inkisara uğrarsınız.

KS: Modern insanın ayırıcı vasıflarından biri, hayat üzerinde tam bir denetime sahip olmak istemesi ve bu sebeple de hayatın gaybî kuvvetlerine kendini kapatması. Mesela modern Batılı insan ve ideoloji, tabiatı ehlileştirilmesi gereken bir şey olarak görüyor. İngiltere'de kaldığım senelerde bir haber çıkmıştı, adam bahçesini yabanıl halde bıraktığı için komşusunu polise şikâyet etmiş. Polis ceza kesti, bahçeyi standartlara uygun bir şekilde düzenlemesini söyledi. Aynı denetim duygusu, zamanın da ekonomik olarak alınıp satılabilir birimlere çevrilmesine sebep

oluyor: "Sabah sekiz-akşam beş arasında mesai yapacaksın ve karşılığında sana saat başı şu kadar ücret vereceğim." Bu durum, zamanın hayra değil de nakde çevrilmesi gerektiği, aksi takdirde zamanın heba olduğu düşüncesine götürüyor insanları. Dolayısıyla insan her ânını tıka basa dünyevi meşguliyetlerle doldurmak zorunda hissediyor. İnsanın kendini kâinatın efendisi olarak görmeye başlaması da bu tasavvurun ürünü. Diyor ki: "Ben kendi kaderimin efendisiyim. Benim üzerimde bir kuvvet yoktur. Benim üzerimde bir kuvvet hayatıma tesir edemez, beni yönetemez. Ben kendim için en iyi olanı bilirim. Bir başka kuvvet, benim için iyi olanı takdir edemez. Ben, hayatımı hiçbir boşluğa ve müdahaleye mahal vermeyecek biçimde planlamalıyım. Her şeyi iyi planlarsam fire vermem ve arzu ettiğim servete, makama ulaşırım." Ama bir söz var: "Hayat, siz planlar yaparken başınıza gelenlerdir."

SÖ: Bizdeki karşılığıysa; "Takdir, tedbire gülermiş."

KS: Dolayısıyla insan zihninin kurgusu olan o denklem sapmaya uğruyor; hiç planda yokken çok sevdiğiniz birini kaybedebiliyor ya da iflas edebiliyorsunuz.

SÖ: Güvendiğiniz biri işi bırakıyor, güvendiğiniz bir hanım sizi bırakıyor, çocuğunuz başka bir şey yapıyor...

KS: Veya ülkeniz bir sıkıntıya giriyor. Bütün bunlar o denklemi pat diye değiştiriyor ve hayat bambaşka bir yerde akmaya başlıyor. Hayatın üzerinde tam bir denetim sağladığını zanneden kişi, büyük bir yanılsama içinde olduğunu anlıyor.

SÖ: İşte, tam orada bir kırılma oluyor.

KS: Epey travmatik kırılmalar yaşanıyor. Ben mesleki pratiğimde sık sık bu tür hikâyeleri dinlediğim için insanların ne denli büyük çatışmalar yaşadığını görüyorum. Hayatın içinde sayısız uyarı-ma çağrısı var ama insan ona kulak vermiyor. Bir şeylerin ters

denetimimizden çıktığı anları bir uyandırma çağrısı olarak ele alma akıllılığını gösterseydik, kendimize çok daha iyi çekidüzen verebilirdik. Meşhur bir hikâye vardır: İnançlı bir rahip dağ başında bir sel felaketiyle başbaşa kalır ve "Tanrı beni kurtarır," diye düşünür. O sırada dağcılar gelip el uzatır ve adam, "Tanrı'm beni kurtaracak," der ve gitmez. Helikopter gelir; "Yok, Tanrı'm beni kurtaracak," der ve binmez. En sonunda boğulmak üzereyken, "Tanrı'm beni niye terk ettin?" diye sorar ve "Sana dağcıları, helikopteri gönderdim, sen oralı olmadın," cevabını alır. Allah'ın şefkat elinin görünür olduğu çok an var ama görmüyoruz. Kendi yanlışlarımızı da, bize uzanan rahmet elini de idrak edemiyoruz, Travma anları içsel bir aydınlanmanın, eşyadan uzaklaşmanın, Allah'a yaklaşmanın geçit anları olabilir. Çok büyük silkinişlere, dirilişe gebe anlardır bunlar. Teslimiyet gerek. Teslimiyet, sürekli anda kalabilmek, ânın evladı olmak, hayatla organik bir ilişki kurmak, telaş içinde yaşamamak demektir. Gayreti elden bırakmadığımız müddetçe yolumuz nasibimize çıkacaktır.

SÖ: Gayreti ve talebi elden bırakmayacağız. Sözünü ettiğiniz hayatı en küçük ayrıntısına kadar planlamak, rasyonel bir şey. Kusur bırakmamak, akli bir şey. İnsana bakıyoruz, onda akıldan daha çok duygu alanı var. Duygular aklın hegemonyasına, zapturaptına girmiyor. İnsan sadece kendi iç dünyasına baksa duygu alanını ezerek kendini ne kadar zavallı hale düşürdüğünü, kendine ne kadar zulmettiğini anlayacak. Başımdan geçen bir hadiseyi aktarayım. Gencim, 1960'lı yıllarda üniversitede asistanım. Bahar geldi. Boğaz'da küçük bir teknem var. Öğlen üniversiteden çıkıyorum, Taksim'den bir dolmuş, İstinye. Tekne İstinye'de, oraya gidiyorum. Bir bahar turu yapıyorum tek başıma. Derse geç kalmışım; hocam "Neredeydin, herhalde mühim bir işin vardı?" diye sordu. "Hocam, mühim işim yoktu, teknem var, Boğaz turu yaptım," dedim. Kibar adam, ses çıkartmadı. Alman ekolünden gelmiş; 8.00 işbaşı, 13.00 öğle yemeği, 14.00 tekrar işbaşı. Biraz şaşırdı, sonra odasına çekildi. Diğer arkadaşlar da hocanın

tepki vermemesine şaşırdı. Yıllar sonra bir başka arkadaşı "Sen hocaya bir başka pencere açtın," dedi. Dünyada sadece mutsuzluk, dislik yok, başka şeyler de var. Kendisi tecrübeme katılmasa bile bunu fark edebildi. İnsanlar duygu alanını ihmal etmemeli. Ben üniversitedeki doktora talebelerime, "Gurub vaktini kaçırmayın" diyorum. Kendi kendinize kalın, bir bakın, dağlara, tabiata. Geçen bir üniversite bahçesinde oturuyorum. Hava soğuk, tek başıma kahve içiyorum. Bir büyük çınar ağacı, sararmış, kızarmış, yapraklar dökülüyor. Akşam güneşi vurmuş. O pitoresk, beş dakika sonra biter. Ruhumuzun bu manzarayı temaşa etmeye ve üzerinde düşünmeye ihtiyacı var. On beş dakikada bir şey yapamazsınız, Einstein gibi izafiyet teorisini bulamazsınız. Bana sorarsan o kalbinizin bu ihtiyacını tatmin edin ve o gıdayı ona verin. Aksi halde çok sıkılır insan ve sıkıntısını rasyonel çözümlerle dindiremez. Benim acizane tavsiyem, hayalle değil, reel tabiatla, reel insanla başbaşa kalmak. Televizyon, internet değil; onlar kurgulanmıştır. Bir başkası kendi süzgecinden geçirerek kurgular onu. Eğer Tanrı'ya inanıyorsanız onun kurguladığını seyredin, inanmıyorsanız tabiatı izleyin, çok rahatlatacaktır sizi. Tabiatın o muhteşem manzarasının farkında olan, ondan haz duyan tek mahluk insandır. İnsan gözleriyle bakar, o duyguya dönüşür sonra, sevgi olur ve ruh zenginleşir. Teslimiyet, bunun ötesinde başlayan bir hadise. "Bu pitoreskin sahibi kim, bunu kimin için yarattı?" diye sorarsanız, hadise biraz evvelki yere bağlanır. "Bende her şey var; akıl var, fikir var, enerji var, hikmet var." Bu düşünce, sonunda geliyor, bu pitoreskin sahibinin karşısında iki kelimeye dönüşüyor: "Ahh teslimiyet!"

KS: Yunus Emre'nin bir dizesi var: "Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim." Yunus, Kur'anî hikmeti damıtıp öyle söylüyor. Söyledikleri, modern psikoloji kitaplarına başlık olabilecek şeyler. Sizin söylediğiniz teslim olmuş ruh, böyle bir ruh; varlık için övünmeyen, darlık için yerinmeyen. Kendisine biçilen nasibe razı gösteriyor. Zaten başka çaresi de yok. Hırs etmiyor, tamah et-

miyor, haset etmiyor. Modern kapitalizmin üzerine oynadığı en temel duygulardan biri hasettir, haseti kamçılar.

SÖ: İnsanlar mütemadiyen yarışsın diye...

KS: Bununla ilgili enteresan bir şey var: Psikanaliz, uzun yıllar Avrupa'da güdük bir akım olarak kalıyor, Freud'un zamanında çok meşhur değil. Ne zaman Freud Amerika'ya gidiyor ve Amerikalı mal sahipleri, finans patronları, psikinalizde insanlara mal satmalarını kolaylaştıracak bir cevher buluyorlar, işte o zaman psikinaliz birden hâkim ruhsal paradigma haline geliyor. Önce Freud'un yeğeni tarafından reklamcılıkta kullanılıyor. Modern reklamcılığın temeli, psikanalizle atılıyor. Nasibe inanmak, insana bu dünyaya fare yarışında olmak için gelmediğimizi hatırlatıyor. Bir gün servet içinde Firavunlaşan insan, bir gün o serveti kaybediyor ve muhtaç duruma düşüyor, o servetle insani vasıflarını da kaybedebiliyor. İnsanın, sönmeyecek ve yitmeyecek bir ülkünün peşinden gitmesi lazım. Öldüğümüzde bu dünyadaki sahip olduğumuz hiçbir varlığı öte âleme götüremeyeceğiz. Ne yapacağız o zaman, hangi ideal için çırpınacağız, niçin varolacağız? Rahmetli Muzaffer Ozak'ı hatırlayalım. Amerika'da bir üniversite kampüsünde vaaz ediyor, Anlatan Rober Frager. Aşağıda bir Türk grubu, def çalıyor, aralarında konuşuyorlar ve konuşmaları tercüme ediliyor. Reiner, "Benim de odam kenarda bir yerde, kulak kabartıyorum arada," diyor. O sırada Muzaffer Efendi, laf arasında bir mercimek tanesinin iki tahta arasında sıkışmış olduğunu görüyor. Bu taneyi çıkartıyor, ağzına atıyor. "Bizim de bütün seyahatimizin amacı bu nasibi buradan almak, bu nasibi yemektir," diyor. Robert Frager, bundan çok etkileniyor ve iniyor aşağı, onu dinlemeye başlıyor. Aslında önümüze imkânlar seriliyor, o kapılardan bunun bir nasip olduğu bilinciyle geçiyor muyuz, geçmiyor muyuz; mühim olan bu.

KS: Eyvallah hocam. 1993 senesinde Dünya Psikiyatri Kongresi için tebliğimi göndermiştim. Beğendiler ve beni davet ettiler

ama o sırada memleketin ekonomik durumu sıkıntıda. Ben masraflarımı karşılayamayacağım için gidemeyeceğimi söyledim. "Biz sizden kayıt ücreti almıyoruz, gelin," cevabını aldım. "Gelemem," dedim. "Size kalacak yer de temin edeceğiz," diye ısrar ettiler. Gittik, antropoloji doktorası yapan protestan bir rahip ve rahibenin evinde misafir olduk. Açık fikirli insanlarla güzel konuşmalarımız oldu. Olmazların hepsi oldu. Kongrede sunumum da alakayla karşılandı. Kapanış oturumunda ünlü bir Amerikalı profesör, Bosna Savaşı üzerine konuştu. Norveçli bir başka profesör de "Boşnakları mazur görmeyin, Sırpların yaptığı katliam kadar onlar da katliam yapıyor. Bir tarafa mazlum, bir tarafa zalim diye bakmamak lazım," dedi. "Yarabbi, beni buraya kadar getirdin, bunca olmazı oldurdun, dilimi çöz de şu adama bir cevap vereyim," dedim ve elimi kaldırdım. Düşünün, üç bin kişi dinliyor... "Beyefendi, siz nötr durumda değilsiniz. Bir insan mazlumla zalimi eşitliyorsa, katledilenle katili aynı kefeye koyuyorsa, bunlara eşit düzlemden bakıyorsa zalimin tarafındadır o, katilin tarafındadır. Siz katili ve burada işlenen cinayetleri meşrulaştırıyorsunuz," dedim. Cenab-ı Hak, duamızı kabul etti, pürüzsüz bir İngilizceyle konuştum, çok enteresan. Bir alkış koptu. Benim mercimek tanem, oraya gitmemdeki hikmet buymuş, onu idrak ettim. Cenab-ı Hak her şeyi ne güzel kuruyor.

SÖ: O üç bin kişinin bunu dinlemesi gerekiyordu. O adamı konuşturan da Allah, üç bin kişinin nasibi var orada. Esas mercimeği onlar yedi ve üç bin Avrupalı bunu duydu. O, onların kalbine işledi. Ne zaman böyle bir zulümle karşılaşsalar, bu konuşma onların hatrına gelir ve belki içleri sızlar. İçlerinden dönen de olmuştur. Onu biz bilmeyiz. Bu kâinatta abes olmaz. Bize abes gibi gelen dahi abes değildir. Atılan ok hedefe varır.

24 "Zahirdeki her hareketiniz, iç dünyanızda muhteşem yankılar uyandırır"

Hayatın kurgulanmış akışı esnasında insan bir süre sonra tatmin olmamaya başlar. Aradığı bu değildir; bir çınar ağacının dibinde oturmak, sonbahar yapraklarının dökülüşünü izlemek ve biraz üşümek ister o. Ardından ruh da katılır vücuda. Tabiatla kurulan ilişki, iç dünyamızı eğitmekle kalmaz, onu renklendirir de. Çöle bakmak, denize bakmak, dağlara bakmak, ufka bakmak insanın içini büyük bir sevinçle doldurur. Bizim içimiz de tabiat kadar geniş ve zengin, bunu anlarız. Biz büyük nüshayız aslında, âlemse küçük nüsha.

KS: Geçen posta kutuma bir hekim arkadaşımın mesajı düştü. "Dini manada karamsar bir ortamda yaşıyoruz, insanlar ideallerini kaybettiler. Ben de kimseyle konuşmak istemiyorum, konuşursam insanların benim inancımı zedeleyeceğinden korkuyorum, bu sebeple içime kapandım," diye yakınıyordu. Eşrefoğlu Rumi'nin, "Râzıyam derdine yârin ben şikâyet etmezem/ Kendi hâlim söylerem gayri hikâyet etmezem" beyiti geldi aklıma. Kendi halleri tümüyle bir şikâyete dönüşmüş insanlar var. Bir ümitsizlik buhranıyla karşı karşıya gibi görünüyoruz, genç nesilde nihilizm yaygın-

lık kazanıyor. Gençler arasında deizmin yayıldığına dair gözlemler var. Sizin bu konudaki düşünceleriniz, gözlemleriniz nedir?

SÖ: Benim insanlarla çok fazla temasım yok. Görsel matbuata bakıyorum zaman zaman. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak hayatını sürekli bir mana arayışıyla geçiriyor. İnsan, olmayan bir şey aramaz. Şu halde bu anlam fikrinin, anlam idesinin bize nereden geldiğini düşünmek gerek önce. Bir idenin var olması demek, bir hikmetin var olması demek. Bizde böyle bir ide var ve bunu kaybettiğimiz zaman mutsuz oluyoruz. Bunun çaresi ne? İnsanda bilgi kaynakları belli; gözlem, aklın doğuştan var olan bilgisi ve nakil. Bir de buna sezgiyi eklediler. Kendi hayatıma baktığımda bana hayatın anlamını naklin öğrettiğini söylerim. Nasıl bir nakil bu? Ailemden, beni terbiye eden insanlardan gelen bir nakil. Bir kavram daha çıktı karşımıza: terbiye. İnsan varlığı terbiye ediliyor, eğitiliyor; bu eğitim zihinsel ve ruhsal bir eğitim. Kalbimizi de terbiye ediyorlar ve hayatın anlamını bu terbiyede buluyoruz ama bazen öyle terbiyeler oluyor ki bunlar, hayatın anlamını ihmal edebiliyor. Hayatın anlamını yok sayan bir terbiye sistemi içinde yetişmişseniz sizin için anlamsızlık buhranıyla karşı karşıya kalma ihtimali doğuyor. Hayatın belirli safhalarında anlam bulma ihtiyacı, kendisini noksanlığıyla hissettiriyor. Şu halde yapılacak olan, önce bilgi bazında hayatın anlamını içeren bir kavramsal çerçeveye, bir düşünce sistematiğine müracaat etmek ve bilgi bazında onu öğrenmek. Fakat her bilgi çözemez sorunumuzu; inanç düzeyine geçmediği takdirde bilgi, sorunları çözemez. Bilginin inanca dönüşmesi için, inanç ve bilgi arasında nasıl bir paradigmanın olması gerektiğine dair net bir şeyden söz edemiyor ve durumu tam olarak izah edemiyoruz.

KS: Deterministik kurallara tâbi olmayan, neden-sonuç ilişkileri içinde izah edemediğimiz, kuantum dünyasında nispeten anlayabildiğimiz şeyler...

SÖ: Ne olduğu ve nasıl cereyan ettiği belli olmayan bir nedenle dolayısıyla ama şunu söyleyebiliriz belki; hayatın anlam [illegible]

mişseniz, bunun eksikliğini hissediyorsanız, sizin gibi aynı yoldan geçmiş, hayatın anlamını bulduğunu söyleyen insanların yazdıklarına, hayatlarına bakabilirsiniz. Daha iyisi böyle bir insan tanıyorsanız onunla ahbap olun, yiyin için, gezin, meclisinde bulunun, bakalım ne yapmış adam, meseleleri nasıl çözmüş. İlla bir sonuç alırsınız diye bir şey yok ama en azından size yoldaş olan ya da olabilecek birini bulursunuz.

KS: Hocam, hayatın anlamına ilişkin tartışmalar, psikiyatri alanının en temel meselelerinden biri. İnsanlar bize çoğunlukla bir anlam boşluğundan şikâyet ederek başvuruyorlar. Bu, biraz da modern dünyanın insan üzerindeki yaptırımlarından biri çünkü modern dünya, insanı getirip böyle bir noktada bırakıyor. Geleneksel anlam sağlayıcı yapılar, bilhassa din, çözülmeye ve aşınmaya uğradı. Dolayısıyla neyin doğru neyin yanlış, neyin günah neyin sevap olduğuna dair genel mutabakat ve itikat bozuldu. İnsanlar, "Benim için iyi olan iyidir," diyorlar. Bu fikir, korkunç bir bencilleşme çağını beraberinde getiriyor. Herkes, salt kendisi için en iyi olanı istiyor.

SÖ: Oradaki "iyi" kavramı da son derece önemli. "Yararlı" demek daha doğru olacak çünkü sözünü ettiğimiz kavram, daha çok egoya hitap ediyor.

KS: Evet, arzulara ve onların tatminine karşılık gelen bir kavram. Daha yüksek bir iyilikten bahsetmiyoruz. "Beni tatmin eden, hoşuma giden iyidir," diye bakıyor insanlar. Viktor Emil Frankl, bu konuda çalışmış önemli isimlerden biri. İkinci Dünya Savaşı'nda temerküz kamplarına tıkılan Musevi bir doktor. O, temerküz kampında şöyle bir şey gözlemliyor; bazı insanlar çok çabuk pes ediyor ve erkenden ölüyorlar, bazı insanlarsa direnip kamptan sağ çıkmayı başarıyorlar. "Kim sağ çıkıyor?" diye bir bilim insanı kafasıyla bakıyor insanlara ve incelemeye çalışıyor. Kamptan sağ çıkanların ümit ve anlam duygusuna sahip olanlar olduğunu fark ediyor. Yaşadıklarından anlam çıkarabilen, bunun üzerine tefekkür eden,

bunları aşabileceğine dair ümit taşıyanlar, tüm olumsuz şartlara rağmen kolay kolay ölmüyorlar. Frankl, çıkarımları üzerinden "Logoterapi" adında anlam eksenli bir psikoterapi ekolü üretiyor ve insanın temel meselesinin anlam açlığı olduğunu söylüyor.

SÖ: Logo, *logos*tan geliyor değil mi?

KS: Evet, insanı anlam üzerine düşündürmek, hayatın anlamını bulmaya sevk etmek... Gayeyle anlamı birbirine karıştırmamak gerekir. İnsanın bir gayesi olabilir, mesela mevki ister, zengin olmak ister. Bunlar maddi gayelerdir, anlamı kapsamaz. Anlamsa manevi, sadece bu dünyada yapıp ettiklerimizden devşiremeyeceğimiz bir şey. Ötelerden bir rabıta olmadan, ötekinin sesini duymadan, sonsuzluğun ateşi içinize düşmeden cevap bulamayacağımız bir şey. İnsan sadece meslek hayatında da anlam bulabilir. Kendini oraya adar ve kendince mesleği üzerinden bir anlam üretebilir ama acaba o ne kadar yeter insana? Ölümlüyüz, dolayısıyla bu anlam çağrısına cevap vermek zorundayız. Bir gün geriye dönüp baktığımızda, "Ben bu hayatı şu şu amaçlar, şu şu değerler için yaşadım, geriye şöyle bir şey kaldı," diyebilmeliyiz her birimiz.

SÖ: "Değer" sözcüğü çok mühim. Olaya seküler bazda yaklaşayım. Bizim bir dış dünyamız, fiziksel dünyamız var. Aklımız ve bedenimiz etkin. Bunu görüyoruz ve gördüğümüzü ötekine gösteriyoruz. Öteki de, bizim dış dünyadaki eylemlerimiz hakkında hükümler veriyor. Hükümler müspetse memnun oluyoruz. Bir de iç dünyamız var. Anlamı orada, yani iç dünyamızda kuruyoruz. Yaptığımız her eylemin dış dünyamızdakinden daha derin iç anlamları var. En basitinden, bir taşı yerden alıp bir duvarın üstüne koyma eyleminde bile yüklediğimiz anlamlar, basit bir eylemin tesir etme gücünü değişime uğratabilir. Biz o taşı alırken o taşın bir otomobile zarar vermesine, bir insanın ayağına takılmasına engel olmayı düşünür ve o eyleme bir anlam yüklersek iç dünyamızın farklı bir noktaya evrildiğini görürüz. Varlığımız, dayaratışılımız demiyorum, özellikle seküler konuşuyorum, daha-

ğımız, yaptığımız her eyleme zahirin ötesinde, görünmeyen bir yorum getirirse mutlu olur. Biraz evvel söylediğim gibi, böyle yorum getiren insanların kitaplarını okuduğunuz zaman bir anlamda dış dünyanız aynı kalsa bile iç dünyanız genişler. Buna bir de ahiret inancını, ölüm realitesini, insanlara yardım etmenin güzelliğini, merhametin ve şefkâtin insan ufkuna getirdiği yumuşaklığı katarsanız, anlam dünyası renklenen bir feza gibi olur. Zahirdeki her hareketiniz, iç dünyanızda muhteşem yankılar uyandırır. Nitekim bu hareketin dış dünyadaki etkileri de müthiş olur. Eskiden üslup diye bir şey vardı hareketlerimizde; tavır ve harekette üslup. Bir kapıyı kapatıyor, bir yere gidiyorsunuz, adımlarınız, yürüyüşünüz, bakışlarınız, hepsi bir üsluba sahip. En basiti, resmi daireye girdiniz, bir iş yapacaksınız. Girmek var, girmek var. İç dünyanızdaki anlam zenginliğiniz sizin gerçek malınız olduysa, o dünyada bir deneyim sahibiyseniz girişiniz başka türlü olur. Trene biniyoruz, insanlar kontrol noktasına hızla yaklaşıyorlar. Trenin kalkmasına zaman var, siz de geride duruyorsunuz, insanlara yumuşak yüzle bakıyorsunuz, bu, sizin içinizdeki anlam dünyasından kaynaklanıyor. Bir süre sonra "Buyurun," diyorlar. Nasılsa herkes geçecek, yerler numaralı ve yer kapmak gibi bir dert de yok, dolayısıyla telaş ve gerginliğe de gerek yok. Bırakın aksın hayat, siz fazla müdahil olmayın.

KS: Her şeyi uhrevi ve metafizik bir bilinçle yaptığımız zaman o sıradan eylem bile farklılaşıyor.

SÖ: En basiti araba kullanırken… Araba kullanırken yol verme meselesinden cinayet çıkıyor bu memlekette. Ben çok üzülüyorum. Kızmıyorum, üzülüyorum. Modernizm ve kapitalizm, anlamı alıp hayatımızdan çıkarttı ve tüm bunlar, insanlığın robotlaşmasına sebep oldu.

KS: Robert Sapolsky diye bir bilim insanı var, ilginç bir tespit yapmış. Doğada yaşayan zebralar ülser olmazken, hayvanat bahçesindeki zebralar ülser oluyor.

SÖ: Stres sebebiyle mi ülser oluyorlar?

KS: Özgürce dolaşamadıkları, kısıtlı alanda hareket etmek mecburiyetinde kaldıkları için bünyeleri hastalık üretiyor. İnsanlar da modern şehirlerde tıklım tıkış hayatlara maruz kalınca benzer tecrübeler yaşıyorlar. İnsan doğasının yeşil alanlarda nefes alıp teskin olması, bir bahçede huzur içinde oturabilmesi lazım. İstanbul'a bakın, artık sadece tek tük yeşil alanlardan bahsedebiliyoruz. Bunun nereye kadar gideceğini merak ediyorum. Farklı görüşlerden ve dünyalardan insanların birbirleriyle karşılaşıp rahatça oturabilecekleri ortak kullanım alanlarının ve bir arada yaşama ihtimallerinin çoğalması lazım. Aksi, insanları bir sıkışma haline sürüklüyor. Mesela bir adam, arabasını sizin önünüze kırdığında o yolun sizin hakkınız olduğunu, dolayısıyla hakkınızı savunmanız gerektiğini düşünüyor ve agresif reaksiyonlar gösterme eğiliminde oluyorsunuz. Her seferinde mağdur edileceğinize dair yoğun kaygılara gark oluyorsunuz.

SÖ: Bırak, hak onun olsun. Her çatışma, içinizdeki anlam dünyasından bir şeyi koparıp alıyor. Hırs, hak, rasyonalite... Çok sıradan bir hareket bile, iç dünyanızdaki anlam âlemine değerler atfedip ortaya konduğunda ışıldamaya başlıyor. Aktif bir âlemden söz ediyoruz çünkü siz durmaksızın eylemlerde bulunuyorsunuz. Her eyleminiz oradaki dünyayı zenginleştiriyor, geliştiriyor. Hayata sadece rasyonel ve maddi bir gözle bakmadığınız zaman, "Benim bir duygu dünyam var, bu hareketi yaptığımda o duygu dünyasında bunun aksi ne olur?" diye düşünüp o duygu dünyasına açılım gerçekleştirdiğiniz zaman, oradaki değerler statik kalmıyor, sürekli yenileniyor. Vücudumuzun, zihnimizin her sabah yenilendiği gibi iç dünyamız da, anlam dünyamız da yenilenir. O dünya size aittir; kimsenin girmeye gücü yetmez. İnsanlarla paylaşırsanız ancak az anlaşılır, ancak lisan iç dünyamızdaki zenginliğin ancak çok bir kısmını aktarabilir. O yüzden jestlerimizi de kullanırız. Bazı Allah dostları nazarlarını kullanırlar. Hiç konuşmazlar ve nazardan nazara geçer hadise. O yüzden eskiler, "Nazar-ı evliyaya mu'tad

olmuş, onunla şereflenmiş insan, Hazreti Peygamber'in ashabı gibidir," derdi. Değerlerle beraber düşündüğümüzde tabiatın, tabiatla rabıtanın önemini vurgulamadan geçmek olmaz. İnsanın tabiattan, o büyük pitoreskten kopmaması lazım. Hayatın kurgulanmış akışı esnasında, insan bir süre sonra tatmin olmamaya başlar. Aradığı bu değildir; bir çınar ağacının dibinde oturmak, sonbahar yapraklarının dökülüşünü izlemek ve biraz üşümek ister o. Ardından ruh da katılır vücuda. Tabiatla kurulan ilişki, iç dünyamızı eğitmekle kalmaz, onu renklendirir de.

KS: Mimariyle felsefi düzeyde de ilgilenen biri olarak, insanın boşluk duygusunu hissetmesi gerektiğini düşünüyorum. Her şey tıkış tıkış doldurulduğunda insan, bir nefes alma ve ferahlama alanı bulamıyor. Çöle, denize, dağlara, ufka bakmak insanın içini büyük bir sevinçle doldurur. Bizim içimiz de tabiat kadar geniş ve zengin, bunu anlarız.

SÖ: Biz büyük nüshayız aslında, âlemse küçük nüsha. Birkaç sene önce Antalya'dan çıktık, Elmalı'ya gidiyoruz. Yanımda doktor bir arkadaş var. "Şu Toroslar'a bir bak," dedim. Kar yağmış, kasım sonu. Bir hafta daha geç kalsanız geçitten geçemezsiniz, rakım 1850 metre. Yoldan gidiyoruz kimse yok, tenha, muhteşem bir manzara. Bana, "Dağlara bakmayı bana siz öğrettiniz," diyor. Bana da birileri öğretti dağlara bakmayı. Mukaddes kitabımızda da dağlar var. İnsan farklılık arar. Çöle bakacaksınız, bozkıra bakacaksınız, denize bakacaksınız ama dağlara da bakacaksınız ve o ihtişamı göreceksiniz. Sınır tanımayan iç dünyamız, özellikle gözle eğitiliyor. Bu şekilde donanmış bir insan şehre gelip hizmetine başladığı zaman her ne iş yaparsa yapsın, o hizmetinde oradan biriktirdiğini kullanır. Oradan aldığı sonsuzluk duygusuna kendi eylemlerini değer olarak ekler ve böylece hayatı anlam kazanır. Anlamsa iç huzurdur, iç tatmindir. Seküler manada kalbin, ruhun artık başka bir şey istememesidir. Buna erdiğinizde iş bitiyor. İşiniz bitiyor ama iç âlem olarak başka dünyada yaşamaya başlıyorsunuz ve o dünya, eyleminize yansıyor. İnsanlar, aynı

eylemi yapan iki kişide bu farkı görür. Bir kısmı anlam ver[illegible] kısmı veremez ama muhakkak görür.

KS: Siz dağlara bakmak deyince aklıma Peygamber Efendimiz[illegible] şu sözü geldi: "Uhud bizi sever, biz de Uhud'u."

SÖ: Yunus, "Arafat Dağı bizim dağımızdır," diyor ya, ben Alpler'den geçerken çok heyecanlanmıştım.

KS: Cenab-ı Hak, tabiatı nakış gibi işlemiş. Onun yaratılarındaki güzelliği idrak edip kendi acziyetinizi fark etmek mühim olan. O güzelliğin parçası olmakla içinizdeki yükselen umuda şahitlik ediyorsunuz. O dağları güzel yaratan, sizi de güzel yaratmış. O dağlar bizim aksimiz. İçimizde de mağaralar, engin bir gökyüzü var.

SÖ: Onlar bize fiziksel olarak gösteriyor ki Cenab-ı Hak bize, "Ey kulum sen iç dünyandaki kendi dağını, kendi ufkunu, kendi yıldızını hisset, keşfet," diyor. Bu dağların sonu var. Bunlar fiziksel objeler ama iç dünyamızdaki dağların, denizlerin, yıldızların, semanın sonu yok. Biz sonsuza oradan açılıyoruz. Bir de buna muhabbeti eklersek, gönlün sevebilme yeteneğini fark edip onu eklersek, muhabbetle bakabilirsek...

KS: O zaman bir reçete olarak bir şey sunacağım; ben bir ara yapmıştım ve büyük şifa bulmuştum. Bir grup arkadaş Bursa'da buluştuk. Bursa'daki dostlarımızla beraber Uludağ'a zorlu bir parkurda üç-dört saat süren bir tırmanış ve dağ yolculuğu yaptık. Hem muhabbet hem gayret vardı. O dağı yürümek, insanın kendi içine yürümesi demek. O yükseklikelere çıktıkça gördüğünüz manzara, sizi birden içinizle buluşturuyor ve kendi içinize doğru yürüyorsunuz. Kendinizle ilgili muhasebe yapıyorsunuz. Allah'la ve insanlarla rabıtanız hakkında bir sürü soru sorma imkânınız oluyor. Anlam, hepimizin kendi kendine uğraşarak didinerek, alın teri dökerek, çaba harcayarak bulması gereken bir şey. Bize gökten zembille inecek bir şey değil. Gayreti eden

bırakmamamız lazım. En azından şunu salık verebiliriz: "Tabiatın içinde sevdiklerimizle, muhabbet ettiklerimizle uzun yürüyüşlere çıkalım. Tabiatı temaşa edelim."

SÖ: "Yalnız kalmaktan korkmayalım."

KS: Yalnız kalmaktan, sıkılmaktan korkmayalım. Büyük eserler hep sıkıntıdan çıkmış. Can sıkıntısı, insanın yeni bir şey ortaya koyabilmesi için bir maya. Canı sıkılmayan insandan korkun. Bugün insan, can sıkıntısından kaçmak için ekran açıyor. Onunla zihnini meşgul ederek can sıkıntısından kaçmaya çalışıyor. O can sıkıntısını mayalanmaya bıraksa oradan öyle tatlı yoğurtlar çıkacak ki. Biraz buna da izin vermemiz lazım.

SÖ: Benim de anlam problemlerim olmuştur, olur. Her yaşın kendine göre anlam problemleri vardır ama içsel yolculuk, tabiatı temaşa, bir de meseleyi dert edinmiş, kendini ifade eden, çözdüğünü söyleyen insanların yazdıkları ve onlarla mülakatlar...

KS: Gönül insanlarıyla, Allah insanlarıyla diz dize oturmak...

SÖ: Zaman zaman bilim insanlarıyla... "Başım sükûtu öğüten/ Uçsuz bucaksız değirmen;/ İçim muradına ermiş/ Abasız, postsuz bir derviş" diyor Ahmet Hamdi Tanpınar; "Ne içindeyim zamanın/ Ne de büsbütün dışında"

KS: Yekpare an, bana kıymetli gelir çünkü biz parçalanmış anlarda yaşıyoruz. Bir sohbet yaparken birden cep telefonu çalıyor ve o ânı parçalıyoruz. Hiçbir âna tam manasıyla kendimizi derinleştiremediğimiz için odaklanamıyoruz ve manayı da orada kaybediyoruz. Mana yalnız kalabilmekle, kendi başına yolculuklar yapabilmekle, kendi içine yolculuklara çıkabilmekle ve ânı yekpare tutabilmekle kazanılabiliyor. Cep telefonunu kapatacaksın, eğer mana arıyorsan hayatta. Bu sebeple, "Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen" diyelim kıymetli hocam.

25 "Allah'ın adını zikrettiğinizde muhakkak kalbiniz tatmin olur"

Kanaat anlayışımız değişti. Büyüklerimiz bir maaşını arttırabildiklerinde kendilerini zengin sayarlardı. "Kimseden borç istemek zorunda kalmayayım, bir sıkıntı ânında hayatıma elimdekiyle devam edeyim" diyerek şükreder, bunu bir zenginlik sayarlardı. Hırsı şeytan verir. Allah doyurur. O, zihni ve kalbi doyurandır. Allah'ın adını zikrettiğinizde dahi kalbiniz tatmin olur.

KS: Sizinle biraz da tecrübelerinizden konuşalım istiyorum.

SÖ: Sizin tecrübeleriniz benden fazla çünkü yoğun yaşıyorsunuz, biz biraz yavaş yaşadık.

KS: Ben dertlilerle uğraşıyorum, sizse şifa sahipleriyle yürek yüreğe değmişsiniz, bizim onları duymaya ihtiyacımız var.

SÖ: Ben mühendisim, biliyorsunuz. Bizim alanımızda sinüzoidal hareket çok önemlidir, titreşimleri "sinüzoidal hareket" olarak ifade ederiz. Hayat da aynen öyle bir iner bir çıkar, maksimum ve minimum noktaları vardır. Doktorlar elektrokardiyografi çekerken

dümdüz olması hayatın bitmiş olduğu anlamına geliyor. Bir aziz, "Oğlum," derdi, "her zaman yağmur, kar olmaz, her zaman güneş açıp bahar gelmez. Yağmurun, karın arkasından güneş açar, güneşin arkasından yağmur veya kar gelebilir. Her vaktin kıymetini bilmek gerek." İnsan, izafi hareketi fark edebilen bir varlık ve bu dünya zıtlıklar dünyası. İyiliğin, güzelliğin kadrini elem olmadan bilemeyiz. Büyükler elemi çocuktan saklarlar, sonra yavaş yavaş üç-beş yaşına gelince elemi de sahneye çıkarmaya başlarlar. Fakat şimdilerde ne olduğunu siz benden çok daha iyi biliyorsunuz; yirmi beş yaşına gelmesine rağmen elemden bihaber insanlar var ve bu yüzden herhangi bir olumsuzlukla karşılaştıklarında şoka uğruyorlar. Anne, baba bu şekilde çocuklarını muhafaza ettiklerini düşünüyorlar, oysa zamanın nasıl gelip geçtiğini, hayatın nelerden teşekkül ettiğini o çocuğa öğretmek zorundasınız.

KS: Şöyle bir problem var hocam: Çocukları pamuklara sarıp sarmalamanın iyi ebeveynlik olduğunu sanıyoruz. Çocuklar da dünyanın belalarından, sıkıntılarından tamamen uzak ve emniyette oldukları yanılsamasıyla büyüyorlar. Her şeyin en iyisini hak ettikleri, dolayısıyla her zaman vermektense almaları gerektiği yanılgısına kapılıyorlar. Bu, bir tür şımarıklığa sebep oluyor. Hiç unutmadığım bir şey var, bir gün bir beyefendi geldi ve dedi ki: "Benim çocukluğum mahrumiyetle geçti, bir oyuncağım olmadı. Kap kacakla, tencereyle oyuncak niyetine oynardım. Gel zaman git zaman varlık edindim. Yurt dışına gittiğim ilk seferde iki bavul dolusu oyuncakla döndüm."

SÖ: Oyuncakları kendisine mi alıyor?

KS: Çocuğuna alıyor ama kendi doyurulmamış çocukluğuna alıyor aslında. Sonra, "Çocuğum üç-dört gün mutlu oldu. Bol bol onlarla oynadı. Ardından hiçbirinin yüzüne bakmadı. Bir daha da aldığım hiçbir oyuncak onu heyecanlandırmadı," dedi. Bununla ilgili yazılmış bir kitap var, çocuklara çok fazla ayrıcalık vermenin çocuğun karakterini bozduğunu anlatıyor. Demir tavında dö-

vülür misali, çocukları acıyla, hayal kırıklığıyla ve üzüntüyle eğitmeyi de başarmak lazım. Bizler her şeyi çocuklarımızın önüne sermekle iyi anne ve babalık yaptığımızı zannediyoruz ama onları rüzgâra, hazana hazırlayamıyoruz. Bahara hazırlıyoruz hazana değil ama hazana hazırlayamıyoruz.

SÖ: "Ben yapmadım, çocuğum yapsın, ben görmedim çocuğum görsün." Senin kaderin ayrı, onun kaderi ayrı. Sen bir şeyleri yapmadıysan, yaşamadıysan o senin kaderin. Belki yaptıkların yeterdi, onu da fark etmiyorsun. Ailelerin mahrumiyetlerini hissettikleri ne varsa çocuklarına sunmaya çalışmaları da çocuk terbiyesi üzerinde negatif bir etkiye sahip. Görüyorum, insanlar reşit oluyorlar, yaş itibariyle büyüyorlar ama otuz yaşında hâlâ düşünmeyi ve sevmeyi beceremiyorlar. Sevmek için ruhun enerjiye ihtiyacı var; fakat sevemiyor, bağlanamıyor, inanamıyorlar.

KS: Hocam, bu konuda neşredilmiş bir çalışma var: Adı *Arrested Adulthood*. Yani "Tutuklanmış Yetişkinlik". Yazarı James E. Côté, şöyle diyor: "Günümüz toplumu, insanları ergen kalmaya zorluyor. Büyüyemiyor insanlar." Modern kapitalizm insanları harcama üzerinde sabit tutmaya çalışıyor. En çok harcama yapanlar da ergenler. Ne yapacaklarını düşünmeden alışveriş yapıp sonucunu hesap etmeden hayatlarına devam edebiliyorlar. Sözünü ettiğimiz kitle, gençliğin dizginlenemez tüketim alışkanlıklarını devam ettirmek isteyen, hiç yaşlanmamış ve yaşlanmayacakmış gibi yaşamak isteyen bir kitle.

SÖ: Kırk yaşında olmasına rağmen hâlâ "Yaşlanmadım," diyor insanlar. Fizyolojik olarak ergenlik nefs-i emmarenin ortaya çıktığı vakte tekabül ediyor. Aklın ve kalbin eğitimiyle onu bir düzene sokmak ve inzibat altına almak gerekiyor ama insanlar bundan kaçınıyorlar. Kapitalizm, aklın ve kalbin aynı anda eğitilmesine müsaade etmiyor. Bir insanın üniversite sınavında iyi bir puan alması, akıl eğitiminin değil, bilgi yüklemesinin neticesidir. Akıl, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme yeteneğidir. Kalbin eğitimine

hiç girmeyelim. Sevdiğiniz zaman merhamet sahibi, hoşgörülü olursunuz. Müsamaha sahibi olursunuz, hor görmezsiniz. Müsamaha kelimesi köken itibariyla cömertlikten gelir. Para vererek değil, kendinizden vererek cömertlik etmiş olursunuz.

KS: Hocam, "müsamaha" kelimesinin kökeni üzerine biraz daha konuşalım isterim.

SÖ: Müsamaha, cömertlik etmekten, semahat sahibi olmaktan gelir. Cömertlik deyince genelde birilerine para vermek anlıyoruz. Cömert insan, kendi içindeki değerlerden dağıtıyor, tasadduk ediyor ve ötekini tamir ediyor. Bir hak, bir nizam, bir muhabbet var. Bir diğeri, tüm bunları çiğniyor, fakir çünkü o noktalarda. Cömert olan, bu defa ona kendi değerlerinden ikram ediyor. Manevi tasaddukta bulunuyor. Bunu bilmiyor adam, sonra öyle bir hayatla karşılaşıyor ki şaşıp kalıyor. Benimle aynı yaşta arkadaşlarım var. Çocukları, "Siz bizim hayatımızı mahvettiniz," diyorlarmış. Anne baba, "Ben ne yaptım?" diyor. Çok zor anlatıyorum, çok sevdiğim bir arkadaş. Yaşlı insanlarız biz artık, birbirimizi hoş tutmamız lazım. Eleme, derde, her türlü probleme karşı çocuğunun önünde hep bir sütre olmuş. Artık olamıyor, zamanı geçmiş. Çocuğun maddi beklentisi artmış, kendisinin maddi imkânı, çocuğun beklentilerini karşılayamıyor. İlk defa bu yaşında karşılaşıyor böyle problemlerle ve o vakte kadar çözebildiği problemleri artık çözemiyor. Öğüt vermek çok hoş bir şey değil ama tecrübemi aktarayım: Belli bir yaşa geldiklerinde çocukları hayatla ve elemle yavaş yavaş, aşırı yükleme yapmadan tanıştırmak lazım. Âkil baliğ olduklarında hayatın elemleri karşısında ne yapacaklarına dair fikir ve irade sahibi olmaları gerek.

KS: Çocukları bu denli korunaklı yetiştirmek yerine, zaman zaman onları farklı insanların dahil olduğu muhabbetlere, hayatın kırılganlığını görebilsinler diye mezarlıklara, hastanelere götürmek gerek. Sahip oldukları standartların altında yaşayan insanlarla yaşamayı, onlara yardım etmeyi öğrenmeleri için mücadele

edilmeli. Bizde olanın bir başkasında olmadığını, bunun için şükretmek gerektiğini ve bunu da paylaşmak gerektiğini hissettirmek, sahip oldukları için şükran duymalarını sağlamak... Şükran duygusu çok mühim. İnsanlar bir şeyi çantada keklik olarak görmeye başladıklar zaman hak iddia etmeye başlıyorlar.

SÖ: Merhum pederin bir dostu, hemşehrisi vardı, Trabzonlu bir imam, Hafız Hamdi Efendi. Oğlu Hafız Recai Efendi, o da imamdı. Arada sırada, altı ayda bir bize gelirler, memleketten bir şeyler anlatırlardı. Bir memleket, bir Trabzon hatırası gibi severdi babam onu. Bu zat vefat etti, babam cenazeye gideceğimizi söyledi. Pederin yakın dostu biliyorum. Pederşe yakın dostunu kaybetmiş bir adam. Beyazıt'ta oturuyoruz, bir bahar ayında ikindi vakti camiiye yürüyoruz. Çok güzel bir mevsim. Hiç ölüm aklına gelmez baharda. Hoparlör yok. Selası okunuyor. Bir ağır hava çöktü üzerimize. Gittik, cenaze namazını kıldık, cenazeyi uğurladık. Babam belki yanında bana ihtiyaç duydu. Ben on dört-on beş yaşlarındayım. Benim de böyle bir deneyimi yaşamamı istedi. Kendisi de yaşlı bir insandı. Herhalde emr-i Hak vaki olursa çocuk alışsın istedi. O resim dün gibi aklımda. Bayezid Camii'ne yürüyoruz. İleri yaşlarında peder. Minarelerden ikindi namazdan önce cenaze selası okunuyor. Hafız Hamdi Efendi tabutta yatıyor, oğlu başında. Kabristana gitmedik ama o ânı hatırlıyorum.

KS: Babanız merhum da sizi yanında istemiştir, hem terbiyeniz açısından gerekli gördüğünden hem de sizin varlığınıza ihtiyaç duyduğundan. Çok enteresan tedailer birbirini takip ediyor. Benim rahmetli babamı kaybetmem benim için epey âni olmuştu. Allah rahmet eylesin, o kadar yüreğim yanarken tek bir şey içimi ferahlatıyordu: Akşam küçük oğluma sarılarak uyumak. Bir tek o bana ferahlık veriyordu. Hayat devam ediyor. Onun o küçük bedeninde, o da o zaman üç yaşında, hayatın devam ettiğini, ondan sonra da devam edeceğini hissetmek, ilk günlerin yakıcılığı içinde azıcık ferahlatıyordu içimi.

SÖ: O mühim bir hatıradır bende. Dediğiniz doğru. Bir genç insanla beraber olmanın ihtiyacını ruhen hissetmiştir. Öte yandan, benim böyle bir süreci tatmamı istemiştir diye düşünüyorum.

KS: Yakın zamanda, "Çocukları camiilere sokalım mı, sokmayalım mı?" diye bir tartışma vardı. Çocukları camiilere sokmak lazım. Camiinin havasını teneffüs etmelerine, orada perende atmalarına, oynamalarına izin vermek gerek. Camiinin her köşesini sevmelerine müsaade etmek lazım. O hava ile büyüyen, kabristanın ruhaniyetini hisseden, bir cenaze namazı nasıl kılınır gören bir çocuk, ruh koordinatlarını da belirleyebiliyor. "Ben buraya aitim, bu dünyanın insanıyım ve kalbim burada atıyor," hissiyatıyla büyüyor. Bunun mühim olduğunu düşünüyorum. Çocuklar iki camii arasında beynamaz kalmış gibi, ne Doğu'ya ne Batı'ya aitler. Küreselleşmenin yarattığı en büyük sıkıntı, ruhsal köksüzlük hissi. Bu hisse maruz kalan hiçbir yere ait olmayan, hiçbir şeyi derinlikli bir şekilde tecrübe edemeyen gençler... Dolayısıyla kolaylıkla popüler kültürün yemi haline gelebiliyorlar.

SÖ: Ölüm, hazanın en ekstrem noktası. Mesela hayat her zaman sizin düşündüğünüz gibi gitmiyor. Maddi olarak kazanamıyorsunuz, çocuğunuz istediğiniz gibi okumuyor, eşten dosttan beklediğiniz alakayı göremiyorsunuz. "Bu da geçer ya Hû," demek lazım. Eskiden, "ihtiyat akçesi" derlerdi, manevi bir ihtiyat akçesi olmalı. Manevi ihtiyat akçesi, yani merhamet, müsamaha ve şefkât. Kalbinizin bir köşesinde, hem öyle çok derinde değil, biraz üstte; hemen kullanmak gerekebilir. Siz iyi yapacaksınız, o yanlış yapacak, siz yine iyi yapacaksınız. İnsan Cenab-ı Allah'ın büyük lütfu. "Görmem," diyor, bir süre sonra görmem dediğini görüyor. O tahammülü göstereceksiniz. Hazan ve bahar, o zaman hayat güzel, her ikisi de güzel. Hep bahar olsa kıymet bilmeyiz, hep hazan olsa kaldıramayız.

KS: Bir gülün solmayacağını bilsek, o bize güzel gelir miydi, bir ömrün bitmeyeceğini bilsek, her an bu kadar kıymetli olur

muydu? Sonsuza kadar uzayacak bir şey bize o kadar [illegible] gelmezdi herhalde. Güzellik zeval bulmakla kaim. Güneşin batacağını biliyoruz, ondan güzel. Ömür de öyle. Doğarken de, batarken de güzel. Yeter ki bunun sadece bu dünya hayatıyla sınırlı olmadığını bilelim.

SÖ: Aklıma bir kıta geldi: "Yâdında mı doğduğun zamanlar/ Sen ağlardın gülerdi âlem/ Öyle bir ömür sür ki mevtin olsun/ Olsun sana hande halka matem,"

KS: "Mevtin sana hande olsun."

SÖ: "Yâdında mı doğduğun zamanlar," diyor şair ve bu soruyu kendisine de sorabiliyor. "Cenab-ı Mevlana'nın mevti", Şeb-i Arus, yani düğün gecesi diyor. Cenab-ı Allah böyle iyi kullarıyla karşılaştırsın ve onların sohbetlerinden nasiplenelim. Bir büyükle sohbet etmektir gönlü açan, eğer gönlünüz açılıyorsa bitmiştir hadise.

KS: İki insan arasındaki sohbet imkânlarının çoğaltılması ne denli mühimdir. İki ayna birbirine bakar ve çoğalır, sonsuz görüntü meydana gelir. İki insan arasındaki sohbetten ayrılan kişi, hiçbir zaman sohbetten önceki kişi değildir. O sohbeti içine almış, zenginleşmiş, artık diğerinden farklı bir insandır. Sohbete hayatımızda az yer açıyoruz. Monolog olsun istiyoruz. İyileşebilmek için başkalarının sözlerinin bize şifa olmasına izin vermemiz gerek.

SÖ: Aklıma Hacivat ve Karagöz'den bir diyalog geldi şimdi. Karagöz, Hacivat'la konuşuyor ve "Ben söylesem o dinlese. O söylese ben dinlesem, bizi dinleyen dostlar safayâb olsalar," diyor. Geçen de bizim hanım anlattı. Vapura binmiş, feribotla Bandırma'ya gidiyor, torunlar da var yanında. "Bir aile geldi, kırk-kırk beş yaşlarında anne baba ve çocuk kibar kibar oturdular. Herkes cep telefonunu çıkarttı, telefonlarıyla uğraşıyorlar. Beş dakika, on dakika, yarım saat, bir saat... Bana hafakanlar bastı," diye anlattı. "Ne martı, ne adalar, ne deniz, ne sema... Ne var telefonlarda, anlayamıyorum," diyor.

KS: Geçenlerde Amerikan Psikiyatri Cemiyeti, "selfitis" diye yeni bir hastalık tanımladı. Psikiyatri bilimi, günde altı tane selfie çekip sosyal medyaya koyanların hasta olduklarını söylüyor. Her yerde telefonu kendine çevirip kendi resmini çekip paylaşan insanlar görüyoruz. İnsanlar kendi benliğini seyretmeye ihtiyaç duyuyorlar. Her yerde kendimizi görmek, seyretmek istiyoruz. Bununla da kalmayıp başkaları da bizi seyredip beğensin istiyoruz. Neticesi oldukça vahim; derinlik kendini sığlığa terk ederken mana da yerini surete bırakıyor.

SÖ: Merhum Mahir İz Hoca'dan bir anekdot aktarayım. Rahatsızlandı, Paşabahçe Sosyal Sigortalar Hastanesi'ne yatırıldı. Ben yeni asistan olmuşum, yirmi beş yaşındayım, ziyaretine gittik. Hoca sekiz-on hastanın olduğu bir koğuşta yatıyor, hocayı bir kenara koymuşlar. Ya hususi oda yok ya da öyle bir oda tutmak mümkün olmadı. Oturduk biraz yanında. Ben üzüldüm, o da anladı üzüldüğümü. "Ben dünyaya bakmasını severim, seyrediyorum. Tavandan bir küre sarkıyor, bak orada hayatın aksi var. Işık kırılıyor orada; insanlar şişman, otobüsler ince uzun, hayatın aksine bakıyorum, sen merak etme," dedi. "Seyretmesini bildikten sonra..." Hatta Hâşim'den bir şey okudu. "Seyreyledim eşkâl-i hayatı/ Ben havz-ı hayalin sularında/ Bir aks-i mülevvendir onunçün/ Arzın bana ahcâr ü nebâtı". "Hayatın akışını hayal havzının sularında ben seyrediyorum," ama "renkli bir akis o," diyor. "Hayatın kendisi değil, nedir o? Arzın cemadatını ve tüm nesneleri hayal sularında seyrediyorum, burada hastayım ama dünyayı bırakmadım," diyor.

KS: Eflatun'un gölgeleri gibi.

SÖ: Ben şahsen tabiata bakmayı, tabiaattan tefeyyüz etmeyi merhum validem ve Mahir Hoca'dan öğrendim. Önce annem; o da bakardı tabiata, oradan hemen bir başka istikamete giderdi. Sebepten müsebbibe doğru yol alırdı. Allah rahmet eylesin her ikisine de.

KS: Mahir İz Hoca'nın hatıraları çok zengin, kimler kimler yaşa- ki... Bir ortaokul talebesiydim, *Bütün Dünya* diye bir dergi çıkarı Siz anlatırken aklıma orada okuduğum bir hikâyeden ne dere etkilendiğim geldi. İki hasta yatıyorlar bir koğuşta, ikisi de yatalak. Bir tanesi kapının hemen kenarında yatıyor, ilaçları da başlarında duruyor. Yatağın kenarında olan sokağa bakarak her gün sabahtan akşama yeni bir hikâye anlatıyor. "Şu geçenlerde de gelen sarı saçlı kız yine geldi, biletçi bakkala selam verdi, kasap şuna kızdı," diye durmadan hikâye anlatıyor. Bir sürü hikâyeyle günleri dolduruyorlar, her biri üstüne yorum yapıyorlar. Bir gün bir gece, kapı kenarında yatan hastanın aklına şöyle bir hınzırlık geliyor: "Hep o seyrediyor, ben de seyredeyim; o bana anlatacağına, ben yaşayıp göreyim her gün olanı biteni. Ben kapının ağzında bir şey göremeden, onun sürekli tattığı seyir lezzetinden bihaber ömrümü tüketiyorum." Eliyle diğer hastanın ilaçlarını birbirine katıp karıştırıyor. O gece hasta, doğru ilacı alamadığı için vefat ediyor. Boşalan yatağa da katili alıyorlar. Büyük bir hevesle yatağına yerleşen adam, camdan aşağıya bakıyor ki kapkara bir duvardan ibaret tüm manzara. Aslında tüm bu hikâyeler, o hastanın hayal dünyasının birer ürünüymüş.

SÖ: Hayat böyle.

KS: Hayat, hayal edebilmek ve bazı şeyleri görebilmek demek. Herkes aynı şeylere baksa da, kimi eşyayı satıhta görse de, kimi derinlemesine görüyor. Manayı görebilmek, mühim olan eşyanın ardındaki manayı görebilmek...

SÖ: Dünya birçok farklı halden teşekkül eden bir yer. Bambaşka aksiyonları ihtiva ediyor ve her birinin bambaşka hikmetleri var. Abes iş yok. Abes gibi görünen şeyde dahi bir anlam vardır. Öte yandan hikmetin idrak edilebilmesi için sohbet gerek. "En tatlı zamanı bu hayatın hoş sohbet ile geçen zamandır," diyor sa- İnsan insanla muhatap oluyor. İki halife birbiriyle muhatap oluyor, iki ruhullah birbiriyle muhabbet ediyor. "Şeytan telkin ğ-

yapmıyorsa, üçüncü benim," diyor Cenab-ı Allah. Ne konuşursa konuşsun, illa din iman üzerine konuşmak şart değil, insandan, geçimden bahsetmek de muhabbete dahil. Maaş yetmiyor, "Bugüne hamdederiz". Sıkıntı oldu, "Birader aldırma, Allah her derdin çaresini vermiştir". Bitti, tamam; budur sohbetten beklenen.

KS: Kanaat anlayışımız da değişti. Büyüklerimiz bir maaşını arttırabildiklerinde kendilerini zengin sayarlardı. "Kimseden borç istemek zorunda kalmayayım, bir sıkıntı ânında hayatıma elimdekiyle devam edeyim," diyerek şükreder, bunu bir zenginlik sayarlardı.

SÖ: Cenab-ı Allah, müstağni kalmayı kuluna nasip ederse mümin de bu perspektifi kazanır. Hırsı şeytan verir. Hırs gelirse siz değil bir maaş, bir milyon maaş alsanız gene tatmin olmazsınız. Allah doyurur. O, zihni ve kalbi doyurandır. Allah'ın adını zikrettiğinizde dahi kalbiniz tatmin olur. Dünyanın gailesi bitmez. O gaile üzerinde dalga gibi olmak icap eder zira inciler diptedir.

KS: Dalgıç olmak lazım. Derin suların dalgıcı olmak lazım. Nabi'nin söylediği gibi: "Çok da mağrur olma, kim meyhâne-i ikbalde/ Biz hezârân mest-i mağrûrun humârın görmüşüz".

26 "Kutsala yer açmayan kalp viranedir, harabedir"

Gerçek manada virane olan kutsalı kovmuş olan kalptir. Kutsala yer açmayan kalp viranedir, harabedir. Dışarıdan virane gibi görünen ama içinde Allah'ı ve kutsalı ağırlayan kalpse saraydır, malikânedir.

KS: Bir beyit geldi aklıma, bizi değişik tedailerden farklı sahillere götürecektir. "Zât-ı Hakk'ta mahrem-i irfân olan anlar bizi/ İlm-i sırda bahr-ı bî-pâyân olan anlar bizi/ Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz/ Vech-i Bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi/ Dünyâ vü ukbâyı ta'mir eylemekten geçmişiz/ Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi/ Biz şol abdâlız bıraktık eğnimizden şâlımız/ Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi/ Kahr u lûtfu şey'i-vâhid bilmeyen çekti azab/ Ol azabdan kurtulup sultân olan anlar bizi/ Zâhidâ ayık dururken anlamazsın sen bizi/ Cür'a-yı sâf içüp mestân olan anlar bizi/ Ârifin her bir sözünü duymaya insâf gerek/ Bu cihânda sanmanız hayvân olan anlar bizi/ Ey Niyâz katremiz deryâya saldık biz bugün/ Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi/ Halkı koyup lâ mekân ilinde menzil tutalı/ Mesken-i şol cânlara canân olan anlar bizi..."

SÖ: Çok güzel irşat ettiniz.

KS: Kötü irşat edilecek bir şey değil. İnsan okurken muazzam bir estetik tecrübe yaşıyor. Niyazi Mısrî diyor ki: "Bizi fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz/ Bâki'nin yüzüne hayran olan anlar."

SÖ: "Fenâ gülzâr" nedir? Yok olan gülzâr, yok olan gül bahçesi. Biz bu yok olmayı her sene yeni baştan idrak ediyoruz. Bahar gelince "Hayy" isminin tecellisiyle bir canlanma olurken, sonbaharda ölümü ve hayatı yaratan Cenab-ı Allah'ın "Mümit" ismi tecelli ediyor. Bize bunu talim ediyor. İnsan olarak biz de bir müddet sonra bu dünyayı bırakıyor ve bir başka dünyaya geçiyoruz. Bu dünya boş kalmıyor, bizden sonra yeni bir nesil geliyor ve bu düzen böyle devam ediyor. Bir aziz tarafından buyrulmuştur ki, "Bu dünya hiç boş kalmaz, dolar dolar boşalır." Tıpkı bir çeşme kovası gibi, bu dünya böyle bir dünya. Âlemler Cenab-ı Resullah'ın yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır ve Rabbimiz şöyle buyurmuştur: "Ey habibim, sen olmasan ben bu kâinatı yaratmazdım." Edebiyatta, Peygamber'in vasfı gülken, tevhidin remzi laledir. Lale, ebcedde Allah'la aynı sayıya tekabül eder. Hilal, lale, Allah; lafz-ı celal, ebcedle hesap edersen 66'ya bağlarsın işi. Eskiden Türkçede öyle bir söz vardı: "İşi 66'ya bağla." Kul olarak yapabileceğin bir şey varsa onu yapmak mecburiyetindesin. Tedbirinizi alacaksınız, sonra işin peşinden koşacaksınız. Baktınız tedbir tükendi, o zaman işi 66'ya havale edeceksiniz. Her şeyi yaptıktan sonra, "Yarabbi bu işi sana teslim ediyorum, ben elimden geleni yaptım. Eğer bana yeni kapı açarsan onu da yaparım ama şu anda yapabileceklerim bitti," diyeceksiniz. Neticede "fena gülzâr" dediği bu dünya ve fena gülzâra talip olanlar, bu dünyaya talip olanlar. Hazreti Niyazi, "Hayatın gayesini ve manasını sadece bu dünyadan ibaret sananlar, bizi anlamaz," diyor. Bu fena gülzârı, bülbül olanlar anlamaz, vech-i baki hüsnüne hayran olanlar anlar. Vech-i baki hüsnü de, Cenab-ı Allah'ın hüsnü. Biz o güzellikleri, bu dünyada yarattıkları aracılığıyla görüyoruz. Herkes gördüklerine ayrı bir mana verir ama manevi derinliği olan

kimse tabii ki ağaçtaki meyveyi, ağacı, kökü, yaprağı ayrı ayrı görüyor. "Yarabbi, bu hilkati sen yarattın; bana onu görecek gözü, bu duyuyu duyguya çevirecek kalbi sen verdin ve bu hazzı bana sen yaşatıyorsun," diyor. Vech-i baki hüsnü dediğimiz bu. Tabiatta gördüğümüzü hüsn-ü insanda görmüyor muyuz? Bu yalnızca fizyolojik bir hadise değil, insanın gözlerinde muhabbeti görmüyor muyuz? Peki, gözde muhabbet görünür mü? Gören göz için görünür. Muhabbet ehlinin işi bir hazretin simasına nazar ettiği zaman orada muhabbetullahı görmektir ve onu ancak Allah gösterdiği takdirde görebilir.

KS: Vech-i baki deyince kıymetli hocam, Allah bütün veçhelerin dışındadır. Tüm veçheler helak olur, yalnız Allah'ın vechi bakidir. Beni okuduğumda çok sarsmıştır. Bakara Suresi'nde, "Nereye dönerseniz dönün, orada Allah'a dönmüş olursunuz," diyor. Görebilen göz, o yüzü her yerde görüyor.

SÖ: Taşta, dağda, toprakta, insanda...

KS: "Vech-i baki hüsnüne hayran olan anlar bizi".

SÖ: Onu gördüğünüzde hayran olmamak mümkün değil, öyle yaratılmışız. Kalbimiz o frekans üzerine ayarlanmış. Gördünüz, müşahede ettiniz, artık hayran olmamak sizin elinizde değil. Çok şükür Cenab-ı Hak, bazen mestur, bazen aşikâr bir şekilde o yüzünü ve hüsnünü gösteriyor. O zaman Hazreti Niyazi'nin ne demek istediğini anlamak çok daha mümkün oluyor.

KS: Ama üstat biraz çıtayı yükseltiyor ve "Dünya vü ukbâyı tamir etmekten geçmiş/ Her taraftan yıkılıp viran olan anlar bizi," diyor.

SÖ: Bu, oldukça tehlikeli bir beyit efendim, burayı geçelim. Zannediyorum ki zahitlere Nesimi'den medreseyi ısmarladı. "Hakk'a ibadet etmeye kâfi bize divaneler," diyor yani. Uzun sözün kısası,

hiçbir şey, her şeyi kapsıyor. "Ben bir viraneyim, o bize yeter," dediği fiziksel manada bir şey değil; ruhsal düzeyde bir acziyet ve viranelikten söz ediyor.

KS: "Defineye malik viraneler var," diyor ya. Aslında bu virane, defineye malik bir virane.

SÖ: Çünkü definenin sahibi de Cenab-ı Allah, dilerse hem maddi hem manevi olanı verir, vermezse olmaz.

KS: Gerçek manada virane, kutsalı kovmuş olan kalptir. Kutsala yer açmayan bir kalp viranedir, harabedir. Dışarıdan virane gibi görünen ama içinde Allah'ı ve kutsalı ağırlayan kalpse saraydır, malikânedir. Son zamanlarda subjektivite biraz önem kazandı hocam. Aynı şekilde psikoloji biliminde de subjektif bakışa ehemmiyet verilmeye başlandı. Önceden, "Ölçülüp biçilemeyen kıymetli değildir, bir şeyi ölçüp biçebiliyorsam ve onu başka bir şeyle tartıya çıkarabiliyorsam o şey kıymetlidir," deniyordu. Deneysel ve pozitivist psikolojinin argümanları bu iddia üzerine kuruluydu. Şimdi, zaman geçtikçe insanın bütün tecrübelerinin aslında subjektif olduğunu fark ediyoruz. Benim şu bardağa baktığımda gördüğüm şeyle sizin baktığınızda gördüğünüz şey aynı değil çünkü sizin bu bardakla yaşadığınız tecrübeyle benimki bambaşka. Beynimiz bir şeyi uzaktan gördüğü anda ilk verileri aldıktan sonra kalan kısmını yaşantısıyla, tecrübesiyle kendisi tamamlıyor. Marcel Proust'un "Kayıp Zamanın İzinde" adlı roman serisinde meşhur bir sahne vardır: Karakter kurabiye yerken birden çocukluğuna gider, çocukluğu aracılığıyla bambaşka hatıralara uzanır zihni. Çayla birlikte madlen kurabiyesini yerken bu kurabiyenin kendi çocukluğunda bıraktığı tat aklına gelir ve kurabiye vasıtasıyla tahattura doğru yol alır.

SÖ: Bir büyükanne tanıdım ben, yakın dostumun büyükannesiydi. Bardaklara "vayvay çanağı" derdi. "Kırılır kuzum, bakırdan olsa bir şey olmaz," derdi.

KS: Ne kıymetliydi onlar. Şimdi cam daha kolay elde ediliyor. Eski dönem eşyaların bile bir ruhu vardı.

SÖ: Henry Corbin'in *İslâm Felsefesi Tarihi* adlı eserinde okumuştum. "Müslüman'ın bir su kabı vardır ve dibinde 've cealnâ mine'l mâi kulli şey'in hayy', yani 'Diri olan her şey sudan gelir,' yazılıdır," diyordu.

KS: Hayatın her ânında Allah'ı zikretmek için vesileler bulan bir kültür. Her yudum suda Allah'ı zikrediyor. Şu suyu içiyoruz ve şükrediyoruz fakat Cenab-ı Allah'ı zikretmek için bazen vesile kılıyoruz, bazen kılmıyoruz. Öyle bir kaptan su içince siz unutsanız da size sürekli hatırlatan bir bilinç hali sunuyor. Ahmet Hâşim'in "Müslüman Saati" makalesinde söylediği gibi, fecri kaybetmekle beraber yönünü şaşırmış, çölde kaybolmuş kimseler gibiyiz. Günlük hayatın içinde hatırladığımız anlar azalmaya başladı.

SÖ: Medeniyet öyle bir şey ki sizi tümüyle kapsıyor. Tüketici kapitalizmse, size kendini bir an unutturmuyor. Reklamıyla, panosuyla, tükettiğiniz eşyalarla, yediğiniz yemeklerle kapitalizm, her yanınızı sarmış vaziyette ve onu unutmanız mümkün değil. İslam medeniyeti de böyleydi. Beş vakit ezan, selamlaşma, şehir içi türbeler, mescitlerin hazireleri, çeşmeler size sürekli kendini hatırlatırdı. "Bereket versin", "bereketini gör"; bunlar kayboldu artık. "Oğlum rızık garanti ama bereketi Allah'tan isteyeceksin," derdi babam. Çok kazanırsın ama bereketli olmaz, nasıl kazandığını da bilmezsin. Az kazanırsın, bereketi olur. Alışveriş yapıyorsun, "İyi günler," deyip çıkıyorsun. Kartını verip şifreni giriyorsun, arkadaki bekliyor, torbayı doldurup çıkayım diyorsun bereket mereket unutuldu artık.

KS: Yirmi sene evvel merhum Akif Emre'yle Kırım'a bir seyahatimiz olmuştu. Çok sevdiğim arkadaşım, dostum, güzel insan. Orada Osmanlı Türkçesi yaşıyordu, insanlar birbirine "Sefa-

şerifleri hayrolsun," diyorlardı. Sabahı da selamlıyorlar; öyle bir bakış, öyle bir idrak ki dokunduğunu güzel kılıyor.

SÖ: Siz hekimsiniz, bildiğiniz gibi sabah ateş çıkmıyor, hayatiyet var. Bana vücut metobalizması yavaşladığı ve yediğini sindiremeyeceği için akşam yemek yememi söylüyorlar. Akşam oldu mu sistem kendini kapatıyor.

KS: Akşam ve gece bedenin ölümü demek. Uyku, küçük ölümdür. Geçmiş metinlere baktığınız zaman Mevlana'da olsun, başka metinlerde olsun geceyle sürdürülen bir savaş var. Uykuya karşı bir savaş var, uyku bir gaflet ânı. Gözler uykusuz olsun. İlimle meşgul ol, ibadetle meşgul ol.

SÖ: Gece ışık olmadığına göre dünya tek renk. Meşgul edecek sesler de kesiliyor.

KS: İnsan kendisiyle baş başa kalabiliyor.

SÖ: Kendi kendisiyle baş başa kalamayan korkar geceden. Ahmet Muhip Dıranas'ın bir şiiri vardır.

KS: "Hoyrattır bu akşamüstüler daima." Ben çok severim, kıymeti bilinmeyen şairlerdendir. Teşekkür ederim hatırlattığınız için. Erken yaşlarımda sıklıkla okuduğum ve etkisinde kaldığım bir şiirdi. "Hoyrattır bu akşamüstüler daima/ Gün saltanatıyla gitti mi bir defa/ Yalnızlığımızla doldurup her yeri/ Bir renk çığlığı içinde bahçemizden/ Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan/ Lavanta çiçeği kokan kederleri/ Hoyrattır bu akşamüstüler daima!"

SÖ: Beşerî bir hal. Lavanta çiçeği kokan kederlerden, bir başka dünya açılıyor çünkü o zaman gün akşam oluyor. Mesela siz söyleyince, "Koca Mustâpaşa" şiirinde "Gece, her yerdeki efsunlu sükûnundan iyi," diyor Yahya Kemal. "Avutur gamlıyı, teskin eder endişeliyi/ Ne ledünnî gecedir! Ta ağaran vakte kadar/ Bir mücevher gibi Sünbül Sinan'ın ruhu yanar," diyor. Gece oldu mu, kulun

dış dünyayla alakası kesiliyor. Frenk memleketlerinde gece zordur. Akşam oldu mu bir başka hayata iltica etme ihtiyacı hissedersiniz insanlar. Gündüz çalışırlar ama gece kalkmaz o yük. Ya yorgun yatarsın ya başka bir âleme iltica etme ihtiyacı hissedersin. Gece lütfedilmiştir. Uykuyla ve nefisle savaş, tam gecenin yapacağı şeydir. Gece yalnız kaldınız, hayırda mısınız, şerde misiniz, önemlidir. "Gün doğmadan neler doğar," derdi rahmetli valide. Gece mühim. Bu yüzden insani bir şiir, "Hoyrattır bu akşamüstüler daima."

KS: Bir kıta vardı içinde, ben bayılırdım ona: "Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir/ Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir/ İnsan, yağmur kokan bir sabaha karşı/ Hatırlar bir gün bir camı açtığını/ Duran bir bulutu, bir kuş uçtuğunu/ Çöküp peynir ekmek yediği bir taşı.../ Bütün bunlar aşkın güzelliğiyledir." Şiirin son kıtasını da okuyalım: "Ey unutuş! kapat artık pencereni/ Çoktan derinliğine çekmiş deniz beni;/ Çıkmaz artık sular altından o dünya./ Bir duman yükselir gibidir kederden/ Macerası çoktan bitmiş o şeylerden./ Amansız gecenle yayıl dört yanıma/ Ey unutuş! kurtar bu gamlardan beni."

SÖ: Mevlana, "Unutmak şifadır," diyor. Unutmak olmasa halimiz yaman. Neyi unutuyoruz? Mesela ölümü unutuyoruz. Bektaşi babasına sormuşlar, "Sen ölümü düşünmez misin?" diye. "Düşünmem, Allah unutmaz ki. Ben niye düşüneyim?" demiş. Bu şiiri okurken aklıma Rimbaud'nun "Sarhoş Gemi" şiiri geldi. İmajlar çok benzer, belki Dıranas'ınki oradan; düşünsel ve duygusal maceralar birbirine benziyor. Türkiye'de yaşadığı için korunuyor, Rimbaud kadar yalnız değil Dıranas. Rimbaud, manen çok yalnız kalmış bir adam; çok hassas, hayata katılamıyor. Güzel bir şey yazmış. İç dünyamızı, korkaklığımızı, unutuşa sığınışımızı, acizmizi, edebî dili ve zihniyle kurguladığı için metafor ve semboller kullanımı yoğun. Bu sebeple de beni çok etkilemiştir; on sekiz yaşımdan beri tuttuğum küçük bir defterim vardı, büyüdü o defter şimdilerde.

KS: Ne kadar büyük bir mücevher, onu ne olur kaybetmeyin. Arada bir getirin, biz de okuyalım hocam. Mesela on sekiz yaşında neye dikkat etmişsiniz, çok merak ederim.

SÖ: Gazetelerden kestiğim kupürler var. Sultan Hüdavendigâr'ın Birinci Kosova Savaşı için sunduğu ve benim de ruh hallerimi ifade eden arz-ı niyazı var. Başka bir tanesi de şu: Özbek Şeyhi göçtü, cenazeyi aldık, Üsküdar Yeni Camii'den el üstünde taşıyoruz. 1971 senesi baharı, sahilde trafik durdu, cenaze önünde kaside okunuyor: "Üryan geldi, üryan gider..." Böyle bir macera o defter. "Olvido" şiiri de vardır defterimde.

KS: Tabutun başında kaside okunuyor.

SÖ: Evet, Paşalimanı'na gidip Özbek Tekkesi'ne çıkacağız. Çok fazla hizmeti olan mestur bir şeyhin cenazesi, hizmetleri vefatından sonra ortaya çıkıyor. O görünmeme hali çok mühim, gören zaten görüyor.

KS: Görünmemek ve göstermemek. Görünmüyor çünkü göstermiyor. İnsanların gözüne sokmuyor ve ecrini yalnız Allah'tan bekliyor. Gösterişçi dindarlığın tam aksine...

SÖ: Bunu hiç konuşmayalım, dindarlığın gösterişi olmaz. Bilim terminolojik hadisedir, orada olur. Benim anladığım manada dindar ise, gösterişçi olmaz. Merhum Topçu, namaz kılardı ama kimse namaz kıldığını görmezdi. Abdestsiz derse girmezmiş, sonra öğreniyoruz tabii bunu da.

KS: "Benim için sınıf, mabet gibidir," dermiş.

SÖ: Niye çünkü hakkı söylüyor ve ibadet ediyor. Karşısında Allah'ın yarattığı kullar var. Hepsi halife, baktığı zaman bunu görüyor. Eski zamanda bir sübyan mektebinde bir hoca, çocuklar yaramazlık yaptığı için onlara kızmış, bağırıp çağırmış. O esnada

yoldan bir arif geçiyormuş. Sübyan mektepleri sıfır kotta olmaz üst kotta olur, altta bir çeşme, bir mekân olur. Yukarı çıkmış bakmış hoca asabi, onu yatıştırmış. "Ne yaptılar?" diye sormuş hocaya, "Yaramazlık ediyorlar, ders çalışmıyorlar," demiş hoca. Arif, "Çocuklar siz oturun," dedikten sonra bismillah deyip hoca efendinin bir gözünü mesh etmiş ve hoca istikbali görür olmuş. Çocuklar büyümüş, her biri bir yerde... Çocuklara bakıp tek tek saymış: "Bu âlim olacak, bu külhanbeyi, bu arabacı olacak, Fatiha bilse yeter. Bu, paşa konağına uşak olacak, onu zorlama." Hadiseyi anlamış. Ben hikâyeyi işittim ve hayatımda da bu düsturu tatbik etmeye çalıştım.

KS: Herkesten kabiliyeti ve cevheri ölçüsünde netice beklemek gerek. Balıktan kavağa tırmanmasını beklemek beyhude.

SÖ: Baktığınızda bu hikâyeyi bizim kulağımıza fısıldadılar. Çocuğun hayatına da engel olmamak gerekiyor; kimi zaman verirsiniz birkaç puan ve daha sonra hayatına istediği istikamette devam eder. Öyle şeyler oldu ki azizim, çocuğu öyle zorladılar ki, çocuk intihar etti. Onun hayatına ben neden engel olayım, neden bir şeylerin müsebbibi olarak beni görsün?

KS: Başarısızlık duygusu yüzünden intihar ediyorlar.

SÖ: Hoca ısrarla "Geçirmem," diyor, değer mi?

KS: Başarı nosyonu da yeniden gözden geçirilmesi gereken bir şey. Başarı dediğimizde, daha fazla maddi vasıta ve imkâna sahip olmayı mı anlamalıyız? Daha fazla hükmedebilme kudretine sahip olmayı mı, yoksa değerlere, fıtrata uygun bir biçimde Allah'a yakın bir hayat yaşamayı mı anlamalıyız? Kafamızı iğdiş eden başarı nosyonu da çok Batılı bir nosyon.

SÖ: İstikametimizi kaybettik şu anda.

KS: "Tefeyyüz etmek" demiştiniz daha önce.

SÖ: Tefekkür ettikçe feraset açılır. Allah kendi üzerinde düşünen kulunu boş göndermez. "Sen yârini bihaber mi sandın/ Yoksa seni terk eder mi sandın?" diyor Galip, kulunu bırakmaz. "Bana bir adım yaklaşana ben on adım yaklaşırım," diyor. Nasıl yaklaşır, onu bilemeyiz ama her şeyden önemlisi insanın kalbini açar. Başka bir insanı sıkan dert, onu sıkmaz. Rahmetli babam söylerdi: "Elhamdüllilahi teâlâ âlâ külli hal" ve bunun dışında "Sivel küfri ved-dalâl" diye ekliyor. Küfür haline şükretmiyor, o hallerden Allah'a sığınıyor. Bunu dudak söylüyor, diğerini halden anlıyorsunuz. Manen tatmin olmuş. Kalbi mutmain. Endişesi yok mu, elbet var; hepimizin var ama tatmin, kalp doygunluğu başka bir hadise.

KS: Ümitten ayrılmayalım.

SÖ: Allah'tan ümit kesemeyiz. Mümkün değil; merhametinden, şefkâtinden ümit kesilmez.

27 "Büyük insanlar, büyüklük taslamayan insanlardır"

Hepimiz kendimize taraf olan varlıklarız; kendimizi olduğumuzdan daha akıllı, daha yakışıklı zannediyoruz. Benliğimizle ilgili algılarımız pozitif. Pozitif yanılsama... Birbirleri hakkında konuşan insanlara bakın; olumsuz bir eylemde bulunuyor aslında ama ötekinden daha iyi ve daha az kusurlu olduğu düşüncesiyle de kendini rahatlatıyor. Hayata daha sıkı tutunmamızı bu yanılsamalar sağlıyor. Bu yanılsamalara kanar, kendimizi dev aynasında gösteren aynalara bakarsak hep, kusurlarımızla yüzleşme ve onları giderme imkânından mahrum kalırız. O yüzden büyük insanlar, büyüklük taslamayan insanlardır.

KS: Semamızda gümrah yıldızlar olarak belirmiş, toplumsal hayatımıza ışıklarını düşürmeye devam eden, hâlâ yazdıklarını, başarılarını düşündüğümüz, konuştuğumuz, tartıştığımız ve kendimize bir numune-i imtisal olarak gördüğümüz kıymetli insanlar var. Siz bunların bir kısmına tanık oldunuz, onlara yetiştiniz. Necmettin Topçu, Fethi Gemuhluoğlu gibi değerlerden söz ediyoruz. Bu insanları farklı kılan şey neydi, o zamanı farklı kılan neydi?

Yoklukta onlar daha mı belirgin şahsiyetler haline geliyorlardı, yoksa bir hasbilik, bir menfaat gözetmezlik mi bu insanları bu kadar ön plana çıkarıyordu. Çok uzak geçmişe değil, daha yakın, pek çok insanın hatırlayabildiği bir geçmişe gitmiş oluyoruz. O dönemin hususiyetlerini biraz konuşabilir miyiz sizinle?

SÖ: Hatırlayabildiğim kadarıyla tabii ki. Hafızanın da bir kapasitesi var ve hafızadaki bilgiler, hatıralar zaman içinde yaşadıklarımızla beraber sabit kalmıyor, değişime uğruyor. Nasıl hareketli bir nesneden manzaraya bakarken, manzara hareketinize bağlı olarak fiziksel manada değişiklik gösterirse, yürürken abideye baktığınızda, o abidenin farklı veçhelerini görürsünüz. Tamamen optik bir hadise. Zihindeki ve duygu dünyasındaki hatıralar da böyledir. Burada "yürüme" diye bahsettiğimiz, yaşadığınız zamandır, sizin tecrübelerinizdir. O tecrübelerle birlikte eski zamana damga vurmuş hatıralar da veçhe ve renk değiştirir, derinleşir, genişler, yeni yorumlara kavuşur. Aynı soruyu iki-üç sene evvel sorsanız farklı şeyler söyleyebilirdim, şimdi de farklı şeyler söyleyebilirim, en başında böyle bir öznelliğin olduğunu belirteyim.

KS: Geçmişi bugünden kurmuş oluyoruz. Bugünkü benliğimizle on sene, yirmi sene önceki benliğimiz aynı değil. Temel istikametimiz aynı olsa bile aynı kişi değiliz. Fiziksel olarak da, ruhsal olarak da aynı değiliz. Hatta ve hatta hocam, çok enteresan, hatırlamayla ilgili deneyler bize şunu gösteriyor; neşeliyken hatırladığımızla kederliyken hatırladığımız aynı değil. Neşeliyken hayatın cıvıltılı taraflarını aklımızda tutuyoruz, kederliyken geçmişte ne kadar olumsuz hadise varsa onları aklımıza çağırıyoruz.

SÖ: "Onları farklı kılan neydi?" diye sordunuz. "Anaakım" diye bir kavram var, her dönemin genel yaklaşımını ortaya koyuyor. İnsanlar güncel hadiseleri değerlendirir ve yorumlarken farklı değerlendirmeler ve yorumlarla karşılaşıyorsunuz. Bu farkların tam olarak neler olduğuna ilişkin net ayrımlara gitmeseniz de burada bir bireyselliğin ve özgünlüğün olduğunu seziyorsunuz. Orada ya-

kaladığınız ipuçları size o kişinin farklı olduğuna ilişkin yorumlar yaptırıyor. Farklılık, bir cazibe meselesidir. Bazen bir kelime, bir jest, bir sükût dahi bu farklılığı çok kalın çizgilerle betimleyebiliyor. Dolayısıyla, "Bu zat farklı bir zat, biz bu zata biraz yaklaşalım" dediklerini daha derinden dinlemeye ve anlamaya çalışalım," demeye başlıyorsunuz. Her farklılık, her bireysel dokunuş, yeni bir espri getiriyor hayatınıza. Farklı oluş, farklı bir şey söyleme, aynı zamanda ciddi bir mesuliyet ve yük anlamına gelmektedir. Bu bilinç, o mesuliyeti ve yükü göğüsleyen zat hakkında hürmet telkin ediyor. Siz sadece farklı olsun diye mi söylüyor, yoksa kendi içinde ciddi bir farklılık ihtiva ediyor mu diye dikkat kesilmeye başlıyorsunuz. Dikkatiniz, sadece muhatabın ne dediğine odaklanmaktan ibaret kalmıyor, anaakımın sırtını yasladığı argümanları, daha önce atladığınız noktaları tekrar okumaya ve irdelemeye başlıyorsunuz. İsmi toplumda duyulmayan bir Ziya Bey'imiz vardı. Ziya Nur Aksun, tarihe başka bir açıdan bakıyordu ve başka bir yorum getiriyordu. Tarih bilimiyle uğraşanlar, Ziya Bey'i tarih biliminin çerçevesi içinde mütalaa etmemekle yerden göğe kadar haklılar ama Ziya Bey hamasi tarih de yapmıyordu. Yaptığı, aidiyeti olan bir tarihti. Merhum Topçu da, Gemuhluoğlu da farklı açılardan bakıyor ve farklı şeyler söylüyorlar. Biraz yakınına gittiğiniz, birkaç sohbetini dinlediğiniz zaman idrak etmeye başlıyorsunuz. Benim için bu hadise yirmi beş-otuz beş yaşları arasında gerçekleşti. Artık çocukluk ve gençlik bitmiş, orta yaşa adım atmışsınız, şahsiyetinizi sorguluyorsunuz. Bu dönemde farklı sohbetler dinlediğiniz veya yazılar okuduğunuz zaman yavaş yavaş sizde başka pencereler açılıyor ve anaakımın argümanlarını bir başka gözle tekrar kaynaklara inerek, inebildiğimiz kadarıyla tabii, okuyorsunuz ve bambaşka resimler görüyorsunuz. Boşlukları görüyorsunuz, onları doldurabilir miyim diye düşünüyorsunuz. O kimse değil, o yollardan geçmiş. Etrafını kendinize göre tavaf edip meseleleri bütün cepheleriyle görmeye başlıyorsunuz ve o, size bir şey söylüyor. Bir anda abideleşiyor ya da buharlaşıp yok oluyor. Buharlaşanlardan bir tane söyleyeyim, fi tarihinde orta mektepte okuduğum romanlar vardır. İsim vermeyeceğim, eski Türk tarihi üzerine ya-

zılmış romanlardan söz ediyorum. Atsız Bey değil, onu söyleyeyim. O yaşlarda sizi etkiliyor, sonra genel Türk tarihine bakınca o zevatın hamasi bir şey yazdığını, orta mektep çocukları için esprili olduğunu ama birkaç sene geçince artık onların fazla bir şey ifade etmediğini görüyoruz. Bu zevat böyle değil, her birinin ciddi bir fikrî birikimi var. Zamana karşı ciddi şeyler söylüyorlar. Bu genel çerçeve oldu, isterseniz biraz daha özele girelim.

KS: Biraz daha özele girelim hocam. Uzun süren bir yokluk ve inkâr döneminden sonra böyle yıldız gibi ortaya çıkan insanlar var. Onlar bir varlık savunusu yapıyorlar. "Biz kendimiz olduğumuz için utanmak zorunda değiliz, ümitsizliğe düşmek zorunda değiliz. Bu toprakların kültürü, bu toprakların içinden yeşermiş olan tarih, medeniyet, tüm bunlar bizim gizlenmemiz, saklanmamız gereken yerler değil, tam aksine iltica etmemiz, kendi kimliğimizi devşirebileceğimiz yerler," diyorlar. Nurettin Topçu'ya baktığınız zaman hem Batı dünyasına hem felsefi ilimlere hem de Mevlana behresi olan tasavvufi konulara fevkalade vâkıf. İki dünyayı mecz eden güçlü bir kimlikle karşı karşıya kalıyorsunuz. Öbür tarafa karşı mağlup değil, öbür tarafın da hikmetli tarafını almaya talip ve reaksiyoner değil. Batı dünyasını tümden recmetmeye, onların sapkın olduğunu dikte etmeye yönelik genelleyici, indirgemeci zihinden uzak bir insan. Burada, her kim olursa olsun, hakikati söylemiş insanların sözünü dinlemeyi ve onlardan bir şey öğrenmeyi önceleyen daha özgüvenli bir duruş var sanki.

SÖ: Bu çok önemli. Çok yakınım olan akademisyen bir arkadaş geçen haftalarda Almanya'ya gitti. Davetli olarak bir üniversitede dersler yaptı, oradaki Türklerle temas etti. Almanya toplumunun önemli bir bölümünü Almanya'da yaşayan Müslüman Türkler oluşturuyor. Alman toplumu, bunun farkında ve Türklerin kendi kimliklerini muhafaza etmelerine karşı çıkmıyorlar. Orada yaşayan Türklerin agresif, reaksiyoner olmayan bir tutum içinde olması lazım. Biz Osmanlı'daki önemli bir nüfusu azınlık diye niteliyoruz, oysa onların esas adı Tebaa-i Osmanî. Müslüman ol-

mayan ciddi bir Osmanlı tebası ve korunan hakları var. Medeniyet böyle bir şey, tek bir etnisiteye dayanmıyor. İslam medeniyetinin bahtsızlığı modernitenin hâkimiyetiyle bu irtibatı kaybetmesi oldu. Batı uygarlığı dört ana etnisiteye dayanır: Slav, Germen, Latin ve Anglosakson. Bunların hepsinin bu uygarlığa katkısı var. Almanya'da yaşayan Müslüman Türklerin de öyle bir zihin yapısına ulaşması lazım; "Biz buradayız, kendi haklarımızı biliyoruz ancak bu, Alman toplumuyla bir uyumsuzluk yaşamamıza neden olmamalı," diyebilmeliler. Biraz önce sözünü ettiğiniz Topçu, Maurice Blondel'le mektuplaşıyor, Louis Massignon'la dost oluyor. Blondel, hareket felsefesinin kurucusu. "Bu adam Fransız," diye üstünü çizip iletişimden kaçmıyor. Neden? Çünkü ortada bir hikmet var. Dolayısıyla bizim biraz daha geniş bir perspektifle hayata bakmamız lazım. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur," gibi bir zaman için belki geçerli olmuş ama şimdi önemini kaybetmiş sloganları artık terk etmemiz lazım. Dünyaya açıldığımız şu dönemde bunu çok daha dikkatle masaya yatırıp çok daha dikkatle söylememiz gerekiyor. Netice-i kelam; malumunuz, Müslümanlar hayata şöyle bakıyor ve bakmalı: "Bütün insanlar Cenab-ı Allah'ın kullarıdır." Bunu bilip bilmemeleri, Müslüman'ı alakadar etmiyor. Zahirde çok kötü dediğimiz insanlar da dahil olmak üzere, hepimiz Cenab-ı Allah'ın kullarıyız. O, bütün insanları kendi peygamberiyle tebliğ buyurduğu hak yoluna davet eder. Bir kısmı icabet etmiştir, bir kısım insanlar daha icabet etmemiştir. Bir Müslüman'ın vazifesi, insanları icabet ümmetine katıp katamayacağı olmalıdır. Nurettin Bey'in 50'li, 60'lı yılların Türkiye'si için bize söylediği şuydu: "İnsanlarla konuşacaksınız, onlara hep Allah'tan, Peygamber'den bahsetmeyeceksiniz ama her söylediğiniz söz doğru olacak. O, ilahi hitabın sizin dilinizden tebliğ olacak." Bu çok enteresan bir şeydi. Siz belki sözünüzden çok hareketlerinizle örnek olacaksınız. Ben aynı mealde bir nasihat bir başka hazretten, büyük bir Nakşi büyüğünden de dinledim. "Bir müridim uygun olmayan bir iş yapsa ben onun için dua eder ve o hareketin doğrusunu yaparım," dedi. Ben, "Efendim, uygun olmadığını söylemez misiniz?" dediğimde, "Müridine göre değişir,"

cevabını verdi. "Söylersem bazısına ağır gelir, nefsine dokunur; onun için onlara söylemem ama bazısına söylerim." Bir başka hazret de, Yunus'tan şunu diyordu: "Ya ben öleyim mi söylemeyince." "Peki, söylediğinizde yapmazsa?" dedim, "Daha güzelini yaparım, bir daha dua ederim, Allah dualarımı kabul eder, onun kalp gözünü açar, güzeli görür, insandır bu," dedi.

KS: O tarz bir değişim, çok daha tesir ediyor. Uzun ömürlü, hayat boyu kalıcı olacak bir değişim. İnsanın eylemleriyle örnek teşkil etmesi, kendini sevdirerek o fiilleri sevdirmesi çok daha kalıcı bir değişim yaratır. İnsan, kendine söylenene karşı savunmacı oluyor. Hepimiz kendimize taraf olan varlıklarız; kendimizi olduğumuzdan daha akıllı, daha yakışıklı zannediyoruz. Benliğimizle ilgili algılarımız pozitif. *Pozitif yanılsama*... Birbirleri hakkında konuşan insanlara bakın; olumsuz bir eylemde bulunuyor aslında ama ötekinden daha iyi ve daha az kusurlu olduğu düşüncesiyle de kendini rahatlatıyor. Bu yanılsamalar sağlıyor hayata daha sıkı tutunmamızı. Bu yanılsamalara kanar, kendimizi dev aynasında görürsek hep, kusurlarımızla yüzleşme ve onları giderme imkânından mahrum kalırız. O yüzden büyük insanlar, büyüklük taslamayan insanlardır. Büyük davaları olan ama o büyük davaları kendi nefislerine ve şahsiyetlerine bayrak yapmayan insanlar. Onların sözünde Allah vardır, Hazreti Resul vardır, kendileri çok azdır. Rahmetli Fethi Bey'in hayatına baktığımızda da onu görüyoruz, kendi nefsini daima geri çekiyor. Yazmıyor bile, yazsa yazar. Bir kez konuşmuş, kaç sene geçmiş, sarsılarak okuyoruz *Dostluk Üzerine* adlı risalesini.

SÖ: Kitaplarını okuduğum, sohbetlerinde bulunduğum bu insanlarda beni bu denli etkileyen ne bu ileri yaşımda, diye düşünüyorum: Kavilleriyle fiillerinin uyuşması. Hareketlerini, davranışlarını gördüğünüzde sizin ruhunuzda iz bırakıyor. Okuduklarınız, tabii ki iz bırakıyor ruhunuzda ama eylemdeki fazilet, hassasiyet bambaşka bir öneme sahip.

KS: "Yaşama" şiirini bizzat ortaya koymuş insanlar. Yeni- Mehmet Âkif Ersoy'da da o var. Onunla ilgili kıssalar anlat- Karlı bir günde dokuz saat yürüyerek Eyüp'e, Eşref Edip'e ge- boranlı bir günde saatlerce yağmur altında yürüyerek dostu Fe- tin Gökmen'i görmeye gidişi... "Bu havada yola çıkılır mı?" di- ne, "Söz, çok mübarektir," dermiş.

SÖ: Ruhta sözün izi kalıyor. Lakin bu saydıklarımız, biraz önce de konuştuğumuz gibi eylemleriyle örnek olan insanlar. Bu eylemle- rin arkasında ciddi bir ruhî ve zihnî birikim var. O birikim eyleme dönüştüğünde ardındaki faziletleri görmeye başlıyorsunuz. Kabi- liyeti olan herkes güzel söz söyleyebilir. Eğer hayatı da söylediği güzel sözleri desteklemiyorsa, onlar sadece güzel birer söz olarak kalır ve unutulur. Âkif gibi insanlar, mütevazı şartlarda yaşıyorlar ama o mütevazı şartlar onların eylemlerini, bakışlarını, sözlerini, kelimelerini etkili kılıyor. Genel akış içinde zaman zaman naif de kalabiliyorlar. İnsanlar kimi zaman onlara gülüyorlar ama üzerin- den zaman geçtikten sonra hakikat güneşi pırıl pırıl parlıyor çünkü satıhtaki o köpük gidiyor. Gündelik yaşıyor insanlar, şu zamanda belki anlık yaşıyorlar. O gidiyor, ondan sonra hepimiz bakabileceği- miz bir kutup yıldızına ihtiyaç duyuyoruz. Bir Muhittin Ağabey vardı heyecanlı bir insandı. Bir gün Merhum Topçu'ya, "Ben Âkif'in bi- linmeyen bir şirini buldum," dedi heyecanla. Hepimiz "Aferin," de- mesini beklerken, "Muhittinciğim, öyle tahkik edeceksin ki, o şiir Âkif'in olduğuna en son sen inanacaksın," dedi. Bu, ilmî bir kri- terdir. Eylemsel mücadelede bulunacak, o çileyi çekmeyi göze alacak ve üstesinden gelmek için uğraşacaksınız. Bir de mistik, düşünsel çileler var. Kılı kırk yaran, çabalayan, direnen enerjik, gayretkeş insanlar var. Onlara bu gayreti ve sabrı iltica ettikleri Cenab- Al- lah veriyor. Çengelköy'de yazlıktayız, yeğenim sünnet olmuş. Peder vefat etmiş, Topçu Hoca da bizi sayıp tebriğe geliyor. Ben yeni ge- rimin ortasındayım, o elli-altmış yaşlarında, tam hatırlamıyorum. Oturduk, "Bana beş dakika müsaade," dedi, civarda- mescide namazını kıldı, geldi. Çay içiyoruz. "İnsan burada şair olur mu?" dedi. Bir arkadaşım var, İstanbul Lisesi'nden talebesi olmuş Memleye-

Hoca da yazları Kemaliye'ye giderdi. Sık sık su başında otururmuş; oradakiler, "Hoca'ya dokunmayın, suyu seyrediyor," diye geleni gideni uyarırlarmış. İki saat tefekkür edermiş orada. Anadolu Kemaliye, o zaman oraya trenle gidiliyor. Uçak ölçekleri değiştirdi şimdi. Hayatın temposu başka. Onlar onu yakalamıştı. O tefekkür ediyor, tabiatla konuşuyor, suyun esrarına dalmaya çalışıyor.

KS: Şimdi biri böyle bir şey yapsa, ona meczup derler.

SÖ: Biraz önce söyledim "naif" derler diye. Ben onlardan öğrendim, kendinize zaman ayırın. İnsanlarla çok ülfet etmeyin. Kendinize diri zaman ayırın, yorgun zaman değil; zihnin ve bedenin diri zamanlarını ayırın ve yalnız kalmasını öğrenin. Yorgun oluyorsunuz, zihin de gönül de yorgun oluyor, oradan bir şey çıkmaz, çıkmıyor.

KS: Ben geçtiğimiz haftalarda ABD'de bir hafta boyunca önemli bir kongreye katıldım. Orada mesleğimizin üstatlarının bizlere tavsiyesi bu oldu. *Selfcare*: Kendinize ihtimam gösterin. Siz böyle bir mesleğin mensubusunuz, insanların derdini dinliyorsunuz. Siz kendinize bakmaz, kendi ruhunuzu inkişaf ettirmezseniz tükenir, bitersiniz. İnsanın kendine ihtimam etmesi lazım. Hayatın örtülerinden, o aşırı kalabalık ve gösterişli hallerinden sıyrılarak bir fani olarak bir kenarda kaldığımız, kendimize doğru sorular sorduğumuz, oynamak zorunda olmadığımız bir alana ihtiyacımız var.

SÖ: İnsanlar sizden bir şey bekliyorlar. Anlatmak istemiyorum ama anlatıyorum; oynamak böyle bir şey, sizden bekleneni karşılamaya çalışmak.

KS: Orada, yine böyle bir hararetli bilgi talep eden bir kitle var. Bir de günlük hayatta mecburen karşılamak zorunda olduğunuz insanlar var, onların önünde belli bir pozla oturmanız lazım. İki saat suya bakamazsınız, yadırganırsınız.

SÖ: Kulağınıza, gözünüze o kadar çok hayal geliyor ki konsantre olamıyorsunuz. Siz bir ruh hekimisiniz. Her insan bir manada

olabildiği kadarıyla birilerine şifa verecek güce malik. Ben bunu rahmetli validede görmüştüm. Hanımlar ona derdini anlatır, genelde gelin-kaynana. O da teskin ederdi, ben de validem yaşı zannederdim. Oysa yaştan öte, birikimi varmış, söylediği sözler de etkili olurdu insanlar üzerinde.

KS: İşte, ocaktan yetişme terapist... Kalp damar cerrahı bir arkadaşım var. Yıllar evvel öğrenciyken bize bir hikâye anlatmıştı. "Benim babaannem sedef hastalığını tedavi eder, ocaktan yetişmedir," demişti. "Gel zaman git zaman babaannem Hakk'ın rahmetine kavuştu. Bir gün Alman plakalı bir araba bizim evin önünde durdu. 'Burada bir sedefçi ana varmış,' diye arabadan indi Alamancılar." Arkadaşın babası, annesinin rahmetli olduğunu söyleyince bu defa ona, "Sen oğlusun, sen yap," diye ısrar etmişler. Baba da, annesinin nasıl yaptığını gördüğünü ama ondan el almadığı için yapamayacağını söylemiş. Yoğun ısrarlar sonucu, "Sen yaparsın," deyip onu oturtmuşlar. O da merhum anneciğinden gördüğü riütelleri yerine getirmiş. "Bir ay sonra dualar ederek bize yine uğradılar çünkü iyileşmişti," diyor. Hocam, bazen babadan, anadan oğula geçiyor bu şifa vericilik.

SÖ: "Şafi" ismi tecelli ediyor.

KS: Şimdi aklıma Mahir Hoca'ya dair ilginç bir anekdot geldi. Mehmet Âkif, Mahir İz ve başka birçok insanı şiir çalıştırıyor. Ketenekli gördüğü kişiler için bilabedel, Allah rızası için evlere gidiyor. Yirminci defa Sadi'nin *Bostan* ve *Gülistan*'ını okutuyor. Her tane talebeye ayrı ayrı, baştan aşağı okutuyor, eğer talebe yanlış okursa "Şurayı yanlış okudun," diye uyarıyor. Bugünün hız cemiyasında, hızlının yavaşı yuttuğu, her ânın ekonomik değere tahvil edildiği bir dünyada bir insanın gidip bir gence klasik metinlerden birini saatlerce okutması çok ilginç gelmişti bana.

SÖ: O ayrı bir haz. O hazzı Allah tattırırsa bugün de mümkün olur. Ben bunu bittecrübe biliyorum. Ben de Mahir Bey'den bir

anekdot aktarayım. Hoca anlatıyor: "Üstadım Ferit Bey'le divan şiiri okuyoruz. Ben okuyorum, o dinliyor. Yazma eser, bazı yerler okunmuyor, silinmiş. Ben orayı uyduruyorum ama vezin ve mana tamam. Ferit Bey, 'Uydurma uydurma,' diye uyarıyordu beni. Çok nüktedandı. O ayrı bir dünya, Osmanlı'nın son dönemi o. Zevk, renk, hayat, istikamet; her şeyiyle yön veriyordu bize. Bedensel hazları tadıyorsunuz, gençsiniz. Fizyolojik olarak o hazları biliyorsunuz. Hoca o insanlara, bizlere onun çok üstünde, çok daha kuşatıcı bir başka haz dünyası açıyordu: estetik bir dünya. Hayran oluyorsunuz; Osmanlı dünyası ışıl ışıl bir dünya; edebiyatla, şiirle, kelamla, latifeyle parıldayan bir dünya."

KS: Bu denli şaşırmamızın sebebi, menfaat ilişkileriyle çok kirlenmiş bir çağda, menfi bir dünyada yaşamamız. Her şeyin ekonomik fayda eksenli düşünüldüğü, büyük sözlerin havada uçuştuğu, büyük yaşayışların eser miktarda görüldüğü dönemler... Bu dünyanın çok dışında olan, yaşayışlarıyla, sadelikleriyle, istisnalarıyla gözümüzü kamaştıran insanlar, sözünü ettiğimiz insanlar.

SÖ: Ve hatıralarıyla... Fethi Ağabey 77, Mahir Bey 74, Merhum Topçu 75 senesinde vefat etti, kırk seneyi geçti. Hatırladığımda gözlerim yaşarıyor. Muhabbetleriyle, sizi kucaklamalarıyla, size hayatlarında yer açmalarıyla, sundukları estetik dünyayla bambaşka insanlar. Farklı estetik dünyalar, farklı duygusal dünyalar ama orada siz varsınız. O dünyanın kapısını size aralıyor, "Buyurun, burası böyle bir dünya," diyorlar. Ben belli bir aileden gelmişim, üniversitede belli bir eğitim almışım ama bundan farklı bir şey söylüyorlar bana. Sizi çok daha üstte bir dünyanın varlığından haberdar ediyorlar. Kelamla, aksiyonla, güzel ahlakla, sözle o kapıyı sizin için açıyorlar. İçinde bulunduğumuz kapitalist düzen "Tüketmezseniz yoksunuz,"u dayatırken size, öte tarafta bambaşka bir dünya ve düzenin varlığı duruyor. Orada, "Beni var eden Cenab-ı Allah varsa, onun var etmesiyle var olurum, onun gel demesiyle gelirim, öyle de var olurum," demeyi öğreniyorsunuz. Böyle demeyi bilen insanlar müstağni kaldılar,

elbette onların da dünyadan talepleri oldu ama o dünyanın esiri olmadılar.

KS: Dünyaya sahip oldular ama dünya tarafından sahip olunmadılar.

SÖ: Hiç şikâyet etmediler. Hiç unutmadılar gitmeye geldiklerini. Hep güzellik seyrettiler ve şahitliklerini etraflarında bulunan insanlara aktardılar, sözlerinden çok yaşayışlarıyla tebliğ ettiler. Mahir Bey'den bahsediyorum. Çok güzel giyinirdi. Sonra öğrendik; elbisenin biri eskimeden yenisini yaptırıyormuş, öncekini tasadduk edermiş. "İmkânım var, maaşım var," dermiş. Fethi Ağabey de öyleydi ama Topçu daha sade giyinirdi. Bu resim oldukça mühim bana kalırsa. Hakkı söylediler, güzel bir dünya, güzel bir hayat tasvir ettiler ve güzel yaşadılar. Hüsn-i Mutlak, Sani-i Hakiki, onun mutlaklığından kendi paylarına düşen ne ise onu tasadduk ettiler, kendilerine saklamadılar. Bu ilim, hikmet ve muhabbet saklanmaz, saklayamazsınız. Parayı saklarsınız ama ilim, hikmet ve muhabbet saklanmaz. O, sizden intişar eder, onlar bu intişarı yaptılar ve biz hâlâ yolumuza o gurubun ışıklarıyla devam ediyoruz. Onların söylediklerini söylemeye çalışıyoruz insanlara.

KS: Rahmetli Fethi Bey, gençlere "Hiç âşık oldun mu?" diye sorarmış sık sık. Kalbin yükselişlerine davet ediyor gençleri. Memleketle kendi şahsî kaderini özdeşleştirme ve meşrebine bakmaksızın memleketin değer ifade edebilecek her türlü gencin cevherini yakalamak... Onun memlekete, medeniyete ne faydası olabileceği üzerinde derin derin düşünmek ve cevheri o istikamette işlemek...

SÖ: Öyle görevlendirilmişler. O görevi farklı mizaçlarda, yollarda ifa etmiş olsalar da, İslam medeniyeti için bu çağa hitap edecek, bu çağın insanlarına söz söyleyebilecek insan yetiştirme gayretinde olmuşlar. Görevlerini yaptıklarını düşünüyorum.

28 "Mağdur ve mazlum psikolojisi artık bitmek mecburiyetinde"

Türkiye'deki Müslüman kitleye daha evvelden rol verilmiyordu, şimdi öyle değil. Bu yüzden içinde bulunduğumuz zihnî ataletten bir an evvel kurtulmak zorundayız. Kendi kodlarımızdan, ruh dünyamızdan nasipdar olmayı öğrenmemiz lazım. Osmanlı bir medeniyet yorumu, aynı zamanda bir İslam medeniyeti yorumudur. Bu yorum hayatımıza girdiğinde özgündü ama şimdi bizim Osmanlı medeniyet yorumunun devamı olan yeni bir yoruma ihtiyacımız var. Bu bir medeniyet yorumudur, o da çok mühim bir hadisedir.

SÖ: İnanç hakkında bir anekdot anlatacağım... Türk bir lisan profesörü ateist olduğunu söylüyor, hatıratında da yazdı nitekim. İsim vermiyorum, şu anda da aramızda değil. "Fransa'da trenle bir mahalleden bir mahalleye giderken aynı kompartımanda bir Katolik rahiple oturuyoruz. Benim itikadımı sordu; 'Ateistim,' dediğimde de nedenini öğrenmek istedi. 'Genç kızken bizim mahallemizde çok hoş, modern bir aile vardı, genç bey, hanım ve çocukları, cıvıl cıvıl, hayat dolu. Çocuk öyle bir hastalığa duçar oldu ki, aile ve çocuk çok çekti, ben böyle bir Tanrı'yı tanımıyorum, o yüzden ate-

ist oldum,' dedim. Rahip, 'O zaman, siz ateist değilsiniz. Tanrı ile kavgalısınız, ateist olsanız o hastalığı Tanrı'ya atfetmezdiniz' cevabını verdi."

KS: Hocam, ben birkaç danışanımdan böyle şeyler duydum, hatta bazılarını yazı haline getirmiştim. Bir gün bir tanesi bana, "Tanrı ile aramda büyük bir küslük var," dedi, bir başkası "Tanrı'ya çok kırgınım," dedi. "Kişi, sevdiğinden incinir," diye bir söz var ya, bu da muhatap olma ve bulma durumu esasen. Bir şekilde Tanrı'nın beni daha çok gözettiğini görmek istiyorum hayatımda. O merciyle bir meseleniz var ve bu da sıhhatli bir şey sanki.

SÖ: En azından böyle bir varlığı hissediyor ve onu ciddiye alıyor. Nice insan var ki çok ciddiye aldığını söylüyor ama hayatına baktığınızda öyle bir yer teşkil etmiyor. Size danışan bu insanlar, İnşallah Cenab-ı Allah'ın lütf-i keremine ulaşırlar. Küçük Hüseyin Efendi Hazretleri'nin çok meşhur bir sözü var, der ki: "Evladım, Allah'ımız var, ne gamımız var." Bilmeyenlere, tanımayanlara karşı bir merhamet misyonumuz var, merhamet ve şefkatle Rabb'imin onlara kendini bildirmesi için dua etmeliyiz.

KS: Bir gün bir Türk delikanlı, üç-dört tane İngiliz arkadaşıyla kendi yurt odasında sohbet ediyor. Sohbet ilerlediği zaman kadınlı erkekli İngiliz grubu, bu arkadaşımızı tek bulmuş, İslamiyet'le ilgili sıkıştırıyorlar. İslamiyet'e karşı öyle kuvvetli bir mensubiyet duygusu içinde de değil. O kadar sıkıştırıyorlar ki sabaha karşı bunalıyor ve masanın üstüne çıkıp ezan okumaya başlıyor. Gözleri yaşararak anlatıyor bunu bir arkadaşına ve sonra kendisi için bir değişim süreci başlıyor. Aslında karşılaştığı ırkçı tutum ve kültürüne karşı sergiledikleri agresif yaklaşım onu kendini, kültürel arketipini keşfetmeye, şuuraltına gömdüğü ne varsa onları yerinden çıkarıp baş tacı etmeye yönlendiriyor. Bir söz vardır, derler ki: "Yahudi'nin yurdu yoktur ama Yahudi'nin yurdu Tevrat'tır." Aslında bizim de kolektif şuuraltımızda medeniyetimizin bize yurt olmasına dair bir bilinç var. Kur'an bize

yurdumuz. Kur'an'la çok ünsiyeti olmayan için ezan bizim yurdumuz. Memleket, ezanı duyduğumuz her yerdir. Nerede ezan varsa, orası memleketimizdir.

SÖ: Gençliğimde akademik sebeplerle yurt dışına gitmeye karar vermiştim. Yerli bir çocuğum o zamanlar, gerçi hâlâ da öyleyim. Fethi Ağabey'e açtım mevzuyu. "Hiç korkma, hasbinallah ve nimel vekil. Senin adımını attığın her yer Müslüman yurdudur. Madem sen bir emanetle nasipdar olmuşsun, adımını attığın her yer Müslüman yurdudur, yalnız Efendimiz'e, âline, ashabına, ulemaya, evliyaya üç İhlas bir Fatiha oku, bağışla ve yürü," dedi. Çünkü Fethi Ağabey'e göre Müslüman, olduğu yerde tezdir, Müslümanların dışındakiler antitezdir. Onların bir teze ihtiyacı vardır. Müslüman'ın antiteze ihtiyacı yoktur çünkü onu Allah vekil kılmıştır kendisine. Bu da bir veli sözü işte, Halvetî Şabanî geleneğinden geliyor. "Allah vekil kıldı seni," diyorlar. Osmanlı, bir kaleyi fethettiği zaman önce burçlarda ezan okunuyor sonra sancak dikiliyor. Gelen ilk cuma gününde de en büyük katedral camiiye tahvil ediliyor, orada namaz kılınıyor. Hemen kadı tayin ediliyor çünkü hukuk çok mühim, sonra medreseyi yapıyorlar.

KS: Medeniyetin kurucu unsuru adalet. Adalet olmadan medeniyeti de geliştiremiyorsunuz.

SÖ: Önce sosyal nizam geliyor. Kadı aynı zamanda ahlaktan da mükellef, şimdilerde adaletin manasını çok daraltmış durumdayız. Halbuki öyle değil, kadı aynı zamanda ahlaki sorumlulukla da mükellef. Bugünün Müslümanları, bizler, Elhamdülillah gittiğimiz yerde birer teziz ve bizim bir antiteze ihtiyacımız yok. Geldiğimiz yer belli, gideceğimiz yer belli. Yıllar önce, Viyana'ya fakiri davet ettiler. Orada çocuklar var, okuyorlar, sıkılıyorlar. Oysa orası da İslam memleketi. Ben varsam, siz varsanız İslam memleketi. Her yer Allah'ın arzı; Viyana da onun, bir başka yer de. Şu anda kulanımını Avusturyalılara vermiş. İstanbul da bizim ama alabilir dilerse, emanete sahip çıkmazsak alabilir.

KS: Bulunduğu yerde aksiyonu kendisi yaratan ve başkaların eylemlerine cevap verdiği aksiyoner bir insandan bahsedeyorsun. Öte yandan, günümüzde "reaksiyoner dindarlık" diye adlandırabileceğimiz bir hastalıktan söz edebilir miyiz sizce? Sürekli Batı'yla didişen, Batı'ya hep bir cevap vermek zorunda hisseden, ağlamaklı, patetik, "Siz bize bunları yaptınız, siz bunu yaptığınız için biz bu durumdayız," diyerek mesuliyeti üzerine almayan, kendi acziyetini ve kusurlarını ötekinin zalimliği üzerinden açıklamaya çalışan, reaksiyoner, mızmız bir dindarlık anlayışı... Politik meseleleri, dünyayı, kendimizle ilgili kusurları yorumlarken ortaya çıkan bir reaksiyoner tutumdan söz ediyorum. Bunda haklılık payı var elbette. Bu topraklar kolonyalist tecrübeye maruz kalmış yerler ama bu düşünceye takılıp kalmak bizi aksiyonerlikten, kendi adımıza bir değer üretmekten alıkoyuyor ve bizi böyle bir özür şemsiyesi altında adeta masumlaştırıyor.

SÖ: Mağdur psikolojisi. Teşpitiniz doğru, bunun da bir dönem olduğu fikrindeyim. Size zaman ve imkân verilmişse, ki onlar hep ilahi lütuftur, niçin kendinizi yaşamayasınız? Bu yaşamanın içerisinde dünyayı anlamak, Batı'yı anlamak, değerlendirmek vazifemiz. Madem öyle bir mevzu açtınız, fikrimi söyleyeyim; uzaktan bakarak söylemeye çalışıyorum çünkü yaklaştığınız zaman ister istemez parçası oluyorsunuz. Biz zihnî ve kalbî atalet içindeyiz. Ben gençlere söylüyorum, bu büyük tsunamiden kurtulmak istiyorsanız bunun size çizdiği hayatın dışında bir şeyler üretip o üretiminizi hayatınıza sokun. Çok sekülerseniz matematikle uğraşın, zihniniz açılsın. Matematik okuyun, hobi olarak okuyun. Böylece soyut düşünmeye alışırsınız. Türkiye'de soyut bir mevzuda konuşulamıyor. Bir cümle biri söylüyor, diğeri bir cümle sonra hemen örnek giriyor işin içine çünkü zihin alışmamış soyut düşünmeye. Biraz daha felsefeye, tefekküre meyliniz varsa felsefe okuyun. Sanatla, tasavvufla meşgul olun. Kendinize boş zaman ayırın, hemen cep telefonuna gark olmayın. Mâlâyânî'nin egemenliği, telefonla konuşmanın yüzde sekseni boş konuşma

Yüz yüze gelince derinlemesine yapacağınız bir konuşmaya giriş olacak nitelikte bile değil. O zaman zarfında güneş gurub ediyor, bulutlar, kuşlar, yapraklar tefekküre kapı aralıyor. Mesela Hâşim okuyun diyorum sık sık. "Seyreyledim eşkal-i hayatı" diyor, "Ben havz-ı hayalin sularında/ Bir aksi müllevendir onunçün/ Arzın bana ahcâr ü nebâtı."

KS: Zaman konusunda belki bugüne kadar okuduğum en güzel şey, "Müslüman Saati" makalesi, zir ü zeber ederek yeni ölçü hayatımıza katıldı.

SÖ: Mağdur ve mazlum psikolojisi artık bitmek mecburiyetinde. Türkiye'deki Müslüman kitleye daha evvelden rol verilmiyordu, şimdi öyle değil. Bu yüzden içinde bulunduğumuz zihnî ataletten bir an evvel kurtulmak zorundayız. Kendi kodlarımızdan, ruh dünyamızdan nasipdar olmayı öğrenmemiz lazım. Osmanlı medeniyet yorumu, aynı zamanda bir İslam medeniyeti yorumudur. Bu yorum hayatımıza girdiğinde özgündü ama şimdi bizim Osmanlı medeniyet yorumunun devamı olan yeni bir yoruma ihtiyacımız var. Bu bir medeniyet yorumudur, o da çok mühim bir hadisedir.

KS: Bunun için biraz daha mı çalışmamız lazım?

SÖ: Bunun için divanlarla, Yunuslarla, Sezai'yle, Sinan'la, Karahisarî'yle, Mısrî'yle, hattatlarımızla, Yesari'yle, Mustafa İzzet Efendi'yle, Şefik Bey'le yalnız kalmamız lazım. Onlardan edindiğimiz ruh haliyle, Batı'yı kesinlikle ihmal etmeden kendi koşulları içinde anlamaya çalışacağız. Ben Batı'ya başlangıçta çok iyi niyetlerle gitmiş bir insan olarak kütüphanelerde İslam sanatından bahseden kitaplar aradım. Amerika'da yok, bulduklarınızda da kendilerine göre yazdıklarını görüyor, rencide oluyorsunuz. Sonra anladım ki, tarihi nasıl muzafferler yazarsa, medeniyet tarihini de muzafferler yazar. O tarih, Süleymaniye'yi Ayasofya'nın devamı olarak açıklar. O zaman bizim tekrar oturup kendi medeniyet tarihimizi bizzat yazmamız gerekiyor. Ben mekanikçi bir

mühendistim. Belli bir mekanik eğitimi aldım, bunu oradan biliyorum. Bilim diyorlar, bilim felsefesi okudum, hadise aynıdır dünyada; taşı bırakırsınız yere düşer. Bu durumu bilimsel olarak izaha kavuşturmak isterseniz; bir, genelleyeceksiniz; iki, soyutlayacaksınız. Bu genelleme ve soyutlama, birer zihnî faaliyettir. Burada mutlaka zihnî kodlarınız işin içine girer. O hadise, hayatınızda öyle bir yer alır ki bazen mutlaklaşır, bazen tabii şekilde bir parçası olur hayatınızın. Fizikte, mekanikte bile subjektivite vardır. Olay aynıdır, olaya atfettiğiniz mana ise bambaşkadır.

KS: René Guénon'un bir tespiti geldi aklıma, şöyle diyor: "Bizim medeniyetimizde metafizik bilgi en üsttedir. Müslüman bilim insanı kâinata, her şeyi metafizik bilginin lensinden, merceğinden geçirerek bakar. Dolayısıyla her şeyi metafizik bilgiye göre konumlandırır." Batı biliminin buhranlarından bir tanesi de, bu anlamda birleştirici bir paradigmanın olmamasıdır.

SÖ: Olması mümkün değil, tek tek görüyorlar hadiseleri.

KS: "Uzman körlüğü" deniyor buna, her uzman baktığı sahadan bir fil tarif ediyor Mevlana'nın meselinde olduğu gibi ama bütünle ilgili bir kavrayışa ulaşamıyor.

SÖ: Çünkü tevhid gözüyle bakmıyor. Metafizik bilgi, bizim ilm-i ledün dediğimiz bilgi. Birebir karşılığı değil belki ama Guénon buna yakın bir şeyi kastediyor. Âlimin bilgisinden size nasip olan kısım tevhidî bilgi. Bir Müslüman bilgin, hayata bütüncül bakar, her şeyin yaratılmış olduğunu ve belli bir kanun içerisinde devrettiğini bilir, o kanunu koyan kanun vâzıdır. Ben uzun yıllar statik ve yapı mühendisliği dersi verdim, ders sonlarında şunu söylüyordum: "Fıkhî kanunları vaz eden kanun vâzıı ile, Newton kanunlarını vaz eden kanun vaizi aynıdır. 'Şunu şu kadar yapmayacaksın, bunu yaparsan cehenneme gidersin,' fıkhî kanunuyla, elmayı düşürüp ona geçmesini kazandıran kanun vâzıı aynıdır." Bizim tekkede eskiden bir Harun Baba vardı, Yahudi'den dönme, "Tek bir gök ses

bakma" derdi. Bir Müslüman bilim insanı da bakıyor ve hadiseyi görüyor, o hadiseyi değerler dünyasına alırken, oradan bir kanun üretirken o kanunu kendi değerler skalasında belli bir yere koyuyor ama pozitivist bir bilim insanı o kanunu en üste koyuyor. Kanun, en üstte olmayı kaldıramaz, çöker, yerle bir olur. O, aklın ürünü olan ilahi bir lütuftur. Siz kanunu inanç mertebesine koyarsanız o ayaklar altında kalır. Bir anekdot geldi yine aklıma. Aristoteles, önemli bir adam, malum. Cenab-ı Allah onu, 2400 yıldır insanlar üzerindeki etkisi bitmeyen bir akıl kurdu olarak yaratmış. Hıristiyanlığın canına okumuş, Müslümanlığı da birçok açıdan zorlamış. Nasla mantığı, vahiyle aklı imtizaç ettirmeye çalışmış Aristocular. Aristoteles'in bir kâinat ve evren modeli var. Hıristiyan bilim insanları, yeni Platonculuktan mülhem bunu alıp kutsal metinlere koyuyorlar. Aradan bin küsür sene geçiyor. Sonra Cenab-ı Allah İtalya'da Galileo diye bir adam halk ediyor. Galileo, Hollanda'dan mercek getirtiyor. Bu mercekleri monte ediyor, teleskop yapıyor, Ay'a bakıyor. Ay'ın yüzeyinde pürüzler görüyor. Aristo'nun Ay'a bakıp hayal ettiği şeyin 1600 sene sonra doğru olmadığı ortaya çıkıyor. Beşer olarak Aristo bir şey vaz etti. Onu kutsadığınız zaman, o, yükü taşıyamaz kırılır, göçer. Kilise direniyor, üniversite karşı çıkıyor. Modernitenin eline büyük bir koz geçiyor: "Din bâtıldır." Esasında bâtıl olan din değil, Aristoteles'in kutsanan itikadı. Siz onu layık olmadığı bir mevkiye getirirseniz o çöker, yerle bir olur. Bugün çökmezse yarın çöker, nitekim çöktü.

KS: Hocam, yıllar evvel bilmem hatırlayacak mısınız, Dolmabahçe Sarayı'nda enteresan bir şey söylemiştiniz, o benim zihnimde asılı kaldı. Osmanlı döneminde bir bilim insanı, üçgenin iç açıları toplamının 180 dereceden fazla olabileceğini söylüyor...

SÖ: Evet, Baron Tott geliyor mühendishaneye ve soruyor, "Bir üçgenin iç açılarının toplamı nedir?" Hocalar da, "Üçgenine göre değişir," cevabını veriyor. Baron Tott ve bizim pozitivistler, mühendishane hocaları, "Ne kadar cahil," diyorlar fakat düzlem üçgen var. Düzlem üçgende iç açıların toplamı 180 derecedir.

Küresel üçgende durum farklıdır. Müslüman mühendisler küresel üçgeni biliyor. Kadim Mısır ölçüm yapıyor, arazide üçgenler kullanıyor fakat o üçgeni soyutlayamıyor. Nil Vadisi'ni su basınca zaman trigonometriyi kullanıyorlar ama "ABC üçgeni" diyemiyorlar, Tales'le beraber Yunan, "ABC üçgeni" diyor. Biz de Osmanlı bilimini bilmiyoruz, bizde salt kötüleme var. Diğer taraftan, "Osmanlıcıyım" diyenlere de tembellik musallat olmuş, oturup ciddi bir araştırma yapmıyorlar, çalışmıyorlar. Heves, şevk, altyapı eksik. Bu sıkıntıların kaynağını bulduğumuz zaman nerede kaldığımızı, nerede olduğumuzu cevaplayabiliriz, şu anda bu konuyla ilgili sadece belli sezgilere sahibim. Yahya Kemal'e tam da emin olmadığı bir meseleye dair soru sorulunca, "Efendim, benim bu konuda malumatım yok, vehimlerim var," diyor. Benim de vehimlerim var. Üzerine düşünmek, fikretmek ve sabretmek, gayret etmek gerek. 1971 yılında doktora tezi için Amerika'ya gittim, çalışmaya başladık. Bilgisayarda kart sistemi var, hoca bana bir akış diyagramı ve küçük bir kutu kart getirip o programı geliştirmemi istediğini söyledi. Ben üç-beş satır akış diyagramı görmüşüm, feleğim şaştı nasıl yapacağım diye, üç-dört ay sonra anladım ki o program, yirmi senelik bir birikimmiş. Koreli gelmiş, Çinli gelmiş de iş ancak yirmi sene sonra o hale gelmiş; dünyanın temeli bu prensibe dayanıyormuş. Süleymaniye'yi anlamak için ilk Osmanlı camiilerine, sözgelimi Bursa'daki Sultan Orhan Camii'ne bakın. Bursa fethedilen ilk büyük şehir, 1326'da fethediliyor, Sultan Orhan bir camii yaptırıyor. Mimar Sinan ona bakıyor, yani iki yüz sene sonra çıkıyor Süleymaniye Camii gibi bir camii. Bugün biz, bu anlayışı kaybettik. İp nerede koptu, bunu kavramamız gerek.

KS: Bir bilim tarihi müzesine ihtiyacımız var.

SÖ: Kendi bilim tarihimizi, mimarlık tarihimizi yazmamız da gerek.

KS: Biz kendi tarihimizi kendimiz yazamadığımız, kendimiz tarihdir edemediğimiz için başkalarının tarihyazımlarında artık

yıda köşede bir yer buluyoruz. Kendimize baktığımızda pek çok ilham alabileceğimiz husus olduğu halde şaşkın, sanki Mars'tan gelmişiz, hiçbir medeniyeti bu topraklarda ortaya koymamışız gibi bir boşluk duygusu içinde oluyoruz. Aynı anlam dünyasına sahip olmadığımız, sohbet ettiğimiz bir arkadaşımız bir gün heyecanla beni aradı, sesindeki heyecanı unutamıyorum, tanınmış bir psikoloji hocası. "Kemal, psikanaliz konusunda İngiltere'de meşhur bir hoca var. Onunla yanında doktora yapmak için yazıştım, beni ancak bir şartla kabul edebileceğini söyledi. Lütfen bana yardım et, bir öneri hazırlayayım da hoca beni kabul etsin." Hoca ona, "Biz senin çalışmak istediğin sahada çok bilgi elde ettik, bana gönderdiğin öneriler çok önemli ama Mevlana hakkında doktora yapacaksan gel. Bizim buna ihtiyacımız var," demiş. "Ol mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler"; kendimize biraz özgüvenle bakmamız lazım.

SÖ: Onun için de bilmemiz, yaptığımız işlerden zevk almamız, Cenab-ı Allah'a sabırla iltica edip sağlam bir altyapı inşa etmemiz lazım. Bizim için en doğru yol, medeniyeti bir medeniyet arkeoloğu gibi aramak ve bulmak olacaktır.

29 "İnsan ele geçirerek değil, ele geçirmeyi reddederek kâmil insan olur"

Hayatı hep bir telaşla yaşamaya çalışıyoruz. Metropollere, büyük şehirlere baktığınız zaman hep oradan oraya koşuşturmaya çabalayan, buna rağmen hiçbir işe yetişemeyen insanlar görüyoruz. Bir tanıdığınızın cenazesine yetişmek bile külfetli bir iş haline geliyor. Halbuki, "Düğünle cenaze varsa, bahane olmaz, ne olursa olsun gideceksin," denirdi eskiden. Yavaşlık adlı kitabında, "Bir şeyi unutmak isteyen kişinin adımları hızlanır, hatırlamak isteyeninse yavaşlar," diyor Milan Kundera. Öyle bakınca anlıyor insan; bu bir hız imparatorluğu ve zamanı mekanik birimlere çevirerek ekonomik bir mamule dönüştürmenin, ölümden kaçmanın, ölümü inkâr etmenin sofistike bir biçimi aslında.

KS: Zaman algısı üzerine çokça düşünüp konuşuyoruz ve ben bu konu hakkında birkaç soruyla başlamak istiyorum: "Fransız saati, Müslüman saati olur mu ve zaman algısı bizim yaşayışımızı, iç dünyamızı nasıl şekillendirir?" Müsaade edersen Ahmet Hâşim'in "Müslüman Saati" makalesini okuyayım. Zaman

algısı üzerine, bizim coğrafyamızda yazılmış başka bir metne henüz tesadüf etmedim, bu da bize bir kerteriz olur:

> İstanbul'u yenileştiren ve yerlisini şaşırtan istilâlaların en gizlisi ve en tesirlisi yabancı saatlerin hayatımıza girişi oldu. "Saat"ten kastımız, zamanı ölçen âlet değil fakat bizzat zamandır. Eskiden kendimize göre yaşayışımız, düşünüşümüz, giyinişimiz ve kendimize göre dinden, ırktan ve ananeden hayat alan bir hayat zevkimiz olduğu gibi, bu hayat üslubuna göre de "saat"lerimiz ve "gün"lerimiz vardı. Müslüman gününün başlangıcını şafağın parıltıları ve nihayetini akşamın ziyaları tayin ederdi. Madenden sağlam kapaklar altında saklı tutulan eski masum saatlerin yelkovanları yorgun böcek ayakları tarzında, güneşin sema üzerindeki hareketiyle az çok ilgili bir hesaba uyarak, minenin rakamları üzerinde yürürler ve sahiplerini, zamandan aşağı yukarı bir sıhhatle, haberdâr ederlerdi. Zaman sonsuz bahçe ve saatler orada açan, gâh sağa gâh sola meyleden güneşten rengârenk çiçeklerdi. Yabancı saati kuşatmasından evvel bu iklimde, iki ucu geçelerin karanlığıyla simsiyah olan ve sırtı, çeşitli vakitlerin kırmızı, sarı ve lâcivert ateşleriyle yol yol boyalı, azîm bir canavar hâlinde, bir gece yarısından diğer bir gece yarısına kadar uzanan yirmi dört saatlik "gün" tanınmazdı. Ziyada başlayıp ziyada biten, on iki saatlik, kısa, hafif, yaşanması kolay bir günümüz vardı. Müslüman'ın mesut olduğu günler, işte bu günlerdi; şerefli günlerin vak'alarını bu saatlerle ölçtüler. Gerçi, astronomik hesaplarına göre bu "saat" iptidaî ve hatalı bir saatti fakat bu saat, hatıratın kutsî saatiydi. Güneş saatinin âdetlerimiz ve işlerimizde kabulü ve alaturka saatin geri safa düşüp camiilere, türbelere ve muvakkithanelere bırakılmış battal bir "eski saat" hâline gelişi, hayata bakış tarzımızın üzerinde korkunç bir tesire sahip olmamış değildir. Giden saatler babalarımızın öldüğü, annelerimizin evlendiği, bizim doğduğumuz, kervanların hareket ettiği ve orduların düşman şehirlerine girdiği saatlerdi. Bunlar, hayatı etrafımızda serbest bırakan geniş, ilgisiz dostlardı. Gelen yabancılar ise hayatımızı meçhul bir düstura göre

yeniden tanzim ettiler ve ruhlarımız için onu tahammül edilmez bir hâle getirdiler. Yeni "ölçü" bir zelzele gibi, zaman mefhumlarını etrafımızda darmadağın ederek, eski "günün düzeni" setlerini harap etti ve geceyi gündüze katarak saadet ve meşakkati çok, uzun, bulanık renkte bir yeni "gün" vücuda getirdi. Bu, Müslüman'ın eski mesut günü değil, sarhoşları, evsizleri, hırsızları ve katilleri çok ve yeraltında mümkün olduğu kadar fazla çalıştırılacak köleleri sayısız olan büyük medeniyetlerin acı ve nihayetsiz günüdür. Unutulan eski saatler içinde eksikliği en ziyade hasretle tahattur edilen saat akşamın on ikisidir. Artık "on iki" solgun yeşil sema altında, ilk yıldıza karşı müezzinin Müslümanlara hitap ettiği, sokakların lâcivert bir sisle kapandığı, ışıkların yandığı, sinilerin kurulduğu ve yarasaların mahzenlerden çıkıp uçuştuğu o müessir ve titrek saat değildir.

Son olarak şöyle diyor Hâşim: "Şimdi heyhat, eski 'saat'le beraber akşam da, fecir de bitti. Birçoklarımız için fecir, artık gecedir ve birçoklarımızı güneş, yeni ve acayip bir uykunun ateşlerinden, eller kilitli, ağız çarpılmış, bacaklar bozuk çarşafa dolanmış, kıvranırken buluyor. Artık geç uyanıyoruz. Çünkü hayatımıza sokulan yeni ve fena günün eşiğinde çömelmiş, kin, arzu, hırs ve haset sürülerinin bizi ateş saçan gözlerle beklediğini biliyoruz. Artık fecri yalnız kümeslerimizdeki dargın ve mağrur horozlara bıraktık. Şimdi Müslüman evindeki saat, başka bir âlemin vakitlerini gösterir gibi, bizim için gece olan saatleri gündüz ve gündüz olan saatleri gece renginde gösteriyor. Çölde yolunu şaşıranlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz."

Bu bana çok dokunur. "Çölde yolunu şaşıranlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz." Fecri artık hatırlamıyoruz... İş saatine uygun olarak kalkıyoruz. Yaz günleri evlerimiz fecri nadir idrak edebiliyor.

SÖ: Zaten kalksak bile görmek mümkün değil; apartmanlar, sokaklar, yüksek katlı binalar. Ufuk, sema kesintiye uğramış vaziyette.

KS: Tabiatın dönüşümlerini de hissedemiyoruz. Çoğu yerde o kadar büyük bir betonlaşma var ve tabiattan o kadar eser yok ki, sonbahar yapraklarını hissedemiyor, döküldüğünü göremiyoruz. Bu "zir ü zeber olma", bu altüst oluş, gecenin gündüze, gündüzün geceye dönmesi size ne ifade ediyor?

SÖ: Sizden de dinledim; Hâşim'in vefatı 1933'tür. 1933 senesinde Hâşim, kırk sekiz yaşındadır ve hastalığı münasebetiyle ölmeden belki bir-iki sene önce Almanya'ya gönderilmiştir. Avrupa'yı ilk defa o zaman görür. Hâşim, Bağdat'ta doğmuş, Galatasaray'da okumuş bir Arap'tır. Kadim dili ve zevkleri bilen bir şairdir, Osmanlıcasını çok güzel kullanır. Türkiye, sanayi devrimiyle Hâşim'in yaşadığı senelerde henüz karşılaşmamıştır. Hâşim, zaman konusundaki tespitlerini, sanayi devrimi inkılaplarının Türkiye'ye aktarılması üzerinden yapmıştır. Sanayi devrimi, Avrupa'yı değiştiren, Katolik ve aşkın medeniyet tasavvurundan rasyonalist ve pragmatist, tahakkümcü tasavvura evrilen bir hadisedir. Hâşim, sanayi devriminin, mantığı ve toplumsal alyapısı olmadan gelmiş olmasını görüyor ve bunu çok yadırgıyor. Muhtemelen bugünü görse, cinnet getirirdi. Korkut Tuna, bir söyleşisinde, "Her medeniyet kendi kavramını üretir ve kendi kavramının içine kendi muhtevasını doldurur," diyor. Bizim sıkıntımız, hem kavram üretemeyişimizden hem de kavramların içini kendi muhtevamıza göre dolduramayışımızdan kaynaklanmaktadır. Zaman bir kavramdır ve biz, o zamanı daha önce kendi muhtevamızla doldurmuştuk, Hâşim'in söylediği gibi. Seher vaktini gafletle geçirmemek için sabah, şafaktan evvel kalkılıyor. O vakitte yapılması gereken vazifeler var ve sonra gündelik hayat başlıyor. Gündelik hayatın iki büyük kesintisi var, öğle ve ikindi

vakti. İkindiden sonra hayat bitiyor. Burada nasip denen o kavrama göre yaşanıyor hayat; siz ne kadar çabalarsanız çabalayın, alacağınız, nasibiniz kadardır.

KS: Oysa modern sanayi toplumlarında vakit nakittir. Zamanı para gibi sayılabilir bir birime dönüştürüyorlar. Dolayısıyla ondan mümkün olan azami surette faydalanmak istiyorlar. Gecenin yarısına kadar lokantalar açık kalıyor, işletmeler 7/24 çalışıyor. Elektrik ampülleri geceyi de aydınlatıyor, geceyi de çalışılabilir hale getiriyor. Tabiatın çevrimlerinden uzaklaşan insan, sürekli üretmek ve aynı hızla tüketmek istiyor.

SÖ: Bu Müslüman gecesi, insana verilmiş büyük bir nimettir. Gündüz dünyayla meşgul olan insan gece kendi başına kalır. Kendi başına yalnızlığın ihtişamını tadar. Her yalnızlık Cenab-ı Allah'la ülfeti beraberinde getirir. Modern insan yalnız kalmaktan ürker, korkar, haşyete kapılır. Onun için Garp insanı, ölümün habercisi olan akşam vakti, uyku gelip zeval zamanı yaklaşınca bunu unutmak için içki içer. Akşam ve içki... Işık yakar, eğlence için *night club*lara gider. "Hayat devam ediyor arkadaş, ölüm yok," diyor. Gece kulübü dediğimiz odur yani, ta ki sarhoş olup kendinden geçinceye kadar eğlenir. Manevi manada da sarhoş olabilirsiniz, efsunlar sizi hayat. Hâşim bunların hiçbirini görmedi. 1933'lerde Almanya'da, onun gittiği zamanlarda büyük bir karmaşa vardı, Almanya harpten çıkmıştı. Hâşim'in itikadını bilemem ama sosyolojik manada bu topraklarda yetişen her insan, İslam medeniyetine mensuptur benim düşünceme göre. Bir medeniyetin rengi kolay silinmiyor, silinmesi için eski medeniyet tasavvurunun, ona ait kavramların ve duyguların hayatta hiçbir şekilde yer bulmaması gerekiyor. İslam medeniyetinin bu topraklarda var olan yorumu, 1950'den, 1970'ten ve 2000'den sonra parça parça büyük değişimler yaşadı. Biz moderniteyi tanıyıp dünyayla temasa geçtikçe, postmodernist Batı'yı gördükçe kendimize gelmeye başladık. Batı'nın akıllı telefon, internet gibi enstrü-

manlarına ram olup bir yandan onlardan faydalanırken, diğer taraftan zaaflarına maruz kaldık. Dolayısıyla İslam medeniyeti şimdilerde bir karar verme ve tekrar ayağa kalkma noktasında. O yüzden Batılılar, manipülasyon yapmak için farklı grupları ortaya çıkarıyorlar. Mesela Afganistan'da bin küsür yıldır var olan Buda heykellerini Müslümanların yıktıklarına yönelik haberler gerçek değil. Kur'an'da, "Onların ilahlarına ta'n etmeyin," diye hüküm var. Batı insanı, Rönesans ve Aydınlanma filozoflarının vaat ettikleri cenneti karşılarında göremedikleri için büyük bir hayal kırıklığına uğradılar. Saint Augustinus, "Tanrı'nın inayeti bu dünyada değildir, Tanrı'nın inayeti ahirettedir," der ancak onlar dünyada bir cennet kurulacağına inanmaktadırlar. Thomas More'un *Ütopya* metni, tümüyle bu ideale dayanan bir kurgudur, ancak baktığımızda bir cennet göremiyoruz. Her iki savaşla Avrupa'nın altı üstüne geldi. Buna rağmen tahribe devam ediyorlar, gittikleri her sömürgede cehennem oluşturuyorlar. Batı insanı bunu gördü, görüyor; "Rahman," ismi onda da tecelli ediyor.

KS: Hocam, Hâşim diyor ya, "Giden saatler babalarımızın öldüğü, annelerimizin evlendiği, bizim doğduğumuz, kervanların hareket ettiği ve orduların düşman şehirlerine girdiği saatlerdi. Bunlar, hayatı etrafımızda serbest bırakan geniş lakayt dostlardı," diyor. Tıpkı bunun gibi, zamanın insanla olan dostluğunu yitirmesi gibi modern medeniyetle beraber zaman, insanın rakibi haline geliyor, daima hıza karşı sürdürülen bir savaş var.

SÖ: Hız ve haz...

KS: Dolayısıyla zamanında dost olan şey bugün düşman oluyor. Alfred Hitchcock'un *Kuşlar* filmindeki gibi, tabiatın en sevimli hayvanları birdenbire bize düşman oluyor. Freud'un ve Nietzsche'nin zihinlerinde yabanilerin cirit attığı, arka planda daima karanlık evrenlerinin var olduğu söylenir. İnsan, ka-

ranlık bir varlık ve bir yandan daima kötülüğe meyyal, tabiata düşman. Önce tabiatı ehlileştirir, tımar eder, sonra tamamen ele geçirir.

SÖ: "İnsan insanın kurdudur." Modernite bu, hayata nefs-i emmareyle baktığınızda her şey size düşmandır. Siz her şeyi ele geçirmeye çalışıyorsunuzdur çünkü. Dolayısıyla böyle bir denklemde ekolojik denge, bir masal haline geliyor. Hâşim, İslam medeniyetinin zaman algısını yazmaya çalışmış ama burada bütüncül bir yaklaşım göremiyoruz. Zaten yeri değil, o bir fıkra yazıyor ve yazdığı felsefî bir metin değil. Her şeyin, tüm imkânların bir istiap haddi vardır. Zaman da bir imkân olduğu için onun da bir istiap haddi vardır ve onu sakince kullandığımızda bize dost olur. Onu sıkıştırmaya çalışırsak psikolojik olarak biz sıkışırız, zaman sıkışmaz ve ona dair dostluk imkânını da kaybetmiş oluruz.

KS: Hayatı hep bir telaşla yaşamaya çalışıyoruz. Metropollere, büyük şehirlere baktığınız zaman oradan oraya koşuşturmaya çabalayan, buna rağmen hiçbir işe yetişemeyen insanlar görüyoruz. Bir tanıdığınızın cenazesine yetişmek bile külfetli bir iş haline geliyor. Halbuki, "Düğünle cenaze varsa, bahane olmaz, ne olursa olsun gideceksin," denirdi eskiden. *Yavaşlık* adlı kitabında, "Bir şeyi unutmak isteyen kişinin adımları hızlanır, hatırlamak isteyeninse yavaşlar," diyor Milan Kundera. Öyle bakınca anlıyor insan; bu bir hız imparatorluğu ve zamanı mekanik birimlere çevirerek ekonomik bir mamule dönüştürmenin, ölümden kaçmanın, ölümü inkâr etmenin sofistike bir biçimi aslında.

SÖ: Ben de aynı kanaatteyim. İnsan ölümü istemiyor, onun hayatındaki görünürlüğünden rahatsız oluyor. Modern Batı uygarlığının ölüm ve ölüm sonrası hakkında söyleyecek sözü yok. O yüzden onu yok sayıyor ama yok saymakla da yok olmuyor.

KS: Bununla ilgili Ernest Becker adlı yazarın 1974 yılında yazdığı bir kitap var. Bir dostumdan çevirmesi için ricada bulunmuştum; Türkçedeki adı *Ölümü İnkâr*. Batı medeniyetinin ölümün inkârı üzerine kurulduğuna yönelik bir tartışma yürütülüyor kitap boyunca. Daha sonra bu kitap üzerinden bir belgesel de yapıldı.

SÖ: Batı medeniyetinin gücü buradan geliyor bana kalırsa. Kendi içlerindeki negatif yönü inkâr etmeden muhafaza etmeyi başarabiliyor ve bu sayede hayatta kalıyorlar. Negatif olanın üzerini örtmüyorlar, ona hayat hakkı tanıyorlar. Necip Fazıl, düşmanına, "Sen benim hızımsın," diyor ya, işte hayatta müspet ve menfî olan daima iç içedir. Batı'ya hayat enerjisi ve yaşama şevki veren kendi negatif yönlerini içinde saklaması. Ölümü unutmak noktasındaki zaafını da bir şekilde Becker dile getiriyor, hatırlıyor ve bu, onu yeni hamleler yapmaya zorluyor. Belki biz de bir süre sonra kendi negatif yönlerimizle yüzleşmeyi başarabiliriz.

KS: Sizinle konuşurken aklıma geldi; gün, kendi içinde hem doğumu hem ölümü simgeliyor. Fecr bir doğum, akşam ve yatsı vaktiyse, bedenin yavaş yavaş ölümü. Sembolik olarak kevn ve fesat, oluş ve bozuluşu simgeliyor fakat zamanı mekanik saate uyarladığımız zaman ölüm hiç gelmiyor. Dolayısıyla biz kendi küçük hayatlarımızda bir gün içindeki o oluşu ve bozuluşu, doğuşu ve ölümü yaşamıyoruz. En önemlisi, kâinatın küçük bir nüvesi ve fasılası olma, ömrü tekrar tekrar yaşama duygumuzu kaybediyoruz.

SÖ: Hayatın içinde doğumun ve ölümün, veladetin ve mevtin küçük numuneleri var, bunu kaybediyoruz. Müslüman saatinde bir de gece ibadeti var. Yatsıdan sonra bir miktar istirahat ettikten sonra yataktan kalkmak ve bir ibadette bulunmak çok mühim. Çok kolay bir şey değil ve iki dünya birbirinden çok

farklı. Haliyle çok farklı iki zihniyetin, tasavvurun zamana ve gündelik hayata bakışı da bambaşka oluyor. Bu bir realite ve bana göre bu realiteden kopmak mümkün değil. Önce bu farkı fark edip kabullenmemiz lazım. Modern Batı ve onun beraberinde getirdiği imkânlar, insanları boş sözle değil boş maddeyle avutuyor. Bütün insanlar maddeye muhtaç. Batı'nın ortaya koyduğu düşüncede sonu olmayan bir maddî dünya var, her zaman daha yenisi var. İslam tefekkürü böyle değil, asli ihtiyaçlar var, ondan sonrası bitiyor. Türkiye tam olarak Hâşim'in vurguladığı bu ikilemi yaşamakta.

KS: Soljenitsin'in çok enteresan bir makalesini okumuştum.

SÖ: Ruslar mistiktir, bakmayın bir zaman komünist olduklarına.

KS: Soljenitsin, komünist sisteme direnmiş, *Gulag Takım Adaları*'nı yazmış önemli bir yazar. Diyor ki, "İnsan, ele geçirerek değil, ele geçirmeyi reddederek kâmil insan olur." Bu sözüyle bizim tasavvufî prensipleri özetlemiş oluyor. Modern medeniyet bize tam tersi bir yanılsama sunuyor oysa: "Al, ele geçir, sahip ol." Zaman ve modern medeniyet arasındaki ilişkiyi anlamak bakımından önemli bir örnek alışveriş merkezleri. Oralarda zamanı hissedemezsiniz, saat yoktur, neon ışıklar vardır her bir tarafta.

SÖ: Gökyüzünü, gün ışığını görmezsiniz.

KS: Çarşı ruhu kayboluyor. Bizim kadim çarşıları olan şehirlerimiz vardı; Elazığ'da, Konya'da... Esnaf ahlakı zayi oluyor, insanlar boş zamanlarını bir kahvehanede, çayhanede sohbet edip geçirmek yerine alışveriş merkezlerinde geçiriyorlar. 50 liraya alabilecekleri bir gömleğe üzerindeki damgadan ötürü 500 lira ödemeye rıza gösteriyorlar. Sistem, insanları hem ruhen hem bedenen istismar edileceği şekilde kurulmuş.

SÖ: Batılı insan, Batılı tefekkür bir teknoloji imparatorluğu kurdu ve insanın maddesi bu esaret altında yaşamaya mahkûm oldu. Madde zaten esir olmak için vardır. İnsanın maddesi ya kalbine ya nefsine esir olur. Maddesi kalbine esir olanlardan büyük mistikler çıkar, maddesi nefsine esir olanlardansa büyük, dizginlenmesi güç nefsaniyetler çıkar. Batı'ya ait olan ve bunu deklare eden bir markadan giyindiğinizde farkına varmadan o müreffeh, teknolojik, ileri toplumun bir ferdi olduğunuzu ifade etmiş oluyorsunuz. Kapalıçarşı'da elde üretilmiş bir gömleği alınca, "İşte, ben böyle iptidai bir ferdim," demiş oluyorsunuz. Ziya Paşa'yı nasıl hatırlamayayım, diyor ki: "Bed asla necabet mi verir hiç üniforma/ Zerdûz palan ursan eşek yine eşektir". Yani, kötü bir aslınız varsa, üniformayla, kılık kıyafetle necip olamazsınız.

KS: İnsan ruhsal açıdan boşaldıkça dışarıdan aldığı, üstüne takıp takıştırdığı devlet nişaneleriyle kendisini güçlendirmeye çalışır.

SÖ: Oturduğu evle, kullandığı arabayla, giyindiği esvapla kendisini güçlendirmeye çalışıyor. Dostlarıma, çocuklarıma söylüyorum, kendim de yapmaya çalışıyorum. "İnsan olarak siz çok necip varlıklarsınız. Allah, size ruh üflemiş ve sizi muhatap kılmış. Kendinize zaman ayırın, bilimle uğraşın. Allah'ın verdiği bu büyük lütuf, akıl mücerret olanla iştigal etmeye alışsın.

30 "Sadelik güzeldir"

Hayatın problemlerini Tanrı düşüncesi olmadan, Tanrı'nın bir ölçüde hayata karıştığını idrak etmeden çözmek mümkün değil. İşte o zaman şiddet, ümitsizlik ve nihilizm ortaya çıkıyor. Bedenin tatmini kolaydır, ruhsa kolay kolay tatmin olmaz. Türkçede çok güzel bir ifade var: tamahkâr. İnsan her şeyi hırsla, durmaksızın arıyor, kalpleri ancak Allah'ın zikri tatmin edebilir. Bütün insanlar için söylüyorum bunu. Bir Tanrı fikri şart çünkü hayatı akılla izah edemiyorsunuz.

KS: Bir soruyla başlamak istiyorum: "Hocam çok dikkatimi çeken ve bizi çıkmaz bir yola soktuğunu düşündüğüm bir şey, sizinle paylaşmadan geçemeyeceğim. Batıcı aydınımız, Batı'ya körü körüne taparken, muhafazakâr aydınımız Batı'yı yerden yere vuruyor. Bu iki kısır tutum da, Batı karşısında nakavt olmuşluk hissinin getirdiği çaresizlikten kaynaklanmıyor mu? Kendimize ve Batı'ya objektif bir şekilde bakmak mümkün değil mi? Asıl tartışmamız gereken, Batı'nın modernite ve teknolojiyle başımıza ne çoraplar öreceği mi, yoksa Batı tüm icraat-

lerini geri çektiğinde kandil ışığına mahkûm olacak olmamızın dinamiklerinin ne olduğu mu? 'Bizim kültürümüz niçin Batı'ya bir alternatif sunamıyor, bunun için ne yapmamız lazım?' sorularıyla hareket edersek daha çok yol almaz mıyız?" Cahide Ekiz Hanımefendi'nin sorusu bu.

SÖ: Bu, son derece sofistike bir soru, kendi içinde cevabını barındırıyor. Yapılması gereken, bu tarz soruları yönlendirirken içinde bulunduğumuz medeniyet krizi üstüne düşünmek, çözüme yönelik fikirler üretmek. Toplumda gördüğüm genel eğilim, "Bize hemen bir şey söyle, biz bunu yapalım, yarın bu iş bitsin," yönünde oluyor. Halbuki, bu tarz sorular soran bir zihnin derin bir tefekkür sürecinden sonra bir şeyler üretmesi gerekiyor, Erol Ağabey'den okumuştum bunu ilk defa.

KS: *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, şu yaşıma kadar okuduğum en güzel kitaptı.

SÖ: Onlar bir ekoldü; Mümtaz Turhan başlatmıştı, Yılmaz Özakpınar vardı. Hem bir mütefekkir hem bir bilim insanıydı. Biliyorsunuz, her bilim insanı mütefekkir olmuyor. Onun kültür ve medeniyet konusunda kapsamlı ve tutarlı bir teorisi var. Kültür ve medeniyetin ne olduğunu anlamak isterseniz o teoriyi okumanız gerektiğini söylerim. Dolayısıyla bu kapsamda bir soru soran kişinin de mutlaka bu konular üzerine eğilip sorular sorması ve cevaplar araması gerekmekte. Ciddi bir medeniyet buhranı yaşıyoruz ve bu kapsamlı sorunların çözülmesi de, öyle bugünden yarına olacak bir hadise değildir. Bir medeniyet buhranı söz konusu olduğunda büyük bir toplumsal dönüşümün gereklikliği kaçınılmaz olur ve tüm bunlar için uzun bir süreye gerek vardır. Medeniyet teorilerine baktığımız zaman bunu görüyoruz. Toplum daralıyor, sıkışıyor. Var olan teori ve uygulamalar, artık bir cevap veremiyor. O zaman sorulara cevap bulabilmek ve onları çözebilmek için yeni bir

kimse geliyor; bir peygamber ya da bir bilge olabilir gelen bu kişi. İslam'da buna "müceddit" de diyorlar. Bu gelen kimsenin söylediği sözler, toplum tarafından kabul görüyor ve bir müddet tatbik ediliyor, otuz-kırk yıl, belki bir asır. Şimdi, modern insanın bir asır beklemeye tahammülü olmadığını söyleyeceksiniz. O zaman otuz-kırk yıl beklesin. O kadar da beklemeye tahammülü yoksa, bu sorunun bu toplum için zaten bir cevabı yoktur. Bu sorunların kaynağı ne diye sorarsanız, uzaktan bakarak söyleyebileceğim şey şudur: "İnsanlar, aşkın kaynaktan gelen haberi reddedip kendi vaz edip üzerine hayatını inşa edeceği bir düzen kurdu ve bu da insanlığı çözümsüzlüğe ve büyük bir buhrana sürükledi."

KS: R. D. Laing'e kulak verelim: "Bir zaman gelecek, insanlar bugüne kadar görülmemiş ölçüde bir kıtlık yaşayacaklar ve bu kıtlık, ne su ne yiyecek kıtlığı olacak. Bu kıtlık, Tanrı'nın sözlerini işitme kıtlığı olacak." Bugün biz, Allah'ın sesini duymuyoruz, kendi içimizde de duymuyoruz. Hatta, "İnandım," diyen insanlar, dolar şıkırtılarını duydukları kadar belki Allah'ın sesini içlerinde duymuyorlar. Bir samimiyet buhranı da yaşıyoruz. Şimdi biz modernlikle uğraşıyoruz ama oradan üzerimize sirayet eden bir yersiz yurtsuzluk hissi var. Biz ne orada ne buradayız, ne o zamanda ne bu zamandayız. Bu yersizlik yurtsuzluk, bizi Batı'yla didişme haline sürüklüyor, bu gayet tabii. Müstağribiz, Batı'nın tokadını yemişiz, o tokattan ayılmaya çalışıyoruz ve birinin bize bir tokat attığını yeni yeni fark edebildiğimiz bir evredeyiz, elbette ayağa kalkacağız.

SÖ: Esasında Garp'ın insanı da Garp'ın tokadını yemiştir ama onlar henüz farkına varmış değiller. Batı ideolojisi, Garp'ın tokadını kendi ürettiği müspet bir enerji hamlesi olarak okuyor. Sonra, bu tokadın insan olma hasebiyle kendisini ciddi manada zedeleyip rencide ettiğini ama buradan bir çıkış yolu olmadı-

ğını anladı. Batılı insan, kalbin inanma hassasını kaybetmiştir, hiçbir şeye inanamaz. İnanç iffet gibidir; bir defa pâyimâl oldu mu tekrar ikame edilmesi fevkalade zordur. Onların inanç bazındaki iffetini önce kilise pâyimâl etti, sonra da modernite filozofları. Bugün postmodernistler hiçbir şeye inanmazlar, kalpleri inanma kabiliyetinin ve lütfunun gücünü kaybetmiştir.

KS: Enteresan, birkaç sene önce bir konferans için İsveç'e gitmiştim. Oraları gezdiren arkadaşım, "Bu kiliselere gençler uğramaz, yaşlılar tek tük uğrar. Nüfusun ekseriyeti ateisttir," dedi. Çok düşünüyorum da, tabii bu birkaç zaviyeden tartışılabilir. Allah'ın olmadığı dünya karanlıktır.

SÖ: Onlar için de karanlıktır zaten o dünya. Onlar o dünyayı Allah'ın olmadığı dünya olarak tasvir etmeseler de varlık olarak ümitsizlik içindedirler. Hayatın problemlerini Tanrı düşüncesi olmadan, Tanrı'nın bir ölçüde hayata karıştığını idrak etmeden çözmek mümkün değil. İşte o zaman şiddet, ümitsizlik ve nihilizm ortaya çıkıyor. Bedenin tatmini kolaydır, ruhsa kolay kolay tatmin olmaz. Türkçede çok güzel bir ifade var: tamahkâr. İnsan her şeyi hırsla, durmaksızın arıyor, kalpleri ancak Allah'ın zikri tatmin edebilir. Bütün insanlar için söylüyorum bunu. Bir Tanrı fikri şart çünkü hayatı akılla izah edemiyorsunuz. Kadim Yunan'da da getirip işi Poseidon'a bağlamışlar. Tevfik Fikret'in söylediği doğru: "Beşerin böyle dalâletleri var/ Putunu kendi yapar, kendi tapar." Bu İslamî bir anlayış değil mi? Bir taraftan İslam'ı reddediyor, şahsındaki bu tenakuzu görmüyor.

KS: İnsan, putunu kendi yapıp kendi taptığı zaman, aslında kendisine tapıyor. O put onun ruhunun, rüyalarının, düşlerinin bir uzantısı haline geliyor. "Ben başka bir varlığa tapmayacak kadar yüceyim," diyor.

SÖ: Bir başka yerde de Allah, "Ben insanları bana ibadet etsinler diye yarattım," diyor. Batı uygarlığının asıl sıkıntısı, kilisenin inancı istismar etmesidir ki rasyonalite, bu sayede kendine kolaylıkla yer bulabilmiş. Bugün dönülmesi zor bir noktada. 1945'ten önce ve sonra, birtakım seçkin ruhlar, nasipdar nefisler bu çizginin dışına çıkabiliyor, çıktıktan sonra İslam'la tanışıyorlar. Onların tanıştığı İslam, onların yaralarına deva olan şeyler söylüyor. Biz de aynı İslam ile tanışıyoruz. Bizde o yaralar henüz o kadar derinleşmedi, henüz satıhtaki tırmıklar gibi benim gördüğüm kadarıyla. Türkiye'de gerçek manada bir ateist yoktur. Fıkhî değil, sosyolojik manada söylüyorum. İnsanlarla konuşun, en marjdaki kişiyle görüşün, bir açmaza gelince; "Kaderimde varmış", "Allah bilir" gibi laflar söylüyor. İtikadı bu olmasa bile, kendini böyle rahatlatır. Bir medeniyetin kodlarını kolay kolay değiştiremezsiniz. Bugün Türkiye'nin en büyük sıkıntısı, Batı'nın teknolojik ürünlerine mecbur hale gelmesi ve Batı'nın üstünlüğünü teknoloji üzerinden koruyor olması. Ama silah bakımından üstün değil, ayrıca silahı kullanacak insan lazım ve Batı'nın onu yapacak insanı yok. Batı morfinle meşgul, idealini kaybetmiş. Bir medeniyet zuhur ettiği zaman o medeniyet bir büyük fetih hamlesi gerçekleştirir çünkü fethetmenin şevki vardır insanlarda. Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman" şiirini okursanız orada, "Fetih günlerinin saf neşesini/ Aydınlanmış buldum tebessümünde" der. Tanzimat dönemi devlet ricalinden Fuat Paşa, Bursa için "Osmanlı tarihinin dibacesidir," der. Şimdilerde sanayi şehrine dönüşüyor olmasına rağmen Bursa'da bu ruhu görürsünüz. Sanayi ovayı tahrip etti; sanayiye karşı değilim ama bu realiteyi söylemek zorundayım. Bizim Müslüman şehirleri yamaca kurulur, ova ziraattir, rızıktır çünkü. Ova rızıktır, Allah'ın lütfudur. Tanpınar, fetih günlerinin saf neşesini, sesi arşa çıkan hengâmelerinin yadını nakleder gelen geçene, "Bu hayâlde uyur Bursa her gece," diyor. Her büyük medeniyet hamlesi bir fetih gerektirir; askerî, kültürel, bilimsel olabilir. Her fe-

tih hamlesinin talibi de vardır; çünkü fetih, hayata çözüm de getirir. Osmanlı Avrupa'ya, Müslümanlar İran'a açıldığı zaman devrin talipleri vardı. Cengiz'in talibi olmadığı için tutunamadı.

KS: Ruhlar fetholunmadan ülke de fetholunmuyor. Balkanları düşünün...

SÖ: Tabii, talibi yok. Osmanlı'nın böyle bir sıkıntısı yoktu, onun sıkıntısı silahtı. Şimdilerin sorunuysa tüketim, tüketim endeksli yaşamak. Hayatımızı tüketime endekslediğimizde hiçbir şey hakkında hiçbir şey söyleyemiyoruz. Ben çözüm sunamam diyorum ama size söyleyeceğim şey şudur: İstiğna üzerine olun. İstiğna üzerine olursanız, modernitenin tüm denklemleri tüketime endekslenmiş tahakkümden kurtulmuş olursunuz. "Benim katılmamla veya katılmamamla ne olur?" dersiniz önce, ondan sonra bir cümle söylemeye mecal de, gerek de kalmaz. Bir, bir daha bir, toplum birlerden oluşuyor.

KS: İngilizce bir söz var, "*You are what you reject*" diyor, yani "Sen reddettiğin şeysin". Kelime-i Tevhid "lâ" diyor önce, "Allah'tan başka yoktur."

SÖ: "*You are what you accept*", yani "Sen kabul ettiğin şeysin". Bana çok kitap okuyup okumadığımı sorarlar. Çok kitap okumam, seçerek okurum. Aynı kitabı hayatımın farklı safhalarında tekrar tekrar okumaya çalışırım. Bizim zamanımızda bu kadar kitap yoktu, bize öyle öğrettiler, babam da öyle yapar, Osmanlı entelijansiyası da öyle yapardı, seçerek okurdu, hayatın farklı safhalarında aynı şeyi tekrar okurdu. O kitabın içinde bir ışık, cevher var. Siz bir aynasınız ama sabit bir ayna değilsiniz, dönüyorsunuz, o ışık dönen aynaya farklı açılarla inikas ediyor.

KS: Hiçbirimiz yirmi yaşında olduğumuz kişi değiliz, otuz yaşında başka, kırkta bambaşka kişiler oluyoruz. Benlikler, dün-

yayı algılama biçimimiz başkalaşıyor. Batı toplumlarına bakıtığınız zaman istiğna makamlarıyla ilgili farklı çalışmalar var. Onlar da bu gidişin gidiş olmadığını, insan ruhunu sömürüp kupkuru bıraktığını görüyorlar. Basitlik, sadelik akımları başlıyor. Bir adamın kitabını karıştırmıştım, karısıyla biyoloji bölümünde doktora öğrencisi. "Hiçbir şeye para yetiremiyoruz. Sürekli borç içinde yüzüyoruz. Araba aldık, taksit ödüyoruz; ev aldık, kredisini ödüyoruz. İkimiz doktora maaşıyla masraflara yetişemiyoruz. Bir sabah uyandık ve 'Lüzumsuz her şeyi atalım,' diye karar aldık," diyor. Arabayı satıyorlar, bütün hayatlarında toplamda yüz adet nesneye yer veriyorlar. Evdeki fazla tabağı çanağı atıyorlar. Birdenbire her şey yetmeye başlıyor, maaşlarının önemli bir bölümü ceplerinde kalıyor. Bu süreçte, sahip oldukları çoğu şeyin ne kadar lüzumsuz olduğunu idrak ediyorlar. Aslında istiğna makamı biraz da ihtiyaç duymadığınız şeyi kafanızda bir arzu nesnesi haline getirmemek demek.

SÖ: İhtiyacı da sınırlamaya çalışın, böyle yapınca hayat güzel hale gelecek. Bir de şunu eklemek isterim; "bereket" diye ruhi bir kavram vardır. "Allah bereket versin," ifadesi, parayla alakalı değildir. Sizin iç dünyanızdaki kanaat halini madde üzerinden ifade eden bir kavramdır. Bazen bir tas çorbayla doyarsın, bazen güzel bir biftek gelse de doymazsın. Bereket, sarf etmek, böyle bir şeydir. Ben kendi adıma bu konuda bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Elbise dolabının kapasitesi belli. Heves edip yeni bir ceket alıyorum. Aldığım zaman bakıyorum, öncekilerden bir tanesini çıkartıp sayıyı sabit tutuyor, onu da bir ihtiyaç sahibine veriyorum. Rahmetli Mahir Bey'i her zaman çok şık takım elbiseler giymiş görürdük, vefatından sonra öğrendik. Meğer bahar geldiği zaman iki yeni takım yaptırırmış kasıma kadar altı ay boyunca onu giyermiş. Kasım gelince onları bir fakire verip, iki takım kışlık yaptırır, bu defa da onları nisana kadar giyermiş. İki takım elbise, olgun bir beyefendi, hiç eksimezdi kıyafetleri, pırıl pırıl dururdu.

KS: Hocam, aslında bu güzel insanların ismini zikretmişken Mahir İz ve Nurettin Topçu Hoca'yla ilgili duyduğum bir şeyi paylaşmak istiyorum. Her ikisi de kitaplarının telif bedeli verilmek istendiğinde kabul etmez, yerine dinî hizmet yapılmasını talep ederlermiş. "Peygamber ve Allah'tan bahsettiğimiz için ücret talep etmeyiz, bu bir hizmettir" anlamında... Nurettin Topçu'nun da bir sözü içime işler: "Ben, sınıfa hiçbir zaman abdestsiz girmedim. Bir mabede girer gibi girdim ders anlattığım sınıfa," diyor.

SÖ: "Çünkü onlar bana emanet edilen genç kulaklar ve genç gönüllerdi. Ben o emanetin karşısına bedenen ve kalben tahir çıkmak mecburiyetindeyim," diyor. Biraz mizahî küçük bir anekdot anlatayım. İstanbul Erkek Lisesi'nde geçiyor hadise. Talebenin biri çakıyla tahta sıraya adını kazıyor. Nurettin Hoca bunu görüyor ve "Sen ne yapıyorsun?" diyor, çocuk paniğe kapılıyor. Müdüre söyler, disipline verir, tokat atar, haşlar, azarlar diye korkuyor. "Sokaklara çık, 'Ben bir şeririm, beytülmâle zarar verdim,' diye bağır, belki o zaman vicdanın rahat eder," diyor, ceza bu kadar. Çocuk seviniyor, "Sıyırdık, yırttık," diyor. Bana bunu anlatan o sınıfta talebe, şu anda emekli profesör. Bu bir menkıbe oluyor sonra.

KS: Bunlar ne kadar ince hassasiyetler.

SÖ: İslam bu işte azizim.

KS: Bu ince hassasiyetleri kaybettiğimiz zaman İslam'ın o saffetini, letafetini de yaşayamamış ve aktaramamış oluyoruz.

SÖ: Ve insanlığımızı kaybediyoruz, bu insanlığa dair bir şey. Demek ki beytülmala zarar vermeyeceksiniz. Müstağni yaşamayı öğreneceksiniz. İnsanoğlu içindeki boşluğu ilimle, hikmetle, tefekkürle doldurabilir. 2008 senesinde Amerika'ya git-

tiğimde üniversitede çalışan, altmışında profesör bir hanımla sohbet ediyorduk. "Bakın, muhteşem bir günbatımı," dedim ona bana, "Benim vaktim yok, bilgisayarda acil yapmam gereken şeyler var," cevabını verdi. Yaş altmışa gelmiş, tek başına yaşıyor ama hayatı onun bir günbatımını izlemesine izin vermiyor. Ben bu insandan müspet bir şey çıkabileceğine inanmıyorum.

KS: "Fordist sistem" diyorlar ya, üniversitede de böyle bir fordist sistem var. Banda gerekli ürünü koyan, ürünün teslimini sağlayan elemanlar oluyor. Onun da ne kadar insanlığın hayrına olduğu tartışılır. Oktay Sinanoğlu'nun yıllar önce televizyonda bir tespitini dinlemiştim, unutmuyorum. Diyor ki: "Bizim önümüze büyük bir problem atarlar. Biz kimyacılar aylarca o problemi çözmek için uğraşırız. Sonunda çözeriz, çok büyük bir buluş yaptık zannederiz. Aylar sonra anlarız ki onca şey, aslında bir füzeyi daha hızlı göndermek, yakıtı daha etkili kullanmak, yani insanları öldürmek için yapılmış. Siz ne kadar şer şeylere hizmet ettiğinizden bihaber çalıştıkça çalışıyorsunuz."

SÖ: Şunu ilave edeyim. Artık o füze bilinçli birilerini öldüremiyor, bilinçsiz birilerini öldürüyor. Bunun farkına varması lazım Türkiye'nin. Garp'ın silah üstünlüğü bitmiştir, o silahı atacak adam yok. O savaşı vekâlet savaşında başkalarına attırıyor. Bu çok mühim. Postmodern savaşta Batılı kendi sahasında, arazisinde bizzat kendisi savaşmıyor. Siz de anlayın. Tarihi, vizyonu, misyonu değerlendirin, anlayın.

KS: Sonuçta o şeyleri de devreye sokuyor. O silahları da birine satıyor ve endüstriyi çeviriyor.

SÖ: Türkiye bunun farkında olduğu için başı sıkıştı. Bu iş elli sene önce olsa devam ederdi. Hudutların ötesinde 1958'de Arap dünyası karıştı, Türkiye'de bir şey olmadı çünkü bir şey olacak hali yoktu. Cezayir'in altı üstüne geldi.

KS: Sükût ettik.

SÖ: Johnson zamanı Kıbrıs'ın altı üstüne geldi. 1974'te ortaya çıktık. Bir sürü ambargo oldu, bitti. Şimdi de bitecek, hiçbir şey sonsuza dek sürmüyor.

31 "İbret, istikbal için lazım"

Geçmişi hatırlıyoruz, geçmişte yaşadığımız, şahit olduğumuz hadiseleri değerlendiriyoruz ve tüm bunlardan ibret alıyoruz. İbret, istikbal için lazım. Bir dakika sonrası için bile o bize bir yol gösterir diye düşünüyorum. Dolayısıyla bir Müslüman'ın hiçbir zaman tefehhüm ve tezekkürden ayrı kalmaması lazım. Tabii zekâsını da kullanması gerekiyor.

KS: Bir söz var, "Fakir maddeten aza sahip olan değil, olanla yetinemeyen kişidir," diye. Galiba bu yetinme, kanaat etme duygusunu günümüz toplumunda kaybediyoruz. Herkes, her türlü meşru veya gayrimeşru vasıtayı kullanarak daha fazlasına sahip olmak istiyor. Bu konuda çalışan ruhbilimciler, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batılı insanın da büyük bir boşluk içinde olduğunu ve o boşluğu satın alarak giderme eğilimine düştüğünü söylüyor. Bu, sadece Batılı insanın problemi olmaktan çıktı. İslam dünyası da, bu tüketiciliğin kapanına kısılmış durumda. Anadolu'da bile çarşıların yerini alışveriş merkezlerinin aldığını görüyoruz. Çarşı ahlakı kayboluyor.

Çarşının nasıl bir ahlakı vardı? İslam, Müslümanlık bize nasıl bir ahlakı vaz ederdi? Buradan başlayalım, ondan sonra günümüze gelebiliriz belki.

SÖ: İnsan hayata nasıl bakıyor? İnsan kendisine nasip olan, sahip olduğu, ona emanet edilen, verilen şeylere nasıl bakıyor? Bu sorular üzerine iki söylem var. Bir tanesi seküler söylem, diğeriyse dinî söylem. Ben dinî söylem açısından konuşacağım. Çocukluk, gençlik yıllarımda tanıdığım insanların hayat felsefesi şöyleydi: "Yevmin cedîd, rızkın cedîd", yani "Her yeni günde Allah benim rızkımı tekeffül etmiştir."

KS: Rızkı garanti görmemek, onun bir lütuf olduğunun idrakında olmak...

SÖ: Rızkım kesilirse, Allah beni alır. Benim yapacağım ise gayret etmek.

KS: O zaman rızık, kapanmayan bir kapı. Cenab-ı Hakk'ın bize her gün verdiği, bizim kendi çabamızla değil, yüce iradenin inayetiyle, nasiple olan, bize ikram edilen bir rızık. Bu sadece maddi rızık değildir. Benim işim gayret etmek, işimi düzgün yapmak ama en nihayetinde rızık Allah'tan gelir. Gelmezse benim ömrüm bitmiştir. Bu inancı hizmet eden, hizmeti veren, alan, tüccar, muallim, ayakkabı tamircisi, ev kadınları kabullenmişlerdi. Ben böyle bir muhitte doğdum, yetiştim, bu çok mühim bir şey. Pazarcıları, semt pazarlarını, Kapalıçarşı'yı çok iyi bilirim çocukluğumdan, çocukluğumun geçtiği yıllar 1940'lar, 1950'ler; bilhassa Kapalıçarşı'daki esnaf ahlakını çok iyi hatırlıyorum. Bazı ekalliyetlerin kapitalist bir çizgi içinde, "Hizmet ediyorum, hizmetin karşılığında mutlaka bir şey almalıyım," mantığını çok yadırgardık mesela. Örneğin ben, çocukluğumdan itibaren gözlük takıyorum. 1950'li yılların ikinci yarısında gözlük camı bulunmuyor, iktisadî buhran var. Ekalliyete mensup bir arkadaş, "Filan yerde var, ben sizi oraya

götürürüm ama bana para vereceksiniz," dedi bana. Büyüklerim, yüzüne soru sorar gibi bakınca, "Ayakkabılarım eskiyecek," dedi. Bu bir mantık hadisesi. Şu anda, zamanda bize çok normal gelebilir ama o zaman yol tarif etmek, elindeki yükü taşımak, bir gününü bir insana yardım için ayırmak mevzu edilecek şeyler değildi.

KS: Hatta yakın zamana kadar herhangi bir usta, mesaisinden uzun bir zaman ayırması gerekmeyen bir tadilat falan yapıyorsa borcunuzu sorduğunuzda "Değmez," derdi. Bu sözü de unuttuk.

SÖ: Şimdi çağrışımlar peşi sıra takip ediyor birbirini. Bir genç hanımın kitabında okudum. Bursa'da geçiyor hadise. "Birkaç yıl önce, Koza Han'a gittim. Birkaç başörtüsü beğendim. Hepsini alacak param yok ama iki-üç tane başörtüsü almak istedim. 'Amca, yalnız şu an yanımda bu kadar var,' dedim, 'Tamam kızım, şu kadar parayı versen yeter,' dedi. Beş-on lira mertebesinde bir parayı benden almadı. Sonra o gün veya ertesi gün, markete gittim, ekmek ve yumurta aldım. Diyelim, 8 lira 24 kuruş tuttu. 23 kuruş çıksa kasiyer kız, 'Mümkün değil, bunları size veremem' dedi." Böyle anlatıyor iki mantalite arasındaki keskin farkı. Yine buna benzer bir örnek... Yıllar önce Almanya'ya gitmiştik, küçük bir pansiyonda kalacağız. O zaman para birimleri mark ve fenik. Adama 100 mark verdik, borcumuz 16 Mark 23 fenik, üstünü tıkır tıkır ödedi. Türkiye'de alıştığımız gibi "23 fenik almayayım," demedi. Bu, bir anlayış meselesidir. Zaman zaman geometrik bir hayat fikri bizim hoşumuza gider. Nizamî buluruz ama bu geometrik hayatın bizden önemli ruhi unsurları, değerleri alıp götürdüğünü, bizi mekanik bir çizgiye mahkûm ettiğini fark etmeyiz.

KS: Hocam, bunlar o kadar mühim misaller ki. Tabii insan, ister istemez nostaljik bir duyguya kapılmaktan, "nerede o

güzel günler" demekten alamıyor kendini. Hayatın her ânının iktisadın emrine verilmek için mi, yoksa her ânın maddi değil de, manevi rızıkların peşinde koşulması için mi var olduğu konusunda çatallanmış bir yolla karşı karşıya kalıyoruz. *Homo economicus*, her şeyi paraya tahvil etmek istiyor, "Vakit nakittir," anlayışına yaslanıyor. Modern saatin icadı ve vaktin dakikalara ayrılmasıyla zaman, alınıp satılabilir bir şey haline geliyor. Bugün pek çok meslekte zaman satılıyor. Bu sefer o zaman, aileden de esirgenmeye başlıyor. İnsanlar evde huzur içinde geçirecekleri zamanı, nakde dönüştürebilecekleri vakit olarak kullanıyor ve sermayeye dönüştürüyorlar. Sonra, gece geç saatlere kadar, cumartesi-pazar demeden işlerinde çalışan, aileleriyle göz teması dahi kuramayan insanlar zuhur ediyor. Maalesef buna benzer örneklerle ben çok karşılaştığım için bunu da gündeme getirmek istedim. Bir gün, tanınmış bir firmanın yöneticisi olan birinin eşi hüngür hüngür ağlayarak, "Bana ne han hamam ne araba lazım, bana kocam lazım ama o yok," dedi. Onun yüzüne bakabilmek, onunla iki çift laf edebilmek istiyor ama eşi o iş âlemine çoktan kapılıp gitmiş. Bazen insanlar, mülk edinmekten daha çok fetih ve fethetme duygusuyla bu denli kapılıyorlar iş hayatına. Başarı açlığı... Ve bunun maddi bir karşılığı da olmuyor. Başarı elde etse dahi, güç duygusunu sürekli elinde tutmak istediği için daha fazla çalışma ve başarıya ulaşma hırsından alıkoyamıyor kendisini. Bu modern hayat, iğva ve tuzaklarla dolu, dolayısıyla insanın kendini aldatması çok kolay. Büyüklerin eteğine yapışmak lazım. Büyüklere "yaşama ustası" diyorum ben. O yaşama ustaları, bilge insanlar bazen bize ayna tutarlar; eksiklerimizi, gediklerimizi gösterirler. Hocam, bir yandan da çalışmak gerçekten önemli; İslam, miskinliği önermiyor bizlere.

SÖ: Çalışılacak elbette ama bizim büyüklerimiz buyurmuşlardır ki, "Bu kazandığın senin rızkın değil, sen belki başkaları için kazanıyorsun." Tabii ki önemli ama asıl önemli olan gaye,

"Yaptığım şey neye yarıyor, neye hizmet ediyor, bu çalışmamın sonunda nasıl bir netice murat ediyorum?" diye sorabilmek ve bu soruya her zaman cevaplar bulma arayışında olmak. Temel mesele, nasıl bir hayat tasavvur ettiğiniz, zihninizdeki öncelikler... Zaman, mahdut, her şey belli, ömür belli. İstatistikler bize az çok bir şeyler söylüyor. Mesela, "zamansız ölüm" diyoruz, halbuki her ölümün zamanı kendine aittir ve ömür dediğinizin az çok bir vadesi vardır. Sizin donanımlarınız da, yapabileceğiniz şeyler de belli. Burada gayeniz, hayata nasıl baktığınızı idrak etmek ve bunun üzerinden hayatınızı iyileştirmeye çalışmak. Modernite hayata dünya merkezli bakıyor. İslam medeniyeti hayata dünya ve ahiret merkezli değil, rıza merkezli bakar. Allah'ın rızasını kazanmak için tavsiye edilen, Hazreti Peygamber'in yolundan gitmektir. Çok bellidir istikameti. Moderniteyle bu yol bu denli çatıştığı için bugün İslam dünyası farklı bir gerilim yaşıyor, işin temelinde yatan bu. Gençliğimizden itibaren sadece kapitalist olsabilsek bu gerilim ve çelişkileri yaşamayacağız, oysa arada salınıp duruyoruz. Bahsettiğiniz fetih duygusu, kazanma hırsı, lüks yaşama tutkusu... Bunların hepsi olacak ama insan olma hasebiyle yalnızlığımızı dengeleyemiyoruz. Hep yalnız kalıyoruz. Batılının sıkıntısı da odur. Gençlik bitince, yani siz o düzen içerisinde artık işe yarar durumda olmadığınız, fonksiyonlarınızı ifa edemediğiniz zaman hayatın dışına itilir ve yalnızlığa mahkûm olursunuz. Gençlik yıllarında yalnızlığı unutmak kolay, dünyevi nimetler çok fazla ve sizler onlardan istifade edebilirsiniz ama yaşlanınca dünyevi nimetler, onlardan aldığınız lezzet tükeniyor, fonksiyonunuz, hayata yaptığınız katkı azalıyor. İslam'da ise tam tersi söz konusu; yaşlandığınız zaman hayata katkınız artıyor: Bir, tecrübenizle; iki, faziletinizle; üç, hilmiyetinizle.

KS: Yaş, insana bir hilmiyet de kazandırıyor. Kimilerine de aksi istikamette bir huysuzluk verebiliyor.

SÖ: Allah muhafaza; deniyor, görüyor; deniyor, görüyor... "Bu, ancak bu kadar olur. Bunun daha fazlası mümkün değil," diyor. Gençlikteki tutkular yaşlandıkça biter. Bu aralar bir münasabetle Eflatun'un *Devlet*'ine bakıyorum. Orada Sokrates'ten nakil bir cümle dikkatimi çok çekti: "Gençlik yıllarındaki tutkular yaşlanınca kaybolur, özgürlüğe kavuşursunuz. Onlar kayboldu diye üzülmeyin, onlar sizi esir etmişti. O tutkular bitti artık." O yüzden her yaşın kıymetini bilmek ve onu o nispette yaşamak gerek. Rahmetli küçük dayım, "İki şey buzdan daha soğuktur," derdi. "Birisi, gençliğe özenen ihtiyar; ikincisi de ihtarlığa özenen genç." Her yaşın kendine özgü bir hali ve tavrı vardır. Onu o haliyle yaşamak lazım.

KS: Bu dünyada, modern zaviyeden bakınca o akıl sahibi ve derinlikli olma hali çok önemsenmiyor. İnsanın süflî heveslerinin esiri olmasıysa kutsanıyor neredeyse. Geçen gün küçük oğlum, "Baba biliyor musun, bizim öğretmenimiz yanlış biliyor bir konuyu," dedi. "Neyi?" dedim, "Akılla zekâyı aynı şey zannediyor," diye cevap verdi. "Peki, sence aralarındaki fark ne?" dedim, "Zekâ, matematik problemleri çözmek için lazım; akıl daha büyük bir şey," dedi. Aklı tam açıklayamadı ama akla kendi kafasında daha büyük bir mana vermiş. Biraz akıl da gerek sanki zekâya ilaveten...

SÖ: Biz, bu dünya hayatının ahiretin tarlası olduğuna inanıyoruz, buraya bir vazifeyi ifa etmek için geldik. Bu hayatın tümüne, hayatlarımıza baktığımızda tüm fonksiyonlarımız hayatın içinde yerli yerinde mi, görevini yapıyor mu, bir ahenk, harmoni var mı; tüm bunları akılla değerlendirmeye "fehim" diyoruz.

KS: Tefehhüm.

SÖ: Hatta, "tezekkür" diye bir kelime daha var, o da geçmişe bakıp ibret almak anlamında kullanılıyor. Geçmişi hatırlıyoruz, geçmişte yaşadığımız, şahit olduğumuz hadiseleri değerlen-

diriyoruz ve tüm bunlardan ibret alıyoruz. İbret, istikbal için lazım. Bir dakika sonrası için bile o bize bir yol gösterir diye düşünüyorum. Dolayısıyla bir Müslüman'ın hiçbir zaman tefehhüm ve tezekkürden ayrı kalmaması lazım. Tabii zekâsını da kullanması gerekiyor. Zekâ, Allah'ın bir lütfudur. Bazılarının pratik zekâsı vardır, meseleleri çabuk çözer ama fehim, tüm insanlara verilmiş bir nimettir.

KS: Bütün bunların içinde basiret nereye düşüyor hocam?

SÖ: Basiret, zekânın bir parçası. Olayın arkasını görebilme yetisi. Ferasetle eşanlamlı. Türkçede, "leb demeden leblebiyi anlamak" derler ona. Bir hadise olmakta, oluyor veya olacak, onun arkasını görebilme, hissedebilme anlamına geliyor. Veya kendi içsel tedbirini almak. Mesela "sürpriz" diyorlar... Bazen oluyor, hayatta bazı zorluklarla karşılaşıyoruz. Tahlil ettiğim zaman beklemediğim bir hadise zuhur ederse bu olay, bir sarsıntı uyandırıyor. Beklediğim bir hadise zuhur ediyorsa bu bir sarsıntı uyandırmıyor. Bütün şeyler için böyle. Ölüm de, evlat da, mal da, rütbe de böyle. Basiretle gözlemliyor, fehimle değerlendiriyorsunuz.

KS: Bunlar çok önemli ve hayatımızdan giderek çekilen değerler. Fevrilik günümüz toplumunda gittikçe önem kazanıyor. Modern toplum, fevri bir toplum. Hızlı olana itibar ediyoruz. Çabuk köfte, hamburger tüketiyoruz, bir butona basmakla her şeyi hallediyoruz. Poşet çay içiyoruz falan. Her şey çok hızlı olsun ve bize zaman kaybettirmesin istiyoruz ama iyi olan hiçbir şey zahmetsiz elde edilemez. İyi olan her şey için bir emek, basiret, tefehhüm, cesaret, sabır gerekir. Kolay elde edilen şeyler hayatımızdan da kolay uçup gidiyor ve hayatımıza derinlik katmıyor. İngilizler buna *quickfix*, diyorlar; hızlı çözüm ama hızlı bir şekilde tamir edilebilen bir unsura çevirmesi onu sığlaştırıyor.

SÖ: Zaten istenen de o. Başka birisi hayatımızı planlıyor, düğmeye basıyor, kitle onu yapıyor, istenen o.

KS: Neal Curtis'in *İdiotizm* diye bir kitabı çıktı. Orada bir pasajda şunu söylüyor: "İslam'ın Batı nezdindeki en büyük günahı, tefeciliğe hâlâ cevaz vermemesi," diyor. "Protestanlık bile cevaz vermiştir ama İslam tefeciliğe cevaz vermemekte direndiği için bizim için büyük bir düşmandır, iblisleştirilmesi gereken bir düşmandır."

SÖ: Müsaade ederseniz bir not ekleyelim. Zannederim miladi 8. yüzyıl; kilise, faize iki yüz yıl dayanıyor. Fakat bakıyorlar ki psikoposlar da faiz alıp veriyor, ondan sonra faizi yasal hale getiriyorlar. Batı uygarlığının sabit referansı yoktur. Bu sabit referansın olmayışı ona konjonktürel, yani günübirlik bir üstünlük kazandırır. Uzun vadede bu mümkün değildir ancak. Bir defa bu ödün kapısı açıldı mı, bunun ardı arkası kesilmez, durduramazsınız. Biraz evvel söylemeye çalıştığım gibi, Batı'da Katolik ve Protestan inancı, modernitenin kendisine çizdiği sınırlar içinde yaşar, bu çok nettir. Siz bakmayın alay-ı nümayişe, katedrallerin temizliğine, intizamına; her biri modernitenin ve rasyonel düşüncenin emrindedir, hiçbiri bunun dışına çıkamaz. İslam'da sabit referanslar var. Bunlar vahiy ve aşkî referanslar, aşkın dünyadan gelen referanslardır. Temel fark burada. Tabiatıyla adam, sizi kendi kalıbına dökemediği için düşman ilan edecektir. Çünkü Batılı insanın bizatihi varolması mümkün değildir. O bir antitezdir, onun mutlaka düşmanının olması lazımdır. Bir Müslüman'ınsa var olabilmek için düşmana ihtiyacı yoktur. Onun bir vazifesi var, "Hasbinallah ve nimel vekil," der. O Müslüman yalnız kalmaz, Tanrı anlayışı da böyledir. Özellikle Tanrı kelimesini kullanıyorum, Allah demiyorum. Muhtevasına ve şümûlüne baktığınız zaman bizim inandığımız "Allah"la Batı'nın inandığı *Dieu*, *God* farklı iki kavramdır. İlla

ateist olmasına, inkâr etmesine de gerek yok. O da Tanrı'ya inanıyor ama inandığı bizim inandığımız Allah değildir.

KS: Farklar nedir?

SÖ: Rasyonalitenin koyduğu sınırlara göre tanımlanmış bir Tanrı'dır.

KS: Her yere nüfuz etmeyen, her yerde hazır ve nazır olmayan...

SÖ: Dünyayı yaratmış, insanlara "Merhametli olun," demiş ama merhameti tarif etmemiş. Kavramlar da böyledir. Aynı kavramı biz de kullanırız, Batılı, modern bir birey de kullanır. Biz derken Müslümanları kast ediyorum. Mesela hırsızlığı kullanır, "hırsızlık" bir kavram. Bir eylemin arkasında soyutlanmış ve onun üzerinden genellenmiş bir kavram. Tarif et dediğin zaman Müslüman başka tarif eder, Batılı başka tarif eder. Ona göre; "Hans'ın cebinden Stefan para çalamaz ama Ahmet'in cebinden alabilir." Vicdanen bir sakınca bulmaz o eylemde. İngiliz, Hindistan'dan alır, Afrika'dan alır, alırken de bir şey hissetmez. Bakın; burada helal tabirini özellikle kullanmıyorum, dinî bir tabirdir çünkü...

KS: "Narsistik merhamet" olarak isimlendiriyor bir yazar onu. Batı âleminin kendine benzer insana duyduğu aşırı merhameti, kendisine benzemeyene karşı duyduğu nefreti tanımlıyor bu kavram.

SÖ: Dolayısıyla o kavramları da yeteri kadar irdelemeden almamak lazım. Muhtevasını, şümulünü düşünmek lazım. Böylece Batı'yı tanırsınız ve öyle kolay kolay yolunuzdan şaşmazsınız. Şimdi medyada çıkıyor, Avrupa'nın çifte standartlı tutumları gözler önüne seriliyor. Ben hiç şaşırmıyorum çünkü iyi kötü hem gidip görerek hem de okuyarak tanıdığım kanaatindeyim.

KS: Bu mülteci kriziyle iyice açık ettiler tutumlarını. Batı rüyasından Batı riyasına uyandık. Bir makale okumuştum. Batı'da barış taraftarlığının hükümetler nezdinde kabul gördüğü ve hükümetlerin Ortadoğu'ya, Afrika'ya barış politikalarını telkin etmeye çalıştığı dönemlerdeki silah satışlarını incelemişler. İlim dünyası böyle muzır işlerle uğraşınca benim hoşuma gidiyor. Bütün bu söylemlerin ayyuka çıktığı dönemde silah satışları da maksimum düzeye ulaşıyor.

SÖ: Arkadan başka bir tellallık gelecek, harp tellallığı.

KS: Bu hükümetler, kamuoyu ve kamera önünde barış propagandası yapıyorlar fakat el altından Afrika'daki çetelere, savaşan tüm unsurlara, hem o tarafa hem de öbür tarafa silah satıyorlar. Bu korkunç bir şey! Kendi maddi çıkarını düşünmek pahasına insanlığın yok olmasına hizmet etmek korkunç bir şey.

SÖ: Rasyonalite bu, yapacak bir şey yok. Bu iş Rönesans'la başlıyor. Bu tür hadiselerin biri biter diğeri başlar, sonra üst üste biner hadiseler Ferdinand Hernan Cortes, hem asker hem kâşif; Amerika'ya gidiyor, orada Maya, Aztek ve İnka medeniyetleri var. Müthiş bir servet var ama hepsi munis insanlar. 500 asker, silahları var. Onları perişan ediyor askerleriyle, sonra oradaki hazineyi alıp İspanya'ya getiriyor. Avrupa'da bir enflasyon... Oraya bir Müslüman grup gitse, şunu derlerdi: "Biz Müslüman'ız, size İslam'ı telkin edelim." Bir kısmı Müslüman olur, bir kısmı olmazdı; evlenip kalırlar, orada bir hayat yaşarlardı. Oradan bir şey getirmezlerdi ve orada bir şeyler mayalanırdı. Çünkü onlar da Allah'ın kulu, Allah'ın emanetleri. "Ben talimimi yapayım, savaş olursa cihadımı yapayım," diyor, olmazsa savaş çıkarmıyor. Daha evvel Hıristiyan misyonerler gidiyorlar, Germen misyonerler, Pagan kavimlere dini ve kardeşliği yayıyorlar. Modernite başka, ortaçağ Hıristiyanlığı ve Rönesans ve sonrası bambaşka, o yüzden ayrı ayrı değerlen-

dirmelere tâbi tutmak gerek. Ortaçağ Hıristiyanlığında başka bir şey var; zulüm var mı, var. Dünyada siyaset, hâkim olma arzusu ve mücadelesi her zaman var ama bunun yanında onu destekleyen, onunla yürüyen bir maneviyat var. Ortaçağda Avrupa kralları taç giymek için papadan izin alıyorlar, papa onları destekliyor. Muharref Hıristiyanlıktan bahsediyorum, o bile bir şey ifade ediyor, onları dünyevi emellerinin dışında başka bir dünyayla kısıtlıyor ve onlara başka bir hedef gösteriyor.

Bu toprakların derin bilgeliği, bugünü yeniden inşa etmekte bize nasıl bir yol gösterebilir? Gönül, "Çalab'ın tahtı"dır, ses verir; yeter ki biz onun fısıltısını işitelim. Kalp bağırıp çağırmaz, sadece fısıldar.

Sadettin Ökten ve Kemal Sayar'ın bir çağrışımlar denizinde yol alan doğaçlama konuşmalarından oluşan *Dünyaya Geldim Gitmeye* adlı kitabın duygusal dokusunu, umut ve iyimserlik teşkil ediyor. Etkin bir iyimserlik.

Bu satırlarda yılgınlık ve yeise yer yok. İnsan, elindeki imkânları daha soylu bir hayat sürmek için seferber etmek zorundadır: Gönlü mihver alan bir yolculukta, ödev ahlâkı ve sorumluluk bilinciyle yaşamak. Üzerinde yaşadığımız mübarek toprağın ve altında nefes alıp verdiğimiz mübarek gökyüzünün bize yüklediği emanet şuurunun farkında olmak.

İnsan, anlamdan boşaltılmış bir kâinatı ancak bu şekilde yeniden ışıklandırabilir, kozmik yalnızlığından kurtularak, "Allah bes, bâkî heves" dediği bir birlik düşüncesine ulaşabilir.

Geldik gidiyoruz, bütün mesele "aşk ile ânı seyretmek".

KDV'DEN MUAFTIR. **30** TL

9 786052 169209

TURKUVAZ KİTAP

turkuvazkitap.com.tr turkuvazkitap turkuvazkitap turkuvaz.kitap